

DANIIL GRANIN

Tabloul

EDITURA EMINESCU

Coperta colecției : Wanda Mihuleac
Ilustrația copertei : Vasile Socoliuc

DANIIL GRANIN

Tabloul

În românește de
MAGDALENA BOIANGIU

EDITURA EMINESCU

București, 1983, Piața Scînteii 1

ДАНИИЛ ГРАНИН

КАРТОНА

РОМАН

НОВЫЙ МИР № 1-2 МОСКВА 1980

Capitolul I

PLOAIA L-A SURPRINS PE LOSEV

cînd se pregătea să treacă podul Kuznețki. Ca să nu-l pătrundă umezeala, a intrat într-o expoziție. Mai avea cam o oră și jumătate pînă la începutul ședinței. Trecea agale dintr-o sală într-alta, odihnindu-se de zgomotul Moscovei. După străzile răcoros primăvăratice înțesate de locuitorii grăbiți ai capitalei, aici era liniște și cald. Mai mult ca orice, îl chinuia la Moscova aglomerația, mulțimea care se înghesuia prin toate instituțiile, în fața teșghelelor, în cafenele, în parcuri. Chiar și în sălile mari ale expoziției, lui tot i se părea că sînt prea mulți vizitatori și nu se putea împiedica să se întrebe cine sînt, cum de hoinăresc pe aici în timpul orelor de producție. Erau multe femei. Curios, și la el în oraș Losev observase că la acțiunile culturale participă în special femeile. Faptul că și în capitală se petrecea același lucru îl liniștea într-un fel, dar îi dădea și de gîndit.

Mergea de-a lungul pereților îmbrăcați în pînă de sac cenusie. Aici, materialul grosolan, ieftin, nu arăta deloc rau. Dar tablourile, atîrnate pe pînza de sac, nu-i trezeau interesul. Lui Losev îi plăcea pictura istorică, de exemplu tabloul cu executarea strelîților, sau cel cu Ivan cel Groaznic ucigîndu-și fiul, sau cu Stepan Razin, scenele de bătălie din războiul civil sau cel de partizani, trecerea lui Suvorov prin Alpi sau cam așa ceva. Îi plăceau și portretele mareșalilor, ale conducătorilor de oști, ale artiștilor celebri. Un tablou trebuie să te ajute să te instruiesti. În picturile de aici erau înfățișați bătrînei oarecare, adolescenți, legume și fructe împrăștiate printre diverse obiecte, desene pe hîrtie, o mulțime de tablouri mici, în rame vopsite simplu. Losev nu putea să-și închipuie unde vor fi puse după expoziție, unde au stat pînă acum și, în general, ce rost au niște obiecte care nu pot fi folosite timp îndelungat. Muzeele sînt altceva — în muzeele de artă,

Losev fusese de mai multe ori, nu intrase însă niciodată într-o expoziție. Și acum își dădea seama că, probabil, nu pierduse nimic. Uneori, uitându-se prin vitrinele Moscovei, era uluit de marile cantități de obiecte care lui nu-i trebuiau. Oare cîte asemenea expoziții, manifestări și acțiuni nefolositoare oamenilor obișnuiți există...

Deodată, Losev se simți parcă fulgerat. Nu-și putea da seama ce s-a întîmplat. Împrejurul lui era pustiu. Porni mai departe, dar numai după cîțiva pași se întoarse, încercînd să se dumirească și simți din nou același șoc interior. Îl pironise locului un tablou. Prudent, străduindu-se să nu alunge acest sentiment, Losev se apropie : în fața lui era un peisaj obișnuit, un rîu, sălcii, o casă pe mal. Titlul tabloului — scris pe o plăcuță de alamă — *La rîu*, nu-i spunea nimic. Încercă să examineze mai atent detaliile casei, ale peisajului. Dar văzute de aproape, malul ca și celelalte amănunte începură să se destrame în pete distincte, de fapt reliefuri ale urmelor în ulei lăsate de perii pensulei.

Losev se retrase cîțiva pași, și atunci, de la o anume distanță, petele alcătuiră din nou densitatea apei, verdeața argintie călărată pe pereții casei, zugrăveala cojită... Cu cît se îndepărta mai mult, cu atît se conturau mai bine : acoperișul din folii de aramă cu pete de un verde aprins, coșul, girueta... Tot căutînd distanța potrivită, se ciocni, în cele din urmă, de o fată care ținea un bloc-notes în mînă.

— Tablourile nu trebuie mirosite, ci privite, spuse ea tare și supărată, fără să țină seama de scuzele lui.

— Sigur că privite, dar eu l-am răsprivit — răspunse el cu naivitate. Nu prea mă descurc, nu vreți să-mi explicați ?

Se pricepea de minune să dezarmeze prin candoare și sinceritate.

— Ce anume ? — întrebă rece fata.

— Aici scrie *La rîu*. Dar care anume rîu e ? Cum se numește ?

Fata zîmbi :

— Ce importanță are ?

— Mă rog, scuzați-mă — spuse Losev, uitîndu-se la tablou din ce în ce mai neliniștit — dar are o foarte mare importanță. Există atîtea rîuri. Și aici este înfățișat foarte concret.

Ea zîmbi cu superioritate, privindu-i costumul corect încheiat, cravata, disprețuind evident eleganța lui de provincial.

— Și ce o să se modifice dacă știți ce rîu este ? N-o să se adauge nimic. E, pur și simplu, un peisaj.

— Cum așa, pur și simplu ? O să se modifice chiar foarte mult ! Cum de nu înțelegeți ?

Losev se desprinsese de tablou, privind-o uimit. Pulo-vărul lung, fusta scurtă de piele, părul drept, atingîndu-i umerii ; în pofida toaletei neglijente, părea impunătoare, sigură de sine, se vedea că se simte aici în largul ei.

— Nu se spune „înfățișează“ — îi explică ea ca o învățătoare. E vorba-de un maestru, nu de un zugrav. Pentru el, natura era un mod sau, mai exact, un pretext de generalizare a imaginii.

Și rosti în continuare niște cuvinte al căror sens Losev îl înțelegea, dar, așezate în fraze, i se păreau obscure.

— Vă pricepeți, nu glumă — oftă Losev, exprimîndu-și entuziasmul. Totuși, ar fi fost bine ca titlul să fie mai clar. Imaginea o fi generalizată, dar locul ar fi putut fi precizat, nu credeți ?

— Nu prea... Dar de ce nu discutați cu consultantul ?

Consultantul era plecat pe undeva. Losev s-a mai plimbat, s-a mai uitat și la alte tablouri, dar n-a mai găsit ceva asemănător... Fata în pulovăr îl urmărea de departe. Se întoarse către ea.

— Nu găsesc firul. Zăpăciți oameni mai sînt și artiștii aștia.

— De fapt, despre ce e vorba ?

— Că n-are nici un rost să ascunzi.

— Nu înțeleg.

O privi grav, ca și cum ea ar fi fost vinovată.

— Titlul trebuie să fie exact.

Fața ei începu să se înroșească, mai întîi nasul, apoi obrazii.

— De ce dracu' te agăți ? Vin aici tot felul... explodă ea cu furie. Lăsați-l în pace ! Ajunge ! Ce te privește pe dumneata ? Nu vă pricepeți deloc la pictură. Ce aveți cu tabloul ăsta ? Ei ?... A fost expus lucrul cel mai inofensiv — și tot nu-i bine...

Înfruntîndu-l, pupilele i se îngustaseră, iar o vină a gîtului îi zvîcnea puternic, așa că Losev se retrase reușind să-și vină în fire de-abia în stradă ; supărarea îi sugera

răspunsuri usturătoare, pînă cînd, în cele din urmă, își dădu seama că minia ei ținea altundeva.

După ședință, Losev a mai rămas ca să ceară fonduri pentru maternitate. Printr-o minune (la care a contribuit tonul lui plîngăret), i-au dat materiale din import — chiuvețe și băi albastru-deschis, dușuri luxoase —, iar seara, în camera de hotel, turnîndu-și apă fiartă dintr-un ceainic mare de faianță, Losev se simțea împăcat și mulțumit de sine zîbind, din cînd în cînd, încîntat de succesul său. De jos se auzea zgomotul din strada Gorki, fișiiul continuu al automobilelor. Pentru Losev, acest zgomot devenise de mult o caracteristică a Moscovei și cînd, acasă, la Likov, își amintea de Moscova, auzea în primul rînd vuietul compact, apoi revedea camera de hotel, cu dulapul ei simplu, cu patul de lemn, și numai după aceea îl cuprindea un sentiment plăcut de singurătate.

Deasupra canapelei, atîrna un tablou din inventarul hotelului, tot un peisaj : niște tufe pe un cîmp toamnă. Losev îl observă pentru prima oară, deși stătea de o săptămînă în aceeași cameră. Cu ochii mijiți, privi umbrele corect desenate, iarba ofilită, norii pufoși. Probabil că în realitate locurile erau frumoase, dar pictura era atît de plicticoasă, încît fără să vrea se gîdi la tabloul din expoziție. Diferența era uluitoare. N-ar fi știut să spună în ce consta ; era însă destul de ciudat și faptul că o șesizase.

În loc să se ducă la teatru împreună cu toți participanții la conferință, Losev i-a chemat la telefon pe Fomini și s-a invitat la ei. Se stabilise un fel de tradiție : ori de cîte ori venea la Moscova îi vizita pe fiii orașului. Menținea cu perseverență aceste legături, utile în multe privințe pentru un oraș ca Likov, destul de cunoscut și, totuși, condiționat de bugetul raional.

Capitolul II

FOMIN ERA GENERAL-INGINER ; ÎN

casă purta o haină pufoasă cu carouri și tichie : părea un profesor bătrîn. Veniseră și Sedovii, originari tot din

Likov : el lucra la aeroport, ea era inginer la o fabrică de obiecte de galanterie. Toți părăsiseră Likovul cu mulți ani în urmă, cînd Losev era încă un băiețandru ; i-a cunoscut la Moscova, datorită fostului președinte al Comitetului executiv orășenesc.

La masă, Losev le povesti, așa, printre altele, despre tablou. Casa reprodușă în tablou și amplasamentul ei corespundea întocmai casei Kisliș : același acoperiș, aceeași giruetă, aceeași pantă spre rîu... Pentru orice eventualitate, surîdea : acum nu mai era atît de sigur — poate că era, totuși, o coincidență. I se părea imposibil ca un loc părăsit, pe care-l vedea în fiecare zi, de la fereastra biroului său, să fie atît de frumos ca în tabloul acela.

Toți își aminteau de casa Kisliș și îi demonstau lui Losev că nu poate fi confundată, că nu mai poate exista alta cu acoperiș de aramă și ferestre ovale.

— Astea, Stepanici, nu sînt cuburile pe care le faci tu — spuse Fomin cu vocea lui puternică. Casa Kisliș este unicat. Proiect individual. Știi de ce are acoperișul de aramă ?

Losev bea coniac și asculta povestea, pe care dealtfel o știa, despre căsătoria antreprenorului de cherestea Kisliș cu o franțuzoaică, fata unui fabricant de instrumente de suflat, care din cauza falimentului îi dăduse ca zestre cîinele și trompete pentru fanfară. Atunci a întemeiat Kisliș fanfara orășenească, care cînta în parc duminică. S-a dovedit că tatăl Sedovei cînta în fanfara aceea la talgere. Cînd a început revoluția, fanfara a fost mutată în capitala guberniei să susțină proletariatul. Iar în casa lui Kisliș s-a instalat comitetul săracilor. Apoi, acolo s-au ținut cursurile pentru lichidarea analfabetismului. Și pe urmă — de asta își aducea aminte Sedova — cînd s-a înființat o comună revoluționară, au locuit acolo comunarzii. Iar alături — își amintea Fomin — era prăvălia lui Gorodilov unde, în timpul Nep-ului, se vindea pește viu în găleți și, mai încolo, erau livezi de meri, iar în spatele lor — paraclisul sfîntului Pantelimon, unde bandiții l-au împușcat pe partizantul Moscov...

De obicei, pe Losev îl întrista acest interminabil șuvoi de amintiri — pe foștii săi locuitori orașul de azi îi interesa mult mai puțin decît acela pe care îl păstra memoria lor ; îl ascultau cu politețe despre necazurile lui cu noua maternitate sau cu debarcaderul, îl ajutau cu ce puteau, dar dis-

cuja se întorcea mereu la vremurile de demult, când în piață veneau olarii și dogarii cu putinici, cu ulcioare, cu oale, cu fluierase, când în fața hanului se organizau vederi, iar la sărbătorile din mai — iarmaroace cu călușei.

Trecutul îi se părea frumos și interesant; caprele de pe ulițe, casele cu un etaj ale „foștilor”, mai târziu deschimburi și strămutați, și ceainăriile, și foșorul pompierilor — totul îi înduioșa și îi cufunda într-o plăcută melancolie.

Nu-i preocupa faptul că noul magazin universal s-a construit cu atita trudă pe locul turnului Petrovsk, distrus în timpul războiului, că s-a făcut canalizare.

— Turnul dădea Likovului o anume personalitate — spuse Fomin — pe când magazine universale sînt peste tot. Și tu, Stepanici, nu pufni, deși ești primar, nu ești în stare să creezi fizionomia orașului. Proiectele tale tip uneori distrug. Nu te acuz pe tine. Știu, n-ai ce face. Dar înțelege, dacă se tipizează, între Likov și alte orașe n-o să mai fie nici o deosebire. Era un singur Likov în toată Rusia. Se editau și ilustrate colorate. Acum e un centru rațional oarecare. Sînt sute ca el. Nu mai poți să editezi ilustrate — n-ai ce arăta. Dacă ai fi restaurat hanul... Da, știu, știu, n-ai putut. Deși Polivanov se plînge de tine, zice că nu te-ai zbatut. Îți dai seama, dacă...

— Nu vreau să-mi dau seama, spuse Losev. Unde să fi încăput la han! Pe Polivanov nu-l costă nimic să se plîngă, ce-i pasă, vrea să admire, dar oamenii trebuie să trăiască. Unde să-i fi mutat?

— Nu-i așa, Polivanov are dreptate, de ce ați dărîmat prescătoria de cai? Ce sculpturi erau acolo! Rîcikov ar trebui pedepsit pentru asta — deși e ministru adjunct. Ar trebui dat la ziar. Ce să-i faci, Serghei Stepanovici, ne-am învățat să disprețuim trecutul. Tot ce-i vechi — e rău, ce-i nou — e bun.

— Cine o să picteze magazinul tău universal? — tuna Fomin. Pe cînd casa lui Kisliș, uite, a adus un artist. A imortalizat-o.

Se amestecă și nepotul lui Fomin, studentul, care fusese la expoziție și le spuse că autorul tabloului este Astahov, un pictor celebru, redescoperit acum și considerat un novator, un artist de talie internațională, și se miră cum de un asemenea artist a putut fi atras de coclaurile din Likov.

Studentul îi ironiza evident, în special pe bunicul lui, care, enervîndu-se, începu să turuie despre meritele istorice ale Likovului în construcția flotei ruse, despre fosta sa importanță de centru cultural încă de pe timpul țarului Pavel...

— De ce fosta? — a întrebat Losev.

— Pentru că, pe atunci, el se distingea, iar azi...

În alte vremuri, Losev ar fi fost iritat de o asemenea discuție, ar fi început să argumenteze, dar acum, privind gîtul umflat și cărămiziu al generalului, tăcu. Fomin îmbătrînește. Și Sedovii se trec. Sînt străvezii, fragili. Odată cu ei dispărea orașul patriarhal din tinerețea sa, care i se ivera din cînd în cînd în amintire, acoperit de norii de flori de măr ai livezilor. În memoria lor, orașul Likov se păstra așa cum fusese, nu se amesteca cu prezentul; era înțesat de steaguri roșii, din anii douăzeci, treizeci, plin de legende, de destine bizare, de zguduiri, de mitinguri, de mirosul prafului de pușcă și al vodcii, de cîntecul gorniştilor și dangătul clopotelor și, în același timp, liniștit, verde, încremenit.

Acel orașel pe care-l apucase băiețandru Serghei Losev în cele din urmă zile dinaintea războiului.

Dacă ar fi fost după el, i-ar fi obligat pe acești bătrîni să se întoarcă acasă, pentru ca, prin amintirile lor, să reînvie clădirile și frumusețile dispărute. Îi era rușine și regreta că înainte le ascultase îndispus poveștile și nu le fixase în memorie pentru viitor.

— Serghei Stepanovici, în cele din urmă v-a plăcut tabloul? — îl întreabă brusc, cu un glas încordat, tînărul Fomin.

Fața lui veselă și bună semăna cu cea a bunicului. Dar privirea-i belicoasă îi amintea lui Losev de fata din expoziție. Nu înțelegea de ce și băiatul se zbirlea la el.

— Dacă mi-a plăcut? — repetă prudent Losev.

Era ceva straniu în acest tablou, ceva care l-a împiedicat să recunoască imediat casa Kisliș, totul semăna, dar nu complet.

— Nu știu — spuse —, pe mine personal mă atrage faptul că au fost reflectate locurile noastre.

— Da, ăsta zic și eu criteriu... ce mod de abordare..., remarcă ironic tînărul Fomin.

— Lioşa ! Soţia lui Fomin îl privi pe nepot cu toată severitatea pe care o puteau exprima ochii ei rotunzi şi veseli.

— Nu-i nimic, nu-i nimic, te rog, spune, e interesant, îl îndemnă Losev.

— Mă rog, mie puţin îmi pasă... Se ridică de la masă ca un şcolar, cu urechile mari, prost clădit, îmbrăcat în blugi strimţi, îşi vârî mâinile în buzunarele din faţă şi gestul îi conferi o oarecare siguranţă. Pentru mine oameni ca Astahov sînt mîndria artei noastre. Şi în faţa Apusului şi în faţa tuturor. Ei au mers înaintea celorlalţi. Ce, nu sînteţi de acord ? — întrebă el vehement. Printre altele, revoluţia i-a creat şi pe Chagall, şi pe Filonov, şi pe Tatlin. Făcu o pauză şi se strîmbă ironic. Nu spuneţi nimic ? Corect ! Sînteţi prudenţi. Mă rog. Ori-cum, Astahov n-a fost lăudat oficial, nu e recunoscut...

— Lioşa, eu nu ştiu d-alde astea, nu mă pricep la pictură, răspunse cît se poate de blind Losev.

— Caz rar ! Dacă eşti şef, trebuie să te pricepi !

— Sigur, pot să-mi dau seama dacă e o generalizare sau o fotografiere — oftă modest Losev, rîzînd doar cu ochii —, dar mai departe, nu mă bag ; noi sîntem oameni înapoiati, provinciali, ne-am făcut educaţia pe afişe.

Lioşa începu să rîdă încordat, încercînd să-şi dea seama dacă Losev îşi bate joc de el sau e serios, dar cu Losev nu era uşor să te dumireşti.

— Ce fel de primar eşti dacă te jenezi să discuţi despre pictură ? Poate că nici la muzică nu te bagi ?... În sfîrşit, s-a găsit unul care să nu înţeleagă !... U-ra !... Ştie că nu înţelege !

— Recrutul ăsta azvîrle cu pietre în grădina mea, explică Fomin. Aşa că, Stepanici, nu te eschiva. Şi nu fii pe superiorul. Noi avem bătăliile noastre. Ar fi timpul să-l ia la armată.

— Admirăţi-i preferinţele ! Lioşa făcu un gest spre nişte gravuri înrămate, cu frumuseţi aproape dezbrăcate şi cavaleri cu obraji roşii. Kitsch luat ca trofeu. El consideră asta artă demnă de expus pe pereţi...

Losev se simţi jenat pentru bătrînul Fomin. Nu fusese loial cu el, îl încurajase cu violenţe pe băiat. De fapt, Losev nu se ferea deloc să judece pictura. Putea să accepte că nu se pricepe la chimie sau la astronomie, dar la pictură, la monumente, la arhitectură — cînd era nevoie nu se

descurca mai prost decît alţii, ce mare lucru, la spectacolele amatorilor, de exemplu, la concursuri — încearcă să nu te descurci cînd se avizează un proiect ! Sigur, o făcea cu inteligenţă, îi lăsa întii pe alţii să vorbească, le compara părerile, îi lăsa să se certe, era atent la nuanţe şi numai după aceea trăgea concluziile.

— Degeaba îţi condamni bunicul, Lioşa. Şi ce dacă-i plac tablourile astea ? Nici gusturile tale nu sînt fără cusur. Mai bine, explică-mi : tabloul lui Astahov corespunde realităţii, deci înseamnă că e realist, nu ?

Atunci se dovedi că Lioşa n-a fost niciodată la Lîkov şi nu poate să compare.

— Ce mai patrioţi, nu i-aţi arătat nici pînă acum nepotului vostru locurile natale. Da' şi voi... de cîţi ani vă invit...

— Ai dreptate — spuse generalul —, uite, la culesul merelor, ne urcăm în maşină şi venim.

Şi, ca de obicei, au început promisiunile şi planurile, că toţi or să vină cu maşinile la Lîkov, ba, chiar că ar fi mai bine cu vaporul pe Pliasva, pe-ndelete, şi or să stea în oraş o săptămînă-două.

— Mi-e teamă să mă duc... O să mă indispun, spuse soţia lui Sedov, uitîndu-se la Losev fără să-l vadă. Ce bine ar fi să avem un asemenea tablou de acasă. Nu ne-a mai rămas nimic, nici un lucruşor. Ce-ar fi să-l cumpărăm ?

Cuvintele ei îl emoţionară oarecum pe Losev. Nu avusesse niciodată un tablou. În casă ţinea nişte panouri decorative cumpărate de la magazinul „Cadouri“ şi o reproducere înrămată.

Dacă ar fi putut să le vorbească despre acel lucru deosebit care exista în tablou — frumuseţea lui şi, în acelaşi timp, despre acel ceva care trebuia să fie şi nu era...

Capitolul III

ÎN AJUNUL PLECĂRII, LOSEV trecu pe la expoziţie. Adică, nici el nu ştia cum s-a trezit pe Kuzneţki şi a intrat. De fapt, nici măcar n-a intrat, ci a nimerit, pentru că expoziţia se închisese şi s-a luat

după muncitorii îmbrăcați în halate albastre, care cărau sculpturile și încăreau lăzile.

Din fericire, nu venise încă rîndul sălii pe care o căuta.

Acum, Losev se găsea în acea încăpere singur. Se auzea zgomotul ciocanelor, o ladă era tirată cu scrișnete pe podea. Zarva muncii nu-l deranja.

Fără îndoială, tabloul înfățișa casa Kislih din Likov. În fundal, prin ceață, se zărea foisorul. Nu foarte clar, dar se zărea. Nu putea fi o simplă coincidență. Era casa Kislih, redată cu exactitate, în toate detaliile.

Lumina, care cădea lateral pe tablou, intra în șuvoiul auriu al razelor pictate, oglindindu-se odată cu ele în rîu. Chiar la mal străluceau consolele de fontă... De cînd îl văzuse prima oară, tabloul dobîndise parcă noi amănunte. La fereastra etajului flutura o perdea. Pe rîu, la umbra sălciei plîngătoare, se întrezăreau birnele plutei, printre care, la început, i se păru că se vede ceva slab, dar cînd se mișcă dispăru, se pierdu în umbră. Se tot foi în fel și chip, căutînd punctul de unde să-l zărească din nou. Întîi i s-a părut că acolo se scîlda un copil : se ținea de marginea plutei și i se vedeau umerii goi... Plutele — legături lungi de birne, pe care le conduceau pe Pliasva plutăși cu cizme de cauciuc și mantale din pînză de cort. Înfierbîntate de arșiță, birnele smolite și lipicioase, legate cu funii, pluteau încet pe lîngă casa Kislih, pe lîngă orașel și cît de bine era să te culci pe ele, mișcîndu-ți picioarele în apa rîului, vîlurind imaginea reflectată a cerului și malurile înșesate de bărci. Tabloul îl trimitea spre îndepărtatele dimineți de toamnă ale vieții lui de băietăndru. Nu exista în tablou nici un amănunt pe care să-l poată data precis. Cu toate acestea, era convins că fusese pictat în anii copilăriei lui. Recunoștea culori și arome uitate — atunci florile miroseau mai puternic, pădurile erau mai dese, pîinea mai gustoasă și orice pește, pescuit în Pliasva, era imens. Mai curînd a ghicit decît a văzut cărarea care ducea, direct prin livezi, la casa lor. Pentru prima oară și-a adus aminte de grupul lor, de Galka și de Vaniuška Puhov, care devenise milițian, undeva, în Extremul Orient. Își amintea că fusese vecin cu Galka, care locuia cu familia la mezaninul din casa popii, de mult dărîmată. Casa lor era chiar pe cărare, dincolo de gardul de nuiete prăbușit, acolo unde se termina vechiul drum pietruit și începea tro-tuarul de scînduri, pe lîngă garajul unde staționau camioa-

nele și „MK“-ul de la raion și mirosea învăluitor a benzină... Auzea de acolo vocea mamei, de dincolo de coroanele înalte și verzi ale copacilor : „Ser-ghei !“ și alergă, din obișnuință, în adîncul acelei rame albe, în adîncul acelei zile a copilăriei, păstrată printr-o minune și care păruse pentru totdeauna pierdută, uitată : dar ea, iat-o, strălucește, se joacă, se bălăcește, se umple de micile zgomote pe care le-a auzit numai atunci, cu urechea lui de copil : țîrîitul greierilor, orăcăitul broaștelor, scîrțîitul îndepărtat al ferăstrăului.

Era o minune faptul că artistul prinsese și închisese pentru totdeauna, în această ramă albă, amintirile lui, ale lui Losev, cu toate culorile, miresmele și căldura lor.

Niciodată n-ar fi bănuît că orașelul lui poate fi atît de frumos, în special acel loc, părăsit, pentru care existau tot felul de planuri, loc considerat de cîțiva ani o rușine pentru constructori.

Halatele albastre s-au apropiat, au acoperit tabloul, l-au despărțit pe acel Losev de-acolo, de la rîu, de Losev care privea cum muncitorii scot tabloul de pe șnur.

Apoi se duse la direcție să se intereseze cum ar putea obține tabloul pentru Likov. Nu poate fi, de exemplu, achiziționat prin virament pentru Casa de cultură ? A aflat însă că tabloul aparține văduvei artistului. Așa că nu putea fi vorba de virament, și se mai știa că văduvei nu-i prea plăcea să vîndă. N-avea telefon ; Losev își notă adresa ei și, mai pe seară, luă un taxi și se duse la Kunțevo.

În drum, cumpără un tort și niște flori mari, galbene, care l-au costat trei ruble.

Casa era din piatră, fără lift ; apartamentul — la etajul patru. Ușa fu deschisă întîi cît permitea lanțul de siguranță și, prin crăpătura din care răzbătea un puternic miros de ccapă, trebui să explice de ce a venit. Dealtfel, nu se jena. Era convins de succes, pentru că sarcina lui era clară, urgentă și nu venise de capul lui, ca persoană particulară. Asta-i impresiona întotdeauna pe oameni.

Văduva artistului se numea Olga Serafimovna. Îi întinse lui Losev o mină mare, albă, cu încheietura îndoită. Că trebuia să i-o sărute și-a dat seama mai tîrziu, după ce i-a strîns-o. Asta a fost prima gafă. A doua a fost cu florile. Iar cu tortul a ieșit o încurcătură întreagă.

— Cu ce ocazie ? — a întrebat tare Olga Serafimovna. Ca să mă convingi mai ușor ? Și tortul ? Speri că o să te invit la ceai ?

Era maiestuoasă, falnică, cuvîntul „bătrînă” nu i se potrivea, deși trecuse de șaptezeci de ani. Părul cărunț și des strălucea ca argintul. Trona lângă masa acoperită cu o față de masă galbenă de pluș, cu mîinile ei frumoase și puternice așezate în poală, mîini pe care nu le urîșiseră nici anii, nici munca.

— Scuzați-mă, Olga Serafimovna, chiar că e neplăcut. ca și cum m-aș fi invitat la ceai — admise Losev. Pe de altă parte, eu am făcut-o din tot sufletul.

— Uite ce-i, nu face pe prostul.

Le spune ca o regină, gîndi Losev cu admirație. O adevărată împărăteasă.

— Cine știa că sinteți așa, spuse. Dar florile n-au nici o vină, să le punem într-o vază ; oricum, au costat trei ruble.

În asemenea cazuri, el se menținea cu încăpăținare pe poziția inițială. Se duse în bucătărie, umplu cu apă o vază oarecare, se întoarse și o așază pe un colț al măsuței samovarului, și-n tot acest timp, repede, ca să nu fie întrerupt, lăudă expoziția, o lăudă naiv, cu cuvinte nedibace, ca să pară cît mai caraghios, folosind și zîmbetul lui larg și clipitul din ochi, așa că totul deveni confuz, nemaiștiindu-se cine de cine rîde.

Iar apartamentul era mic, doi metri jumătate înălțime, nereparat de mult, tavanul era crăpat, mobila, cum-părată după război, din furnir. După pretențiile de azi — nu doar modest, ci sărăcuț. Era, în general, ciudat să vezi într-un astfel de apartament o asemenea femeie, cu un aer atît de nobil, ca Olga Serafimovna.

Glumele lui provocau risul. Într-un colț stătea, picior peste picior, în pantaloni de catifea și cu un sacou zmeuriu. pufăind din pipă, Badin, un om oacheș ca o piele-roșie, cel care-i deschisese ușa lui Losev. Timid, dar, în același timp, veninos, se exprima destul de neclar.

Pe pereți erau expuse desene, trasate cu o linie subțire, neagră, cu penița — după cum a aflat mai tîrziu Losev : o femeie goală cu un piept somptuos, cu picioare mari și un posterior imens se încovoia, stătea culcată în diferite poziții, înghenunchea, jucîndu-se cu un cîine. Fața

era de-abia schițată, așa că nu puteai să-ți dai seama prin ce semăna cu Olga Serafimovna, dar, cu toate acestea, era ea, și, sesizînd asta, Losev se tulbură.

— O recunoașteți ? — îl întrebă imediat Badin.

— Cum să n-o recunosc, spuse Losev, e Olga Serafimovna.

Ea zîmbi binevoitor și-și îndreptă puțin bustul, ca și cum l-ar fi invitat să compare. Losev se gîndi ce corp minunat avea și nu i se păru rușinos că această golicione atrîna pe pereți. Alăturat celorlalte desene numeroase, nu trezea nici un gînd rău și era evident că artistul îi admira corpul și-l desenase lacom, în toate felurile.

De orașul Likov auzea pentru prima oară ; pe Astahov l-a cunoscut în timpul războiului, el avusese pînă la ea alte soții și ea — alți soți. Sub icoană, puțin lateral, era o fotografie a ei cu Astahov, un grăsun bătrîn cu ochii holbați din cauza Basedow-ului.

— Așa l-am apucat eu, spuse Olga Serafimovna, înainte fusese frumos ca un husar.

Îi făcu un semn lui Badin, care scoase la iveală un catalog hîrtănit al Expoziției din 1926. Pe prima pagină era o fotografie a lui Astahov în cămașă albă, zvelt cu mustăcioară, cu plete — cum se poartă acum. Ochii îi străluceau, își reținea cu greu un zîmbet.

— Prima și ultima lui expoziție personală, spuse Badin. Acesta a fost începutul și sfîrșitul... Entuziasmul a rodit frica... de atunci nu i-au mai permis.

Tablourile înfățișau mulțimi de oameni, cai înghesuți în coridoarele străzilor, siluetele cheiurilor din Leningrad, pe care se vedea armata de cavalerie cu lănci și gorniști.

Tabloul *La rîu* nu figura. Badin spuse că a fost făcut mai tîrziu, în anii treizeci, și-i arată alt catalog, al expoziției municipale din Leningrad organizată cu ocazia jubileului Academiei de arte.

Tabloul era de nerecunoscut în fotografia alb-negru, dar ~~cum~~ Kislîh și împrejurimile erau mult mai naturale, cu totul asemănătoare celei de acum.

— A, asta, spuse Olga Serafimovna. Și credeți că e orașul dumneavoastră ?

— Likov, preciză politicoș Losev.

— Și pentru tabloul ăsta a pățit-o, spuse Badin, uitîndu-se cu reproș la Losev.

— De ce ?

— Nu era actual și industrial. Un peisaj apolitic. Atunci se imputa... Mai era și subiectivismul... Exaltarea trecutului... Odată cu Korin. Dar din cauza acestui tablou în special. Formalism.

Losev oftă compătimator și dădu din cap.

— Nu-i puteau ierta *Valetul de caro*! — spuse Badin cu un aer demascator. Vă dați seama? — și rîse, îndreptînd spre Losev muștiucul pipei.

— Likov, Likov... repetă Olga Serafimovna, încercînd să descifreze sunetele.

— Tabloul e din prin '36—'38 — spuse Badin, dar pe atunci n-a prea călătorit. Poate în Karelia.

— Ah, Badin, dumneata nu știi, după ce s-a despărțit de Katia a făcut tot felul de drăcii, spuse cu un fel de tristețe Olga Serafimovna. Nu ții minte, a pictat acoperișul lui Grabar.

— Asta a fost mai înainte..., încercă s-o corecteze Badin, stînjinit de faptul că trebuie s-o facă.

— Auziți? Olga Serafimovna își întoarse ușor capul spre Losev: Criticii știu mai bine. Acum mulți îl cunosc mai bine decît mine. Și, poate că așa și e. Eu n-am bănuț că toate astea or să folosească. Am trăit, pur și simplu. Am trăit împreună, cu totul și cu totul, șase ani. Nici nu sînt văduvă — sînt moștenitoare, sînt proprietară... Badin, nu mă contrazice! Sînt femeii care reușesc mai bine ca văduve, decît ca soții. Își scriu memoriile... Dar eu... Likov... Închise ochii.

— Poate că v-a povestit ceva? — întrebă Losev.

Olga Serafimovna îl privi parcă din depărtare.

— Unde e?...

Îi explică, dar nu-i trezi interesul. Badin care, se pare, era specialist, scria un studiu sau un volum despre Astahov, nu putu nici el să lămurească unele lucruri: cînd a fost artistul la Likov, de ce, avea acolo rude sau prieteni? De ce a ales casa Kislih? De ce nu altceva și tocmai această casă? Poate că avea vreo legătură cu orașul?

— Așa că, dragă tovarășe, aveți o sarcină din partea opiniei publice din Likov: să precizați originea acestui peisaj și, în acest fel, să introduceți orașul nostru în istoria artelor, zise Losev, făcîndu-i cu ochiul lui Badin.

Cu același ton de măscărici, încercă să afle care este valoarea actuală a tabloului, adică, vezi dumneata, ce pretenții ridică în lumina, cum s-ar spune, a trecutelor cri-

tici și a faptului că acum este expus în fața întregului popor și, în același timp, care ar fi prețul în bani. Rămase stupefiat cînd Badin, căruia Olga Serafimovna, cu o mică mișcare a capului, îi făcu semn să răspundă, îi spuse 1500—2000 de ruble.

— Adică... vorbiți serios? — nu se putu abține Losev.

Badin se uită la el ca la un individ care a spus un lucru indecent și îl întrebă: dar el, Losev, cît crede că valorează tabloul și cu ce-l compară, cu ce prețuri?

— Două mii?

Nu pentru el, dar chiar pentru oraș, Losev nu vedea la ce capitol ar putea încadra o asemenea sumă.

— Nu credeți, Serghei Stepanovici, că prețul ar putea fi și trei mii? Și cinci! Depinde al cui e tabloul, ce fel de tablou este, spuse Badin cu oarecare efort, sugerînd că discuțiile astea despre bani, pe care e obligat să le ducă, nu-i sînt pe plac.

Așa e, dar ar trebui să existe evaluări, un mercurial. Altfel, ești supus abuzului. Se pune întrebarea: pentru ce se cere o asemenea sumă neverosimilă? — se indignă în sinea lui Losev. Lipsa controlului! Ce drept au, cu alit mai mult cu cît tabloul este, de fapt, o avere națională și nu personală? Poate că Astahov l-a desenat și l-a colorat într-o singură zi?

— Eu nu mă pricep — Losev făcu un gest neîndemînic —, dar m-am mirat fiindcă, pentru viața noastră chibzuită, cifra e gigantică și nu m-am așteptat.

Chiar dacă acceptau să mai lase din preț, nu putea conta pe cine știe ce reducere.

— Eu îl doream pentru orașul nostru... Casa asta a lui Kislih este celebră la noi. Și apoi, o asemenea coincidență... Sînt convins că dacă tovarășul Astahov ar fi trăit, ar fi apreciat altfel rugămîntea noastră.

— Nu trebuie, vă rog, se încruntă Olga Serafimovna. Unde erați dumneavoastră cînd eram dispuși să schimbăm această casă celebră pe un sac cu cartofi, pentru o pereche de pantaloni?... Acum eu pot să aștept. Și Astahov, la fel.

Losev roși bruse, se împurpură tot.

— Dacă vă referiți la război, atunci să știți că eu mergeam cu mama prin vagoane și cerșeam sare și pe urmă eu am lucrat la un parchet forestier, împingeam vagonetele. Iată unde am fost. Așa că, Olga Serafimovna, să lăsăm istoria în pace. Credeam că, în afară de bani, vă interesează ca arta soțului dumneavoastră să fie cunoscută. Sînteți confruntată cu o ocazie unică.

Olga Serafimovna îl asculta disprețuitor, se vedea după ochi că se gîndește la altceva, iar Badin se desfăta scoțînd nori de fum parfumat. Cutia cu tortul rămăsese nedesfăcută pe masă. „Luați-vă tortul“ — o să-i spună cu deznădăjduire cînd o să-l conducă. Acum Losev nu mai era preocupat de tablou, Dumnezeu cu el, dar era jignit să plece așa, urmărit de zîmbete ironice, cu tortul acela stupid. Losev nu era obișnuit să fie batjocorit și încă pe degeaba.

— Intelectualii ruși își jertfeau viața pentru popor, pentru luminarea lui... Ce să mai vorbim! Făcu un gest de lehamite, nemădînd să explice. Sigur, trăim la dracu-n praznic și oricum sîntem privați de foarte multe. Nu mă plîng, dar permiteți-mi să vă întreb: de ce toate trebuie să fie la Galeria Tretiakov? De ce aici să fie de toate — și expoziții, și portocale, și parfumuri franțuzești? Și la noi se muncește, și la noi e Rusia. Poate că e mai Rusia decît aici. Printre altele, la noi, pe băncile din parcuri, nu se joacă ziua „Papa prostu“.

Se uită la Badin în speranța să găsească un sprijin la acest om perfect contemporan și probabil instruit, cu chip distins și sever ca al unei căpetenii de piei-roșii.

— Și, pe această bază, ați decis că Olga Serafimovna trebuie să vă aprovizioneze ieftin cu pictură, spuse intransigent Badin. Portocale spirituale. Ca premiu de bună-purtare provincială? Vă referiți la propagandă. De ce, mă rog, așa și nu altfel?

De unde apăruse la ei ostilitatea asta, ca și cum cineva l-ar fi birfit în fața lor, ca și cum el ar fi vinovat față de toți: față de fata aceea, și de Lioșa, și față de această splendidă piele-roșie, care se balansează instalat comod în polițeta sa elastică, cu sacoul lui zmeuriu și pantalonii săi de catifea.

— Eu, de exemplu, consider că a populariza un tablou și, cu alții mai mult, un artist adevărat, e inutil, medită Badin. O să aștepte lumea cine e, și? Mai bine lăsați-l în pace. Și gata. Oamenii știu să deosebească talentul și sin-

guri. Nu trebuie conduse la el turmele de turiști. Turistul vrea să se plimbe la Lujinski și el e cărat cu de-a sila să i se arate Vinobel.

— Foarte bine că-l cară. Singur nu se duce, trebuie împins. Bătem unul din zece va înțelege. Nu, în problema asta n-o să fim niciodată de acord.

Losev nu se putu abține, dădu chiar cu pumnul în masă. Dacă e să plece, să plece măcar cu scandal. O să-și ia tortul la subsuoară, dar o să le spună ce are de spus. Păcat că Olga Serafimovna nu-l ascultă, că vorbele lui nu ajungeau la ea; cerceii îi atîrnau nemișcați, lumina lor liliachie strălucea astral și ea însăși părea că se găsește printre stele.

— Sîntem pe poziții diferite, spuse Losev și mai tare. Nu țineți ca poporul să vadă tablouri, n-aveți nevoie de asta. Dar pe artiști i-ați întrebat? Îmi pare rău că ei nu vă aud cuvintele. Sînt convinși că v-ar fi spus cîteva...

Ea își mișcă ușor umerii, își înclină capul și discuția se întrerupse imediat. Parcă în treacăt, întrebă gînditoare:

— Aveți muzeu, galerii de artă?

— Da' de unde... Visăm să înființăm unul etnografic. Cu contribuție obștească. Nu ni s-au repartizat fonduri.

— Și unde o să-l expuneți?

— Nu-i asta problema, răspunse Losev însuflețit de speranță și, de aceea, cu o bravă supunere ostășească. S-ar putea expune la Casa de cultură. Și mai bine ar fi la Comitetul executiv orășenesc. În sala de ședințe, e mai sigur și e și lumină mai multă.

— Pentru o sală e cam mic și nici nu cred că e potrivit, șopti Badin.

Biruindu-se pe sine, Losev se declară bucuros de acord.

— Ați observat foarte just. S-ar putea pune în biroul meu, al președintelui.

— Am trăit-o și pe asta! Fii atent, Badin, am început să împodobim cabinetele șefilor. Dacă ar ști Astahov. Cîta onoare!

Olga Serafimovna rostea cuvintele rar, fără ironie.

— De ce vorbești așa... ce-i rușinos în asta? Comitetul executiv orășenesc e un loc important. Vin toți. La noi puterea aparține poporului, la președinte ajungi foarte ușor.

Reușise s-o impresioneze cu ceva, fiindcă se uită plină de condescendență spre Losev, care se simți învăluit parcă de un val de căldură — atâtea sentimente zăceau în ochii aceia decolorați. Amintirile răscoliseră parcă un foc subteran pe cale de a se stinge. Iar ochii ei punși și încercânați se îngustaseră asemenea unei tăieturi lungi, oblice, care ajungea pînă în inimă.

— Oamenii nu vin la dumneavoastră, cetățene șef, ca să se uite la tablouri. Probabil că cer locuință, fac plîngerii împotriva proștilor, stau la coadă. Am zăcut și eu, dragul meu, prin anticamerele astea. Nu-mi ardea de tablouri. Cînd au început să dea în el, să-l tîrnosească, să-i spună că e dușman... Du-te și demonstrează-le, dacă poți. Doamne, ce cuvinte foloseau și acum dumneata te tîrguî...

Asta e, se dumiri Losev, despre asta era vorba. aici era rana ; parcă se eliberase, aflînd că el personal nu e implicat, cu toate că pentru ei era la fel cu toți ceilalți, cu cei care l-au jignit pe Astahov. În primul moment simți nevoia să se dezică : de ce să răspundă el pentru prostiile de demult, pentru teama unor comuniști pe care nu-i cunoștea. Există atîtea minți întunecate... Și predecesorul lui, Kurocinikov, din toată muzica accepta doar baiatul, pînă și acordeonul îl nega — „influență nocivă“...

Totuși îi era rușine să se dezică de Kurocinikov și chiar de acei șefi necunoscuți care l-au chinat atunci pe Astahov. Nu pentru că le găsea justificări, nu, era altceva.

— Ce a fost, a fost. Probabil că sintem vinovați față de dumneavoastră, Olga Serafimovna, admise el, expunîndu-se privirii ei. Nu noi am început, dar noi o să lichidăm toate astea.

Tăcură.

— Cei din Leningrad vroiau să-mi cumpere un tablou mare pentru foaierea Palatului culturii — își aduse aminte deodată Olga Serafimovna. Și n-am fost de acord. Să mînce înghețată în fața lui ? De ce ? Lasă-i încolo de bani, nu-i așa, Badin ?

— Da, da, desigur, răspunse el, privind-o cu mîndrie.

Scaunul desclieat scîrțîia sub Losev. Toată această aroganță deveni brusc dubioasă. Vroiau, pur și simplu, să umfle prețul. Și ea, și Badin asta care se scuza și enumera prețurile tablourilor celebre, rostind cifre absolut fabuloase și nerușinate. Pe urmă deschise în fața lui Losev un album

în unde erau peisaje italienești și franțuzești și, alături de ele, o fotografie mică a tabloului *La rîu*. Reieșea că tabloul e cunoscut, e „de catalog“, cum s-a exprimat Badin. Dar Losev, care înțelegea că toate astea nu i se arată înîmplător, se lipi parcă de fotografie. Se uita și se uita, și zîmbea, și nu putea să se desprindă. De neașteptat, dar orașul Likov se învecina, într-o egalitate deplină, cu celebrele catedrale din Franța, cu străzile din Italia, cu bulevardele, cu orașele albe de pe țărmul Mediteranei — și nu arăta deloc mai rău. Vecinătatea asta transforma ca prin farmec, înălța casa Kisliș, care devinea aproape un castel. Vedea în imaginea asta orașul natal, așa cum îl vedeau în fotografie ceilalți oameni.

Ar fi riscat poate opt sute de ruble, poate ar mai fi adăugat o sută din banii personali. Putea el să-și permită să facă un asemenea dar orașului ? Cu reproducerea lui, Badin l-a întăritat ; Losev i-a sesizat intenția, dar n-avea importanță, acum îi era greu să mai dea înapoi.

Tocmai pentru că aflase ce înseamnă cu adevărat acest tablou, că e inventariat în toată lumea, că se știe cui aparține, unde se găsește, vroia cu orice preț să-l cumpere pentru orașul său. Una e să construiești o maternitate, sau o poștă, sau să introduci canalizarea, de astea se ocupau destui. De exemplu, medicul-șef considera că el este inițiatorul, că el l-a determinat pe Losev să construiască maternitatea... Prin ce lucru deosebit o să fie marcată prezența lui Losev în funcție ? Prin monumentul partizanilor din acuar ? Losev ar fi fost gata să apere împotriva tuturor soldații aceia pătrați din beton, comandați unor sculptori din capitală, ei înșiși speriați de curajul lor, dar n-a avut cu cine să se bată, monumentul era plicticos, rece. Emoționantă era doar inscripția de pe postament, pe care o compusese Sotnic, redactorul de la ziar. Ce o să mai rămînă ? Îi veneau în minte tot soiul de mărunțisuri ne semnificative... Tabloul ar fi fost ceva deosebit, pe de-a-n-tregul legat numai de stăruința lui Losev, de nimic altceva. La prima vedere, părea o inițiativă bizară, colaterală îndatoririlor lui directe de conducător al orașului, dar Losev știa că asemenea fapte, care nu se înscriau în nici un paragraf, rămîn în memoria populației pentru totdeauna.

Nouă sute de ruble a fost ultimul preț pe care l-a oferit Losev. Badin suferea și se încrunta inutil. Losev ținea strîns de banii orașului, nu de ai săi. Pe Badin personal,

Capitolul IV

cu toate aerele lui, Losev l-ar fi convins, dar Olga Serafimovna îl intimidă cu aroganța ei — se uita la el fără să-l vadă, îl auzea fără să-l asculte, liniștea ochilor ei înguși nu se tulbura.

Ședea pe fotoliul ei zdrențuit ca pe un tron. Și Losev care, datorită funcției, avusese de-a face cu oameni importanți, chiar și cu acei al căror cuvânt modifica destinul unor mari întreprinderi, a mii de oameni, acum se fîstăcise. Nici nu se simțea în stare să-și repete oferta. Apartamentul acesta neglijat, ușile jupuite, tavanul crăpat, parchetul care scîrțîia, nu o înjoseau pe Olga Serafimovna, nu o umileau. Losev înțelegea acum altfel sărăcia care-l șocase la început. Mobilele vechi, tapetele arse — nu mai aveau importanță. Și exista chiar și o anume cochetărie indiferentă în ușile astea cu furnirul cojit. E dintre „foști“, presupuse Losev, probabil aristocrată, și imediat se miră de bănuiala sa — dacă ar fi fost aristocrată, ar fi fost obișnuită cu luxul... Contesă, baronesă. Dar cine știe de ce, titlurile nu i se potriveau. Poate că așa era obiceiul la artiști? Poate că astea i-au rămas de la Astahov, din viața aceea în care el a pictat acoperișul cuiva. Și probabil că era în stare să facă și altele...

Întrebă resemnat :

— Olga Serafimovna, pentru cine păstrați tabloul ăsta ?

— Pentru un muzeu bun... Le-am vîndut celor de la Marea Baltică, ții minte, Badin, mi-au dat cît au putut.

Badin mormăi dezaprobat că degeaba a fost generoasă, că cei de la Marea Baltică au expus doar un tablou și pe celălalt îl țin în depozit. Prin cameră trecu fără zgomot o bătrînă, foarte în vîrstă, ușoară ca o floare presată, ținînd de mînă un băiat subțire, cu ochi mari. Olga Serafimovna se ridică.

— Scuzați-mă !

— Vai de mine, eu trebuie să mă scuz. Losev se ridică la rîndul lui și păși brusc spre Olga Serafimovna, luînd-o de mînă. Vă rog, numai o clipă, să mă uit pentru ultima oară... Se întoarse și spre Badin, rugător : N-o să slau mult.

Olga Serafimovna răspunse cu un gest superior, ca și cum ar fi spus : „O, doamne, cîtă insistență...“. Dar nu-l refuză și Badin scoase tabloul din vestibul și-l puse pe un scaun.

DIN ADÎNCURILE TABLOULUI
ajunse iarăși pînă la el vocea stinsă a mamei : „Ser-
ghe-e-ei“ și încă o dată : „...ei“.

...iar sub salcie. Într-un vas mare de lut, erau mihalți, care de-abia așteptau să fie întorși și pătrunși cu furculița...

Ce fericire să auzi din nou vocea ei melodioasă.

...Își amintea că în casa Kisliș, într-o cameră, era un mozaic ce reprezenta marea pe care pluteau bărci cu pînze. Multe plăcuțe erau sfărîmate, smulse, totuși peisajul se putea ghici. Pe vremea aceea casa era pustie, geamurile sparte, ei se jucau de-a v-ați ascunselea pe acolo și Losev privea îndelung desenul mării, completînd fragmentele care lipseau cu vase de linie și bărci pescărești. Casa era plină de păianjeni albi, miroscă a cărbune. Și miroscă a rîu. Și rîul era saturat de miresmele buștenilor, ale fumului care ieșea din colibele plutașilor, se simțea iz de mîl și de lîntiță, iar barca cea veche cu care ei se plimbau pe rîu miroscă a plop. Aromele acestea erau vii, ajungea pînă la el, din străfundurile tabloului, mirosul asfaltului înfierbîntat de soare de pe vechiul chei.

Veneau înspre el anii de mult uitați ai adolescenței, frunzele fremătau, mama încă trăia, Losev îi simțea pe creștet mîna mică și aspră.

— De ce vă uitați așa ?

Olga Serafimovna și Badin îl priveau cu atenție.

Losev își trecu palma peste față, nu înțelegea de ce-l privesc pe el în loc să se uite la tablou.

— Doar aici am crescut, spuse arătînd cu mîna înspre tablou. Înspre fundalul verde al arinișului.

Se priviră unul pe altul. Olga Serafimovna zîmbi.

— Nu-i nimic de rîs, izbucni cu voce pițigăiată Losev. Pentru noi nu-i. pur și simplu, un tablou. Dacă îl dați unui muzeu, desigur că acolo o să fie onorat, respectat și toate alea. Dar muzeului puțin îi pasă ce tablou are. Pentru ei e totuna. Noi însă avem dreptul nostru la priveliștea asta. Aici totul s-a păstrat ca-n viață. Veniți pe la noi și o să vă convingeți.

Olga Serafimovna îl privi cu aceeași atenție.

— Nu trebuie să vă atașați de el... spuse ea în șoaptă, strivind cuvintele printre dinți. O s-o pățiți... la ce vă trebuie... tablourile pretind... mie mi-au scos sufletul...

Apoi Losev nu mai înțelese și îi fu rușine să întrebe. Fața ei se albise, încremenise, ca și cum s-ar fi stăpinit să nu izbucnească. Losev se grăbi să vorbească tare, voios, prefăcându-se că nu s-a întâmplat nimic.

— Chiar ar fi grozav să ne vizitați. Peste o lună o să fie foarte frumos. Trimiteți o telegramă și vin să vă întâmpin. Vreți să vă întâmpin cu trăsura? Chiar, o să vin cu o trăsură...

Cu ce mai putea el să-i încinte pe locuitorii capitalei?

— Nu vă mai agitați... eu nu călătoresc — îl liniști Olga Serafimovna. Mă dor picioarele.

— Păcat, altfel ați fi putut compara, ar fi fost interesant pentru istoria problemei...

Se îndreptă spre cuierul din vestibul. O să le spună să dea tortul băiețelului, dar Olga Serafimovna nu se mișca, stătea în picioare, stringând la piept capetele șalului și se uita nu la tablou, ci undeva în spatele lui, tot așa cum pînă atunci nu-l privise pe Losev, ci acel spațiu din spatele lui.

— Mai există și casa? — întrebă ea.

Losev se uită din nou la tablou și auzi iarăși, în liniștea dimineții, scîrțitul giruetei, ciripitul păsărelelor, zgomotul gaterului, mugetul vacilor, pentru că înainte de război, la Likov, mai existau vaci. Zgomotele erau auzite de reale, încît i se părea că și Olga Serafimovna și Badin ar fi trebuit să le audă.

— Mai există și casa și cele două sălcii. Au mai îmbătrînit, desigur.

— Și acoperișul e tot așa?

— La fel. E făcut din folii de aramă. Antreprenorul...

Fără să-l lase să termine, Olga Serafimovna își înclină capul.

— La Moscova nu se mai văd case vechi. Străduțele din Arbat au fost dărîmate. Merg ca printr-un oraș străin... Vezi, Badin, ei au păstrat totul.

— Nu sînt convinși că s-a păstrat intenționat, spusese Badin oarecum întrebător. Probabil așa s-a nimerit, i se adresă el politicianului Losev, dar acesta își exprimă dezacordul mirînd.

— Totuși e o excepție, spuse Olga Serafimovna. Îl măsură pe Losev cu o privire foarte lucidă. Cum arătați... Și rîse, nu către el, ci către cineva nevăzut. Vi l-aș da... așa...

— Cum așa?... — replică Losev înghețînd.

— Dacă vă apucați iar de cadouri, Olga Serafimovna, puse blind și liniștitor Badin, vă rog să nu vă grăbiți, nu e cazul, nu-i așa, Serghei Stepanovici? De ce trebuie să vă țineți de filantropie? De fapt, nici nu e cazul, doar e un oraș.

— Nu discutăm, Badin, se încruntă ea capricios. Ce e-o mai lungim... N-ai văzut cum privea? Și iarăși rîse către cineva nevăzut.

— I-ați refuzat pe colecționari, măcar ei l-ar fi păstrat cu grijă, se înfierbîntă Badin. Vă rog să mă scuzați, Serghei Stepanovici, dar vedeți...

— Nu-mi plac colecționarii, spuse Olga Serafimovna. E strîmt la ei. Le atîrnă pe toate la nimereală — ca la dimitir. Hai, dragule, să-ți scriu o dedicație.

Losev scoase iute pixul, dar Olga Serafimovna îl puse pe Badin să-i aducă tușul și începu să scrie lingă ramă, cu trăsături oblice și egale: „De la Olga Astahova în Likov...”

— Pot să ți-l dau ție, spuse ea cu glas zglobiu și tinăr.

— Nu, spuse Losev bilbiindu-se ușor și apoi continuă clar: Nu, dăruieți-l orașului Likov, așa să și scrieți.

Simțea cum roșește.

„...în dar orașului Likov”, puse data și se iscăli.

La despărțire, luîndu-i mina, Losev nu i-o strînse, ci, ridicînd-o, i-o sărută lung, încercînd o mare satisfacție.

În tăcere, Badin înveli tabloul în niște cartoane groase, îl legă, apoi îl puse într-un sac de hîrtie maro și-l virî într-o pungă de celofan.

Losev își veni în fire doar pe stradă. Tabloul era aerian, ușor, parcă fără greutate. Losev avea impresia că plutește odată cu el, de-abia atingînd pămîntul. Lingă stația de taxi îl ajunse din urmă Badin.

— Să nu-l despachetați imediat, spuse el, gîfîind. Să lăsați-o zi în încăpere.

Losev îi ascultă toate instrucțiunile dînd brambura din cap și-apoi îl întrebă:

— Spuneți-mi, ce voia Olga Serafimovna... ca și cum nu-ar fi prevenit?

— Are ea o teorie. Există tablouri care influențează destinul...

Rizînd fericit, Losev spuse că Olga Serafimovna este o femeie minunată. La care Badin îi răspunse că, în timpul războiului, ea salvase toate tablourile lui Astahov, le cărase în spate, apoi, după ce aruncase geamantanele cu lucruri le dusesese într-un cărucior de copil, deși presupunea că sînt doar niște zîmgăleli, pentru că mulți considerau așa, neavînd în orice caz habar de valoarea lor.

— Ar trebui decorată ! — se entuziasmă Losev.

— I-ar trebui bani, spuse Badin. Are o pensie mizerabilă. O întreține și pe matusa ei și ajută o mulțime de rude.

— I-am oferit cît am putut. Dacă a hotărît să-l dăruiască, înseamnă că i-a făcut plăcere. Așa că dumneavoastră degeaba... O să-i dăm din partea orașului o diplomă. Putem s-o invităm la sanatoriu. Avem unul de însemnătate republicană....

Îl liniștea pe Badin în treacăt, generos, dar fără să promită prea multe.

— Mi-e teamă — spuse Badin. Mi-e teamă. Tabloul o să se piardă, înțelegeți, un tablou adevărat nu poate exista singur... O să piară... Are nevoie de un mediu, de un organism artistic, de o colecție... Aiureala noastră obișnuită... nici în car, nici în căruță. Un ochi îi strălucea trist printre pleoapele umflate și celălalt privea sever, acuzator.

Capitolul V

LA LÍKOV, TABLOUL N-A PRODUSEA o mare impresie. De vină era chiar Losev, care și-a înțeles imediat greșcarea : ar fi trebuit să-i lase întii pe oameni să admire tabloul, să povestească ce știa despre artist, despre văduva lui, despre expoziție, să le trezească interesul. În loc de toate astea, el le-a spus imediat prețul, lăudîndu-se cu valoarea lui. Sotnic, redactorul ziarului, și după el procurorul, s-au mirat cînd au auzit de cele două mii de ruble, așteptîndu-se la ceva deosebit. cînd colo, dimineașurile s-au dovedit mici și rama de două parale, iar cel

mai important — imaginea, conținutul, era cunoscut. Nu le-ar fi trebuit nici pe gratis. Întreaga casă Kislih nu prețuia acum banii ăștia.

Orice s-ar spune, gafa era de neiertat, Losev știa să pregătească o opinie, știa că o noutate trebuie introdusă minuțios. Ar fi putut să le povestească despre cartea aia străină cu poze, despre gloria, într-un sens, internațională a tabloului, despre fama Golfului Jmurkino, deși nici specialiștii nu știau ce loc este reprezentat. Să le spună că ei vor reuși să le arate că tabloul reprezintă golful din orașul lor... Aceasta ar fi acționat cel mai eficient și ar fi provocat sentimentul patriotic care-i caracteriza pe locuitorii din Likov. Totul ar fi ieșit altfel. Nimeni nu voia să audă că tabloul a fost dăruit orașului și toți discutau despre prețurile exorbitante, îi bîrfeau pe cei care ar putea să dea asemenea bani și nu înțelegeau motivele. Nimeni nu a remarcat eforturile lui Losev pentru a obține tabloul și nimeni nu l-a întrebat cum de a dobîndit pe gratis această comoară artistică. Losev s-a supărat, s-a legat de o observație oarecare, s-a înfierbîntat, a țipat. Cel mai grav era că nimeni nu a înțeles ce-l apucase. A fost penibil. Pentru prima oară pierduse contactul cu oamenii pe care-i cunoștea de ani de zile, cu adjuncții săi, cu șefii de secție, care-l înțelegeau întotdeauna și cu atît mai mult el pe ei. S-au despărțit jenați, ei erau supărați pe el și el le purta pică.

Se năruise totul. A virît tabloul în sacul de plastic și l-a închis în dulap.

Mai tîrziu comandantul militar Glotov a încercat să împace lucrurile, spunînd că, din punct de vedere tehnic și al îmbinării culorilor, tabloul e demn de un mare artist, dar conținutul nu e prea favorabil orașului, chiar din punct de vedere istoric. Cu atît mai mult dacă ne gîndim la viitorul noului oraș. Pe de altă parte, desigur, tabloul nu putea fi lăsat...

Bine ras, masiv, greoi, viguros, comandantul militar se mișca prudent și vorbea stăpînîndu-și parcă energia nedeslușită. Ascultîndu-i vocca egală, Losev se liniști : deci nimeni nu-l condamna pe el, toți discutau despre tablou. I se păruse că lui i se fac imputări. E adevărat că, peste o săptămînă, la ședința de birou a comitetului orășenesc, secretarul le-a reproșat conducătorilor comsomolului că cer tot timpul bani, mijloace materiale, cu toate că uneori

poți reuși și fără ele, uite, cum a obținut Losev o comoară pentru oraș.

...Sosiseră vagoanele cu materiale pentru utilarea casei de nașteri. Losev supraveghea personal descărcarea, ca să nu se spargă, să nu dispară ceva. Toți admirau chiuvetele bleu cu robinete masive de nichel și armăturile minunat finisate, vopsite, împachetate temeinic.

Apoi a trebuit să trateze despre tranșa a doua a lucrărilor de canalizare: inundațiile distruseseră fundația stației de pompare, trebuia să se facă urgent rost de bani, de materiale — într-un cuvânt, când profesorii de la școala numărul unu, Tucikova Tatiana Leontievna și Roghinski Stanislav Ivanovici, l-au solicitat, Losev nu-și aduse imediat aminte unde pusese tabloul și scotoci penibil, îndelung, pe rafturile de sus, găsindu-l, în cele din urmă, sub niște suluri, chiar în fundul dulapului.

Așeză tabloul pe un scaun, într-un colț, și se îndreptă spre birou să vadă corespondența, vorbi la telefon, fără să le acorde atenție, nedorind să le audă părerile. Pe Roghinski îl întâlnea din când în când pe linie obștească — era lector pentru probleme de etică. Pe Tucikova n-o știa prea bine, se părea că preda desenul. Așa parcă înțelesese din biuguielile ei confuze, în anticameră, în timp ce ea — roșie și transpirată — îi explica de ce vor să vadă tabloul.

Fără s-o lase să termine, Losev fu de acord, punând capăt chinurilor ei. Și era ciudat că și Roghinski bolborosea gingav, în pofida deprinderilor de lector, a umbrelor din Japonia și a bărbii stufoase, din cauza căreia, într-un trecut nu prea îndepărtat, avusese explicații furtunoase cu conducerea.

Erau amândoi emoționați și, ca să nu-i tulbure, Losev se străduia să nu observe cum mutau scaunul pe care era așezat tabloul, ca să cadă mai bine lumina, cum vorbeau în șoaptă. Ocupat cu discuția telefonică, nu le mai dădu atenție și-și aduse aminte de ei doar când sesiză deodată liniștea ce se lăsase.

Amândoi stăteau ca vrăjiți. Tucikova își scosese ochelarii, înlemnise, ochii ei căprui, rotunzi, luceau umed, gura era întredeschisă, se aplecase în față, se încordase, se ridica pe vîrfuri, ca și cum s-ar fi pregătit să zboare, să înfăptuiască un lucru imposibil.

Losev privi cu luare aminte făptura ei transfigurată. Bruce, pe obraji ei plini, netezi ca merele, alunecară la-

crimile. Tucikova nu se mișcă, nu le dău atenție, așa cum nu mai dădea atenție nici biroului, nici lui Losev, nici lui Roghinski, care stătea alături, visător. Lacrimile o împiedicau să vadă, le strivi între ploape, privind din nou țintă acolo, în străfundurile tabloului, chinuită și fericită în același timp. Losev se întoarse sfios.

Își aduse aminte că această Tatiana Tucikova purta ochelari de mică și că se învîrtea printre copii când a plecat detașamentul spre pămînturile înțelenite. Era locuitoră și probabil că avea vreo amintire în legătură cu locurile acelea.

— Ei, cum apreciază învățămîntul? — întreabă el, adoptînd, pentru orice eventualitate, tonul firesc în acest birou.

— O operă extraordinară, celebră, slavă domnului — începuse Roghinski, gata de lupă — am tot auzit despre ea. Așa că e nemaipomenit că ați dobîndit-o. Iar în ceea ce privește execuția, pentru timpurile acelea e curajoasă...

— De unde știați despre ea? — întreabă Losev neîncrezător.

— Păi, doar figurează în cataloage.

O asemenea explicație îl ofensă pe Losev, care nu se aștepta ca cineva de-aici, din Likov, să știe ceva despre asta.

— Și știți cît costă? — întreabă Losev cu o oarecare ciudă.

— Ce importanță are, parcă despre asta-i vorba? — exclamă Tucikova, dezlipindu-se brusc de tablou și îndreptîndu-și ochii umezi spre Losev. Ce legătură au banii?

Fața ei își schimbă din nou expresia, buza de sus i se ridicase exprimînd milă, chiar un oarecare dispreț.

— Merită și o mie de ruble, spuse ea.

— De fapt, costă două mii.

— Și ce-i cu asta, dar cît costă, după dumneavoastră, o zi fericită — țipă ea cu o durere de neînțeles. Și sufletul, cît? Îl țintui pe Losev cu o străfulgerare bruscă a ochilor ei căprui. Priviți cît suflet e aici, în totul! Cum poți să ascunzi de oameni un asemenea lucru?

— Cine ascunde? Eu? Păi cum l-ați fi văzut... începuse Losev s-o contrazică, dar imediat zîmbi, înțelegînd că nu trebuie să explice și să demonstreze nimic, lacrimile Tucikovei fiind pentru el cea mai bună răsplată.

Nu-și închipuise, nu-i trecuse niciodată prin cap că se poate plînge din cauza unui tablou.

Tucikova își șterse ochii, își puse ochelarii, transformîndu-se iar în mica profesoară pe care Losev o știa de mult, dar pe care n-o observase niciodată. Rochia îi atîrna, pieptul i se aplatizase.

— Scuzați-mă, vă rog, spuse cu un aer vinovat, rușinată din ce în ce mai tare de zîmbetul deplasat al lui Losev.

El nu izbutea să se controleze — propria lui față nu-l mai asculta, buzele continuau să zîmbească, o înduioșare inutilă îi încrețea fruntea, îi contracta niște mușchi pe lingă ochi, nu putea să-și închipuie ce expresie alcătuiască toate astea.

— Nu, nu, ați remarcat foarte just, încercă s-o liniștească pe ea și pe sine.

Și Roghinski, ca să-l distragă, începu să-l întrebe despre Olga Serafimovna, să-i pună acele întrebări pe care Losev ar fi dorit să le audă, și căroră totuși nu le răspunse, simțind că acum n-are nici un rost să vorbească. Dar nu reuși să-l facă să tacă. Era un om ciudat acest Roghinski; folosindu-se de fericita împrejurare, el începu să discute cu aceeași ușurință și emoție problema transportului pentru lectori. În altă ocazie, Losev i-ar fi apreciat spiritul practic, acum însă intervenția lui Roghinski i se păru lipsită de tact. În timp ce ei vorbeau, Tucikova se îndreptă pe tăcute, încet, spre ușă. Ca s-o oprească, Losev îi promise lui Roghinski, fără să se tîrguiască, că o să-l ajute și întrebă tare, adresîndu-se Tucikovei: poate că tabloul ar trebui expus la școală, în sala de desen, cu atît mai mult cu cît ferestrele școlii dau tocmai spre Golful Jmurkino și spre casa Kislih. Ultimul argument apăruse brusc, ca o iluminare: școala era înălțată pe mal, cam acolo de unde privise pictorul, și ar fi foarte interesant de comparat, în special în orele de desen, și de demonstrat copiilor procesul, adică elaborarea artistică a unui material local.

Totul se potrivea de minune, era coerent, vorbea inspirat: poate că ar trebui să ne gîndim să înființăm o școală de artă, să trezim interesul copiilor. Evident, îi înflăcăras pe ambii profesori. Le dădu voie, chiar îi rugă să i-l arate imediat tabloul. Tucikova îl privea înlemnită, entuzias-

mată și, mult timp după ce plecară, luînd cu ei tabloul împachetat cu grijă, Losev se simți bine dispus și puternic.

La începutul lui iunie, fu invitat la Școala numărul unu, la examenele de absolvire. Întîi asistă la cel de fizică, unde presupunea că ar mai înțelege ceva, deși în fiecare an observa cum cunoștințele lui se tocesc, elevii vorbind cu siguranță despre niște lucruri pe care el le sesiza foarte confuz.

După examenul de fizică, directoarea școlii îl conduse prin clasele și laboratoarele în care învățase odată. Nu-și aducea aminte de nimic, dar, așa cum prevăzuse directoarea, controla cu grijă starea tavanelor, a podelelor și tot socotea ce disponibilități ar fi pentru reparații. La fereastra laboratorului de biologie stăteau niște băieți din cursul inferior căroră Tucikova le vorbea despre culoarea roșie. Pe peretele tapetat cu fișii de pînză de sac cenușie, atîrna, lingă fereastră, tabloul *La rîu*. Pe geam, se vedea malul celălalt al rîului Pliasva, casa Kislih, bancul de nisip. Datorită tabloului, priveliștea devenise o operă de artă. Fără să vrea, Losev începu să compare cele două tablouri: erau absolut asemănătoare — la fel lumina în soare apa Golfului Jmurkino, la fel străluceau reflexele argintii ale sălciilor plîngătoare. S-ar fi putut crede că tabloul a fost pictat acum, după acest piesaj, dar ochiul lui Losev sesiza diferențele, acel strat al timpului care se acumulase între cele două priveliști. N-ar fi putut spune dintr-o dată care erau deosebiri, dispăruse a doua consolă de fontă, și sălciile crescuseră, și malul se lăsase, dar cel mai izbitor era faptul că, în comparație cu rîul și copacii, casa îmbătrînise.

Verificînd atent, se putea observa că în tablou casa avea colțurile mai ascuțite, piatra părea parcă mai piatră, se vedea fiecare cioplitură, iar acoperișul părea deplasat și parcă strîmbat. Era interesant să compari. Îl deranjă faptul că fusese observat. Tucikova îl salută cu voce tare, ca și cum i-ar fi dat raportul, iar copiii se întoarseră să-i spună bună-zuia și apoi se împrăștiară. Directoarea spuse reținut, cu reproș:

— Văd, Tatiana Leontievna, că n-ați renunțat.

Brusc, Tucikova se trase la față.

— Dar de aici se vede cel mai bine. Orele mele sînt cu totul altfel.

Sună de ieşire. Tucikova dădu drumul copiilor. Acum, când rămaseră singuri, directoarea repetă hotărât că există o sală de desen şi că nu-i nici o nenorocire dacă de acolo casa Kislih se vede dintr-o parte.

— Dintr-o parte ! Dar n-are nici un efect ! — exclamă cu durere în glas Tucikova.

— După părerea ei, ar trebui să mutăm aici sala de desen — spuse ironic directoarea. Şi biologia, Dumnezeu cu ea. Vedeţi, Serghei Stepanovici, fiecare profesor nu vrea să ştie decît de materia lui.

— Păi asta-i bine, zise împăciuitor Losev.

Tucikova ezita să i se adreseze direct, iar directoarea prefera să vorbească doar cu Losev, uitîndu-se la el chiar şî cînd o admonesta pe Tucikova.

— Matematica şi biologia or să le tot studieze şi în învăţămîntul superior, şi la şcolile tehnice, şi la alte cursuri — începu cu pasiune Tucikova, — acolo or să aibă grijă de specializarea lor. Artă ne priveşte pe noi. Cu ce apucă să înveţe în şcoală, cu asta rămîn. Pe toată viaţa. Asta n-o să-i înveţe nimeni, doar noi... Şi poate ei singuri. Dar ca să ajungă acolo, trebuie sădită în ei dragostea. Şi trebuie să apucăm măcar să le trezim interesul. Cînd devin maturi, e prea tîrziu. Şi e atît de important !..

Dincolo de lentilele ochelarilor, în adîncimea întunecată a ochilor ei, totul fierbea, se mişca. Alături de directoară, silueta ei părea elastică, sportivă. Lui Losev îi plăcu faptul că Tucikova nu apelează la ajutorul său, că nu referă la discuţia din biroul său.

— În sfîrşit, vîd şi ei o operă de artă adevărată. Nu o copie ! O să încerce să deseneze singuri... Dacă aţi auzi ce discuţii avem aici cu cei din clasele mari...

— Şi fumaţi împreună cu ei, spuse directoarea, ne-
maiputînd să se abţînă. Scuzaţi-ne, Serghei Stepanovici, dar avem şi noi aici problemele noastre. Sînt gata să transform şcoala într-un stabiliment artistic — conchise ea cu un ris zefflemitor şi, cu o înclinare a capului, o concedie pe profesoară, încheind această conversaţie neprevăzută.

În tonul ei era ceva care-l privea direct pe Losev, nu chiar o condamnare, mai mult o acuzaţie pentru acest tablou.

— Şi totuşi v-am ruga — spuse cu încăpăţinare Tucikova — biologia s-ar putea mula la etajul doi.

— Ar trebui totuşi... începu directoarea.

Losev o opri cu un zîmbet.

— Toate astea n-au importanţă...

— Adică cum ? — se aruncă Tucikova.

Se uită la ea şi nu spuse ceea ce gîndea.

— O să trăim şi o să vedem. Deocamdată, reparaţii, reparaţiile-s principalul, spuse el ocolind dulapurile cu păsări împăiate şi cu o vulpe care era acolo de la începutul lumii ; atinse scheletul vechi întărit de sîrmă de cupru.

Ieşind, se uită de departe la tablou şi spuse :

— Nu se vede rău de aici, nu-i aşa ?

— Da, nu e rău, desigur, îl aprobă directoarea : era o directoare cu experienţă şi înţelesese totul.

Privirea lui rămăsese ţintuită, ca şi cum s-ar fi întors în trecut, sărind din barcă în întîia primăvară cînd s-a construit şcoala ; şi cînd, în timpul inundaţiilor, podul dispăruse luat de ape, ei fiind nevoiţi să vină cu o luntre pînă la malul unde era şcoala. Erau în clasa a cincea, şcoala cea nouă părea un palat, cu colţurile luxoase nichelate ale garderobei, şi cu sala de sport atît de înaltă.

— De ce vă grăbiţi, Serghei Stepanovici ? — îl întrebă directoarea.

Nu se grăbea : ea nu vedea că el alerga pe scări agîlînd ghiozdanul din foaie de cort şi cu cravata de pionier ieşită din haină. Întinseseră pe platforma scării bălegar lipicios, asa că fetele care fugeau după ei s-au murdărit şi la fel a pătît şi Anna Sergheevna, profesoara de chimie.

Directoarea îi arătă panta dealului, unde se vedeau încă urmele tranşelor săpate în timpul războiului pentru artileria anti-aeriană. Voia să le niveleze, să sădească flori, să facă un rosariu.

Acolo unde este acum terenul de sport era, pe vremuri, un maidan cu tufisuri sălbatic de brusturi şi urzici — locul celor mai teribile aventuri, al unor bătălii singeroase, al unor întîmplări vesele. Apoi cupele macaralelor l-au acoperit cu pietriş...

Se uită la directoare mîhnit, aşa cum ar fi fost Scrioja Losev, elev în clasa a cincea : oare nu-şi dă seama că o să fie o nenorocire, unde să te joci, unde să te lupţi ?... Desigur, el, Serghei Stepanovici Losev, ştia că există în oraş

terenuri special amenajate pentru joacă, că în parc există un Gulliver așezat într-o izbă pe picioare de găină, dar știa că nu este ce trebuie, că toate astea nu se pot compara cu rîpa aceea minunată și murdară, plină de brusturi puternici și urzici înalte. E de mirare că directoarea nu înțelege că straturile de flori și gazonul nu-s frumoase, ci, dimpotrivă, plicticoase, o fantezie inutilă ; ceea ce ea consideră a fi ordine este, de fapt, o distrugere, barbarie curată.

Iar ea se uita la Losev uimită. De obicei, el pretindea să fie sădite flori peste tot unde se poate, spera să fie lăudată că vrea să lichideze rîpa unde cei mai mari joacă cărți, beau și se sărută.

Privirea ei îl examina cu severitate din cap pînă-n picioare. Poate bănuia că în fața ei este un elev dintr-a cincea. Nici el nu-și dăduse seama, pînă-n momentul ăsta, că școala mai trăiește în el atît de puternic.

— Bine, o să examinăm, treceți-o în planul de amenajare a teritoriului — propuse el ieșind cu greu din trecut. Faceți o notă separată cu lucrările de grădinărie — adăugă el gîndindu-se cum să amîne acest proiect.

În aceeași zi, spre seară, o întîlni pe Tucikova. Tocmai mergea întrebîndu-se de ce oare, de cîte ori privește acest tablou, se transformă într-un băiețandru ?

Tucikova îl opri și îi spuse că citise tot ce găsisese despre Astahov și că ar vrea să-i scrie Olgăi Serafimovna, s-o roage să-i precizeze ceva. Losev îi făgădui că o să caute adresa. Peste cîteva zile, după ședința Comitetului executiv, trecu pe la școală împreună cu comandantul militar și cu directorul Combinatului forestier.

Școala era însorită și pustie. Băncile erau puse una peste alta pe coridor, mirosea a vopsea și a podele ude. Fereastră laboratorului de biologie era larg deschisă. Stătură îndelung în fața tabloului.

— Acum e altceva, spuse comandantul militar.

Pe rîu trecea o șalupă. Valurile netede încovoiau parcă oglinda neclintită a golfului. Căldura adormitoare a după-amiezii potoli în cele din urmă agitația apei. Puteau din nou să se uite și să compare.

— Serioja, îți amintești cum ne culcam pe plute ? — întrebă brusc comandantul militar Glotov.

Directorul Combinatului forestier, un inginer tînăr, oftă :

— Superb ! Alergi, te grăbești și nu observi nimic. Uite, locuiesc aici de trei ani și degeaba.

— Nu-i așa că-i frumos ? — se bucură Losev. Mă tot gîndesc de unde a apărut această frumusețe. De n-ar fi fost tabloul, golful ar fi un loc ca oricare altul. Doar după ce vezi tabloul apare frumusețea. Se pune deci întrebarea : unde se află ea ? De ce nu o observăm de sine stătător ?

Erau surprinși — și de cuvintele, și de noua față a personalității lui. Era uimitor faptul că Serghei Losev, pe care toată lumea îl cunoștea foarte bine, cu toate obiceiurile lui, cu situația lui familială, cu succesele lui pescărești, cu toasturile lui, acest Serghei Losev e capabil să gîndească astfel și să se înflăcăreze pe asemenea teme.

— Asta înseamnă talentul, zise comandantul militar.

— Talentul e un cuvînt. Explică-mi ca să înțeleg.

— Frumusețea e a artistului — adăugă comandantul militar molipsit de înflăcărarăa celui alt.

— A artistului ? Mă rog. Explică-mi atunci de unde o ia, din el sau din natură ? Pentru că dacă ar lua-o din natură, atunci și noi, chiar dacă nu o putem reda cu pensule și culori, ar trebui măcar cu privirea s-o constatăm, s-o vedem...

— Da, da ! Așa e ! — exclamă Tucikova.

Nimeni n-o auzise intrînd. Și acum, cînd se întoarseră spre ea, roși, încercînd să continue, ca și cum s-ar fi justificat sau ar fi explicat :

— Tocmai asta e, că putem s-o vedem. Frumosul influențează sufletul, îl face să vadă, adică în sensul aceluia sentiment pe care-l numim suflet, adică-l numim... Se încurcă și se zăpăci și mai tare. Scuzați-mă, vă rog !

Directorul Combinatului forestier se uită gînditor la ea și spuse :

— Pe vremuri visam să fac fotografii.

— N-ar fi rău să fotografiazi locul ăsta, pînă încep construcțiile, spuse comandantul militar.

— Care construcții ? — întrebă Tucikova.

Comandantul militar se uită cu coada ochiului la Losev, tuși cu delicatețe, lăsîndu-l pe el, superiorul lui, să vorbească și atunci acesta spuse că în curînd casa Kislih va fi demolată, tot acest sector al Golfului Jmurkino fiind repartizat unei filiale a firmei de calculatoare.

Tucikova își înăbuși oftatul, îl privi pe Losev chiar în profunzimea pupilei, iritîndu-i nervul optic.

— Păi, cum așa?... Le-am promis copiilor... Am refăcut programa anului viitor, toate clasele vor desena peisajul ăsta. Când vor încerca ei înșiși, vor înțelege.

Directorul Combinatului forestier rîse de argumentele ei și acest rîs o făcu pe Tucikova să se ghemuiască în sine.

— Scuzați-mă, înțeleg. Și atunci, ce-i de făcut?

Nu-i răspuns nimeni. Se uitau atît de compătimitor la ea încît, jenată, începu să-i consoleze:

— Nu-i nimic, o să ne străduim ca, pînă una-alta... să-l arătăm oamenilor mai repede.

— Ei bine — spuse comandantul militar. Ar trebui să țineți o conferință pentru tineret, în special pentru recruți. Să-și întipărească în minte frumusețea noastră natală. Acum e chiar anotimpul acestui tablou.

— O conferință? Nu știu... Nu cred că o să pot. Să chemăm mai bine pe cineva de la Muzeul regional.

— Lăsați... O să vă descureați foarte bine. Ce avem de străini?

Lui Losev, profesoara încetase să-i mai placă. Îl surprinsese neplăcut faptul că cedase atît de ușor.

— Păcat — spuse directorul. O să dispară modelul și nimeni n-o să mai știe cum a apărut acest tablou. N-o să mai avem cu ce compara.

— Tabloul n-are nimic de pierdut, observă Losev. Ce-i pasă tabloului — noi pierdem.

Discuția asta îi stricase dispoziția. Observă că, pe rîu, pîntecanele sînt înconjurate de pîte de ulei și că, lângă casa Kisliș, zac aruncate scînduri și pietriș.

Capitolul VI

SE UITA A NU ȘTIU CÎTA OARĂ LA tablou și tot i se părea interesant. N-ar fi bănuț niciodată că poți privi atîta același lucru și să-ți faci plăcere. Părea că privești ceva cunoscut, nimic nou, nici o informație în plus. De unde vine atunci această căldură și amintirile confuze, vocea abia auzită a mamei care povestește, povestește? Halucinație. Losev se gîndi că atunci cînd în Golful Jmurkino va năvăli dotarea tehnică și buldozerele se vor

năpusti asupra casei Kisliș, toate aceste minuni ale tabloului vor dispărea.

Nu peste mult timp sosiră colaboratorii Muzeului regional, se ținu o conferință cu titlul „Melcagurile noastre în operele artei sovietice“. S-a desfășurat bine. asistaseră și comandantul militar, și procurorul și lăudaseră inițiativa. Losev îi spuse comandantului militar:

— Nu te-a ascultat Tucikova, tu ai ordonat să vorbească ea. Nu s-a supus.

Comandantul militar rîse.

— Păi ea nu e trecută în evidența militară. Și cred că a avut dreptate. Cei de la regiune au mai multă autoritate. Sînt mai obiectivi.

— N-are rost să le dăm prea multă importanță — mormăi Losev, dar nu mai continuă pe această temă.

Vestea se răspîndi și, de la sanatoriul din apropiere, începură să vină amatorii de plimbări. Există o anumită categorie de plimbăreți, cei care simt nevoia unui scop. Patru kilometri dus, patru kilometri întors și un popas licit al contactului cu o valoare artistică. Responsabilul cultural al sanatoriului valorifică inițiativa celor veniți la odihnă și organizează o excursie colectivă. Apoi încă una, și încă una. Turiștii veneau la școală după ce vizitaseră tabăra partizanilor și izvorul de apă minerală. Ba, apăreau grupe de la institutul de medicină, ba poposeau participanții la cursa ciclistă. Vara venea multă lume. În fiecare zi se găsea cineva care să aibă nevoie de Tatiana Tucikova pentru explicații; i se puneau întrebări ca unui adevărat ghid. Responsabilul cultural prinsese gust, de fiecare dată în ajunul excursiei suna la secția de învățămînt, se anunța ca la un muzeu adevărat. Neținînd seama de faptul că se făceau reparații, au început să vină autobuze întregi. urcau în grup scara, întrebau de ce tabloul e expus la școală în laboratorul de biologie, de ce nu i se poate reparați o încăpere specială. Făceau observații: de ce nu există portretul artistului, măcar o fotografie, de ce nu există reproduceri ale tabloului, unde este cartea de impresii.

Mulți păreau dezamăgiți, nemulțumiți. Tucikova se apăra cum putea, o dată, după ce cineva spuse „minciună, înșelătorie“, ea începu să plîngă și se întoarse spre feteastră. Cei din spatele ei tăcură dintr-o dată, apoi o găsi mai în vîrstă, cu o perucă roșcată, sughițînd compătimitor, o consolă cu voce de bas:

— Dumneata, drăguță, n-ai nici o vină, responsabilul cultural ne-a aiurit de cap : fenomenal !, fenomenal !, ce expoziție ! Ne-a pregătit ca și cum ar urma să vizităm Ermitajul. Trebuia să ne spună cinstit : cine vrea să vadă un tablou, nimic altceva, parcă ce, l-am fi refuzat ? Dumneata, drăguță, iartă-ne.

Responsabilul cultural se scuză și el, iar grupurile următoare se comportară normal. El personal nu se potoli însă. Se dovedi că se mai ocupa și de o școală sportivă de vară și de cei de la navigație și, peste tot, includea noul obiectiv în planul de muncă al excursiilor de masă. În curând, Tucikova primi o hîrtie parafată cu stampile și semnături. La protestele ei, responsabilul cultural îi spuse că e o ființă entuziastă și eroică, dar nu-i nimic de făcut, în raion nu sînt prea multe obiective remarcabile, dacă n-ar fi tabloul ei vizitatorii și-ar petrece timpul jucînd popice și făcînd excursii la magazinul universal.

Reieșea că ea ar fi fost vinovată dacă cei veniți la odihnă-s-ar fi apucat să joace cărți — popa prostu' — și chiar să bea votcă.

Nu era plătită pentru această muncă. Își amînase concediul și la secția de învățămînt i se reproșase că excursioniștii împiedică desfășurarea reparațiilor, fac murdărie.

Se înființă o carte de impresii, de fapt un caiet obișnuit, dăruit Tucikovei de responsabilul cultural ca un fel de compensație. În caiet, Tatiana Leontievna era lăudată și i se mulțumea cu recunoștință pentru „posibilitatea de-a cunoaște“, pentru „discursul colorat“, pentru „educarea iubirii față de arta și natura rusă“. Afară de aceste note apăreau, din ce în ce mai des, ecouri indignate cu privire la viitoarea construcție : oare nu se poate păstra acest peisaj, ce barbarie, iar se distruge un monument al naturii, organele locale ar trebui trase la răspundere...

La Comitetul orașenesc de partid, șefa de secție Cistiakova, slabă, tăcută, ca un tigru, îi spuse lui Losev că acest excursii diletante atentează la demnitatea autorităților orașenești. Ca de obicei, folosea expresii impersonale, indirecte : unii „își permit“, „se desfășoară“, „se tulbură opinia publică“, „amețesc“, „se crează neliniște“. Losev dădea din cap atent, încurajator, apoi întrebă :

— Adică cum, Tucikova îi pune să scrie așa ? Ați auzit dumneavoastră ? A, nu ? Atunci n-o să mîlegi. Una e să presupui și alta să știi. Multe lucruri se spun. Prefer să-mi

adun informațiile din prima mînă, îmi place mîncarea proaspătă.

Cistiakova miji ochii, fie pentru a-și ascunde risul, fie pentru a-și feri privirea și plecă în tăcere. Losev nu prea avea timp să cerceteze zvonurile, era vară, trebuia să se grăbească și cu magaziile de legume, cu construcțiile, muncitorii erau scoși la cîmp, se apropia termenul de predare a noii maternități. Cu toate că zilele de vară sînt lungi, zboară mai repede decît cele de iarnă.

Șeful secției de învățămînt, Savkin, venit în audiență, după ce-și rezolvă problemele, spuse așa, într-o doară, că ar fi mai bine ca tabloul lui Astahov să fie adus aici, în cabinetul lui Losev.

— De ce ?

— E un obiect prețios. N-avem pază, cine știe ce se poate întîmpla.

— Și mai ce ? — întrebă Losev.

— Nimic.

— Dă-i drumul, spuse Losev.

Savkin, care în zilele cele mai călduroase purta un costum bleumarin din lină și cravată, năduși brusc, își suflă cu putere nasul și uitîndu-se rugător la Losev spuse că Astahov nu e dintre acei pictori care trebuie recomandați elevilor. Losev începu să se refere la Moscova, dar Savkin îl contrazise blind.

— La Moscova vin străini, acolo dictează politica.

— Spune odată ce vrei — zise Losev.

— Serghei Stepanovici, o să avem neplăceri. Oamenii-s inconstienți, au să facă un memoriu. O să vă reclame pe dumneavoastră și pe alții. Cineva, pe undeva, o să le dea atenție. Șefii au să se intereseze. Du-te pe urmă și argumentează. Dumneavoastră ce vă pasă, dar noi, oricum, o s-o pățim. Puneți-l la dumneavoastră în cabinet. La cererea mea oficială, vreți ? La școală se fac reparații și oricum trebuie mutat de-acolo.

Losev îi privi fruntea umedă, brăzdată de ridurile grijilor unei gospodării mereu sărace și pîndite de ghinioane.

— Ar trebui să-i spunem Tucikovei să înceteze... Voia să spună „să-i ametească“, dar își aduse aminte de Cistiakova și se încrunță : N-are nici un rost să tragă clopotele înainte de vreme.

— Ce legătură are Tucikova ? Savkin ridică din umeri. Nu poți să-i legi pe oameni la ochi. În golf s-au pus jaloane, se fac măsurători. Acuși dărămă casa.

— Care măsurători ? — se miră Losev, apoi dădu din cap. Bine, o să vedem. Nici așa nu se poate — să-l iau la mine în birou. E o operă de artă care merită, ca să zic așa, atenția publică.

— Nu e o operă de artă, ci un pretext pentru reclamații — repetă cu încăpăținare Savkin.

Șeful secției de învățământ locuia într-o casă nouă, era vecin cu Losev, ținea în apartament doi cobai și, în fiecare sâmbătă, spre bucuria copiilor, le dădea drumul în curte. Înainte fusese profesor de biologie și considera că dacă copiii ar avea și ar îngriji animale, ar deveni mai buni.

— Dar tu ce părere ai ? — îl întreabă deodată Losev.

Savkin se uită la el cu o privire vinovată și îngrijorată.

— După mine, ar fi mai bine să deschidem o școală populară de artă și acolo să fie de toate.

Această privire îngrijorată îl neliniști pe Losev, el sesizase de mult că evenimentele importante se declanșau din fleacuri, din asemenea converbiri fără semnificație. Era un semnal după care neîntârziat trebuiau luate măsuri. Ca un zgomot în motor. Dacă descoperi ce și unde anume face zgomot, necazul poate fi ușor îndepărtat cu propriile forțe. Ar fi timpul, ar fi timpul să analizeze situația, să se hotărască, dar n-avea nici o clipă liberă și amîna mereu.

Nu mult timp după această discuție veni la Likov vicepreședintele Comitetului executiv județean — Kamenev. A doua zi după sosire, îl întreabă pe Losev ce bilei au deschis ei acolo. Cuvîntul folosit dovedea că i se șoptise ceva. Losev încercă să scape cu o glumă și se oferi să-l conducă la școală. Kamenev nu avea o opinie definitivă, în asemenea cazuri e mai bine să ocolești o discuție nehotărâtă. Cînd un om cu funcție de răspundere spune ceva o foarte greu să-l faci să-și schimbe părerea, o va ține pe a lui, așa că e mai bine să nu-l lași să formuleze o concluzie. E mai ușor să formezi o opinie, decît s-o schimbi.

La școală, ca din întâmplare, erau și șeful secției de învățământ și comandantul militar, desigur au invitat-o

și pe Tucikova. Losev putea și singur să povestească totul despre tablou, dar prefera să se țină deoparte păstrîndu-și libertatea de mișcare.

Tucikova explica viori, oarecum mecanic și asta era bine — inspira încredere. La momentul potrivit, spuse :

— Acum, vă rog, comparați singur frumusețea naturii și frumusețea pe care artistul a descoperit-o în peisaj. Observați diferența... Definiți stilul artistului... Uitați-vă cum sînt pictate zidurile...

Pe malul celălalt se bălăceau țipînd copiii, pe lingă barca cu motor trebuiau niște flăcăi în chiloți de baie și cămașă. Pe o frînghie lungă, proptită la mijloc cu o prăjină, erau puse rufe la uscat. Lui Losev îi era ciudă că toate astea diminuau asemănarea. Kamenev observa coincidențele și se entuziasma, identificînd noi amănunte. Se îndepărta, se uita și dintr-o parte și din alta și plescăia mirat.

— Ce chestie, să ai în fața ochilor o asemenea paralelă.

Tucikova se uită la Losev confuz, dincolo de lentilele ochelarilor el intui frica — a fost bine, a spus tot, s-a descurcat ? Vioiciunea îi dispăruse fără urmă. În fața lui nu era profesoara, nici ghidul, ci o fată timidă, terorizată de gîndul că ar fi putut strica totul. Nu-i dădea nici un fel de atenție lui Kamenev, nu-i auzea exclamațiile, n-o interesa decît Losev, și iritarea pe care el o acumulase împotriva ei dispăru, se șterse complet. Îi zîmbi încurajator, ea se însenină de bucurie, el dădu din cap fără motiv și atunci ea roși absolut nepotrivit, fericită. „Ce-i cu ea ?“ — se miră Losev și spuse imediat :

— Astea toate le-a aranjat Tatiana Leontievna. Arată înspre ea, spre fața ei în flăcări. Oamenii se folosesc de patriotismul ei. Sincer vorbind, la început avea îndoieli în legătură cu pictorul, dar noi, cu mintea noastră, ne-am gîndit...

— Dar eu... n-am avut nici un fel de îndoială, sări Tucikova.

— Te îndoiai... Nu te jena, nu e nimic rușinos — puse apăsător Losev. Nu sîntem specialiști. Nu știm cum este considerat Astahov. Pe noi ne interesează că ne-a pictat orașul. Nimic altceva. Se opri întrebător. Sigur, poate că nu am luat în considerație toate...

— Ajunge, nu mai faceți pe modeștii — spuse Kamenev. V-ați gîndit foarte bine.

— Au fost pe aici și de la Muzeul regional — zise comandantul militar.

— Și ce-au zis ? — întrebă Kamenev.

— Ne-au susținut.

— Transmiteți-le mulțumiri, spuse Losev.

— Am să le transmit, am să le transmit — se înveseli Kamenev. Nu-i nevoie să fii specialist. Talentul de-aia e talent, că orice om care iubește pictura simte frumusețea.

Și vicepreședintele ironiză ușor temerile lor de provinciali — numitul pictor este pomenit în presa centrală, e celbru, tabloul e realist, s-a inspirat din locurile noastre, nu poate fi vorba de nici o opoziție — exact ceea ce voia Losev să audă. Apoi s-a discutat despre excursii și Tucikova n-a mai răbdat, a început să descrie popularitatea tabloului — lui Losev i s-a părut inutil. Orice s-ar spune, era o inițiativă locală și nu se știe cum va fi considerată.

Pe fața ridată, întotdeauna binevoitoare, a lui Kamenev era greu să citești ceva. Vicepreședintele aparținea acelei categorii de activiști care nu-și arată atitudinea personală față de o problemă, știind că nu el decide și nu e bine să-i încurce pe oameni.

Despre Tucikova spuse că s-a lăsat exploatată și că, mai ales, avînd în vedere retribuția ei modestă, de profesoară, nu e prea indicat... Părea un reproș adresat lui Losev, dar un reproș blind, deoarece cuvintele lui aprobau indirect excursiile și recomandau includerea lor într-un cadru legal. Ar fi fost mai bine dacă nu s-ar fi lăudat cu excursiile, ar fi fost mai bine dacă le-ar fi preconizat Kamenev și pe urmă i s-ar fi raportat succesul obținut în urma inițiativei lui. Așa și-ar fi luat răspunderea, ar fi fost un fel de naș.

— Ce cadru legal, spuse Losev mimînd deznădejdea.

Kamenev, înalt, zvelt, deși avea cincizeci și cinci de ani, puse mîna pe umărul Tucikovei, se aplecă și se prefăcu că-i spune la ureche :

— Și noi îl considerăm un primar cu experiență. Stăpînul unui asemenea oraș — și poftim, nu poate să facă rost de bani. Dacă ai ști, dragul meu Serghei Stepanovici, uite, am fost în Franța, ce ar fi făcut un primar de-acole dacă ar fi descoperit o asemenea nadă, ar fi făcut reclamă în toată regiunea — panouri pe șosele, emisiuni la televiziune. Ar fi scos un profit imens. Dar noi nu n-

pricepem... Trage, Tatiana Leontievna — foarte bine, toți se lăcomesc la gratuități, la entuziasm...

Ar fi trebuit lăsat să vorbească, poate s-ar fi îndurat să dea o jumătate de normă pentru muzeu ; din păcate, Tucikova îl întrerupse, începînd să-l convingă că, pentru ea, excursiile sînt o plăcere, că astfel activitatea de profesoară de desen a căpătat un sens nou, și că dorește să vină cît mai multă lume pînă nu se va sfîrși totul. Vicepreședintele crezu că Tucikova se temea de toamnă. cînd datorită îngălbenirii vegetației va dispărea asemănarea, dar Tatiana Leontievna îi explică că peisajul nu va dispărea doar pentru un anotimp, ci pentru totdeauna, deoarece pe acest loc se va construi filiala fabricii de calculatoare.

La privirea întrebătoare a vicepreședintelui Losev confirmă că șantierul se va deschide în curînd, că e finanțat din bugetul republican, că amplasarea a fost decisă de mult, dar că ar mai fi, desigur, și alte locuri potrivite, mai jos pe rîu, la periferia orașului...

La vremea potrivită se tîrguise cu proiectanții, izbutind să le smulgă promisiunea că vor trece în deviz canalizarea sectorului de dincolo de rîu și o stație de transformare cu două transformatoare care să dea energie pentru un cartier întreg. Nu-i povesti însă nimic din toate astea lui Kamenev, așteptînd să-l vadă cum reacționează : de exemplu, vicepreședintele ar fi putut spune că fabrica nu trebuie construită aici, sau că problema ar trebui rediscutată, sau măcar că ar trebui mai bine cîntărite argumentele pro și contra ; dar Kamenev rămase pe gînduri și se opri iarăși în fața tabloului. Pe fața lui ascuțită, bine rasă, în locul oricărei alte expresii se iviră niște riduri noi, mărunte, suspină, se scărpină pe gît.

— Oamenii critică autoritățile orașenești pentru construcția asta, și o tot întreabă pe Tatiana Leontievna, mai încercă Losev o mișcare.

— Și ea ce le spune ? — întrebă Kamenev.

— Ce poate ea să le spună ?

Kamenev se uită gînditor la Tucikova.

— Eu le răspund că dacă ar depinde de tovarășul Losev, el ar opri șantierul, răspunse Tucikova.

Kamenev tuși.

— Sînt sigură de asta — spuse cu înflăcărare Tucikova.

— Foarte posibil, aprobă Kamenev, privind laboratorul cu animalele împăiate cocoțate pe dulapurile acoperite cu hirtie, scheletul împachetat în prosoape, și tabloul de pe perete — se uita cu un anume gând care le strîngea într-un nod. Oftă și dădu din cap aproape fără speranță. Și ce o să faceți cu tabloul cînd o să se deschidă șantierul? Aici nu mai are rost să rămînă.

Desigur; nimeni nu se gîndise la asta. Tucikova ridică din umeri. Kamenev așteptă o secundă, două și venind în ajutorul lor le propuse ca după începerea construcției să predea tabloul muzeului regional. Avea aerul că-i compătimește, că-i salvează, că aceasta e singura soluție — promise că lingă tablou vor pune o fotografie a Golfului Jmurkino așa cum arată el acum, neatins.

— Sînteți foarte isteț, gata la profit — spuse Losev.

— Sînt un un gospodăru. Un lucru prost așezat îmi face cu ochiul.

Și vicepreședintele rîse, ajutîndu-l pe Losev să iasă din situație printr-o glumă.

— Nu e așezat, ci atîrnat și încă foarte bine — spuse Losev, arătînd peretele îmbrăcat în pînză de sac.

Simțea cum Kamenev începe să se ambaleze.

— Cînd o să înceapă săpăturile o să fie totuna unde atîrnă — continuă Kamenev. Iar aici o să fie complet nepotrivit, ca un reproș, ca o icoană a muștrării.

Savkin rîse aprobator și Losev zîmbi, deși nu știa despre ce icoană e vorba. Înțelegea că, practic, așa se vor petrece lucrurile, că totul o să fie cum zice vicepreședintele. Desigur, va putea obține ceva în schimbul tabloului. Dacă va dispărea casa Kislii, prezența tabloului nu va mai avea nici un haz. El, personal, nu va mai dori să-l privească dacă nu-l va mai putea compara cu realitatea: unde să-l pui? Cel mai potrivit loc e muzeul. O privi vinovat pe Tucikova.

Și atunci se petrecu ceva de neînțeles, ca și cum ea ar fi citit în privirea lui Losev cu totul altceva, ochii ei larg deschiși se luminară de o asemenea credință și devotament, încît el se rușină.

— De ce la muzeu, mai bine îl dăm Galeriilor Tre-tiakov! — explodă ea cu o voce ascutită, disperată și subțire. Acolo vine mai multă lume. Ce repede ați decis care este interesul dumneavoastră, tovarășe Kamenev! În loc să ne ajutați pe noi. După părerea dumneavoastră

e bine că se construiește tocmai aici filiala? Ei?... De ce i temeți să spuneți ce credeți...

Pălăse, bagheta îi tremura în mînă, Savkin respiră tînc, dar comandantul militar îl înghionti ca să tacă, și lui Losev îi făcu cu ochiul. Și deși o admira pe Tucikova, Losev se neliniști — putea să strice totul — și situația ei, și buna impresie generală, și, cel mai important, toate celelalte treburi pe care urma să le rezolve cu Kamenev.

Ridurile mărunte de pe fața lui Kamenev dispărușcă, chipul i se crispă, respira greu, fornăia, gîtul i se umflase. În asemenea momente devenea grosolan, nemilos cel mai grav, era foarte ranchiunos. Dar acum zîmbi sincer și spuse cît putu de blînd:

— De ce mă acuzați? Mă gîndeam cum e mai bine.

— Pentru cine mai bine?... Iar la ce vă gîndiți dumneavoastră — e un mare mister. Sînteți un om important, răspundeți de toată cultura, trebuie să luați o atitudine față de șantierul ăsta. De ce vă e frică să roștiți un cuvînt? Nu-i așa că vă e frică? Vă spuneți că înții trebuie să fie clarificat, clarificat. Cu ce o să vă scadă prestigiul dacă nu i iasă nimic? Înțelegem și noi că sînt și alte considerații.

— Aceste considerații vreau să le cunosc, deocamdată nu le știu — spuse vicepreședintele supărîndu-se de-a binelea.

— Atunci de ce nu ne întrebați care sînt considerațiile noastre? Întrebați-ne pe noi cum e mai bine, poate că nouă frumusețea ne e necesară.

— Și ce propui, un referendum? — o întrebă vicepreședintele din ce în ce mai supărat, apoi întinse mîna în semn de împăcare. Aveți nevoie de filiala asta, s-au gîndit la voi cînd au ales acest oraș...

— La mine? Întrebă intrigată Tucikova. Atunci interesați-vă. Dumneavoastră calculați fiecare cuvînt, dar vă rog să țineți seama și de noi în calculele astea. Filiale și uzine sînt multe, o asemenea privilegiate e unică. Și nu cu filiala o să devenim noi celebri.

Bagheta nu-i mai tremura în mînă, vocea îi suna tot mai egal, tot mai sigur.

— Lasă, lasă, spuse Losev sever și nemulțumit. O să ne descurcăm și singuri, Tatiana Leontievna.

Ea se uită la el rugător, cerînd iertare, și continuă adresîndu-se vicepreședintelui :

— E o fericie că s-a găsit acest tablou extraordinar. Dacă ați vedea cum se bucură copiii. Orele sînt cu totul altfel. Serghei Stepanovici l-a descoperit... E o minune ! Da, da, o minune ! Ticbuie păstrat ! Nu se va mai repeta niciodată !

Ochii îi străluceau, nu-și alegea cuvintele, nu se rușina de entuziasmul ei.

— Hai, hai, să nu exagerăm — spuse vicepreședintele și zîmbi către comandantul militar și către șeful secției învățămînt. Nu e Rembrandt și nu e Repin.

— Ce legătură are Repin ? — țipă Tucikova înciudată, strîmbîndu-se ca de o durere. Dacă ar fi fost Repin, l-ați fi apărat fără frică și fără ezitare... Dar tabloul nu e doar un nume, el însuși... e al nostru...

Losev era supărat pe ea și, în același timp, o invidia pentru libertatea cu care discuta cu vicepreședintele, fără să îndulcească lucrurile, fără să le ocolească. Sigur, ei puțin îi pasă, e singură ca păsările corului ; ar fi vrut să știe cum s-ar fi descurcat pe funcția lui. Și, cu toate astea, o invidia.

— Printre altele, nici nu putem da muzeului tabloul — a fost dăruit orașului, e și o dedicație acolo...

„Asta chiar că nu trebuia s-o spună“ — se gîndi Losev, pentru că el își făcuse socotca ce să ceară pentru tablou : întîi și întîi o școală populară de artă și apoi să se decidă situația celui de al doilea cinematograf. Numai ce-și amintea despre cinematograful încă neutilat, despre amînările care intrau în al doilea an, despre promisiunile lui neonorate, pentru că nici el nu primise nimic din tot ce i se promisese — și-l apuca o groaznică durere de cap.

Tucikova se uita la el așteptînd sprijin, neînțelegînd de ce tace.

— Știți, Tatiana Leontievna, noi... începu Losev, dar imediat se simți jenat în fața devotamentului ei iradiant și spuse cu totul altceva decît plănuise... Vă rog, transmiteți-le din partea mea să nu mai pună aici rufe la uscat, ca la expoziție, să le atîrne în spatele caselor.

În mașină, vicepreședintele îi spuse lui Losev :

— Dracu' știe ce-și permit. Ce-i pasă ei ! Îi e ușor. Să fi stat la locul ei. Demagogie !... Și nu pot să-i zic nimic. Tie pot să-ți spun de toate, dar ei, doamne ferește.

Curată intuiție feminină. Da... Ca să nu pară lingușitori, oamenii devin bătărași... Are un corp drăguț. Bine desenat. Și-i place meseria. Da, Serghei Stepanovici, avem nevoie de asemenea oameni. Fără ei ne-am acri. Nu luptă pentru profitul ei. Nu-i așa ? Nimic pentru sine. Ce foloase are ea ? Doar necazuri.

Tăcu și apoi adăugă rîzînd încet :

— Și tu ești sever, foarte sever.

Kamenev era furios și, în același timp, se și justifica așa că era greu de ghicit cum să te porți : să discuți despre ce mai era necesar la maternitate, ceca ce i-ar fi fost foarte folositor lui Losev, sau să continui să vorbești despre nenorocitul ăla de tablou.

La timpul său, Kamenev se remarcase prin felul său hotărît de a fi, chiar aspru și autoritar. Dar anul trecut pățise nu știu ce cu un spectacol, de-abia reușise să scape, să rămînă în post și de atunci devenise prudent, evita deciziile ferme, la Comitetul executiv nu se băga în discuții. Losev se gîndi că, dacă în locul lui ar fi stat Tucikova, care nu știa nimic despre aceste împrejurări, ar fi ținut-o pe a ei și poate — spre surpriza tuturor — ar fi avut succes, pe cînd el, cu toate că-l cunoaște pe Kamenev de mult și sînt în relații bune, nu poate vorbi pe față, fără ocolișuri diplomatice.

— Construcția filialei e patronată de Uvarov însuși, spuse Kamenev.

— Da, cu el nu poți ajunge la o înțelegere.

— Și nici nu e pasionat de pictură.

Losev rîse.

Pe Uvarov nu-l pasiona nimic. Era o mașină bine unsă, o mașină de organizat. Conducea treaba fără țipete, fără înjurături, fără capricii, scria totul într-un bloc-notes lunguiet, dădea termene și cerea socoteală chiar în ziua respectivă. De nimic nu se temeau mai mult oamenii decît de modul în care le asculta plictisit și disprețuitor explicațiile, cauzele neîndeplinirii, întîrzierii, risipei. După el, nu existau justificări, ci doar prostie, lene, incompetență.

Nimeni n-o să se încurce cu Uvarov. Kamenev îl pomenise tocmai ca să-i arate că orice împotrivire e inutilă.

Cînd au ajuns la maternitate, totul s-a dres și a mers conform ordinii prestabilite de Losev. Și medicul-șef și constructorii arătau, explicau, totul funcționa, se aprin-

dea, se conceta așa cum trebuia, Kamenev îi lăuda, realiza care sînt nevoile reale ale orașului, le formula singur.

Pe urmă au prinzit împreună cu medicul-șef, care era agitat, vorbăreț, vesel și Losev reuși să se odihnească puțin. Să tacă. I se odihnea fața. Îi obosiseră mușchii gurii și ai ochilor.

Medicul-șef, ușor băut, ține un toast generos în cinstea lui Losev și a creației lui — maternitatea. Losev mută discuția de la persoana lui spre alți primari, care au ideile lor, pasiunile lor... Povesti despre primarul orașului Kirovsk, care înființa cu încăpăținare școli de schi, construia schi-lifturi, trambuline, visînd că orașul său va deveni o capitală a sporturilor de iarnă. Era foarte serios convins că va veni ziua cînd Olimpiada de iarnă se va ține la ei, la Kirovsk. Losev îl ironiză ușor imitîndu-l și toți riseră.

— Visele de aur ale provincialilor! — începu medicul-șef. Dar maternitatea noastră...

Losev nu se lăsă întrerupt și, pe neobservate, viră toastul spre vicepresedinte, care are și el pasiunea lui, Kamenev îl aprobă cu plăcere, dacă n-ai o pasiune, nici munca nu e interesantă. El, personal, nu e indiferent față de muzeu și nu ascunde acest lucru. Muzeul regional e o instituție săracă, nu aduce profit, se menține datorită rîvnei salariaților săi prost plătiți... Și, în același timp, muzeul este singurul lucru etern, singurul loc unde se sintetizează și se exprimă epoca! Valoarea obiectelor din muzeu crește mereu...

Chipul lui ascuțit și ridat se însufleți, se rotunji și deveni visător, se luă cu vorba și puse paharul pe masă, uitînd de toast. Și noi, și epoca noastră, și paharele, și fața de masă, și pendula — totul va rămîne doar prin muzeu, chiar într-unul atît de mic cum este cel regional se păstrează lucruri prețioase. Numai dacă ne gîndim la tablouri sau la sculpturi — sînt un fel de fond de aur al ținutului nostru. Acest fond de aur are valoare în primul rînd pentru regiune. Aici se află tot ce stă la inima oamenilor, izvoarele patriotismului, ale sentimentului patriei...

Acum, cînd Kamenev își dăduse drumul, așa cum dorise Losev, discuția încetase să-i mai placă. Era ca și cum, în cuvintele lui Kamenev, s-ăr fi ascuns o țință,

un scop. Ca și cum ar fi explicat ceea ce nu se spusese în legătură cu tabloul.

Înainte de plecare, rămaseră singuri. Kamenev îl luă de braț, îl duse mai departe de mașină și-i dădu un biletel către un tovarăș influent, care putea să-l ajute cu apartura pentru cinematograf. Tovarășul se odihnește pe aici, la sanatoriu, și Losev se poate duce la el duminică, să-l plimbe prin împrejurimi. Apoi, fără nici un fel de tranziție, întrebă direct:

— Deci, Stepanici, îmi dai tabloul? Nu te grăbesc, te întreb în principiu.

— Cam neplăcut.

— Față de cine?

— Față de opinia publică...

— Ai un pretext de necombătut... Poți să ni-l dai temporar și, pe urmă, o să mai vedem... N-o să-ți pară rău! O să facem o festivitate. Invităm și televiziunea.

Losev se așteptase oarecum la asta, dar nu-și pregătise un răspuns. Putea să-l refuze pe Kamenev, dar ce-ar fi cîștigat orașul? S-ar împotmoli și cinematograful și restul. Dar dacă ar fi fost de acord, ar fi însemnat să cedeze Golful Jmurkino fără luptă. Și deși pînă acum nici gînd n-avea să se bată, înțelege brusc că tabloul și Golful Jmurkino sînt intim legate, că doar împreună au un anume sens și că odată separate nu mai înseamnă nimic.

Ar fi vrut să-i împărtășească aceste argumente lui Kamenev. Erau prieteni de mulți ani, aveau încredere unul în altul, dar ceva îl împiedica. Nu pentru că era vorba tocmai de Kamenev, nu, Losev simțea că nu poate să fie atît de sincer cu nimeni.

— Vă rog să nu vă grăbiți. Losev își aminti că el, Kamenev, nu prea se împacă bine cu Uvarov. Vreau să-l string cu ușa pe Uvarov pe acest tărîm, artistic. Atac prin surprindere.

Kamenev se opri, se uită la Losev cu înțeles.

— Mă rog, mă rog... Uvarov, desigur, n-o să cedeze. Rîse scurt. Deci vrei să-l demaști, să demonstrezi că nu acordă atenție artei? Vei apăra valorile culturale? Mă rog, faci cum crezi, dealtfel nu e rău să se afle cu adevărat atîta adevăr din gîndirea lui față de pictură. Și, în general, față de cultură. Să se știe. Nu? E ceva în ce spui tu. Poate că așa o să-i mai smulgi ceva pentru oraș? Nu ești un mu-

jic prost, Losev. Numai să nu fii mai șmecher decât trebuie !

Losev rîse vinovat ca și cum ar fi recunoscut că vice-președintele vede prin el, că de Kamenev nu te poți ascunde.

Iar Kamenev se uita la el fără surîs, de fapt fără nici un fel de expresie.

Continuînd să-și ascundă ochii în zîmbet, Losev spuse într-o doară :

— V-a cășunat pe tabloul ăsta. Ați spus doar că nu e nici Repin, nici Rembrandt.

— Eh, Losev, Losev, pari un om civilizat, dar gîndești limitat. De fapt, care-i interesul meu ? Kamenev oftă visător. Pe lingă Astahov ăsta al tău, mai putem expune cite ceva. Pe Astahov și pe alții. Am putea dobîndi cîteva pînze mai bune, prin schimb cu alte muzee. Îl luă cu delicatețe de braț pe Losev. Oamenii mei de la muzeu o să înfăptuiască gesturi eroice ! Dacă-ai ști ce planuri am... Să colecționez pictura anilor treizeci. O să avem atunci un profil propriu, o să fim vizitați. Nu-i o glumă !

— Extraordinar ! — exclamă entuziasmat Losev. Colosal !

Acum interesul lui Kamenev era clar. Era util de știut ca să nu se lase prea ușor convins. Losev era mulțumit că-i smulsese lui Kamenev o mărturisire.

Mașina plecă lăsînd în urmă nori de praf. Toți cei care-l conduseseră se uită la Losev. El frămînta în mîină plicul cu bilețelul către tovarășul influent. Chipul i se încruntă și căpătă acea expresie furioasă, îmbufnată, care împiedica orice apropiere. Toți îl priveau în tăcere și văzură cum, fără să citească, rupse plicul în două, apoi în patru și aruncă hîrtiuțele într-o băltaacă, îndreptîndu-se spre Comitetul executiv.

Uneori, trecînd prin fața școlii, Losev vedea un autobuz sau rucsacuri verzi trîntite la intrare și încerca un sentiment penibil, ca atunci cînd amîna răspunsul la o scrisoare neplăcută sau o vizită la spital.

Odată se ciocni de Tucikova, ea roși ca și cum ar fi fost surprinsă, se opri, se opri și el. Tucikova înclină capul și Losev observă că pînă și cărarea din păr i se înroșise. Bilbiîndu-se, îi spuse că primise răspunsul de la Olga

Serafimovna. Tucikova îi trimisese fotografiile și îi scrisese despre filială ; și Olga Serafimovna era convinsă că Losev va rezolva totul și, în ultimă instanță, poate fi ajutat... poate că ar fi mai bine să citească singur, scrisoarea e acasă la Tucikova, poate să i-o aducă, sau, cum dorește...

Losev mai aștepta ceva, dar ea tăcu fără să ridice ochii.

— Vă rog să mi-o aduceți dacă aveți ocazia — spuse Losev. Dar degeaba ați amestecat-o și pe dînsa. Cine v-a împuternicit ? Nu așa se descurcă lucrurile astea — spuse el cu ciudă, privindu-i părul decolorat.

Tucikova stătea în fața lui fără să ridice capul.

— Eu n-am timp de astea — spuse el cu o bizară bucurie răutăcioasă. Trebuie să găsesc locuința pentru demolați. Unde ? A ? Și dumneata îi dai cu peisajul. Nu-mi arde de peisaje. Asta-i !

Așa se și despărțiră, fără ca ea să mai spună un cuvînt. Voia să se întoarcă, dar se temea că Tucikova stă încă acolo cu capul plecat. Mult timp, cîteva ceasuri, simți în spinare această tăcere pe care o lăsase acolo, în urmă.

Ca un făcut, în aceeași zi, spre seară, apărură Roghinski, mai exact, se apropie de el în pauza de la consfătuirea constructorilor. Îi mulțumi pentru transport și-i arătă două vederi colorate vechi, care înfățișau Golful Jmurkino. Una, foarte veche, înainte de a fi construită casa Kisliș ; pe locurile acelea era un ștrand, trambuline, cabine pentru haine, mai sus, pe mal, un pavilion frumos cu umbrele colorate și diverse ornamente. Pe cea de-a doua ilustrată exista deja casa Kisliș, înconjurată de niște panouri cu steaguri, fotografiată din stradă, așa că Golful Jmurkino se ghicea doar în spatele casei. La intrarea principală era un polițist în cămașă albă, șalvari și cu sabie.

Roghinski pîndea expresia ochilor lui Losev și tot întreba : „Nu-i așa că-i grozav ?“ — entuziasmîndu-se singur. Luase ilustratele din colecția lui Polivanov, care are foarte mult material despre Golful Jmurkino.

— Ce mai face bătrînul, cum o mai duce ? — întrebă Losev.

Roghinski deveni serios și strîmbă din buze, vrînd să arate că lui Polivanov îi merge rău și că nu merită discutat despre asta.

— Transmiteți-i că o să trec pe la el duminică, promise Losev înainte de a apuca să înțeleagă de ce o face.

Capitolul VII

PRESUPUNEA CĂ VA NIMERI DESTUL de ușor casa lui Polivanov. Dar nu era pe strada Volodarskii. Zimbând nedumerit, Losev o luă pe strada Zaiacii, de unde ieși în Krainaia, se opri gânditor, încercînd să-și aducă aminte locul uitat, apelînd la reflexele pierdute, la memoria picioarelor, și picioarele l-au dus la dreapta, apoi iar la dreapta și în cele din urmă ajunse în fața unei case mici de lemn cu etaj și cu parterul tencuit. Casa era zugrăvită bizar toată în verde, doar che-narele sculptate ale ferestrelor și tocul usii erau albe. Probabil că, mergînd pe strada Krainaia, Losev trecuse de multe ori pe lângă casa asta, dar nu făcuse nici o legătură cu Polivanov, se scurseseră atîția ani, strada se transformase și casa se schimbase la față. Iar acum, stînd în fața ușii principale cu pergolă, privind deschizătura cutiei poștale și grătarul de sters picioarelor, își auzea inima bătînd. Privi fereastra din colț, de la etaj. Razele joase ale soarelui de seară băteau în sticlă. Losev ciocăni de trei ori în burlean și zîmbi. Pe vremuri, sub sonerie era o tăbliță emailată: „Doctor H. Țander“; nu se mai vedea nici o urmă — totul era vopsit, chituit. Rămăsese doar adîncitura de la soneria cu miner. Intrarea principală nu mai fusese folosită de mult. Losev apăsă pe clanța masivă a porțiței și intră în curte. Grădina crescuse, dar era îngrijită — nu ca pe vremuri. Atunci chioșcul era acoperit de tufișurile de salcîm și soc, acum părea proaspăt vopsit în albastru, ornamentele în lemn erau ca și noi. Era același chioșc în care el stătea ore întregi la ceai și Polivanov ținea discursuri, explicînd ce trebuie și ce nu trebuie făcut. Pe atunci Losev nu acorda nici o atenție chioșcului, îl considera chiar o concesie făcută vechiului regim, înspăimîntatului doctor Țander, căruia îi aparținuse cîndva casa. Acum chioșcul părea o jucărie rară, poate că era singurul care rămăsese în tot orașul; pe vremuri asemenea chioșcuri existau în toate grădinile...

În schimb, Iuri Emelianovici Polivanov însuși se schimbase într-atît, încît Losev nu-l recunoscuse. Adică știa că acesta era el, dar imaginea de acum nu se lega de acel Polivanov de dinainte, nu putea să și-l închipuie atît de bătrîn. Și nu era numai bătrînețea. Obrajii îi erau supți, slăbise foarte tare, gîtul subțire, pătat, cu pielea atîrnînd, era înspăimîntător, buza de jos devenise proeminentă și fața lui albă, din care pierise parcă tot singele, căpătase o expresie disprețuitoare. Prin pielea uscată i se puteau ghici craniul, oasele — ceea ce-i amintea lui Losev de scheletul șubred de la școală.

De ce oare?... De ce oare?... se tot întreba în gînd Losev neînțelegînd nimic. În copilăria lui, Polivanov i se părea imuabil. Un om sănătos, zgomotos și puternic, uriaș, solid, purtînd vara o scurtă de pînză, iar iarna un cojoc și o căciulă de blană de oaie. Polivanov era al orașului, așa cum ale orașului erau turnul cu apă și stejarul căzut din parc. Losev era convins că oricînd ar fi intrat în această casă l-ar fi găsit pe Polivanov neschimbat și, amînînd an după an această întîlnire, nu era deloc îngrijorat.

De ce oare, repeta el uluit, ce s-a întîmplat?

Pe drum se pregătise să-i asculte reproșurile și ironiile: nu ți-e rușine, ai uitat de bătrîn, ai devenit șef — ți s-a urcat la cap, nu știi că un prieten vechi e mai prețios decît doi prieteni noi... toate învinuirile pe care Losev se obișnuise să le audă și de la alții. Polivanov le-ar fi spus cu haz, cu putere și ar fi avut tot dreptul. Losev era gata să-i facă față. Dar acum toate răspunsurile și pretențiile pieriseră, se diminuaseră și rămăseseră doar mila și tristețea față-n față cu iremediabilul.

În întunericul orbitelor adînci ale lui Polivanov era un pustiu imens, privirea ba apărea, ba dispărea, se pierdea în gol, în neant. Losev simți brusc că îl privește moartea, moartea la lucru, vitală, nu aceea pe care o vezi în cadavrele reci, înghețate, transformate în obiecte — acolo unde moartea nici nu mai există, ci doar urmele ei, rezultatele ei. În Polivanov moartea trăia, trăia în toată legea, era înfloritoare. Își făcuse cuib între oasele lui late și puternice, îi suga și îi minca trupul. Ea îl stăpînea pe Polivanov, exista în el și separat de el, din cînd în cînd privea prin orbitele lui adînci. Spectacolul morții active și triumfătoare era respingător și înspăimîntător.

Polivanov îl îmbrățișă pe Losev, urmărindu-i expresia feței. Losev se ascunde în spatele unui zîmbet larg. Se pricepea la asta. Cu o privire sinceră și veselă admiră vioiciunea și energia lui Polivanov în așa fel, încît acesta se liniște. Îl asculta cu o asemenea credulitate lacomă, ca și cum cuvintele lui Losev ar fi avut vreo semnificație, ar fi putut schimba ceva.

Camerele rămăseseră la fel. În micul vestibul erau aceleași hîrdaie cu trandafiri chinezești. Scîndurile vopsite ale podelei străluceau. Dulapul, etajera — toate erau solide și, din cauza vechimii, deveniseră frumoase. Soarele lumina zidurile, pătrundea prin verdele frunzelor și Losev își aminti că, pe vremuri, cînd era mic, la unchiul Fedea era un vestibul asemănător, de-a lungul pereților erau înșirate fotoliile învelite în huse de pînză și o canapea acoperită la fel. Nici unul dintre copiii din casă nu văzuse vreodată tapiseria de sub huse. Și geamantanele aveau huse, cărțile erau învelite, mătușa Nadia purta mereu șorț și numai de sîrbători erau scoase din dulapuri hainele bune de stofă, pantofii, pardesiile elegante, pălăriile de fetru și se servea ceaiul în cești de porțelan. Zimbea cînd își amintea de viața aceea modestă cu miros de naftalină, dar îi făcea plăcere să revadă la Polivanov uitatele scaune vieneze cu picioarele curbate și cu fundul de pai, colțarul îmbrăcat în catifea verde, panourile cu ornamente de pe pereți, icoanele și atît de familiara plăcuță de email „Doctor H. Tander — boli interne“. Și alături, pendula englezească — înaltă, din stejar, probabil că aceeași care stătea în anticamera lui Tander lîngă ursul împăiat.

Losev admira zgomotos vechiturile păstrate și Polivanov, mulțumit, spunea că le strînge pentru un viitor muzeu, totul va rămîne orașului, odată și odată or să se ocupe și de cultură, n-o să se construiască mereu doar stații și cabinete pentru șefii. Losev se prefăcu că nu aude și, cu același entuziasm, intră în sufragerie, unde pregătiseră, așteptîndu-l, cărțile poștale ilustrate, albumele și niște suluri învelite în hîrtie neagră.

În afara celor două vederi pe care i le arătase Roghinski, Polivanov avea un album gros — o colecție mare de vederi din Lîkov, făcute în ani diferiți. Polivanov i le arătă lui Losev una cîte una, spunîndu-i în ce an e făcută, explicîndu-i ce clădire înfățișează, ca și cum Losev ar fi

un străin. Pe ilustratele colorate de dinainte de revoluție se vedeau iarmarocul din 1903 cu călușei și polițiști, piața cu depoul nou al pompierilor, și foșorul care fusese înmat după război, și mănăstirea zidită din piatră albă... Losev mai văzuse unele ilustrate, dar altele le ținea în minte pentru prima oară, nici nu bănuia că există atîtea. Avea mai aveau pe verso timbre de pe vremea țarului Nicolae și citeva rînduri caligrafiate oblic, într-un fel în care acum nu se mai scrie.

Pavilionul de pe malul Golfului Jmurkino a fost construit, după spusele lui Polivanov, în cinstea vizitei țarului Alexandru, după un proiect al viceguvernatorului Murin, un arhitect foarte capabil, există un album cu proiectele lui pentru Lîkov. Pe vremuri, vroiau să transforme orașul într-o stațiune, să facă aici tîrguri cu vînzare.

Și înainte Polivanov vorbea bine. Dar acum, cuvintele lui aveau o greutate deosebită. Nu mai avea putere, ca pe vremuri, să sară, să alerge, să lovească pămîntul cu bastonul și vocea încorpora parcă gesturile largi cu care se deplinau.

Sezînd în fotoliul înalt, sculptat, fulgerînd cu privirea în bărbăncenele groase și cărunte, semăna cu Ivan cel znic.

Nu întreba nimic despre construcție, părea că nu-l interesează intențiile lui Losev, dar fiecare frază suna ca un sfîșietor, av a un rubînțeles. Cîteodată, un fel de hohot izbucnea în glas, ca o anticipare.

Pe Roghinski. De sus coborîră două bătrîne — una înaltă, tunsă scurt, fumînd, alta cu o față blondă și fleșcărită cu mîini moi, toată făcută parcă din cîrpe și vată; minti de ea confuz, era sora lui Polivanov.

El puru un flăcău cu păr lung, care avea o expresie impertinentă și trufă. Purta o haină cu nasturi lîi iar sub eulul cămășii o eșarfă de mătase. El pe Losev, se zăpăci și batu în retragere, dar văzînd că nu-l prezintă pe Konstantin drept un prieten, talentat, interesat de istorie de mare mînie mare ch mare pentru muzică. Toate astea le văzu pe Losev și nu zise pe I... iar Konstantin — cum îi spuneau ei — se liniște și făcea din nou la expresia inițială.

Din camera din spate, Kostik aduse o mapă cu proiectul casei Kislih, și atunci Losev observă că, de fapt, clădi-

rea nu era terminată, lipseau niște pavilioane laterale. Proiectul amintea de pavilionul ars al lui Jmurin. Spre riu duceau drumuri pietruite, pe bancul de nisip era desnat un ștrand, pe pantă erau bănci... Mai văzu niște planșe cu sectoarele alăturate : faleza și piața.

În fața lui Losev apăruse un oraș neterminat, neîmplinit, dar plin de un farmec vechi. Semăna și se deosebea în același timp, de orașul pe care-l știa din copilărie. Frumos, curat și parcă uitat. Un astfel de oraș nu existase niciodată, dar ceva asemănător existase, demult, ca gustul ceaiului amestecat cu lapte, una din primele lui amintiri din copilărie.

În proiectele și planurile cincinalurilor viitoare, Losev vedea blocurile centrale cu multe etaje și logii, construcții unor vile cu acoperișuri plate era una din ideile lui. Cartierul de lângă păduricea Olehino, bulevardul construit în cele din urmă, piața, piața principală a orașului, ieșirea la râu, piața pavată cu plăci albe, iar pe margine — înconjurat de un garduleț — stejarul de vremea lui Petru I.

Totul era desenat, măsurat, socotit în ruble, metru, proiectat de arhitecți, trecut în devize și calcule și pentru el atât de real, încât acest Likov al viitorului exista și lângă cel în care trăia și muncea. Acum reapărea din trecut un orașel al unor oameni naivi și visători, ingeni, nepractic, ca ceasurile vechi din bronz, sau ca acel chioșc din grădină. Dar avea totuși ceva. O anume proporționalitate și intimitate. N-avea importanță, că nu exista decât în schițe, în schițele acestea cu hașurile lor bleu și în întunecate de timp. Pe foaia de calc, pe care o desfășurase acum în fața lui, erau desenate cu de-amănuntul birjici, cai, doamne cu umbrele din dantelă, copaci.

Losev se obișnuise să vorbească, în rapoartele și deciziile lui de seamă, despre înapoierea pe care o moștenise din epoca de dinaintea revoluției, despre norocul și necazurile, despre cocioabe, despre barăcile în care se chinuiau muștrii de la tăbăcărie, despre cîrșii, despre incendii, despre epidemii, despre absența canalizării. Totul era adevărat, dar acum, pentru prima oară, Losev îi dădea seama că nu exista o față a lucrurilor, că și în secolul trecut trăiseră oameni care visau la viitor. Primăria se zbatuse să construiască un pod de piatră, în cele din urmă Zemstva, prietenii lui Stolipin, obținuse credite și podul se construise, podul

pe care el calcă în fiecare zi. Datorită eforturilor lui au fost deschise trei școli elementare, ceea ce nu fusese deloc simplu — s-a bătut la ușile multor birouri — și a ajuns chiar la contele Mescerski, căruia i-au dăruit, prin sora lui, niște ciini de vânătoare deosebit de frumoși.

În acest loc apărui în istorisirea lui Polivanov figura lui Ivan Jmurin, nobil local, care a fost întâi primar și s-a ridicat prin faptul că pe toți cei pe care-i prindea luînd bani sau alți bani nemeritați îi puneă să doneze suma necesară folosul construcției castelului de apă. Cînd a ajuns la bătrînețe, nu i-a uitat pe locuitorii Likovului. Folosindu-se de vizita moștenitorului tronului a pietruit drumul de piatră care trece prin oraș. Fiind în străinătate, l-a vizitat în mod special pe celebrul Pükler, un grădinar-artist și s-a consultat cu el în privința parcului din Likov. Era cartofor, iubitor de flori, și se pare că după un chiolhan celebru, care s-a încheiat cu scufundarea unui vapor, l-a convins pe negustorul Ostroumov să construiască în cinstea vizitei moștenitorului un arc de triumf din marmură. L-au construit, în fața orașului, sub un pretext oarecare, arcul a fost demontat și marmura a fost folosită pentru decorația interioară a teatrului de spectacol și a holului școlii agricole. Acum, acolo stăvara numai numărul unu.

— Nu mai spune! — zise Losev. Nu m-am întrebat încă de unde ne-am pricopsit noi cu luxul ăsta.

— Dar tu ce credeai? Totul, dragul meu, vine de la noi — spuse Polivanov. Totul are o istorie. Crezi că nu noi ne-am străduit? Și pînă în 1917 oamenii se auzeau gîndindu-se la viitorul Rusiei.

O fotografie veche, pe un carton gros pe care erau înscrise numele și titlurile proprietarului — „Fotografia marelui mareșalului sale Wilhelm al II-lea și al contelei de Württemberg, Edmund Riss“ — îl înfățișa pe Ivan Jmurin, un bărbat bine făcut, frumos, îmbrăcat în surtuc negru și cu cilindru de culoare deschisă. Avea o siluetă zveltă, o ținută parcă pentru hainele militare. Mustăcioara îi era tăiată cu vîrfurile în sus și își reținea cu greu un zîmbet. Să fi avut vreo patruzeci de ani și se uita la Losev cu simpatie și cu înțelegere, ca și cum ar fi știut ceva despre el.

— E frumos husarul, nu? — întreabă Polivanov. Trebuie să-ți portretul și pune-l în cabinetul tău. De ce nu? Trebuie să-ți dai și trîmboșul tău. A slujit cu credință și adevăr. Nu se poate? Probabil că tu crezi că, chiar dacă s-ar fi făcut

ceva și pînă la tine, lucrurile cele mai însemnate tu le-ai început. Și cele mai importante.

— Păi ce, nu-i așa? — se declară de acord Losev. Conducerea actuală e întotdeauna cea mai bună conducere.

Încercă să-și închipuie portretul lui Jmurin în biroul său, alături de portretele primarilor, notabilităților orașului, președinților sovietului orașenesc. Ciți or mai erau fost!

— Aveți un material bogat — spuse Losev. Extraordinar. Mai aveți ceva și despre casa Kislih?

— Cum să nu — spuse Polivanov. Arată-i, Kostik.

Prin ușile deschise. Losev văzu în camera alăturată niște stelaje pline de dosare. Kostik aduse un asemenea dosar și-l puse pe masă, dar nu în fața lui Losev, ci a lui Polivanov.

Se păstrau acolo desene pentru decorația interioară și pentru plafoane, tăieturi din ziare, scrisori... Losev n-avea bănuț niciodată că pot exista altele documente despre această casă, despre Kislih, despre familia lui.

— Și aicea încă nu-i totul, se laudă Polivanov. Aveți și despre strămoșii lui, iar de urmașii lui, care trăiesc în Franța, se ocupă Roghinski!

— Un dosar! Strîngeți și despre alții? — întrebă Losev.

— Despre toate persoanele importante, spuse Roghinski. Despre revoluționari, despre oamenii de artă și alți oameni intereșanți. Iuri Emelianovici a început...

Roghinski, de obicei palavragiu, vorbea acum puțin lăsîndu-i lui Polivanov terenul liber pentru amănunte.

— Crezi că dacă mori nu rămîn decît viermii? Să știți dragul meu, fiecare om lasă în urma lui mărturie scrisă și cum l-ar fi măsurat. Și înca ce mărturie! În speță odată cu dezvoltarea birocrăției. Ai vorbit cu un om într-o patru ochi — și ești mulțumit, crezînd că nimeni altcineva nu știe. Dar el, scumpul, îi povestește soției, iar ea îi scrie mătusei și mătusei ține un jurnal... Îți găsesc ce vrei despre cine vrei. Iar dacă omul a ocupat o funcție importantă, atunci se pot afla o mulțime de lucruri. Plescăi chiar de plăcere și toți zîmbira.

De obicei, în orice casă din Lîkov, Losev se purta ca un stăpîn, pentru că așa și era privit — ca stăpîn al orașului:

era un om sociabil, comunicativ și se instala oarecum de la sine în centrul atenției, era ascultat pentru că presupunea că știa mai mult decît alții, și imitat, cînd vorbea sau cînd se încrunta; și chiar cînd cineva îl contrazicea, Losev tot era mulțumit, putea să-și arate puterea.

Aici domnea Polivanov, aici toți îl urmăreau pe Polivanov, îl ascultau ca pe un oracol, se întreceau, care mai de care, să-l îngrijească. Oare, pe vremuri, cînd era tînră student, Losev stătea tot așa, cu gura căscată, în fața lui?

Așteptau de la el să se poarte și acum la fel. Losev privea toate aceste acte și poze rare fără să se entuziasmeze, fără să se mire, le răsfoia sub privirile lor încărcate de tensiune și așteptare. Polivanov scolea mereu atu-uri noi.

Le laudă politicoș și exagerat. După modul bine organizat în care era ajutat Polivanov, părea că erau vorbiți; dar numai Losev nu știa cînd și cum va începe... El doar presupunea, simțea că discursul lui Polivanov are un scop, nepermițîndu-și și nepermițînd nimănui vreo digresiune.

Acum vorbea despre un salariat al zemstvei, directorul școlii agricole, Korotcev. Cite nu făcuse directorul pentru luminarea oamenilor din localitate! Astezi i-ar fi dat titlul de Erou al muncii. Nu?

— Desigur, confirmă Roghinski. Și noi... O stradă purta numele lui, pe urmă nici asta n-a mai fost.

— Exact! — spuse Kostik și toți îl priviră pe Losev.

— Și pompierul acela...

— I Islenev — îi opta lui Polivanov femeia care fuma.

— Islenev a cumpărat din banii lui echipamentul pentru formația pompierilor, a salvat de cîteva ori orașul de incendiu... Nu, suflătelule, nu e greu să-i înlături, e foarte simplu, ne-am obișnuit să spunem că în Rusia nu n-a fost bun, nu era decît exploatare, salbăticie. Dar nu o să faci dreptate, oricît ai silui-o acum, oricît ai i-o. Orașul există de cinci sute de ani; dar nu se uitau tot timpul și nu plîngeau mereu, au fost și lăbatori și treburi bune și frumoase. Și noi considerăm că n-a fost decît întuneric. Dacă nu-ți respectăm antașii, nu te respectă pe tine! De aici se trimitea în toată Rusia sare și piele, se pricepeau și ei la ceva. Cinci sute de ani au muncit fără preget. Orașul nostru a trăit o istorie. Puțini oameni cu merite au fost? Și noi, pe care dintre ei îi respectăm? Pe care îi onorăm? A fost distrus

cimitirul vechi. Și acolo, printre alții, era înmormântat Spiridonov, erou al luptelor din Golful Cesme. Uite, admiră, sufletele. Ce plăcă avea pe mormint. Am tăiat fotografia dintr-un ziar vechi. Și, alături de el, era îngropată actrița Protasova, celebră în toată Rusia la mijlocul secolului trecut. Mai era acolo și mormintul protoereului Raevski, din familia iluministului Raevski. Se mai odihneau aici și celebrul medic al flotei, Rakovici. N-am reușit să aflu cum a ajuns aici de la Petersburg. Dar e o persoană de însemnătate istorică, e trecut în toate enciclopediile. Fi de țăran a devenit profesor, a întemeiat o școală! Unde sînt toate astea? Nici o atenție nici un fel de ordine... Ce v-aș face eu pentru asta! Eh, nu vă mai temeți de nimeni sufletele! Ați pierdut orice rușine!

Mîna slabă și străvezie a lui Polivanov îl amenința pe Losev, adunînd ca într-un mănunchi obiecte invizibile.

Losev stătea singur, toți ceilalți în fața lui, Polivanov la mijloc, ca la judecată.

— De la cimitir se trag multe... La noi, mormintele nu intră în educație. Și dacă nu respecti mormintele înseamnă că nu-ți respecti trecutul, înaintașii. Nimeni nu vrea să înțeleagă asta. Uite, tu, Roghinski, la cored tău științific, de ce nu ții o lecție despre „Însemnătatea cimitirului pentru oameni“?

Roghinski răspunse cu un zîmbet acru.

— Cimitirul este letopisetul orasului — tună Polivanov, un memorial al istoriei, oricum e o valoare.

Losev încercă să-și aducă aminte de cînd nu mai fusese la mormintul mamei. Știa că mătușa, soția unchiului Fedot, se ducea și că, la insistențele ei, cimitirul, cu ajutorul serviciului orașenesc un pînă la urmă, nu se știe de ce, în culoarea aluminiului. Se infurcase și spusese:

— Printre altele, Iuri Fedotovici, cimitirul a început să fie distrus cum pînă la urmă, atunci să fi vorbit.

N-ar fi trebuit să ținem de cîntec, nu a că Polivanov îl provoacă înadînc. Mai bine să lăpădăie, să se îndigneze împreună cu toată lumea, dar nu putea, se montase și-i era imposibil să se cuprindă.

— ...Nu vă învovățați, nu vă lăsați în seama cîntecului, aveți pietre funerare și monumente. În grădini și nobili. Oamenii simpli zac în subteran, de la un, facă importanță! Iar față de bogății, în viața noastră avem o anumită atitudine. Acum ne gândim la trecut și am devenit mai

lepti. Dar să nu uităm nici istoria noastră, trebuie să-i alegem și pe părinții și pe bunicii noștri.

tocmai atunci Polivanov spuse așa, liniștit, ca și cum fusese aminte, pentru că fusese rostit cuvîntul:

Dar tu, pe tatăl tău l-ai înțeles?

— În ce sens?

Il considerai bizar, rîdînd de aiurelile lui. Și, printre sufletele, am recitat ceva — nu de mult. Avea o ofie foarte interesantă. Diletantă, dar umanistă...

Ce ai recitat?

— Notițele lui. Caietelul. A fost un înțelept și tu nici nu ai încercat să-l înțelegi!

În acest moment se deschise ușa și intră Tucikova.

După felul cum o întâmpinara, după bucuria lor și după cum le-a sărutat ea pe bătrîne, după cum i-a sarit Kostik în întâmpinare, era evident că e de-a casei. Odată nîrea ei începura să se agite, să pună masa și discuția de via în diverse direcții — despre vechile cărți bisericești care le colecționa Polivanov, despre ultimele descoperiri arheologice din curtea mănăstirii, despre plozi și mere.

Au ieșit pe verandă. Kostik și Roghinski ajutau la aranjarea mesei. Losev dori să se așeze lângă Tucikova — acolo era locul lui Kostik, exista aici un fel de ritual, probabil că se întîlneau des și trăiau într-un fel care lui i era necunoscut. Lui i se părea că știe esențialul din petrece în oras. Și, de fapt, dedesubt, în adîncuri, era o viață surprinzătoare, despre care habar n-avea.

Brățele dezgolit și bronzate ale Tucikovei pluteau asupra mesei. Zîmbetul ei strălucea. Losev n-o văzuse odată așa. „Are mîini frumoase. Face pe tinerica“ — se gândi el supărat. Bău vodcă, ciocnind cu toată lumea cu abilitate egală. Cînd ciocni cu Tucikova, ea se uită la el urajos, fără încruntarea cu care-l privea la școală, mai curioasă. I se părea ciudat că-l vede pe Losev într-o ambianță neobișnuită și compara. Nici ea nu știa pe vremuri, era un obîșnuit al casei, venind mereu la el. Cei tineri credeau că e pentru întîia oară acolo, iar Polivanov nu-i contrazicea.

Sigur, în casă se schimbaseră multe. Mai înainte, la Polivanov, taburetele șubrede scîrțiau, Losev nici nu-și amintea ce fel de mobilă era, nimeni nu acorda vreo atenție fleacurilor, domnea peste tot harababura de după război, dormeau pe unde apucau, pe podea, pe saltele de

paie, mincau din gamele de aluminiu la masa din bucătărie. La orice fel de masă, numai mîncare să fi fost.

Acum, samovarul galben, ornamentat, fluiera armonios, medalioanele lui frecate pînă la refuz străluceau, ceștile erau diferite, fiecare în parte o operă de artă, nu se știe de unde făcuseră rost de căpățîni de zahăr pe care le spărgeau cu niște clești vechi cu mînere lungi sculptate. Beau ceaiul după moda veche. Într-o farfurie din lemn erau plăcinte calde, din făină de secară cu cartofi, cuninci la țară nu se mai fac. Votca se turna în țoiuri de pe vremea împărătesei Ecaterina, dintr-o sticlă verzui-întunecată, cu monogramă. Era și un castron cu lapte afumat, o carafă cu iaurt. Castronul avea marginile smălțuite cu verde, Losev își aducea aminte că văzuse ceva asemănător în copilărie și, mai tîrziu, rar de tot, în cîte un sat izolat. Mirosea bine, a sărbătoare, pîinea era pusă pe un fund de lemn gravat, dulceața se lua cu o linguriță de argint cu coada răsucită. Pe suportul solniței era o inscripție „Fără sare la masă, mîncarea nu-i gustoasă”. Totul era din vremuri de demult, uitate, erau lucruri frumoase și fiecare în parte îi plăcea lui Losev, dar, în același timp, îl irita, și această iritare se amplifică.

Aspectul de muribund al lui Polivanov nu-l mai durea, se obișnuise să-i vadă obrajii supti și craniul care spărgea parcă suprafața cerată a pielii. Polivanov, cel de astăzi, se despărțise de cel pe care îl ținea minte și îi asculta opiniile despre modul în care este distrus trecutul. Likov cu un sentiment de intoleranță crescîndă. Discuțiile-astea îl plictiseau de mult pe Losev; pasiunea pentru lucrurile vechi, care apăruse în ultimii ani, îl enerva prin caracterul ei strident — ca și masa asta care imita doar vremurile vechi.

— Mi se spune că nu vrei să dărimi casa Kislih, spuse Polivanov.

Losev nu răspunse.

— Ai face o treabă sfîntă. Era și timpul să înțelegi. Da' nu cred.

— Ce nu credeți ?

— Sigur, acum, la noi, nu-i la modă să distrugi lucrurile vechi. În vorbe, toți sînt mari apărători. Dar ai să vezi, sufletele, cînd ajungi la o adică, o să ți se spună că „împrejurările”, că „nu depinde de mine”... și altele.

Losev termină de mestecat fără să se grăbenască, apoi zise :

— Tocmai mă pregăteam să spun că eu n-am nimic împotriva. Dar parcă depinde de mine ?

— Vezi, Tania, nici usturoi n-a mîncat. El nu vrea, iar ei nu știu. El ar vrea, dar dacă... La un Dumnezeu te rogi, la altul te închini, și pentru toți ești bun.

Losev rîse din nou, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, ca și cum n-ar fi fost vorba despre el. Blîndețea lui constantă îl enervă pe Polivanov.

— Dacă ar fi să distrugă, ar putea și singur, dar să opereze... Nobilul Jmurin putea să discute cu guvernatorul. dusca și în capitală dacă era nevoie. Și el ținea la era lui. Erău cămenii ca noi, unși cu același miu, zbătându-se în aceeași deșertăciune a deșertăciunilor. Dar te pînă la o limită...

— Se gîndeau la Dumnezeu, spuse bătrînica tunsă. La sufletul lor.

Polivanov îi aruncă o privire nemulțumită.

— Dumnezeu nu prea era atunci la modă. Nu, despre ceva e vorba, Nadejda Nicolaeвна. Se gîndeau la istorie, se temeau de judecata urmașilor. Voiau să obțină gloria i pentru oraș și pentru ei, firește. Jmurin, asta, poate că pea că o să i se facă un monument. Asta, pe linia orgolului, dar probabil că-și iubea locurile natale, își iubea remanele. Se considera stăpîn pe viață. Iar la fine toți sînt temperari. Tu ai pensionat pe cineva cu respectul cuvenit ? Ca să-ți aduci aminte ? Doar și tu te gîndești mereu dacă pi sau nu de sancțiune. Nu te supăra...

— Nici nu mă supăr, spuse Losev și-și turnă votcă.

— Să știți ca pe noi nu ne mîină interesul. Mie, ce-mi sînt oricum n-o să mai văd mult timp Golful Jmurkino, mi-e milă de oraș. Mi-e milă de copii, o să le lipsească frumusețea. Golful Jmurkino este, poate, ultimul loc unde se vede ceva din armonia vecheului oraș. Și ați ajuns și acolo.

— Da' înainte de ce ați făcut ? — întrebă Losev.

— Printre altele, ți-am scris, sau ai uitat ? Acum doi ani. Pot să-ți arăt copia. Ori îți scriești și tu ? Pe Polivanov artagul îl invioră, începuse să se bucure. Am primit un răspuns cu semnătura ta. În toată regu'a. Asta

am învățat cu toții. Să respectăm forma. „O să ținem scama. O să discutăm când o să se discute“.

Fir'ar să fie, chiar îi scrisese, îi scrisese... Losev citise scrisoarea superficial și dăduse ordin să i se răspundă, cu sentimentul de ciudă pe care i-l trezeau asemenea sfătuitori, în special Polivanov, care toată ziua încropea plingeri împotriva autorităților orașenești, se amesteca, dădea ordine.

De funcționarii Comitetului executiv, Polivanov se ținuse ca un scai, plictisindu-i, l-ar fi pus la punct cu plăcere, dar se temeau de Losev, iar, pe de altă parte, bătrînul, în virtutea vechii funcții, mai avea și alte relații influente.

— ...Conștiința mea e curată. Dar ce folos de la curățenia asta... Catolicii își pot apăra sufletul, dar eu vreau să păstrez locurile natale, rusești. O să mai avem nevoie de ele. Parcă tu construiești case rusești? Case pentru Likov? Cu esperanto-ul tău nu se încălzește sufletul. Am trăit mult și văd câte am pierdut, câte am distrus din cauza prostiei, a ignoranței. Mă rog, atunci eram analfabeți, dar acum avem instrucție superioară. Și? Iar distrugem. E o rușine. Și pentru tine, în primul rînd. Îți semnezi sentința pentru veșnicie. Cine a distrus Golful Jmurkino? A-a, a existat un șefuleț de tristă amintire, Serghei Losev. Prin asta a devenit celebru.

Losev zîmbi împăciuitor :

— Poate că o să-și aducă aminte și de altele.

— De maternitate, nu? Sau de canalizare? Crezi că astea te vor răscumpăra? Să nu sperî, memoria poporului n-are nuanțe, ori-ori. Ori ești un sfînt, ori un netrebnic. Și așa e și corect...

Toți ascultau cu aviditate și examinau zîmbetul lipit de pe fața lui Losev. Din toate privirile ațintite asupra lui, el vedea doar ochii Tucikovei, plini de așteptare, neliniștiți, ea mărturisind că era gata să-i sară în ajutor.

— Ce-i asta? Toți împotriva unuia singur? Ei, Iuri Emelianovici, nu-i cîstit — spuse Losev hohotind scurt.

— De asta, sufletelele, sîntem contra unuia singur, pentru că n-ai vrut să consulți opinia publică. Poate că trebuie construită filiala, nu știu, dar proiectul ar fi trebuit discutat de toată lumea, pentru că tot poporul e interesat. Dar voi faceți chestiile astea în secret, conside-

rați că sînteți cei mai deștepți, dacă vi s-a încredințat puterea, sînteți cei mai teribili din oraș.

Losev hohoti din nou :

— Așa e, dacă ne-au ales înseamnă că n-au găsit alții mai deștepți.

— Ce tot spuneți? — întrebă deodată cu tristețe Tucikova. Serghei Stepanovici!... Și dumneavoastră, Iuri Emelianovici, despre ce vorbiți, despre ce?

— Despre lucrul cel mai important, Tanecika — începu Polivanov — despre judecata opiniei publice.

— Păi, totul este clar, fără nici un fel de judecată. Parcă dumneavoastră nu vă e clar? Tuturor le e clar, întrebați pe cine vreți despre Golful Jmurkino, e doar sufletul orașului. Ea se ridică, atinse, nu se știe de ce, robinetul samovarului, apoi ceainicul, părul îi căzu pe frunte, acoperind strălucirea ochilor. Da, sufletul. Uite, tu, Kostik, unde ai învățat să înoți? La Jmurkino, nu-i așa? Și tu, Stas — se întoarse ea către Roghinski — Kostea e încă tînăr, dar ce va deveni acest loc pentru el peste douăzeci de ani? Nu-i așa, mătușă Varia?

— Nu știu cum e acum — spuse moale și încet mătușă Varia — dar cînd eram tineri, mergeam acolo seara și cîntam. Și ne sărutam. Kostik pufni în rîs. Și astăzi tinerii se sărută pentru prima oară acolo. Școală primară de dragoste.

— Și, printre altele, o rezervație a copilăriei, spuse prudent Roghinski, și pentru copiii de astăzi e la fel — acolo se pescuiește primul peștișor și se intră pentru prima oară în rîu.

Tucikova se uită la el cu recunoștință. Totuși, ochii ei aveau o putere deosebită, și privit de ea în treacăt Losev se simți înconjurat de un fel de umbră rece.

— O rezervație, ai dreptate. O rezervație a copilăriei, acolo se păstrează amintirile.

Losev mîncă plăcinte de secară, bea ceai, dădea din cap fără să-și exprime acordul, dar și fără să-i contradică. Se gîndea că bazinele pe care le-au construit dincolo de chei nu sînt îndrăgite de copiii care se scaldă tot în Golful Jmurkino. Dar cînd golful va fi ocupat de filială, atunci bazinele vor fi foarte utile și toți vor înțelege cît de prevăzător a fost Losev cînd a ocupat acel teren și a obținut bani pentru curățirea malului.

— ...Doar trebuie să rămînă în oraș ceva din trecut — spuse Tucikova. Ca un obiect vechi într-un apartament,

nu e vorba de valoarea artistică, ci de amintire, de memorie.

— Ca istorie, mărturie a trecutului, moment al culturii materiale — spuse Roghinski. Așa e casa Kislii.

— Măcar de te-ai strădui, Seriojenka — spuse timid mătușa Varia.

Își aduse aminte cum îl tunsese ea odată, cum îi potrivise bretonul.

— Of, mătușă Varia, zîmbi el doar pentru ea. Toate astea-s minunate — sufletul, rezervația. Dar la judecată nu te poți prezenta cu asemenea motive. Chiar se înveseli imaginându-și mutra lui Uvarov. Astea toate, aici la masă, pe fondul samovarului și al altor obiecte vechi, sună bine, dar cînd mergi într-un cabinet — trebuie să vii cu propuneri concrete.

— Dar dacă dumneavoastră înțelegeți totul, atunci ei de ce..., spuse Tucikova compunîndu-și fraza cu încredere.

— Pentru că eu am crescut aici — spuse tăios Losev. Orașul e al meu. Iar pentru ei totul e străin. Nu l-ați auzit pe Kamenev la școală cum vorbea? Da' să lăsăm asta! Credeți că dacă-mi otrăviți mie sufletul ați cîștigat partida? Și cum o să-mi descure eu treburile — n-are importanță, nu-i treaba voastră, nu? Voi v-ați făcu datoria, ați tras un semnal de alarmă, v-ați dovedit cultura.

Polivanov bătu supărat cu lingura.

— Termină! Nu ne acuza pe noi! Nouă trebuie să ne mulțumești. Vrem doar să te ajutăm. Ce, tu îmi dai leafă? Pentru tot ce fac nu capăt nici bani, nici măcar un cuvînt bun, și funcționarașii tăi spun că sînt un bătrîn periculos.

— Și cum vreți să mă ajutați? — întrebă Losev.

— O să trimitem o scrisoare. Dacă vrei, la regiune, dară vrei, la Moscova. Cum spui tu, așa facem. O să stîngem semnături. De la deputați, de la fruntașii în muncă, de la vechii comuniști...

Losev își umplu obrazii și ridică sprîncelele. Era o expresie copilărească, ridicolă, pe care o avea în momentele de maximă încordare. Desigur, Polivanov îl puna la încercare, dar parcă poți să știi, bătrînul e capabil de orice. O scrisoare colectivă, și încă cu știrea conducătorului orașului, s-ar putea spune chiar cu aprobarea lui

Incită.... În loc ca el să ridice problema în fața forurilor... O să-l sancționeze și bine o să-i facă.

— Scrieți, e dreptul vostru, spuse el și se aplecă, mînșile motanul care i se cuibărise la picioare. Pe vremuri aveai un motan siberian.

— De angora, spuse mătușa Varia.

— Da, de angora... cred că scrisoarea o să strice totul. Argumentele voastre nu sînt serioase. O să le fie ușor să le tornată și problema n-o să se mai discute.

Polivanov se uită la el liniștit.

— Deci despre argumente e vorba?... Și eu care credeam că despre dorință! Problema trebuie pusă pe tapet, trebuie mers sus, cu mult curaj.

lărase înșelat de blîndețea lui Losev. Îl făcuse să creadă că-l poate încolți ușor, că cedează, se justifică, e mil, mîncabil, și cînd colo Polivanov se lovea deodată, parcă în frunte de o piatră. Erau tăria și puterea pe care Losev le dădă fără prea mare plăcere. Începu cu un oftat. Desfășura doar un capăt al aței, ca ei să înțeleagă cîte sînt mai departe înșiruite, cum se leagă una de alta, o rețea întrecută de legături. Minunat, să nu se dărîme casa, să nu se cădea nimeni de Golful Jmurtino. Și cu construcția ce? S-o ridicăm în altă parte? Dar unde? Unde? În terenul? Asemenea transferuri necesită alte devize. Drumuri de acces, comunicații, un plan general de dezvoltare. Și cum se va încrie construcția în profilul orașului pe noul loc? La ce distanță trebuie ea plasată de locuințele muncitorilor? Pe deasupra, cei care au aprobat proiectul la regiune trebuie să admită că au greșit. Și unde au greșit? O sesizare a muncitorilor? Dar ceilalți muncitori vor să lucreze cît mai aproape de casă...

Ochii Tucikovei exprimau o compătimire acută. Kostik asculta, dînd din cap, fără să-și dea seama, la fiecare argument.

— Atunci, ordonă specialiștii tăi — insistă tare și nepoliticos Polivanov. Sa-ți pregătești argumente. Tu, în sinea ta, te-ai hotărît? Se opri puțin, fără să aștepte, de fapt, răspunsul lui Losev. Și dacă te-ai hotărît, pune-le caștile pe masă! Ești obligat să te lupți fără să ții cont de nimic. De nici un fel de obstacol. Să nu umbli pe cărări bătătorite.

Din ochii Tucikovei dispăruse curiozitatea. Apăru iar disperarea, la fel ca atunci, în discuția cu Kamenev.

— Vorbe ! — spuse tăios și aspru Losev. Argumentele nu se pregătesc. Ele se caută și ori există ori nu. O treabă cinstită trebuie rezolvată cinstit... Și eu care credeam că dumneavoastră le-ați pregătit...

Cu toate astea, nu fusese sincer pînă la capăt cu ei, nu-și mărturisise direct temerile, nu vorbise deschis ca Tucikova cu Kamenev. Nu putea să le explice subtilitățile relațiilor lui cu constructorul, cu Uvarov. Era obișnuit să-și controleze cuvintele, să și le măsoare, să nu spună vorbe de prisos — se educase de-a lungul anilor... Părea că nimic nu-i mai simplu decît să recunoască faptul că nu s-a decis, nu știe cum să atace și nu s-a hotărît pentru că... Dealtfel, nu voia să-și mărturisească nici lui însuși. Nici cu sine nu era sincer pînă la capăt.

— Recent ați devenit un om foarte principal, Iuri Emelianovici, spuse Losev, accentuînd pe „recent“ dar Polivanov nu răspunse. Cu mine sînteți principal. Și pe gratis. Vă laudați doar că nu primiți bani pentru asta. Nu ? Iar eu primesc bani. Deci eu trebuie să urmez exemplul dumneavoastră în cabinetele superiorilor mei. Dar dacă cu o să mă iau după alt exemplu dat de dumneavoastră ?... Ieni, sprijinindu-se de spătarul scaunului. O să devin principal după ce ies la pensie.

— Uite-l cum atacă. Nu se lasă, se miră neașteptat de blind Polivanov.

— Păi, cum nu... Una e să compătimești, să-ți pară rău și alta să hotărăști. Multe aș vrea și eu. Aș dori să construiesc un stadion... Dar mai există unele fleacuri de care trebuie să ții seama, cum ar fi bugetul, planul, procentul de oameni integrați în producție. Respect întru totul activitatea dumneavoastră, dragi prieteni și tovarăși, dar pentru voi e un hobby. Dumneavoastră, Iuri Emelianovici, vă ocupați de cercetările astea de plăcere. E folositor, fără îndoială, dar, după cîte îmi aduc aminte, înainte vă ocupați de cu to-o-tul altceva... Nu-i așa ?

Polivanov nu răspunse. Poate că și altădată era la fel, un vrăjitor care băga spaima în oameni, poate că și atunci juca feste și-l pune pe Losev în situații ridicole ?

— Pînă la asta vă ocupați de cu totul alte treburi, repetă Losev.

Se opri și lungi pauza, ca toți să observe cum evită Polivanov să răspundă la provocare.

Privirile li se întîlniră. Ochii lui Polivanov străluciră metalic în orbitele întunecate și se stînsură. Simțea oare primejdia ?

— Hai, hai, nu te jena — spuse Polivanov.

— Biserica Vladimirsk e cel mai important monument din regiune. Nu ? — Losev bău o gură de ceai. — Secolul paisprezece și așa mai departe. Țineți minte cum ați transformat-o în club, cum ați reconstruit-o după aceea și ați stricat-o de tot ? Întii ați trimis o întîmpinare la Moscova, lui Kalinin, cerînd să se închidă biserica, apoi — chiar înainte de a vă veni aprobarea — ați organizat un rug antimistic în piață. În ce an a fost asta ? Eu, desigur, știu, deoarece e chiar anul nașterii mele. Și ce ați pus pe foc ? Iconostasul cu toate icoanele, ușile altarului, totul gravat cu mare măiestrie, se spune că icoanele aveau o deosebită valoare artistică... Ați ars și vechile cărți bisericești din sfîntul lăcaș. Era o bibliotecă extraordinară, după ce a fost închisă mănăstirea se aduseseră acolo toate documentele — Losev se uită la Kostik. — Cărțile erau din secolul șaisprezece, așa spun savanții. Iar pictura murală era unicat.

— De unde știți ? întrebă neîncrezător Kostik.

— Experții au cercetat. Au tras concluzia că nu se poate restaura. Am fi vrut s-o restaurăm, ne-am gîndit la asta... E adevărat, n-am discutat cu opinia publică, n-am strîns zemstva.

I se adresa acum numai lui Kostik, care se încrunta neputincios, privind ba spre Polivanov, ba spre Losev, încercînd să înțeleagă ce se petrece.

— Și ce ? Și ce-i cu asta ? — îl întrebă el dușmănos pe Losev.

— Întrebați-l odată pe Iuri Emelianovici... Se spune, Iuri Emelianovici, că ați fost rugat : „Nu ardeți obiectele. Închideți biserica, dar ce rost are să-i dați foc ?“

— Cîte nu se spun ! — Tucikova desfăcu mîinile ca și cum ar fi vrut să-l apere pe Polivanov — de ce vorbiți despre asta ? Se mai poate schimba ceva ? De ce dați vina pe alții ?...

Polivanov lovi masa cu măciulia bastonului atît de tare, încît săriră cuțitele, farfuriile tremurară, ceva căzu.

— N-am nevoie ! Pot să mă apăr și singur ! Taci, Tatianna ! Mă aperi ? De cine ? De el !

Vocă i se sparse, deveni răgușită, apoi pițigăiată, ca și cum fierăstrăul ar fi nimerit peste un nod. Se ridică sprâmbându-se în baston, deveni înalt, mai înalt decât înainte, ochii i se luminară, se albiră de minie. Îl domina pe Losev, părea un topor imens, care acuși se va lăsa și-l va tăia în două. Deodată înviară toate vechile legende care-l însoțiseră pe acest om.

— Nu el o să mă demaște! Pe mine nu mă dobori cu fleacuri! Cam puțin pentru Polivanov. Eu mi-am achitat datoriile, tovarășe Losev. Tatăl tău ar fi putut să-mi ceară socoteală... El, cum s-ar spune, a păținit pentru ideile lui. El avea idei. Da' tu ce idei ai? Tu ai informații! Dovezi, probe! Ha-ha, probe împotriva lui Polivanov! Mă tot întrebam cînd îmi va veni rîndul, prin cine. Și iată-l — Serioja Losev! Ai adunat fărâmituri ca o cirotă. Dar nu o să poți face nimic cu ele. Și nici n-ai ce face. Cu toate că ai ce aduna. Pot să-mi asum totul. Am rămas șingur și o să răspund pentru toți. Da, așa a fost. Auziți, a povestit corect. Ai informatori conștiincioși, Losev. Și nu ți-au spus ce a fost mai departe? Ai? Sînt vicleni, dar proști. Ar fi putut să mă înjosească și mai tare. Erei încă aici, sau nu, plecaseși, am început să mă rog de băbuțe să-mi dea cărțile bisericești, icoanele, vechile documente. Au reușit atunci să mai scoată din foc, să salveze cîte ceva. Cărțile ardeau greu. Mergeam, au trecut treizeci de ani de atunci, mergeam prin toate cocioabele, mă rugam, mă căciuleam. Ele știau totul mai bine decât tine. Mă vîrau ca pe o pisică în propria ei murdărie: așa și pe dincolo — întîi ai pus pe foc și acum ne rogi. Am fost prost, le spuneam, am fost tînăr, nu înțelegeam. Eu, comisarul Polivanov, mă căiam în fața acestor babe mistice! Ca fiul risipitor. Unele își băteau joc, altele mă iertau, îmi dădeau icoane, cărți. Uite-le aici, sînt afumate. În fața bătrînelor, m-am căit. Dar nu în fața ta. Tu, dragul meu, n-ai seos nimic din foc. Din nici un fel de foc. Ce drept ai tu să-mi ceri socotcală? Ce, crezi că am fost niște barbari? Ți-e rușine de noi?

Ridică asupra lui mîna sa enormă, costelivă, cu bastonul, dar Losev se uită gînditor, nu se mișcă, nu-i ocolii privirea.

— Știi, ne judecați, ne renegați. Dar poate că atunci, pe vremea mea, nu se putea altfel? Poate că numai prin

foc dobîndești adevărul unui...? Și... um o vîrez pe învîțătoarea mea Alisa Andreevna... Îngî rugul acela m-a apucat de mîină, pe urma a îngeneuncheat în fața tuturor, nu s-a jenat.

— Iurocika, nu trebuie! gemu încet, abia auzit. Varvara Emilianovna, mătușa Varia, sora lui Polivanov —. Of, n-are voie, Serghei Stepanovici, de ce-l zgîndăriți? Spune tu, Tancika.

— Taci, Varia!

Treikova o îmbrățișă. Își apropie capul de ea.

— Nu mă tem de nimic! Nu mă tem de viața mea — strigă Polivanov.

— Da' încetați odată, Serghei Stepanovici... îl omorîți — spuse Tania. Mă auziți?

Losev pare de piatră, nu-și lua ochii de la Polivanov.

— ...Învîțătoarea pe care o iubeam vîrșea lacrimi, mă ruga, mă implora să nu mă ating de icoana făcătoare de minuni. Îmi tot zicea de vîlcarea ei artistică. Că ar fi fost fîntînă de Teofan Grecul. Să nu o ard. S-o dau la mureu, unde vreau, dar nu pe foc. Zicea ceva de Lunacearski. Și de Pokrovski, care pe atunci venise la noi în gubernie, era comisar. Am dat-o departe. Am dat departe lacrimile ei. Opiumul este opium, indiferent de cine e făcut. Chiar ea ne învățase că toate astea sînt minciuni. Și ce icoană era! Vîrșea acum cum am aruncat-o în fîntînă cum a țipat Alisa Andreevna. Icoanele astea, ale mele, sînt nimic pe lângă aceea. Sigur, era făcătoare de minuni și asta mă întărește și mai tard. Toți erau credincioși, în tînetă, înapoi și noi ne luptam cu ei, ne demonstram curajul și ateismul! Da, credeam și eu în ceva... Acum, sigur, situația e alta. Omul se schimbă... Și eu... Dar noi am rămas schimbările astea! Dar tu?... Față de Alisa Andreevna, recunosc, mi-e rușine, dar față de tine, nu! N-ai de ce să mă judeci. Ce drepturi ai tu? Ai venit la-de-a-gata...

Din ferichire, Kartik reuși să-l prindă. Fata îi era acoperită de stropi mari de sudoare, se albi complet, se clătina și se lăsa în totoliu. Mădușa Nikolafevna furcă repede într-un pîșurel niște picături și i le dădu. Polivanov le înghuti fără să se dă de seama. Și privirea și atenția i se concentraseră în interior. Acolo se petrecea ceva important, iar tot restul se depărta și se întuneca. Obiectele i se colina de parcă moartea se gîndea să pătrundă în acest pustiu. Se făcu liniște. Tot ceea ce, cu o clipă înainte,

ărea însemnat, tot ceea ce îi provoca mînia sau îl chema la luptă începuse să se dizolve, să-și piardă înțelesul. Dreptatea nu știu cui, cinstirea lui Jmurin, casa Kisliĥ, reproșurile lui Losev... Părerile oamenilor, amintirile, Ali a Andreievna, trecerea timpului — douăzeci, cincizeci, o sută de ani — totul era egal de meschin în fața neînțelegerii, în fața acelei prăpastii în care-l trăgea moartea.

Nadejda Nikolaievna îl luă de mînă, le făcu un semn din cap și toți începură să vorbească făcînd eforturi să nu se uite la Polivanov, ca și cum ar fi fost indecent să observi acel lucru îngrozitor care se petrecea alături. Se prefăceau că nu înțeleg. Coborîră glasurile parcă special ca să-i permită lui Polivanov să se adune... Dacă l-ar fi durut, dacă ar fi strigat, ar fi putut face ceva. Dar tocmai asta era, că nu erau în stare să-l ajute și atunci se comportau ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Singura lor posibilitate era minciuna. Moartea era neputincioasă în fața minciunii. Mîneau prefăcîndu-se că moartea nu există, că nu știu că e pe aproape.

Roghinski îi arătă lui Losev o cărticică lunguiată — un catalog din Franța — și-o deschise la semn. Fotografia tabloului pe care Losev îl cunoștea atît de bine era încercuită cu cerneală și alături scria: „Astahov A.G. anul 1890“ și, mai încolo, un număr răzuit cu lama. Afîind că Losev văzuse catalogul la văduva lui Astahov, Roghinski fu dezamăgit. Din păcate, nu s-au găsit nici un fel de alte mărturii despre casa Kisliĥ. Nu se știe dacă au mai fost pe acolo și alți artiști sau scriitori. De fapt, tocmai asta dorea să afle Losev. Dacă avea catalogul, înseamnă că Polivanov știa de mult de existența tabloului. Dar cînd și cum nimerise aici catalogul, nu știau nici Roghinski, nici Tucikova. Tania recunoscuse rușinată că nu-i dăduse prin cap să se intereseze. Losev o întrebă pe mătușa Varia și ea, uitîndu-se la Polivanov, își aduse aminte că parcă îl primiseră din străinătate. Cine să-l fi trimis? Probabil Liza Kisliĥ — altcineva cine? — fiica cea mică a lui Kisliĥ, l-a trimis după război. Ce legătură avea Liza Kisliĥ cu toate astea. mătușa Varia nu știa, dar pe Astahov, după cum reieși din răspunsurile ei la întrebările lui Losev, îl văzuse. fusese la el acasă, dar, mai bine să spună Iuri Emelianovici.

Polivanov se uită la sora lui, la Varia, de undeva de departe. Își muta privirea de la unul la altul, încercînd zadarnic să participe la conversație. Ca un surd, încerca

să ghicească vorbele pe fața lor. după mișcarea buzelor. Ce tot spun? Despre ce vorbesc? Despre ce merită să discuți, să te contrazici?

Își riscase viața de multe ori și nu se temea de moarte. Dar acum era cu totul altceva. Nu era nici duel, nici luptă. Stingere. Înăuntru era pustiu, totul își pierdea sensul, n-aveai de ce să te agăți. Ce importanță mai avea ce o să fie după el, dacă el dispăre pentru totdeauna? Se uita la ei cu ură și tristețe.

— Nu fiți supărat pe el, șopti Tucikova.

— El a început.

— Sînteti ca un elev — zîmbi ea. „El a început.“ A făcut-o pentru că era supărat pe dumneavoastră.

— De ce?

— Dumneavoastră socotiți toate astea — și ea cuprinsă cu privirea masa, dosarele, mobila — un hobby. Iar el visează să întemeieze un muzeu. Vroia să-l deschidă în casa Kisliĥ. Dar acum...

Se uită la el așteptînd, dar Losev tăcu, rupse o bucată de fagure și luă cu lingurița mierea groasă.

Fagurele avea un desen regulat, ca de masină. Era greu să accepți că fusese făcut de niște albine lipsite de rațiune. În timp ce îi studia forma geometrică gîndurile i-o luară razna. Se gîdea că și acum o mie de ani fagurii aveau aceeași formă și că la albine nu există nici un fel de arhitectură, nici evoluție a stilurilor dar pentru că ele au avut încredere în natură. ea le-a ales forma cea mai potrivită pentru acest material, pentru organismul lor. Construiesc și iar construiesc fără să țină seama de mod. Și construiesc cum nu se poate mai bine, nerevizuind normele și cubajul...

Profitînd de moment, Nadejda Nikolaievna i spuse lui Losev cu un evident reproș:

— E un om sfînt. Și cît se chinuie!

— De ce sfînt, doar e ateu, comunist. o contrazise obosit și stupid Losev.

Ea pufăi ironic din țigară.

— Și ce? Un comunist nu poate fi sfînt? Desigur, n-ați citit Evanghelia... Păcat! Păcat! Ați fi știut că un păcătos care se căiește e mai prețios decît un virtuos. Doar s-a căit, n-ați înțeles?

Losev mormăi încăpățînat:

— Dacă n-ar fi distrus, n-ar fi avut de ce să se căiască.

Îl priveau ca pe un vinovat. toți erau de partea lui Polivanov. Intorcându-se acasă își aminti de ochii reci ai Tucikovei, de modul indiferent în care-și luase rămas bun. Chiar și Roghin-ski era dezamăgit.

Se purtase corect, vorbise convingător, cu argumente, și pînă la urmă ieșise vinovat și față de ei și față de Polivanov. Cu ce greșise? Că e sănătos, că e șef, că nu promite nimic și vrea să fie cinstit. Dar cel mai rău era că el însuși se simtea vinovat.

Întîlnirea cu Polivanov îi amintea ceva

În general, Losev trăia fără să se gîndească la trecut, nu avea nici motive, nici nevoie. Trăia ziua de azi, cu treburile pe care nu apuca să le termine, așa că nu avea o viziune clară despre ceea ce fusese. Tot ceea ce trăise fusese doar o înșiruire de întîmplări care, alăturându-se din vîltoarea vieții, îl aruncaseră la sus, ba într-o parte, ba în alta sau în haosul ăsta exista o anume idee, un destin? Și dacă nu îl purtase doar jocul orb al întîmplărilor și stărilor, ci își crease el însuși destinul, avusese ceva în vedere, o anume direcție principală?

Și acum privea în trecut și se mira cîte ocoluri și zăbănguri vedea. De la distanță, unele fapte i se păreau extraordinare, enigmatice. După alțiia ani, îl uimea, în special, prima lui întîlnire cu Figurowski, acel eveniment care-i hotărîse drumul.

În urma unui concurs neprevăzut de împrejurări, mai degrabă dintr-o neînțelegere, șefimea în vizită nimeri pe sectorul lui de îmbunătățiri funciare. N-avea nimic pregătit și, cum se întîmplă, unul din tractoriști era beat, pe un foc de erangi băleții frigerau țigari — într-un cuvînt, o zi normală de lucru și deodată văzură venind o coloană de mașini precedate de una a miliției cu sirenă. Erau șefi mari, inginerul șef le dădea explicații și Losev răspundea doar la întrebările concrete. Le punea un om tînăr și frumos, îmbrăcat în haină de piele, inginerul-șef bălmașea, iar el dădea din cap cu un aer inteligent, așa că era o adevărată plăcere să-l duci de nas. Losev zîmbea. Și cînd începu să vorbească străinul, el zîmbi cu totul nepotrivit. Acest zîmbet atrase atenția unui om cîrunt și pricîjit, care se dovedi a fi șeful cel mai important. „Și dumneavoastră credeți la fel?” — i se adresa el lui Losev, căruia i se făcuse rușine că participă la acest spectacol.

În anul acela, terminînd Institutul hidrotehnic la fără frecvență, trecuse de pe postul de tehnician pe cel de inginer. După părerea inginerului-șef, Losev — ca orice om care a terminat la fără frecvență — era un specialist destul de slab, „cei de la fără frecvență trebuie să fie conștienți de inferioritatea lor, dar dumneata, Losev, n-ai nici un fel de complexe!”. La zi, la fără frecvență — Losev, nu prea vedea vreo diferență, important era că avea o diplomă și se simțea egal în drepturi cu ceilalți. De aceea și începu să vorbească. Credea poate că șefii vor să afle adevărul, că le face plăcere să fie corecți? Greu de știut. Unii au considerat că a vrut să iasă în evidență. Pe de altă parte, se comportase naiv, fără să țină seama de inte- reșele lui.

De ce să secăm bălțile dacă nu regenerăm vechile terenuri agricole? Mai bine să refacem irigațiile. De ce să construim un orașel agrar cu blocuri de patru etaje?... Cel de la Moscova, cu haina de piele, îi aminti de lichidarea diferenței dintre sat și oraș.

— De ce s-o lichidăm? — se înflăcăra Losev. Ce, n-avem destul pămînt?

Cineva îl trase de haină, dar căruntul, cu o față plată și stearcă, spuse răgușit:

— Continuă, tinere, dacă ai ceva de zis.

Losev se supără: „Sigur că am” — și începu să spună șefilor ceea ce toți vorbeau între ei: și constructorii și inginerii de îmbunătățiri funciare. Încropelile cu patru etaje, pe care le aprobase vizitatorul, erau chilipirurile popii pedepsit de Balda, pășanii povestite de însuși Aleksandr Sergheevici Pușkin. Vorbea ca o mitralieră, ce-i venea la gură, nu se gîndea la consecințe, nu observa semnele pe care i le făceau șefii de la raion și Polivanov, pe atunci în funcție.

Seara îl chemaseră la Figurowski, la acel moscovit cîrunt care era cel mai important. Spre deosebire de șefii de la raion, i se adresa cu dumneavoastră, îi punea întrebări stranii și tot cerea ceva cu ochii lui decolorați. Întrebările erau cam așa: ce-i place la oameni?, în ce împrejurări ar desface el contractul de muncă unui muncitor?, care sînt defectele noilor mașini?

Pe vremea aceea obrajii lui Losev erau încă durdulii, mai avea pistruii, era tuns la modă, din buzunarul hainei i se vedea virful riglei de calcul — și, cu toate acestea, în principalitatea lui neclintită, în tupeul lui ușor intimi-

dat, Figurovski observase ceva, văzuse miezul din răspunsurile lui prea sigure și, deodată, după ce înghițise citeva prafuri homeopatice, îi propusese să lucreze cu el la minister, la Moscova.

Trebuie să reținem că Losev nu și-a mărturisit surpriza, nu s-a mirat.

— Vă mulțumesc, desigur, dar cu ce ocazie? — s-a interesat el destul de bănuitor, fascinându-l definitiv pe Figurovski.

— Am nevoie de oameni îndrăzneți, persoane raționale și moderate se găsesc, dar de îndrăzneți am nevoie.

Pentru el îndrăzneala nu era o calitate sau un defect, ci un atribut de serviciu. Ministerul era o clădire alb-gălbui cu acoperiș verde, lângă zidurile Kremlinului — când fusese la armată, Losev participase la parada din Piața Roșie; prin aerul îmbărsit de gaze de eșapament, de pe locul lui de șofer, văzuse casa aceea mare din spatele tribunelor. Îi uimise numărul oamenilor care avea dreptul să stea la tribună. „Nu cumva e timpul — își spusese atunci — s-a dat semnalul, a pornit cronometrul.“ Și stînd în fața lui Figurovski, revăzuse clădirea aceea gălbui cu acoperiș verde, tribunele, Piața Roșie, auzise cum se dă semnalul, simțise cum se umflă pinzele, cum prind vîntul, cum se înalță păsările albastre atingîndu-l cu aripile.

— Să fii îndrăzneț nu-i o funcție, spusese el.

— Dumneavoastră nu doriți să faceți carieră?

— Vreau. Dar trebuie să mai adun puteri. Nu poți să mergi doar cu mărunțiș la piață.

Și îi zîmbise lui Figurovski, pe atunci zîmbea cu toată fața. Amețeala victoriei îi sucise capul.

— Judecați îngust. Și nu sînteți atît de modest pe cît doriți să păreți — spusese Figurovski. — Din cauza vîrstei. Dumneavoastră credeți că aparatul are nevoie de oameni experimentați, cu merite. Avem și din acestia. Dar trebuie să le adăugăm și un dram de nebunie.

Pe fața lui ștersă și plată apăruseră riduri subțiri, expresie a unei inteligențe puternice și ironice; se reliefa nasul cu nările mobile, devenea evidentă prestanța, ținuta care aducea aminte de tablourile vechi. Când tăcea, trăsăturile i se ascundeau undeva în interior, rămînînd la suprafață doar înfățișarea sa neatrăgătoare, un fel de vopsea de camuflaj.

Pînă una, alta, Figurovski prefera să rămînă în umbră. Se combinau în el prudența și intoleranța. Înainte de război stătuse la închisoare de două ori, îi dădeau drumul, îl trimiteau să răspundă de mari întreprinderi, pînă la conflictul următor. În cele mai complicate situații rămînea scrupulos de corect. Se povesteau despre el istorii stranii și neverosimile — cum a trimis la organele de anchetă o telegramă adresată adjunctului său arestat, felicitîndu-l cu ocazia împlinirii vîrstei de cincizeci de ani, enumerîndu-i meritele ca la o adunare solemnă; cînd s-a afirmat că stahanoviștii depășesc capacitatea proiectată, corectîndu-i pe ingineri, a răspuns că proști trebuie să fie inginerii aia pe care-i corectează muncitorii. Nu era laș, se spunea că după el poți să te orientezi ca după Steaua polară. În schimb, puteai să-l ochești și să tragi la sigur, ca într-o țintă fixă.

Toate acestea Losev avea să le afle mai tîrziu, atunci respinsese nepăsător oferta lui Figurovski, refuzase fără să se gîndească la viitor, convins că i se vor mai face asemenea propuneri.

Știa sau nu că în spatele ușii îl așteaptă deja neplăcerile? În ochii stinși, de bătrîn, ai lui Figurovski se aprinsese interesul. Comportarea imprudentă a acestui tînăr stîrnea curiozitate și respect.

Losev simțise respectul, a fost unul dintre cele mai plăcute momente din viața lui. Niciodată apoi nu și-a regretat refuzul.

Cînd s-au despărțit, Figurovski i-a spus:

— Străduiți-vă ca, pe viitor, să-l înțelegeți pe cel împotriva căruia vă ridicați.

Losev ținea minte propoziția, deși o înțelesese mult mai tîrziu.

Peste o lună fusese numit șef al sectorului de construcții, iar peste un an devenise adjunctul președintelui Comitetului executiv orășenesc.

Cînd s-a despărțit de colegii lui, l-au întristat cuvintele brigadierului: „De-acum înainte, Serioja, n-ai să mai apeși pe levier, n-ai să mai ghicești unde e apa. Te-ai dezlipit. N-ai să mai primești leafă, ci retribuție. O să tot trebuiaască să te înalți pe vîrfuri ca să-ți găsești un loc sub soare“.

Atunci rămăsese îndelung pe mal, cu mîna în apă, prefîrînd printre degete șuvițele-i mișcătoare.

Îi părea rău că se desparte de hidraulică, o știință minunată despre capriciile apei, cu care tocmai începea să se obișnuiască. Nu există nimic mai simplu decât apa și nimic mai complicat decât vînturile și bulbucările ei, împănățiile ei de sub pămînt cu riurile și lacurile lor invizibile. Apa izvoarelor era diferită de cea a canalelor, a lacurilor; apele vii ale primăverii erau altele decât apele acide ale lacurilor sau apele grele din șanțuri. Fiecare riu are gîtul său născut din el, care nu poate fi calculat, care se întinde după pînă din jur, după mirosul ierbii. Losev simțea asta. Dacă ar fi fost după el, ar fi devenit pămîntul rîului, i-ar fi îngrijit rubedeniile din adîncuri. Îi era milă de apa trecută prin turbine, măcinată, o apă vlăguită, fără putere...

Capitolul VIII

SECRETARA ÎI TRANSMISE CĂ TELEFONASE CINEVA DIN PARTEA LUI POLIVANOV ȘI-L RUGASE SĂ-I VIZITEZE.

— N-am timp, mormăi Losev.

Peste două zile, primi un bilet scris chiar de Polivanov care îl ruga să treacă pe acolo neapărat: „...dăruirea sănătății mele s-a înrăutățit definitiv, vreau să aflu să-ți comunic ceva util. Acum, eu mai pot mișca limba în gură. Alfel o să rog ca Petru întîiul, cine știe ce, și voi o să rămîniți nedumeriți, nu te minia pe mine, mai bine să îți tu cel jignit decât cel care jigneste...”

Tonul era cronicătesc, glumeț, biletul era scris pe o hîrtie veche cu filigean și Losev se gîndi că, în orașul lor, Polivanov e unic și, după ce va muri, nimeni nu va mai fi ca el.

Și totuși, nu dorea să se ducă. Bănula de ce-l chemă. Își închipuia că Polivanov vrea promisiuni în legătură cu moartea, să va vorbească despre testament, insistînd iar în legătură cu casa Kislih. Dar nici să nu se ducă nu putea. Din ultima dorință a unui om care pîrșea, te vîrta o lege, Losev nu știa, dar se apunea asupra legii, cînd era tînc. Nu se gîndise niciodată la ea și oricît s-ar fi împotrivit, nu putea să n-o respecte.

Îl găsi pe Polivanov în grădină, pe bancă, în fața chioșcului. Arăta mai bine, obrajii căpătaseră culoare, era tuns, mirosul pătrunzător al apei de colonie îl făcea să pară mai vioi. Losev era chiar dezamăgit, se simțea înșelat. Polivanov stătea cu fața la soare, încălțat în galoși și cu o scurtă vătuită pe umeri. Îl invită pe Losev să se așeze în fața lui, la umbră, pe un scaun împletit și începu imediat să vorbească, parcă s-ar fi temut să nu rămînă singur. Data trecută se lăsase stăpînit de nervi, s-a supărat, s-au înfierbîntat amîndoi, nu se gîndise, nu era obișnuit să se considere bolnav, doctorii îi tot spun să-și păstreze puterile, dar pentru ce? Vorbea repede, dorind să termine cît mai iute cu boala, cu moartea, dar se tot poticnea în întrebări fără răspuns. Se enervă, se împotmoli mai tare, apoi înjură, închise ochii, tăcu și își lăsă capul pe spate. Pe gîtul lui plin de riduri se vedeau fire de păr cărunte nerase. O insectă verde se tîra printre ele. Losev se uită pe furis la ceas. Putea să se ridice ușurel, să se ducă în casă la matusa Varia, să-l lase pe bătrîn să se odihnească. O să trec, poate, altă dată... Pălăria de pai de modă veche cu panglică neagră arunca o umbră pe fața lui Polivanov. Și tatăl lui avusese o pălărie la fel. Erau la modă înainte de război.

Losev își amintea rar de tatăl său. Se obișnuise încă din copilărie să-și audă rudile vorbind despre el ca e un om de nimic, un ratat și să-și vadă mama suferind din cauza asta și plîngînd des. Ideile cețoase ale tatălui, meditațiile lui filosofice păreau primejdioase, nimeni nu încerca să le pricîpă, dar toți înțelegeau că nu-i ceea ce trebuie. La Comitetul rațional de cînsomol, Losev fusese discutat pentru confuzia ideologică și misticismul tatălui său. Apoi bătrînul fusese văzut boal, nimeni nu-l mai lua în serios deși Polivanov îl apăra. Cît mai locuiau împreună, Polivanov îl muștra pentru copil și-l prevenea pe Serghei: nu te lua după ce spune el...

Polivanov deschise ochii și spuse:

— N-ai plecat? Va să zică, știi că n-o mai dau mult. Spune-mi și mie, Sergheia, oare de ce n-am eu chef să mor? Oricum, o să trebuiască, doar e o lege și eu mă revolt. Viața încă nu m-a oboșit. Mai am o mulțime de idei. Aș puteam, dar asta-i orbire. Nu-i drept! De ce să mi se isprăvească viața dacă eu nu vreau? Mă tot gîndesc cum să mai rezist. Cum s-o duc de nas. Mi se tot pare că ducă

o să-mi dezvălui toate tainele, atunci, gata, vine sfârșitul ! N-o să mai am de ce să mă agăț. Și dacă nu le spun ? O să mă pocnesc și n-o să mai am timp și o să crăp. Și iar mă gîndesc : să zic tot ce n-am spus, să mă descarc, dar față de cine ? Serioja, ce-ar fi să mă lași să vorbesc ? Ar fi un ultim serviciu. Nu, nu-mi răspunde pe loc, eu te-aș răsplăti... n-o să-ți pară rău. Îți dau tot ce dorești. Dacă vrei să știi, am un caiet cu notițele tatălui tău, Stepan Iustinovici. L-am luat să-l citesc și nu i l-am mai dat înapoi. Dinadins nu i l-am înapoiat. Vrei ? Și nu te rog decît să-mi dai voie să vorbesc. La radio. Și să se conecteze megafoanele mari din piață, ca de 1 Mai. Să mă audă tot orașul. Nu-ți fie frică, n-o să fac nimic dăunător. Vreau să vorbesc despre mine. Ca la un jubileu. La un jubileu nu mi-ați da cuvîntul ? Poți să-mi faci această favoare acum, fără să ceri aprobarea nimănui ?

— Sigur că da, desigur, numai că trebuie să aranjăm cumva. Să fixăm o zi anume...

Polivanov se aplecă, uitîndu-se în ochii lui Losev :

— Minți, vrei să scapi. Știi că eu mai am de așteptat doar o singură zi...

— Lăsați, Iuri Emelianovici, o să ne îngropați pe toți.

— Și doctorii zic... Poate că spun adevărul.

Privirea îi lunecă într-o parte și Losev nu izbuti să-și dea seama dacă Polivanov se prefăce sau știe că moartea e aproape și se agăț de minciunile doctorilor ? Și mai tîrziu, Losev va încerca să înțeleagă. Toți cei din preajma lui Polivanov susțineau că se va înzdrăveni, făceau planuri în legătură cu muzeul și el participa cu plăcere la această minciună. Cine pe cine consola ? Poate că așa trebuia ? Poate că așa era mai ușor ? Poate că așa omul își prelungește viața ?

— M-am gîndit ce să spun. Aș povesti totul cum a fost. Fără îngăduință. Poftim, mîncăți. O să le cadă prost. Dar pe urmă ar înțelege. Cum s-a ajuns la asta. Desigur, acum nu mai sînt atît de interesați. E vorba de părinți, de bunici. Azi oamenii au alte treburi. Echipa mea n-a supraviețuit. Nu te-ar interesa ?

— De ce nu ? — spuse Losev. O să trimitem aici un redactor cu magnetofonul. Să înregistreze. Și pe urmă se va difuza.

Polivanov tăcu, își privi mina în lumină.

— Dă-ți cuvîntul de onoare.

— Pe cuvîntul meu de onoare.

— Iar minți. Orice neisprăvit te poate opri. Vor zice că e inutil... Dar unii au nevoie de asta. Unii au trăit vremurile acelea. Văd că nu te interesează. Ai venit pentru că ți-e frică de blestemele mele. Nu-ți fie teamă, caietul lui taică-tău oricum ți-l dau. Pe gratis. Cheam-o pe Varia... Nu pot, dragule, să amîn nimic, nu mai pot. Tot timpul am crezut că mai apuc să fac tot ce trebuie. M-am obișnuit. În fiecare zi răsărea soarele, eu mă spălam, mă bărbieream, totul se repeta, știam că mîine o să fie la fel. Dar, nu ! Nimic nu se repetă, auzi, Serioja, nimic ! Se uită supărat la Varia care apăruse cu un prosop pe umeri.

— Ce vrei ? Am spus doar că nimeni... A, da... adu dosarul pe care scrie „Losev“. E pregătit. Du-te ! — o urmări cu privirea. — Uită-te la ea, am tot ocărit-o, n-am lăsat-o să se mărite, credeam că am tot timpul să mă ocup, o să aranjez eu, o să caut... Mîine, mîine, dar unde-i ziua de mîine ? Speram să apuc să mă dumiresc pentru ce am trăit, cum am trăit. Pînă și îndoielile mi le-am amînat... Nici n-am ce spune în piață. De adunat, am tot adunat și dacă te uiți înăuntru — nimic, gol. A ars totul, n-a rămas nimic. Atunci ar fi trebuit s-o fac. Lucrurile bune nu trebuie amînite. Nu m-am gîndit la moarte. Ca și cum aș fost veșnic. Parcă tu te pregătești pentru moarte ? Trăiești și tu ca și cum ai fi nemuritor. Toți fac la fel. E ca o boală. Ne temem să ne pregătim. Deoarece acolo nu e nimic, ne e frică să ne gîndim. Noi sîntem ateî și credem în nemurirea noastră, iar credincioșii, dîmpotrivă, se consideră muritori, se pregătesc. Vezi cum toate s-au aiurit. — Se mută la capătul băncii, îl apucă pe Losev de mîna cu palma lui umeră și rece. — N-ar fi bine, nu-i așa ? Ar fi rușinos, nu ?

— Ce să fie rușinos ?

— Dacă o să vorbesc pe șleau. Cît eram sănătos, tăceam și ascundeam. Or să creadă că mi-a fost frică, că am tănuit. Și uite, am început să vorbesc acum, cînd nimic nu mai are importanță. Este oare asta de demnitate unui om ? Și nimeni nu poate nici dovedi, nici explica că n-am tăcut de frică și nu de frică vorbesc... Nu, mai bine, nu. Cum am trăit pînă acum, așa o s-o duc pînă la sfîrșit, n-o să mă predau. N-o să mă spovedesc nici ție, că nici tu nu ești popă.

— Foarte bine că n-o faceți, spu e Losev. Spovedania e bună pentru cei care cred în Dumnezeu. Ei fac un fel de curățenie generală și aruncă în cosmos tot gunoiul... Mărturisesc și pun greutatea pe umerii altuia. În cazul de față, pe umerii lui Dumnezeu. Și dacă n-ai pe cine? Asta-i lașitate. Iuri Emelianovici, poate că aveți nevoie de un doctor bun?

Auzind de doctor, Polivanov ridică din umeri și răspunse:

— Glumești, glumești — crezi că e departe. Și nici cu Dumnezeu nu-i atât de simplu. Of, Serioja, nu peste mult timp ai să-ți aduci aminte de mine. Viața e mai scurtă decât ți se pare ție. Odată privești în jur — și nu mai e nimic...

Dosarul adus de mătușa Varia era vechi, hărănit, cu o inscripție roșie: „Judecătoria populară județeană”. Inscripția era tăiată și dedesubt era scris frumos, cu creion chimic: „Losev Stepan Iustinovici”.

Polivanov trase nervos de șnururi, le desfăcă și scoase un caiet subțire de școlar. Mai erau acolo niște foi. O citi pe cea de deasupra și o băgă în buzunar.

— N-ai ce face cu asta... Ia-l, consideră că nu-mi datorezi nimic.

— Să trimit redactorul?

— Te scutesc.

— De ce?

— M-am răzgândit. E tirziu, sufletele. Ce rost are să întorci lucrurile pe dos? Tu încă nu ai privit viața. Și când ai să-ncepi să te uiți la ea, o să vezi că nu-i lipsită de sens. Până la urmă se adună o teacă. Dar se vede numai la sfârșit. Și atunci... Dacă e tirziu, Serioja, ai să observi că ea — viața — tot timpul îți face semne. Doar că trebuie să le simți. Dar la noi totul e înfundat. Toate capilarele. Cîndva, Alisa Andreevna m-a blestemat. Eu am rîs. Știam că sînt rămașițe ale trecutului. Am iertat-o. Deși pentru asemenea fapte as fi putut... De ce m-am supărat atunci pe tine? Pentru că nu vrei să vezi în profunzime. De exemplu — puteam eu să-i impun astfel blestem? Cînd era pe moarte, m-am dus la ea să-i cer iertare. Înțelegi — ea m-a iertat! A fost un semn pentru mine!... Au împărțit-o! ...E mistie, știu, dar biserica îl pregătește pe om pentru moarte. E un semn de respect pentru viața pe care a dus-o. Pe cînd doctorii îți spun

tot felul de chestii, te distrag, ca să ți se pară că sări din mers, de ce?

Din casă se auziră voci, printre ele glasul înalt al Tucikovei și Losev, care ar fi vrut să plece, se și ridicase să-și ia rămas bun, rămase și deschise caietul.

Tatăl său avea un scris mic, ca de tipar, cu litere egale, Losev își prinsese aminte că avusese o mulțime de caiete, le noaptea în bucătărie, fumind matorcă.

Pagiunile erau înnebrite de sus pînă jos și pînă la margine coperta albăstră era scrisă. Losev nu citea, rîsola, în spatele fotoliului și cînd Tucikova se apropie,

— Uite, m-a chemat Iuri Emelianovici, vroia să vorbească la radio.

Polivanov își strînse sprîncenle zburlite și cărunte.

— Doar ți-am spus că m-am răzgândit. Se contrazic. Spectacolul se amîină. Plecați! Tu de ce ai rămas? Am rugat să nu fie lăsat nimeni la mine. Plecați!

Losev se înecă, dar Tania izbucni în hohote de rîs, și cum nimeni nu s-ar fi întîmplat, se lăsa în fotoliu și începu să povestească despre grupul de excursiuniști cărora Tania i-arătase tabloul. Losev era uimit de faptul că, de felul cum făcea ce vroia, fără să dea atenție gîndurilor lui Polivanov, tipetelor lui.

Tania se plîngea că o înnebuniseră cu întrebările, de ce a venit Astahov aici, cîl a stat și de ce l-a atras această mîlă.

— Vroiam să vă rog. Serghei Stepanovici, hai să-l dădăm și pe Iuri Emelianovici să vadă tabloul.

— Sigur, neapărat — se bucură Losev.

— De ce nu m-ai întrebat înainte... Nu vreau să merg.

— De ce? — se miră Tania.

— Tu nu erai încă pe lume cînd l-am văzut.

— L-ați văzut aici? — întrebă Losev. Cînd a fost Astahov?

— Cam pe atunci... Să tot fie patruzeci de ani — spuse Polivanov. Oricum, nu vreau! Tăcu provocator. Printre altele, tu, Tania, te închini lui Serioja, dar tabloul asta a fost salvat de mine.

— Cum l-ai salvat? — exclamă Tania.

Mișcă neliniștită fotoliul ca să stea între ei, îi era teamă de o nouă înfruntare, dar curiozitatea învinse și se năpusti asupra lui Polivanov cu întrebările. El nu se grăbi să răspundă.

— Dacă n-aș fi fost eu, tabloul n-ar fi rămas în Rusia.

— Și de ce n-ați spus pină acum? Cum a fost? Ați cunoscut-o pe Olga Serafimovna?

Ca s-o ajute, Losev ridică neîncrezător din umeri. Neîncrederea provoacă cel mai des mărturisirea. Nu trebuie să te arăți interesat. Nu crezi, n-ai chef să ascuți — asta-l întărește pe povestitor. De aceea, Polivanov i se adresă lui Losev, pe el voia să-l uimească și-i povesti cum Astahov venise la Likov, prin treizeci și șase sau treizeci și opt, cu o anume treabă. Mai fusese prin împrejurimi prin anii douăzeci, se poate afla cu precizie. Totul se poate preciza, doar să știi ce anume cauți, să ai de ce să te agăți. Atunci îl cunoscuse Polivanov pe Astahov. Era un bărbat falnic, dar dezordonat, cu o compoziție bizară. În timpul unei discuții importante, o discuție neplăcută pentru el, se detașase și schița pe hîrtie portretul interlocutorului. Era indispus și desena. Era indispus chiar din cauza acestui tablou. Se apucase de el din motive neferoase, chiar aiurite după criteriile acelor vremuri, și pe deasupra nici nu știa să țină un secret. Dealtfel, față de Polivanov nimeni nu avea secrete.

Buzele decolorate se întinseră, dînd feței o expresie de antipatică încăpăținare, încît Losev își aminti de ecourile îndepărtate ale unor istorii crude și romantice, care ajunseseră fragmentar la el, și de care Tucikova probabil că habar n-avea.

Cînd Losev era tînăr, Polivanov se tot lupta cu cineva, vorbea cu patimă și-i atrăgea pe tineri. Cu cine și cu ce se lupta? Acum totul s-a uitat. Ținea minte doar fleacuri, cum sub comanda lui Polivanov se schimbaseră numele cinematografului „Forum“ în „Elanul“ și al restaurantului „Olimpia“ în „Valul“. Cinematograful se cheamă și astăzi „Elanul“.

Kostik apărură neobservat; era îmbrăcat într-o cîmășă cu inscripții englezești și purta brățări de aramă la mîini. Se ghemui pe vine la o oarecare distanță și-l ascultă pe Polivanov cu tristețe. Losev se gîndi că toți cei care-l înconjurau pe bătrîn, chinuți de capriciile acestuia, striviți de autoritatea sa, toți, după moartea lui, se vor

despărți, fiecare văzîndu-și de-ale sale, dar își vor aminti cu plăcere de discuțiile cu Polivanov, de hîrtoagele lui vechi, de vizitele în această casă unde exista o forță inverșunată, grea, rea, înălțătoare și inteligentă, unică, mergînd mereu împotriva curentului, forță care provoacă iritare, ciudă, dar și idei.

Uitîndu-se la Kostik, Losev regretă din nou că viața lui Polivanov se stîngea. În acest jar mai pîlpîia focul generației care începuse revoluția. Nici unul dintre ei nu mai rămăsese în oraș. Doar bătrînul Varhameev, care, în fiecare an, la aniversarea Comunei din Paris, scotea cu încăpăținare pe balcon steagul roșu. Ei, aici, la Likov, se războiseră cu burghezia mondială, participaseră la lupta de clasă, o luptă singeroasă, neîmpăcată, așteptaseră comunismul, peste trei, peste cinci ani, ascultau și auzeau, auzeau cu claritate tunetele revoluției proletarilor din toate țările.

Era greu și obositor să ai de-a face cu ei, erau grosolan de sinceri, vorbeau mult, nu ținneau seama de legi, pentru ei nu exista „se poate“ și „e interzis“, nu recunoșteau decît noțiunile „e necesar“ și „nu e necesar“ din punctul de vedere al întregului partid și al întregii omeniri muncitoare.

Vocea Tucikovei îl trezi.

— Ce legătură are Liza Kisliș?

— Se vorbea că era ceva între ei.

— Nu mai spune! O idilă? O iubire? Cine era la curent?

— Oamenii trîncănesc.

— Ar fi foarte important, am putea să-i înțelegem creația. Și tabloul nostru. Multe s-ar clarifica. Poate că între ei s-a petrecut ceva tragic. Astahov era un bărbat frumos. Și ce talent! — spuse cu mîndrie Tucikova.

— În jurul ei, frumusei dinăștia ca Astahov erau ca țințarii pe lingă flacăra. Știa să le sucească mințile. Te ațîța și rîdea. I-am dibuit eu toate fițele.

— Cum? — nu răbdă Losev, interesat brusc.

Polivanov se uită la el, privirea îi deveni densă.

— Auzi? De tat-su pușin îi pasă, și acum...

— Iuri Emelianovici! — spuse Tucikova. — De ce?... De ce vă prefaceți? Doar nu sînteți așa.

— Ba da, așa sînt! Mai bine așa decît în nici un fel. Doar pentru ei nu mai înseamnă nimic. Nu mai există. Meda-

lia jubiliară au dat-o în stînga și în dreapta. Dar Polivanov nu mai există pentru ei. Nu m-au decorat. Au uitat.

Așadar, încă de anul trecut își tot hrănea jignirea uitaseră să-l treacă pe lista cu medaliile. Vanitatea ome nească îi provoca lui Losev cele mai mari necazuri. Dar acum îl mira altceva : omul e în pragul mormîntului, simte frigul celeilalte lumi, dar nu uită de medalie, nu vrea să renunțe la nimic. Cum se pot aduna atîtea într-un singur om.

Tucikova se ridică alături de Losev, sprijinindu-se de spătarul fotoliului. Cedînd căldurii pe care o degaja mîna ei Losev spuse :

— Pentru asemenea comori cum ați adunat dumneavoastră, Iuri Emelianovici, ați merita un ordin, nu o medalie. O să facem un muzeu de istorie ! O să-i convingem pe toți. O să fie cel mai important din regiune !

— Unde ai să-l faci ? — întrebă trist Polivanov.

— Aici.

— Parcă o să încapă aici totul ? Și casa e subredă.

— Construim una nouă. O să facem un proiect nou.

— De ce să construiești, — spuse Polivanov. N-o să fie mai bună decît casa Kisliih. Te rog, Sérioja, păstrează-o !

— Poate, totul e posibil — spuse Losev.

Se aprinse brusc, se încălzi, îi încălzi și pe ceilalți, așa cum știa el. Portretul lui Polivanov va veghea la intrare. Întemeietorul muzeului. Și o să se povestească întreaga istorie a creării lui. Cum a adunat Polivanov colecția, materialele. Arhiva va avea o încăpere specială. Bibliotecă. Dioramă...

— S-ar putea face o machetă a orașului. La mijlocul secolului trecut — spuse Kostik roșind. Sînt adunate toate materialele.

— Și în muzeu trebuie expuse obiecte ale trecutului — interveni Tucikova luînd mîna de pe fotoliu. Vase de lut, lămpi, firme, furci. Să se vadă diferența. Nu neapărat cea pozitivă. Să se vadă și cea negativă...

— Fluiere, piepțeni de lemn — adăugă Kostik

— Palări, bastoane — intră și Losev în joc.

— Călimări, brice

— Ghetre !

— Hamace !

— Calendare !

— Firme, liste de bucate, cărți poștale ilustrate — spuse Losev. Chiar voiam să vă rog să-mi alegeți niște ilustrate vechi, m-am înțeles cu Kamenev să tipărim un set.

— Cutii poștale, litografii — adăugă Tania. Cum era ea, era frumoasă ?

— Avea o coadă pînă la pămînt. Și părul de culoarea arțarului toanina.

Kostik fluiera expresiv.

— Toți erau îndrăgostiți de ea — spuse Polivanov. — Haide, întrebați ce vreți. Vă răspund la tot ce vreți. Cheam-o pe Varia, cheamă-i pe toți ! — strigă el slab, cu vocea lui de bătrîn, încă autoritară. Veniți ! Dau ! Dau de toate pentru toți !

În pridvor apăru mătusa Varia, și după ea, o babă oarecare. Ochii lor decorați priveau fără dezaprobare, fără curiozitate. Cîndva, ar fi dorit să-l întrebe multe pe Polivanov, dar acum totul se stinsese. Acum li se părea mai importantă liniștea lui, numai în liniște puteai să te bucuri de căldura acestui cer pașnic, de mireasma floarelor, a ierbii, de biziitul bondarilor... Era acea fericire care i se dă omului la sfîrșitul vieții și nu înțelegeau de ce se apleca Polivanov, în loc să se mulțumească cu pacea și frumusețea pe care i le acorda această lume. Dar Polivanov tropăia cu galoși, se biția, îi chema pe vecini, chema lumea, avea nevoie de mulțime. Kosteia era gata s-o lăsa la fugă să-i cheme, Losev o atinse ușor pe Tucikova — întreabă-l despre ce ne interesează — și ea îl rugă să povestească cum a salvat tabloul lui Astahov.

— Astahov al tău voia să i-l trimită ei în străinătate și a trebuit să-l opresc.

Polivanov explica cu plăcere și voia să răspundă și la alte întrebări, despre alți oameni, despre perioada NEP-ului, despre cincinal, despre prima locomotivă electrică și momentul cînd i-au declarat pe tovarășii de drum subotori, dar Tucikova se întorcea cu încăpăținare la Astahov — unde voia să trimită tabloul, cui, pentru ce ?

— Lizei Kisliih. ca o consolare. În dar. În amintirea locurilor natale. Departe de casă, o chinuia dorul. De-aia s-a și milostivit Astahov să vină pe aici. Mîntînușera lătură. O vizitare la Paris cînd fusese într-o delegație.

Se pare că observase ceva pe fețele lor, deoarece, brusc, amănîțarea dîin vocea scăzu și spuse justificîndu-se :

— Acum toate astea nu mai contează, dar atunci erau cercetate foarte sever.

Nu ținea minte cu ce ocazie, cu ce expoziție plecase Astahov în străinătate, dar știa că bunica Lizei Kisliș era franțuzoaică, avea, undeva, în Franța, o căsuță, frații Mosjuhin o tot vizitau — pe vremea aceea erau celebri. Astahov n-ar fi trebuit să se înhăiteze cu ei.

— Dar dacă Astahov o iubea, cum puteai să-i interzici ?

— Tu, Tatiana, vorbești ca răposata nevastă-mea. Ce legătură are dragostea ? Trebuie să știi să alegi, sufletele. Și dacă ai ales — gata.

Tucikova îl asculta nedumerită.

— Ce înseamnă să alegi ?

— Adică, ori cu noi, ori cu dușmanii — emigranții albi.

— Ce legătură au emigranții albi ? — exclamă Tucikova. Avea sau nu voie să dăruiască tabloul femeii pe care... o iubea ? Nu înțelegeți, era doar al lui, al lui personal. Ce amestec aveți dumneavoastră ?

— Vorbești despre treburile astea ca un copil. Nu era voie. Se considera drept complicitate cu dușmanul. Prea multă severitate ? Epoca era foarte severă.

Polivanov respingea atacurile ei în joacă, era mândru de puterea lui, nu se aștepta nici el să se descurce atât de ușor. Își împinse pălăria pe ceafă, se îmbujorase la față, privea în jur și, în special, la Losev, voia să-l uimească, să-l clinească din starea lui de incredulitate indiferentă. Nedumerirea Tucikovei creștea, răspunsurile sigure ale lui Polivanov o derutau, dar Losev n-o ajuta, ca și cum n-ar fi perceput apelul ei mut ; era o încordare ciudată în atitudinea lui, în înclinarea capului, ca și cum, dincolo de cuvintele lui Polivanov, ar fi auzit altele, pe care nu le putea distinge.

— De ce nu mă întrebați principalul — spuse deodată Polivanov — cum de-am izbutit ?

— E destul de clar și așa, ce să mai întrebăm ? — îl întrerupse Losev și repede, cu forță, îndesă în buzunar caietul făcut sul.

— Ce ți-e clar, ce anume ? — întrebă apăsător Polivanov, presupunând poate că Losev va da înapoi, se va rușina.

Și totuși, Losev răspunse cu nepăsare, privind indiferent în lături :

— Ați anunțat unde trebuia, nu l-au mai trimis în străinătate — doar așa se proceda, nu ?

— Ia te uită ce simplu e pentru el ! — exclamă Polivanov cu o supărare triumfătoare. Păi, dacă aș fi făcut așa, n-ar mai fi rămas nimic din el.

Din cuvintele lui se detașa o epocă încinsă, plină de surprize, când trebuia să-ți cîntărești cuvintele, mai ales dacă le scriai. Polivanov vorbea despre acele timpuri cu plăcere, ca un om care a știut să învingă cu cînste primejdiile, erau atunci atîta complicații, acum uitate, habar n-au ei, dar Losev îl întrerupse încruntîndu-se ușor, ca și cum ar fi strivit un muc de țigară, și-l rugă să povestească mai bine cum a nimerit tabloul în catalogul acela franțuzesc.

— De ce-i mai bine ? — se oțărî Polivanov, dar privirea i se aprinse și un zîmbet fugar și subțire îi apărură pe buze. Catalogul mi l-a dat Astahov. De-al dracului. L-am vizitat la Moscova, la atelier. Dar l-am iertat.

Tucikova repetă brusc cu o voce înaltă :

— Dumneavoastră l-ați iertat !

— Mi l-a dat și pe urmă m-a scos pe ușă afară. Da, l-am iertat, la ce puteai să te aștepti de la el ? Pe vremea aia începuseră să-l critice foarte tare. Lui i se părea că e ceva personal. Probabil că a arătat tabloul unor străini și ei l-au fotografiat.

— Înseamnă că din cauza acestei povești a început el să aibă neplăceri ? — întrebă, cu aceeași voce înaltă, incoloră, Tucikova.

— L-am prevenit : cedează, pune acolo ceva contemporan.

— Și pentru că n-a cedat în fața dumneavoastră... Tucikova sări, făcu cîțiva pași în lături, se întoarse, nisipul scîrțîia sub tocurile ei. Da' cum de-ați îndrăznit, Iuri Emelianovici, gîndiți-vă, ce sfaturi puteați să-i dați dumneavoastră unui asemenea artist, ar fi trebuit doar să-l ascultați și să țineți minte ce spunea, cînd ai o asemenea șansă...

— Linștește-te, Tania — spuse Losev. E în ordine. Publicul poate să-și spună părerea, deci l-au sfătuit să introducă semnele contemporaneității.

— Cum ar fi tractoarele sau pionierii, nu mai țin minte.

— Pionierii... — repetă Losev. Iuri Emelianovici, dar eu eram pe-atunci, adică as fi putut să-l văd pe Astahov ?

— De ce nu ? Astahov stătea pe mal, lucra, copiii se tot învîrteau pe lingă el. Știi precis că taică-tău își tot împleticea parii pe acolo.

Fața lui Losev împietri brusc, expresia îl lovi neașteptat de dureros, știa că nu fusese folosită întimplător, ci pentru că așa se vorbea atunci despre tatăl său.

Tucikova se uita la el zîmbind.

— Nu pot să-mi închipui cum arătați cînd erați copil. Zîmbetul era forțat, dar îi era oricum recunoașcător pentru sprijin.

— Tănăsa, degeaba te repezi la mine... Eram mai presus de treburile astea personale — spuse Polivanov. Petalele albe ale florilor de iasomie pluteau în aer, se așezau pe pălăria lui Polivanov, pe scurta lui. Astahov nu înțelegea. El reducea totul la relațiile dintre noi. Ce aveam cu el ? Eu aveam principii ! Nu o făceam în interesul meu. Pentru mine, ideea era totul. Pînă atunci fuseserăm prieteni. Mergeam împreună la pascuit. Mă învățase cum se făcea rîsetul.

Și Polivanov, mijindu-și ochii, începu să povestească cum cînta împreună cu Astahov, care avea o voce de bas — nu foarte puternică, dar cuprîndea două octave. Femeile strimbeau, lat în uneri și paros ca un duh al pădurii.

Tucikova asculta toate amănuntele astea cu atenție, îi era frică să nu scape ceva, să nu-l sperie. Caracter de cîine, nimeni are hitănuțul asta — se miră Losev — știa atîtea despre Astahov și pînă acum n-a spus nimic nimănui, nici mamei, Tucikovei, prietenilor lui.

— Dacă ai avut asemenea relații, cu atît mai mult n-ai fi trebuit să-l... să vă... răsti Kostik cu o voce aspră de tăcere.

El se uita la el. Ședea ghemuit pe jos, mîinile lui lungi, cu bucle de aramă stîrnau în lături, fața căpătase o expresie disprețuitoare.

— Ce n-ar fi trebuit ? — întrebă amenințător Polivanov.

Kostik se încrunță și nu răspunse.

— Tu să faci — spuse Polivanov. Tu trebuie să te străduiești să înțelegi. N-ai nici un fel de concepție, cum poți să înțelegi, mai bine întrebă și te dumirește.

— Asta nu-i un răspuns, zise încet și serios Tucikova

— Iar tu, care te-ai dumirit, să știi că Astahov, deși era un om talentat, nu voia să știe de lupta de clasă. Era un liberal. Nu există nimic mai rău decît liberalii. Ar fi trebuit să ducem cu el muncă de lămurire la nesfîrșit. Era împotriva industrializării și a transportului auto. Îl iertam pentru că era artist. Altfel... Și la Moscova îl tot dădăceau, îl fereau... Alții, pentru mai puțin decît atît... Eh, n-o să înțelegi niciodată epoca noastră.

— Nu l-ai iubit, spuse Tucikova cu o insistență tainică.

— Și de ce trebuia să-l iubesc ? Cu ce contribuia el la viața noastră ? La reconstrucția țării ?

Tucikova se așeză în fața lui Polivanov, îl luă de mină cu o mișcare caldă, tandră.

— De ce tot vorbești despre reconstrucție ? Erați gelos ! Recunoașteți că din gelozie ! Din cauza geloziei poți face orice.

Înflăcărarea cu care implora era excesivă, insista cu o încăpăținare nervoasă, cerșea o certitudine.

Polivanov mîngîie mina Taniei și dădu din cap. Petalele albe îi căzură de pe pălărie. Părea acum un bătrîn blind, care păstorește cu grijă o turmă neînțelegătoare, nu vrea să-i amărăscă, să-i întristeze.

— Dacă vrei să știi, sufletele, a fost exact invers. La Moscova, în atelierul lui, primul lucru pe care mi-au căzut ochii a fost portretul Lizei ! Era pus la vedere. Și ce portret ! Înseamnă că nu se temea. Nu renunțase. Era demn de respect, nu-i așa ? Era un bărbat adevărat. Noblețea impresionează ! Chiar asta voiam să și spun : dacă noblețea nu te mai impresionează, înseamnă că ești gol pe dinăuntru. Înseamnă că totul a putrezit, că ești o tîritură. Vorbim despre adevăr. Ce influență poate avea adevărul ? Pașkov, de exemplu, tatăl lui Petia Pașkov, a tras în mine ! Cine are nevoie de acest adevăr acum ? Dacă v-aș spune întreg adevărul, așa cum a fost, despre tatăl tău, despre tine, despre altul, o să te cutremuri... E util adevărul sau de pe urma lui ne alegeam numai cu poncose ? De ce nu-i spune nimeni adevărul omului în față ? Așa și trăiește fiecare, fără să știe ce gîndesc ceilalți despre el. Eu — nu știu cum mă văd oamenii. Nimeni nu mi-a spus niciodată. Se temeau. Funcționarii tăi mă consideră un intrigant, asta-i părerea lor. Nu-i așa ? Poate că pentru ei sînt un răufăcător ? N-o s-o aflu niciodată...

Tonul lui era meditativ, dar din cuvintele sale răzbătea și o anume amenințare, destul de disprețuitoare.

Soarele ardea. Polivanov își făcea vînt cu pălăria.

— Mă tot depărtez de subiect. Aș vrea să spun multe, am trecut prin atîtea... Am tăcut, am tăcut și acum n-o să mai apuc. Ce tot voiai tu, a da, cum a fost cu gelozia. Nu, sufelețurile, nu gelozie, ci milă. Era un om slab, nu putea să și-o smulgă din inimă. Și s-a nenorocit singur.

— De ce trebuia să și-o smulgă din inimă ? — exclamă Tucikova.

— Da' eu de ce am fost nevoit ? Poftim ? Așa trebuia. sufelețurile. Dacă a plecat — gata ! Altfel n-aș mai fi putut să-mi îndeplinesc cu cinste datoria. Trebuia să scap de povara asta. O boală veche care-ți roade sufletul ! Trebuia s-o distrugi ! Mie mi-a fost mai greu. El se tot îndrăgostea. da' ce, mă puteam compara eu cu el ? Și m-a gonit ca pe un dușman. Mi-a dat catalogul, m-a înjurat și „ieși afară”. Pe mine, desigur, nu poți să mă dai afară cu una, cu două. Dar l-am iertat. Aș fi putut... Se înrăise. Nu m-am coborît la nivelul relațiilor personale, nu mi-am permis. Ideile lui nu-mi plăceau.

— Erați amîndoi îndrăgostiți de ea, asta a fost toată chestia ! — spuse Tucikova insistent și tare, prea tare.

— Dacă ea ar fi stat la Moscova, n-aș fi fost gelos. Poate că viața mea ar fi arătat altfel. Dar așa, se înstrăinase. M-aș fi căsătorit. Sigur, Elisaveta n-are nici o vină, era atît de tînă cînd a plecat. Se spune că în timpul războiului s-a purtat bine.

— Vedeți — se bucură răzbunător Tucikova. Poate că Astahov a simțit asta. Artiștii sînt mai sensibili decît ceilalți oameni. Nu, nu Iuri Emelianovici, nu trebuie să vorbiți așa, e îngrozitor !

— Dialectica evidentă a istoriei — spuse Polivanov fără s-o audă. Totul se schimbă ! Și dacă totul se schimbă, noi ce ne facem, Serioja ? Ieri, un anume lucru era considerat rău, azi e bun ? — Se uită neliniștit la Losev — Ieri ne-am luptat ? Și azi ni se spune că am distrus, că am ruinat ? Se revizuieste istoria, dar viața nu poate fi revizuită. Și istoria asta cine a făcut-o ? Eu ! Înseamnă că și viața mea va fi apreciată altfel. Viața mea, da ?

Tania se ridică. Fața ei bronzată pălise.

— Dar viața lui ? — strigă ea deodată. O crenguță o deranja și o rupse trăgînd cu atîta putere, încît tufișurile

se aplecară. — Poate că din cauza dumneavoastră a început să fie criticat, poate că de la dumneavoastră i s-au tras toate necazurile ?

Polivanov stătea nemișcat. Soarele îi lumina părul cărunt, razele lui îl înconjurau ca o aureolă argintie. O asculta pe Tania cu o atenție tristă.

— Sînteți nedrepti. Ca specialistă, ar trebui să știi că și fără mine ar fi pățit-o. Nu era ca toți ceilalți. Singur s-a pus de-a curmezișul.

Tucikova își exprimă dezacordul, negînd din cap, strîngînd pumnii, respingînd, îndepărtînd ; închise ochii, nu voia să audă.

— Ce drept ați avut dumneavoastră ? Dumneavoastră ! Pe dumneavoastră vreau să vă înțeleg. Despre dumneavoastră este vorba ! — Reuși să-l aducă din nou printre ei, să-i străpungă platoșa. — Tabloul era al lui Astahov, al lui personal, a vrut să trimită un lucru al său cuiwa la care ținea... Doamne, cum de nu vă înțelegeți vina ?

— Da, drăguț, dar ar fi mai bine să vezi rezultatele. Poate că după lege n-am dreptate. Dar, în principiu, e drept. Se poate spune că pentru voi, pentru tine m-am străduit.

Din pieptul lui Polivanov zvîcni un hohot răgușit, bolnav.

Kostik fluieră, ascuțit ca o pasăre, a pagubă. Tucikova se frînse ; fără să se uite, ca o oarbă, începu să dea înapoi, se lovi de umărul lui Losev, așa că îi transmise tremurul subțire al trupului. El o luă pe după umeri, încercînd s-o liniștească, grăbit, absorbit de un anume interes :

— Deci, Iuri Emelianovici, dumneavoastră considerați că așa trebuia să fie totul ? Că totul se justifică ?

Polivanov rînji către el, arătîndu-și dinții mari și galbeni :

— Nu-ți asuma tu faptele mele. Ocupă-te de ale tale. — Și se întoarse neliniștit către Tucikova. — Ție îți mulțumesc, Tat'na, că te zbuciumi din cauza mea. Dacă stai să te gîndești, tu ai grijă de excursiuni, ti, le arăți tabloul, te lauzi — ce comoară ! O avere ! Iubiți-vă și cunoașteți-vă locurile natale ! Nu-i așa ? Dar unde ar fi fost comoara asta dacă Polivanov ar fi fost un papă-lapte ? Dacă n-ar fi fost atît de principal, atît de neîmpăcat ? Atît de tiranic, cum spui tu ? Dacă n-ar fi fost un ticălos ?

Pe toți vă-ntreb : unde ar fi fost tabloul acum ? Adio. De ce tăceți ? Voi cum credeți, că toate astea vin de la sine, pe gratis ?

Îi lovea fără răutate, îi învăța să crească, împlînta în ei justificarea punctului său de vedere. Le arăta cît sînt de nerecunoscători, le reproșa, le solicita aprobarea.

— Voi credeți că trebuie să umblăm cu „merci“ și „pardon“, că dacă revoluția e dreaptă, atunci trebuie să fie și generoasă. Vă cerem iertare, dragi domni plini de milă, dar n-a ieșit așa. Ne-am murdarit minile. Așa-i ! Ne-am umplut de rahat și am plătit pentru toate. Oh, cum am plătit !

Se sculă cît era de lung — și era înalt —, din cauza slăbiciunii părea și mai înalt, își arătă ambele mîini :

— Cu aceste mîini am tăiat crîngul Patriarșiei. I-am dus pe oameni. Era ordin. Și celor care se împotriveau, uite — făcu un gest de parcă ar fi stors rufe. Ca pe urnă să mă tragă la răspundere... Și credeți că-a fost doar asta... am plătit pentru tot cu sufletul. Printre altele, tatăl lui Serioja a plătit și el. Iar voi, urmașii, ne disprețuiți. Nu vreți să știți. De ce oare ? Acum sînteți stăpîni. Nimic nu se capătă pe gratis. Orice dar vine de undeva. Nu trebuie să vă fie frică să aflați despre ce e vorba. Tuși șulerător, surd, apoi cu putere, se îndoi, dar și printre accesele de tuse continuă să strige : Pot să vă spun și altele !... Știți cum s-a împușcat Pashov ?

Tania își acoperi urechile cu mîinile și se ghemui.

— Nu vrea-a-a-u ! Nu trebuie !

— Ce te-a apucat, Tatiana ? — Polivanov își sterge ochii umezi, ca și cum s-ar fi trezit din somn. — Nu mai zic, gata ! Serghei m-a stîrnit.

Pași spre ea, dar ea se dădu înapoi. Cîțiva pași. Și încă puțin. Lacrimile i se scurgeau pe obraji, aburindu-i ochelarii.

— Eu, Iuri Emelianovici, nu o să mă vin la dumneavoastră... N-o să mă vin — spuse ea. Iertați-mă, dar nu mai pot.

Scîrții nisipul. Apoi se auziră lanțul și poarta.

— Tatiana ! — strigă Polivanov. Întoarce-te !... Kostik, adu-o imediat înapoi. Repede !

Kostik se ridică clătînîndu-se pe picioarele amorțite.

— Cum spunea poetul : farmecele tinereții sînt superbe, rănile ei sînt periculoase. Am să mă duc și eu, Iuri Emelianovici. N-am luat încă o hotărîre definitivă.

Polivanov îl apucă de umăr și apoi îl împinse cu dispreț :

— Neisprăvitule !

Motanul cel roșcat sări de pe chioșc. Ochii lui de chihlimbar străluceau adormit. Se întinse, căscă și se luă după Kostik. În pridvor nu mai era nimeni, probabil că băbuțele plecaseră de mult și Losev nu băgase de seamă. Era cald și vîntul nu mai bătea. Liniștea unei amiezi de duminică înconjura grădina. Polivanov se prinse de spătarul scaunului.

— Au plecat. De ce ? — Se uită sălbatic la Losev. — Tu înțelegeți ?

— Înțeleg

— Din cauza ta — spuse Polivanov. Ai vrut să mă înjosești. Te încurc, îți răpesc gloria. Îți subminez autoritatea. Nu-i nimic, o să se întoarcă. Au venit alți ani... Ce, i-am învățat ceva rău ?

— Nu se mai întorc — zise Losev.

Polivanov își îndreptă spre el degetul amenințător :

— Vrei să-mi iei tot ce mi-a rămas. Pe cei pe care eu... De ce ? Ai venit și m-ai prădat. Am vrut să fiu sincer cu tine, cu voi toți... Și voi... Te-ai înșelat, Serioja. Mai am timp să ți-o plătesc... O să ard totul. Și ? O să mă spînzur în fața primăriei ! Si am să scriu că tu m-ai distrus. Tu ! — Și izbucni brusc în hohote, un ris ca un zăngănit, care-i scutura tot trupul.

Capitolul IX

CAIETELE ACELEA LINIATE OBLIC
Île lua tata de la el, de la Serghei. Nu de la sora mai mare, ci de la Serghei. Își aducea aminte precis. Stiloul era al lui, avea un stilou gros și o sticlă specială de cerneală, un press-papier de marmură, creioanele lui chimice și un briceag cu o mulțime de lame. Le ascundea de copii într-un geamantănaș de celofibră, unde mai ținea pîneni, insigne, diplome, adeverințe, un aparat de ras Gillette, un

ac de cravată, o lupă, butoni, scrisori. Cît fusese tata la război, mama legase geamantanul cu sfoară, îl urcase pe dulap și nimeni nu avusese curajul să se atingă de el.

Cu caietul ăsta roz în mînă voia să evoce imaginea adevărată a tatălui, dar își aducea aminte doar cum arăta în ultimii ani, plîngînd, beat, neras, cu o manta de ploaie prea lungă...

Tatăl său locuia atunci separat, tot timpul mergea cu un baston și o plasă.

Își amintea cît de circotaș era, cum o epuiza pe mama reproșîndu-i că nu plecaseră la Piter la un unchi — director al depoului de tramvaie. Sau că, în timpul războiului, schimbase niște cărți rare pe slănină.

Cîndva, înainte de toate astea, pe vremea caietelor liniate oblice, cu copertă roz, existase un tată liniștit, cu pălărie de pai, care-i dăruise mamei o bicicletă de damă cu plasă bleu.

Erau în barcă și tata făcea pe cîrmaciul. Era încins cu curelușe subțiri caucaziene cu cartușiere metalice. Pe piept avea o decorație. Încotro mergeau? Probabil spre Gorohovsk, la rude. Tata cînta „Pe mări și pe oceane” și mama îi ținea isonul.

Mai ținea minte cînd tata lucra la Casa de cultură și i-a dat voie lui Serghei să-i aducă pe băieți la cinema. După film, i-a luat pe toți în camera administratorului și le-a povestit îndelung despre originea Universului conform teoriei lui Schmidt. Le-a arătat portretul lui Schmidt, avea o barbă mare și neagră, încît părea că fusese de față la apariția Universului și văzuse cum s-a petrecut totul.

Ciudat — îl ținea minte pe Schmidt, dar nu-și putea aminti cum arăta tatăl său tînăr. Îl vedea beat, fără dinți. Nu avea nici o fotografie, mama le rupsesse și le aruncase în ziua în care el plecase: „S-a terminat cîntecul, ajunge cu muzica”.

Serghei fusese întotdeauna de partea mamei. I se părea cea mai frumoasă, cea mai curajoasă și nu înțelegea cum poate fi părăsită. Mama știa să înoate, juca volei, mergea pe bicicletă la serviciu, la Zagostiri, îi ducea pe amîndoi la școală pe port-bagaj și toți îl învidiau.

Începuse să-și deteste tatăl fără să-și dea seama, fără să se gîndească la faptele lui de arme. Dealtfel, se întor-

nese de pe front doar cu o singură medalie și cu însemnul galben de rănit.

Caietele erau de dinainte de război. Tata scria în bucătărie. Abajurul mat, masa de scîndură, arsă pe alocuri, plita învelită în teracotă albă... dar fața tatălui nu izbutea s-o vadă.

„...Conștiința e tulburată cînd faci o faptă rea, dar sufletul, chiar cînd ai conștiința curată, poate fi trist și poate dori altceva”.

Își amintea de scrisul lui. Și mîna lui — cu perișori roșii, cu unghii plate, scurte. Puternică, vînoasă, era doar mecanic de nave.

În camera vecină dormea sora mai mare — Glașa. Probabil că ea știa de ce plecase tata, cum a fost totul. Ciudat, n-a întrebato niciodată, a evitat să discute cu ea despre tatăl lor. Dacă ar fi să fie sincer, se jena cu el. Îi era rușine. Nu atît de bețiile lui, cît de discursurile lui absurde, blînd-stîngace, de vocea lui subțire, tremurătoare. N-avea nimic puternic în el, eroic, măreț; nimic din ceea ce-l fascina pe Serghei și pe prietenii săi de joacă. Iar spre sfîrșitul vieții, tatăl lui ajunsese să semene de-a bindecu o babă — din alea care se adună la biserică. Poate că ei, copiii, erau nedrepti față de el? Losev se gîndi că acum sora lui e mai în vîrstă decît fusese mama lui, și ea va fi cu totul de partea mamei, și iar se va trezi durerea, setea de răzbunare, pentru că și în viața ei se împlinsese ceva asemănător. La ei, la Losevi, după patruzeci de ani intervenea întotdeauna o cotitură în viață.

„...dacă există viață, există și suflet. Și copacul, și musca, și piatra, și riul, fiecare își are viața lui. Nu obiectele au suflet, ci creațiile naturii. De aceea nimic nu este lămurit pînă la capăt. Nici ca formație, nici ca origine. Nici norul, nici iarba, nici buburuzele. Doar sufletul e altceva decît conștiința. De ce să refuzăm tuturor, cu excepția omului, sufletul?”

„...Ciocîrlia cîntă cînd e fericită. Deși mai degrabă ea cîntă ca să fie fericită. Aceste acțiuni sînt complet diferite. Dacă e pentru fericire, atunci apare o nouă întrebare — cîntă pentru ea sau pentru fericirea lumii înconjurătoare? Presupun că ultimul răspuns e valabil, adică, de frumusețe. De exemplu, riul nostru, Pliasva, murmură atît de plăcut pentru ca să îplinească frumusețea generală, aceasta este expresia firească a riului. Iar zgomo-

tele unei surpări sau al căderii unui copac — sînt neplăcute sau chiar îngrozitoare, deoarece sînt accidente ale naturii. Aceste fapte ne demonstrează că existența naturală a tuturor obiectelor se exprimă prin frumusețe. Frumusețea fiecărei ființe e contribuția ei la existența vieții. Nu e întîmplător că orice dezvoltare normală în natură e atît de frumoasă.

Se miră : oare astea le scrisese tatăl său ? Nu i se păreau prostii. Se găsea acolo ceva simpatic, cîteodată i se părea că aceste cuvinte corespund propriilor lui gînduri confuze — exista cel puțin un oarecare acord.

Erau, desigur, și caraghioslicuri : „Noaptea trebuie folosită pentru creșterea gradului de conștiință al cetățenilor, visele trebuie să capete un conținut care să slujească luminării și dezvoltării curiozității. Noaptea nu este o întrerupere a vieții. Viața nocturnă are un sens“.

Unele note îl punea pe gînduri : „Pentru organism — frumusețea este scînnul sufletului. Cadavrele nu sînt frumoase — sufletul le-a părăsit. Dacă am putea privi de la distanță globul pămîntesc — și el ar fi frumos. Pentru că și globul pămîntesc este o ființă vie. Deosebirea e că are alte ritmuri ale vieții. Miliarde de ani. De aceea, noi distingem greu existența lui. El trăiește în complicitate cu pietrele.“

Ideile i se păreau cunoscute. Tatăl lui spunea mereu ascmenea lucruri. Și chiar făcea experiențe cu flori — cu unele vorbea tandru, cu altele, sever — și acestea creșteau mai prost. Își amintea cum ridea de „experimentele“ astea. Recitea cuvintele caligrafiate cu un scris mic, egal, și nu găsea în ele nimic de rîs, nimic rușinos :

„În ceea ce privește afirmația învățată la școală de copiii mei, cun că omul este regele naturii, aceasta este o dogmă bisericească, așa cum i-am demonstrat învățătorului Sivulin. În natură nu pot exista ființe prioritare. Acolo domnește egalitatea. E ca o țesătură în care totul e împletit, nu există un fir principal, doar toate împreună alcătuiesc desenul, asigură stabilitatea. Natura a existat și înainte de apariția omului, deci se poate lipsi de om, ca și de leu sau de vultur, de toți acești regi. Ființele au apărut cu un scop, sînt necesare una alteia, așa cum sînt necesari țințarii și furnicile. Și omul este util, dar, spre

deosebire de alte ființe, nu știe cui, deoarece a apărut din demult. E vanitos pentru că e tînăr și ignorant. Omul încearcă să afle totul despre ceilalți, cum îi poate folosi omul. Dar pe el nu se studiază — de ce este el necesar naturii ? Căutăm sensul vieții ca niște regi, ne considerăm regi ai naturii, de ala nici nu-l găsim. Ce rost are un vierme ? Să afineze pămîntul și să slujească drept hrană pentru păsări și pești. Natura a definit și pentru om menirea, și aceasta e sensul vieții lui.“

Ar fi fost interesant să discute cu el despre toate astea. Să afle amănunte în vremea greu să realizeze că omul care gîndise așa era tatăl său, bărbatul acela slab, lipsit de putere, cu un nume caraghios, pe care îl stîlcea obsen și îl strîngea în urma lui Mișka Starodumov. Și pe urmă, același Mișka îl dăduse pe zidul casei de cultură cu o limbă cu a lui Schmidt, sau cu a lui Tolkovski, cu un pahar pe cap și, dedesubt, o explicație grosolană.

Corneli se decolorase, hirtia se îngălbenise, devenise fragilă. Cartelul părea un document vechi. Dar cînd își făcea aminte că era scris de tatăl lui, totul devenea viios, expresiile nu erau științifice, păreau confuze — om le inventase chiar el, ori fuseseră în uz cîndva și acum erau depășite. Aveau însemnările acestea o oarecare valoare sau erau doar o consolare trîndavă a unui diletant ratat ? N-avea cu cine să se sfătuiască. Printre prietenii lui Losev nu existau savanți și îi era frică să nu se facă de rîs. Dar nu putea fi totuși delirul unui bețiv. Losev avea încredere în sine, în toți acești ani i se educase intuiția.

„...Trăim în sărăcie. Pînim pe cartelă un kilogram de zahăr pe lună. Pentru toată familia. Ni s-a repartizat o pîrceică de ghetă. Electricitatea e raționalizată. Dacă consumi mai mult — te decuplează. Peste tot sînt cozi. Dacă mergi la regiune — acolo — tă la coadă cu zilele. Și, cu toate acest greutăți, păstrăm ideea unui viitor mai drept, dorința de a-l crea. Cît mai păstrăm ideea — putem răbda. Datorită ideii — lipsurile au un sens. Nu e greu să suporti sărăcia. E mai greu să suporti răutatea și minciuna. Din păcate, evoluția spre o orînduire minunată trece prin acest rău. Ne irosim toate puterile în luptă, în această cauză dobîndim multă ură și puțină dragoste. Întîi ne-am pregătit să distrugem burghezia, capitalul și alți dușmani. Dar ura trebuie să fie un sentiment derivat, ea trebuie

să izvorască din dragoste. Tovarășul A. Bogdanov spusese că ura față de exploatare și capitaliști poate să apară doar ca o consecință a compasiunii și iubirii față de cei obidiți. Adică, pe primul loc trebuie să fie dragostea și abia pe urmă mînia și ura.

Cu cît citea mai mult, cu atît mai mult voia să discute. Iată, acum a venit timpul să-și asculte tatăl!

Îi era rușine și se simțea vinovat față de el, deși nu-și dădea seama de ce anume.

De ce scrisese tatăl său toate astea? Pentru cine, pentru ce? Cui îi destinase el aceste caiete, erau multe, se pierduseră toate cu excepția acestuia păstrat întîmplător de Polivanov? Dacă ar fi fost un jurnal, Losev ar fi înțeles, dar nu era și nu era nici un tratat, nici un eseu, erau, pur și simplu, niște gînduri întîmplătoare, ce rost avea să le pui pe hîrtie? Losev nu-i găsea deloc explicația, nu înțelegea utilitatea unei astfel de activități și era ciudat, pentru că orice muncă, orice acțiune se desfășoară cu un scop, cu un folos, uneori foarte evidente.

Își încordă memoria, închise ochii, ascultă... Mama tot spunea niște cuvinte în zilele acelea ale rupturii și tata îi răspundea, îi explica. Sau se justifica? Și cînd revenise, iar spunea ceva. Dar ce anume, nu se mai putea înțelege. Nu se mai auzea.

„Ce este adevărul? Un pictor a desenat o casă. Nimic nu seamănă, nimic nu-i adevărat. Culorile sînt schimbate, zidurile sînt strîmbe, frînte. Îl întreb: de ce? Îmi răspunde: dinadins, special am întărit refracțiile luminii matinale ca privitorul să fie șocat. El susține că dacă n-ar fi exagerat, minunea răsăritului, a luminii de dimineața ar fi trecut neobservată. Și nici arhitectura nu s-ar fi văzut. Și îl întreb: și cu adevărul ce-i de făcut? Și în loc să-mi răspundă, mă întrecăbă: a ieșit frumos? Să presupunem că-i frumos. Dacă e frumos înseamnă că-i adevărat. Dar se poate întîmpla ca și minciuna să fie frumoasă. Dar nu-i o minciună, mă contrazice el, casa se vede mai bine, i-am descoperit sufletul, frumusețea adevărului te apropie de suflet, adică de esență.

Dacă pictorul e un artist adevărat, atunci el e un profet. Prin el poți restabili legătura cu natura...”

Desigur, în aceste rînduri se referea la Astahov... Losev se miră — înseamnă că ei se întîlniseră... Ca și cum

trebuia, într-un trecut îndepărtat, fusese atinsă o strună din ea vibrase înăuntrul lui, foarte sensibil.

Mai departe, nu mai era nici un cuvînt despre Astahov. În locul meditațiilor abstracte, ar fi vrut să citească cum îl cunoscute pe Astahov, ceva despre tatăl însuși, despre copii, adică despre Serghei, despre surori, cum erau, cum îl vedea tatăl lor în acei ani.

„Rațiunea există și într-un măr și într-un gîndac, deoarece structura lor — de la cele mai mici molecule, pînă la configurația lor generală — e foarte rațională. Sarcina savanților comuniști este de a descoperi această rațiune, de a intra în legătură cu ea. Atunci va fi posibil să, fără să le siluiască, omul să stabilească o legătură cinstită și o prietenie reală cu toate elementele naturii, iar acțiunile dictaturii proletarietului vor căpăta îndreptățire.”

Losev zîmbi, oftă, solida lui antipatie se topea. Viața tatălui său căpăta conținut. Comportarea lui jalnică se explica prin nerecunoașterea bietului visător. Desigur, n-avea nici o justificare, totuși, acum, tatăl lui avea argumente cu care să contrazică, să se apere.

Din notițele acestea Losev nu putea să-și dea seama dacă experiențele tatălui său, făcute în grădină, ajunseseră la vreun rezultat.

Cu un an înainte de a muri, se mutase la femeia aceea, la Pskov. Apoi, auzise că, acolo, ea îl părăsise. Femeia aceea era singura care avusese încredere în tatăl lui. Poate că mai știa ceva despre ea mătușa Ania, soția unchiului Fedea, dar e tare bolnavă, sau poate nașa Katia... Neamuri erau destule și din partea mamei și din partea lui, dar n-ai pe cine să întreb, cu cine să te lămurești. Stranie situație: omul a trăit, nu demult, în văzul tuturor, nu se ascundea, ardea de dorința să spună ce are de spus și, după ce a murit — totul a devenit o taină. S-a pierdut cifrul.

Să-l întrebe pe Polivanov? Ideea asta, nu se știe de ce, nu-i trecu prin cap. Se gîndea să se ducă la nașa lui, dar prevedea că-i va reproșa că n-a vizitat-o de ziua ei și nici de Crăciun, că-i va aminti de Raisa, de faptul c-ar fi timpul să fie numită inginer principal.

Deodată își aminti cum striga bătrîna care-l ridicase în brațe: „Fiul tău se va lepăda de tine!” Bătrîna era îmbrăcată în negru, avea părul alb, el plîngea și se zbătea

în brațele ei enorme, și-l vedea de sus pe tatăl său cum îi privea palid și pesac, și nu-l smulgea din mâinile ei, n-o gonea, și atunci venise în fugă mama și-l luase: „De ce amesteci copilul, pe copii nu-i băga“. „Dar pe copiii mei de ce i-a amestecat — țipa bătrîna —, unde i-a trimis pe copiii mei? Irod!“

Pe bătrîna au ridicat-o pe urmă, tata a spus că au dus-o la miliție, că e dintre cei deschiaburiți, că lui i-a fost milă de ea că e neputincioasă dar degnă, chiaburii nu se îndreaptă. Peste alte cîteva zile, bătrîna a murit. Tata i-a cumpărat sicriu și a înmormîntat-o, și i-a obligat pe toți să meargă la cimitir, și la groapă a recitat versuri despre sentimentul matern. Serghei a înlăsat-o, mult timp după aceea, pe mama, ce face bătrîna acolo, în pămînt?

Întîmplarea asta, cu toate articulațiile ei, nu se decolorase, nu se încheșase odată cu trecerea anilor. S-a întipărit și a rămas — cu mirosul acru al colivei care căzuse din traistă și cu săniuța lui, a lui Serghei, în care tata o cărase pe bătrîna. Multe nu le înțelegea și, de aceea, îi era și frică, plîngea noaptea, țipa, bolise toată iarna, nici la școală nu fusese. Și se temea de cimitir de atunci cu o spaimă sufocantă și secretă.

Apăru și pluti pe ferestrele întunecate zîmbetul lui Polivanov, rupt de fața galbenă ca ceara, de pupilele sfredelitoare. Atunci cînd vorbiseră despre cimitir, poate că își amintea și el de bătrîna și de piatra pusă de tata. Polivanov nu spune nimic la întîmplare.

„...Copiii învață, capătă o specialitate. Dar cum să-i înveți să vadă frumusețea? Pentru că nu credem în religie, educația iubirii și a frumosului nu se poate face decît cu ajutorul naturii și al artei. Artă nu prea ajunge la noi, în provincie. În schimb, natură, cită poftesci. Aș drumeți cu ei cum făcea Skovoroda. Dar mama nu vrea să le arăt frumosul, pentru că frumusețea este izvorul slăbiciunii. Aș vrea să pot cutreiera cu ei lumea.“

„Pentru om, timpul trece cu greu, fără liniștea cu care trece pentru o piatră sau pentru un pește.“

Losev mai răsfoi cîteva pagini. Considerațiile abstracte îl adormeau. Cînd o să aibă timp, o să le citească mai atent, poate că se alege cu ceva.

Vechea ostilitate față de tatăl său reapăru: mama venea gîfîind de la muncă — și se apuca să care apă în grădină, să aprindă soba, să împingă roaba cu sacii de car-

tofi, iar el, filosoful, admira frumusețea, își consemna înțelepciunea în caiete, timpul trecea pentru el cu greu, nu se străduia să cîștige un ban în plus pentru hrana copiilor — cînta sufletul pietrelor. Toate astea — ori it

îl de amuzante, de neînțelepte — nu sînt o treabă barbalescă. Ce folos poate aduce filosofia asta? Îi vedeai nici un fel de sens practic. Ce au făcut ei concret, toți consolatorii, comentatorii și teoreticienii ăștia? Cămenii sufereau la fel, la fel căneau dreptatea, la fel mureau. De vecuri, se adunau sistemele filosofice, fără să se înlăture unul pe altul, fără să dispară, să adapteze, se trînteau, se umflau, existînd la o distanță nepericuloasă de grijile reale ale omilor, nemîntreținîndu-se deloc cu acea viață care se desfășura la Likov, nerezînd să-i ușureze mamei truda. Pictura își dădea măcar satisfacții, era frumoasă, dar utopiile tatei?

Celelalte pagini erau scrise cu creionul. Scrisul devenise grăbit, neînțeligibil, creionul era șters. Losev mai întoarse o pagină—două și era tocmai pe punctul de a arunca caietul, dar văzu niste nume cunoscute, întâi Pașkov, apoi Șurpinov.

„...Credeam că din minciună nu se poate crea nimic, pentru că minciuna este un nimic. Se pare că se poate, și încă cum. Minciuna nu este un nimic, pentru că ea se transformă în spaimă... Mergeam spre pițu. Cu buni prieteni eram și el nu mi-a suflat o vorbă. Si în o aș toți știau. De trei zile s-a împușcat Gosa. Toți se prefac că a fost un accident — își curăta omul arma și, din greșală, a apăsat pe trăgaci. Așa, familia poate primi o pensie. Așa, copiii pot rămîne în apartamentul statului. Și dacă le rămîne apartamentul, nimeni nu va încerca să afle de ce s-a săturat Gosa Pașkov de viață. Chiar eu, cel mai bun prieten, am tăcut la cimitir, am tăcut și la praznic, n-am scos un suet. Pentru că nu puteam să mint, iar adevărul era inutil. Si nici Gosa n-a vrut, din moment ce n-a lăsat nici un bilet și a creat impresia că voia să plece la vinătoare.“

Cămenii se sinucid de... Nu, nu există motive, am vrut să scriu — de frică —, dar nu-i era. Nu un motiv, ci mulți multe treburi să se adune ca să înțelegi că viața nu ți-a reușit. Cum rupi o scrisoare care n-a ajuns unde trebuie, cum îndoiie fierarul o... Nu ți-a reușit. O anume senzație că ar trebui să o începi altfel. Un soi de exigență. Natura

e împotriva sinuciderii, dacă nu suferă pierderi. O mamă care are copii mici nu se sinucide, n-o lasă instinctul, îi interzice. Nici copilul nu poate — e interzis — el mai poate răbda multe.

Goşa Paşkov considera că scoaterea lui din funcţie e o catastrofă. Pentru el, slujba era izvorul tuturor grijilor şi bucuriilor. Casa era un loc unde dormea, îşi uşura sufletul, povestea cum a cuvîntat, cine cu cine va fi schimbat. Soţia, soacra, mătuşile, mama — toţi ştiau ce face el la serviciu, cum se adună cotele, ştiau planurile şi cifrele. Goşa nu era carierist, dar voia să urce. Ştia că trebuie să se ridice, aşa cum s-a ridicat în toţi anii aceştia. Îi era devotat lui Polivanov, era unul din cei mai fideli oameni ai lui, interesele lui Polivanov erau şi ale lui, aşa încît...

...Cu Valentina ne întîlnisem în piaţă, s-a repezit la Goşa şi a început să strige că ce nedreptate i s-a făcut. Îi compătimea pe el şi-l înjura pe piticul, vipera de Şurpinov, de la care nimeni n-a auzit vreodată un cuvînt bun, şi care va trece în locul lui Goşa. Numai Polivanov e vinovat, nimeni altul; în faţa tuturor îl acuza pe tovarăşul Polivanov, pe soţul ei, fără pic de jenă. Mie mi s-a făcut ruşine pentru că în zilele alea am evitat să-mi compătimesc prietenul şi discutam pe teme neutre încercînd să-i împiedic gîndurile să se scufunde în amărăciune.

Iar, între timp, pentru el catastrofa lua proporţii. Şurpinov a început imediat să spună că pe linia stringerii cotelor domnea un haos total, un liberalism putred. Aşa se obişnuia, întîi trebuia să demonstrezi că pînă la tine totul fusese rău. Cu cît mai rău, cu atît mai bine...

Pentru Goşa viaţa avea un sens cît putea să avanseze, iar acum totul se rupsesse. Acum urma doar să cadă. Să alunece în jos, din ce în ce mai jos, pentru că Şurpinov voia să-l lichideze. Şi atunci, ce rost mai avea să trăiască jos, devenind un nimeni, un nimic — un rahat, cum spunea el?

De ce? De ce-l eliminase Polivanov? Paşkov nu-i oferise nici un pretext. Dar îl scosese. Asta îl chinuia, îl rodea, îl frămînta pe Goşa. Şi, cu toate acestea, nu voia să audă măcar o vorbă rea despre Polivanov.

Mergea la aceeaşi bodegă să bea bere, la aceleaşi ore. Deşi se expunea umilinţelor. Nu mai era salutat ca pînă acum. Erau unii care-i întorceau spatele. Pentru că era în dizgraţie. La noi, dacă un om e scos din funcţie, parcă e ciumat. Poate că nu era chiar aşa, dar Goşa număra vigilent fiecare salut, fiecare «bună ziua».

Goşa Paşkov era singurul om căruia eu îi puteam mărturisi ce i-am spus lui Polivanov despre pictorul acela. Credeam că necazurile altuia îl vor consola, dar şi atunci l-a apărât pe Polivanov — dacă ar fi fost Şurpinov în locul lui, cine ştie ce ar fi făcut, iar despre Polivanov se poate spune că s-a purtat delicat cu pictorul. Această comparaţie tipică mi-a sugerat ideea că Şurpinov de aia a şi fost numit, pentru că, pe lângă el, Polivanov părea mai bun, mai generos, mai inteligent. Iar Goşa Paşkov nu asigura un asemenea contrast, deoarece era un om bun şi săritor.

...Am înţeles imediat că totul s-a întîmplat din cauza fricii. De ce mă temeam, nu ştiu, pentru că, dacă în mod concret aş auzi sentinţa, — un an de închisoare, doi ani — nu m-aş teme. Au tras în mine cînd îi fugăream pe verzi — şi ce, executam ordinul, nu-mi era frică. Am fost cu Goşa la urs. Cînd l-am scos din bîrlag, eram liniştit.

A doua zi după ce ne-am întîlnit cu Valentina, duminică, m-am dus la Polivanov. Valentina, bătută, plîngea şi blestema. El spărgea lemne în curte. M-am apropiat, el a ales un lemn, în butuc era înfipt toporul, eu am scos pana şi am apucat toporul. Polivanov a înţeles imediat, ar fi putut să fugă, să strige după cineva, dar orgoliul nu l-a lăsat. Nici n-a încercat să se dea bine pe lângă mine. Stătea şi nu ştia — mai respiră sau nu. Nici eu nu credeam că ar mai bine, pentru că simţeam că faţa — obraji, fruntea — totul se răcise. Puteam să-i cer să-l treacă pe Goşa la regiune sau să-l trimită la nişte cursuri, să-l salvăm cumva pe om. Şi să nu-i mai pună beţe-n roate pictorului. Nu mă costa nimic să ridic toporul la el. Să-l ridic şi să-l cobor. Mi-am imaginat scrişnetul, am simţit trosnetul oaselor, uşor, prin topor... Nu-mi părea de nimic. Din cauza toporului, a greutăţii lui m-a năpădit curajul, ca şi cum n-aş fi ştiut niciodată că îl făcea. De la votcă, oricît ai bea, nu simţi aşa ceva. O el... completă. Ca şi cum m-aş fi pregătit dinainte, i-am ar-

donat să-i ceară iertare soției. imediat. față de mine. Nu s-a abținut și m-a întrebat : ce te privește ? Nu m-am apucat să-i explic. i-am ordonat cu o voce pe care nu mi-o muzisem niciodată, de neimaginat, pe care o visasem dintotdeauna — mi se înfierbinlase țeasta. îmi simțeam focul fir de păr. Polivanov a executat ordinul. Și puterile mi-au pierit, s-au seurs. Am nădușit, nu i-am mai ordonat niraic altceva. Am înfipț toporul și am plecat. Ma simțeam complet purificat. Ca și cum aș fi renăscut, aș fi scăpat de o povară. Am scăpat măcar pentru o clipă de spaimă, de spaima aceea abjectă, urât mirositoare, și acum îmi aduc aminte cum am început să put când Polivanov a început să mă preroze. Izul acela de transpirație nu era mirosul meu, o duhoare puturoasă, străină. De unde frica asta la mine ? Normal, voiam s-o uir. Am triumfat cind s-a produs întimplarea cu toporul. Pentru ea, după spaima aceea, am început să mă deproștiesc. De la consolările pictorului mi-era și mai amar pe suflet. Iar în '25 nu mi-a fost frica să mă lupt cu bandiții lui Gruzdev, cind am sărit în căruța lor, și am luat doi prizonieri, și i-am dus la statul maior. Și cu același Iurka Polivanov am pus rămăgag ca o să mă iau la întrecere cu el, plutind pe o birnă cind pornesc gheturile. Înseamna că nu eram las. De unde s-a adunat în mine atîta spaimă ? Nu sint fricos din fire. Care este natura și forța fricii mele — nu înțeleg.

Goga n-a tras numai în el, a tras și în mine. Cind am pus sieriul în gîoapă — Polivanov cu Surpinov, împreună cu mine și cu Măteu — fratele lui Goga — și l-am văzut acolo pe Goga al meu — schiop, strîmb, deodată rîu-un dat seamă că noi patru sintem niste uoagaș. Cind cu toporul am uitat de Goga, deși pentru asta m-am dus. Și de pictor, adică de mine, de răscurpăarea pacatului meu, n-am spus nimic. Am urât ?... cu decoroziia, cu pistolul în buzunar, stătea în fața mea palid, nemișcat. De ce m-am eschivat atunci ?

Ha, ha, am uitat de mine, am uitat de Goga, numai de Valentină mi-am amintit. Iar ea, venind de la comitir, îi ștergea lacrimile lui Iurka al ei și la praznic își tot dădea sufletul, își pazea sănătatea.

Mai departe era sau șters sau scris atît de subțire, încît nu mai putea fi descîlrată nici o propoziție.

Capitolul X

STRAZILE ERAU UMFDE, PUSTII, respirau aceea prospețime matinală, virginală, care se adună peste noapte într-un oraș mic, înconjurat de cîmpie. Se simteau mireasmale fîcțelor, ale icburilor, ale lunecilor de pe lingă Pliasva.

O ceată deasă se lăsase în straturi. Copacii erau nemișcați. Se auzea un zgarnot slab din pre fabrica de pîine. Din aceeași parte, strîgau doi cocoși tineri. Orașul dormea. În piață moșăiau niște cîini vagabonzi jigăriți. Pe teighelele de zinc, pustii acum, strălucsea roua. Ceața se întindea desupra riului. Losev se opri pe pod. Creștetul roșu al soarelui apărea din crîngul Patriarșie. Răsăritul era strălucitor, de un roșu aprins, ca în anii accia cînd, copii fiind, fugeam în crîng să vedem de unde apare soarele. Din generație în generație, băieții din Likov caută soarele în crîngul Patriarșie. Cîte răsărituri or fi trecut de-atunci...

Soarele nu era orbitor. Puteai să-i privești suprafața palidă și părea chiar că examinează pămîntul, ziua neîncpută pe care urma s-o rostogolească și s-o rostogolească pînă la celălalt capăt al globului. De pe pod se vedea departe. Acoperișurile de șindrilă strălucneau argintiu cu o lumină vie, care lipsca celor conșuii, de ardezie. În casa de vizavi, la aproape toate etajele, florile din lăzile verzi se întoarseră înspre soare. Blocul împodobit cu flori și cu perdele părea și mai nou. Devenise mai frumos, viața îl îmbogătea. Parterul era placat cu dale maron. Dar cel mai mult îl înfrumusețau grilajele balcoanelor, turnate artistic, după îndelungate intervenții. Blocul era mîndria lui Losev. Dacă ar mai avea zece asemenea exemplare, orașul s-ar transforma. Din cauza acestui bloc, Losev primise cu doi ani în urmă o sancțiune — un avertisment — dar sancțiunea îi fusese ridicată recent și blocul a rămas și o să existe, cea mai bună consolare pentru asemenea neplăceri. Losev îl admiră și sufletul i se încălzi. Dacă l-ar întreba cineva care este scopul principal al vieții lui, sau grija, sau dorința, ar răspunde fără să stea pe gînduri : să am un asemenea bloc în plus. Literal — în plus. Să aibă la el în birou, într-o vitrină, cheile apartamentelor goale dintr-un bloc

în plus — nelocuit. Vine o familie sau cine știe ce specialist — primiți, vă rog, apartamentul !

În activitatea lui se împiedica mereu de problema locativă. Lipsa locuințelor îl chinuia în fiecare zi, obsedant. Și construcțiile, și materialele, și cererile, și marea majoritate a oamenilor care veneau la el în audiență — totul era legat de case. Oamenii așteptau un apartament, o cameră cîțiva ani, lista nu se micșora deloc. Era ca un blestem. Se construiau mereu case, cele vechi, de lemn, se demolau și în locul lor apăreau din ce în ce mai repede blocuri din fier-beton, din prefabricate. Camioane speciale cărau secțiuni întregi ale blocului... Cîteodată izbutea printr-un efort să micșoreze numărul celor care stăteau la rînd, dar lista se refăcea imediat, ca nu știu ce soi de hidră. Era disperat. În nici un oraș lumea nu se înmulțea așa ca la Likov. Mai rău — cei din Likov creșteau foarte repede. De-abia se nașteau ghemotoacele astea de carne — fete și băieți — și imediat începeau să se bîrbie-roască, să se fardeze, se căsătoreau și veneau să se așeze în anticamera lui, madone triste însărcinate, însoțite de lungani mustăcioși — cereau apartamente. Îl îngrozeau maturizarea lor rapidă și fecunditatea. Din toate părțile îl asediau cei care voiau să obțină ceva peste rînd. Toți aveau circumstanțe urgente, catastrofale, unice. După audiențe se simțea epuizat. Se țipa la el, i se făceau crize de isterie, se plîngea sobru, i se spuneau de toate, folosindu-se tot soiul de cuvinte. Se uitau la el rugător, îi aduceau copii, îi băteau cu cîrjele în birou. Îl extenua propria neputință, imposibilitatea de a-i ajuta, atunci cînd acest ajutor era absolut necesar. Un bolnav de tuberculoză care trebuia izolat de copii... Avaria acoperișului într-o baracă veche de lemn... Socrul stă pe capul meu, mă bate, nu mai am putere, nu mai pot — o să mă spînzur, nu glumesc, o să vedeți că o să mă spînzur, nu mai pot să trăiesc așa... Soțul m-a părăsit și-a adus o altă femeie — în aceeași cameră unde stau copii și părinții bătrîni... El îi liniștea, promitea, începea să strige și apăsarea — de exemplu — medicul primar de la maternitatea care tocmai se construia și amenința că i s-a oferit un post extraordinar în Ural, într-un orașel nou, i se dă o vilă și altele, dar el e gata să rămînă aici dacă i se repar-tizează un apartament cu trei camere. Ce era să facă ? Era un medic excelent, nu putea să-l lase să plece. I se

striga că doctorul lui e un mincinos, un șantajist, un om lacom, că n-o să îndrăznească, dar toate astea răsunau în gol, trebuia să-i dea apartamentul — și totul se prăbușea, din toate socotelile și promisiunile se alegea praful. Era și el gata să-l urască pe doctor, dar pentru ce ? Avea nevastă și doi feciori — de ce să renunțe el la o vilă, cu ce ocazie ? Pe urmă se primea o reclamație colectivă împotriva președintelui Comitetului executiv orășenesc, care nu-și respectă promisiunile, favorizează pe unii în dauna celor care-și așteaptă rîndul, în dauna invalizilor de război... Reclamația era cercetată, îl chemau, i se atrăgea atenția — cum de ai putut, e o încălcare, trebuie să... Asculta, era de acord, promitea să țină seama și i se trimiteau concluziile în scris, pentru că nu puteau să rămînă indiferenți.

El observa cum se înrăiesc oamenii din cauza înghe-suielii prelungite și a îmbulzelii, mereu iritați din cauza bucătăriei comune, a chiuvetei comune, a imposibilității de a fi singuri. Îl chinuiau în somn coșmaruri — casele de lemn ticsite de oameni se umflau, li se ridicau acoperișurile, se mișcau, crăpau scîndurile. De pe ferestre cad copiii, de uși se agață locatarii, ca într-un tramvai plin...

Oricît ar fi de ciudat, uneori era mai decis cînd refuza, decît cînd dădea. Încea o scurtă explozie de bucurie cînd cineva, care se chinuise mult, primea, în sfîrșit, dar cît se zbuciuma pînă atunci și cît își freca funcționarii, cerîndu-le să stabilească toate argumentele pro și contra, de ce aștuia și nu altuia, care are mai multă nevoie, voia să cîntărească pe balanța extrem de sensibilă a dreptății ceea ce nu se poate măsura : bolile, certurile sau ce-i mai rău : igrasia pereților, sau întunericul subsolurilor, sau frigul care venea prin crăpăturile zidului ; de fiecare dată era în fața unei opțiuni imposibile — bătrînii care, la sfîrșitul vieții, aveau și ei dreptul să-și trăiască ultimele zile liniștit : într-un apartament spațios și uscat sau tinerii care obosesc la serviciu, și cînd, dacă nu acum, să se bucure de viață... Nenorocirea era că-i cunoștea pe toți : și pe tineri și pe bătrîni ; orașul era destul de mic.

Erau zile cînd îl frămîntau gîndurile negre — i se părea că numai el e vinovat, nu putea să obțină credite, nu putea să se înțeleagă cu constructorul, nu putea să gă-sească tîmplari.

Nu, din toate dorințele, din toate minunile lumii ar fi ales doar blocul în plus, construit ca provizie, cu mult timp înainte — ca rușii din poveste din care poți cheltui oricât și tot mai rămâne. Odată și odată va fi un asemenea bloc în Likov. Se va împlini visul — dar pentru un alt primar.

La capătul podului, lângă felinar stătea un flăcău ne-nepătat, cu o scurtă de vină. Gâtul îi era înfășurat într-un rular.

— Dă-mi un foc, spuse el.

— Nu așa se cere — răspuse Losev privindu-l dintr-o parte. Dă-mi, vă rog! Și trecu.

Către el duse spre pantă, de-a lungul magaziiilor, al livezilor, al closetelor din scindură, al cotețelor de gâini și al garajelor din tablă. Din tufișurile de caprifoi se scuturau pe el roua. Pe pantă apăreau una după alta casele vechi, fastele conacuri, împedobite cu sculpturi, apoi casele noi de cărămidă cu parter și mezanin, cu pater. Începeau faleza pietruită, plopii, liliacul. Erău și aici conace vechi, baroce, cu verandă din triunghiuri destilă colorată, case cu tavanuri, balconase, ferestre bizare cu obloane. De fiecare dată, Losev alegea în gând și le restaura pe cele mai frumoase, le zugrăvea în alb și albastru, în maro și galben, ca să se vadă ornamentele, învedea acoperișurile în tablă. Casele deveneau elegante ca în vechile ilustrate pe care le văzuse la Polivanov. Mai rămăseră în picioare case, dintr-un motiv sau altul, celebre: infipte ici-solo, mențineau ceva din vechea înfățișare a orașului. Ele sugerau fizionomia normală a localității — celebra privești către râu. Îi făcea plăcere să se gîndească la restaurări deși știa că aceste clădiri sînt condamnate. În locul lor, pe planuri figurau corpurile unor case cu patru etaje și al unui bloc cu zero nivele.

Iar astea, rînd pe rînd, vor fi demolate, vor intra în ele buldozerele și le vor face grămezi, iar excavatoarele și basculantele vor strînge totul. Grămezile de scinduri, bucățile de cărămidă, praful — asta-i tot ce va rămîne din această casă, din camere, din scări, din zgomotul ei nocturne, din căldura ei de iarnă, din semnele făcute pe ușorul ușii, din poduri și sobe, din balustrade și bănci... El însuși crescuse într-o asemenea casă, o iubea pentru

că era mică, era adaptată familiei cu toate cutioanele, ungherele și pervazurile ei. Podul în care, de-a lungul anilor, se adunase tot ce nu mai folosea era bucuria copiilor, podul care mirosea a ccapă, a mere, a zmeură — pusă aici la uscat în fiecare toamnă —, mirosul măturilor de mestecărn, al ziarelor vechi, al tapetelor de rezervă... Cu păienjenisul gros de praf, care semăna cu o flanelă cenusie. Subsolul-magazie cu doșgele buteailelor vechi, ceva picură, altceva scîrție, faianța pentru sobă... O casă nu-i o izbă. O casă la oraș are întotdeauna o istorie lungă, stăpîni care se schimbă... De exemplu, la ei în casa locuise părintele Nikandru, de la el rămăseseră niște candelă de sticlă albastru-închis și o presă imensă cu o destinație necunoscută. Și după război apăruse sora popii, care începuse să caute în grădina bucoavnele îngropate cîndva de părintele Nikandru. Si fiecare casă avea o personalitate, o poveste, după casa se vedea cît gust avea stăpînul, cît se străduia.

Lui Losev îi plăceau casele astea și nu prea. Cît îi amăuseră viața proprietarii celei cu obloane, pînă cînd i-a obligat să dărîne magazioarele care strîcneau toată priveștea. Și, alături, un colonel în rezervă pusese, în loc de gard, patru rînduri de sîrmă ghimpată. N-a reușit să-l clintescă. Losev l-a rugat și cu frumosul și prin comisaritul militar și l-a făcut de rușine în fața tuturor: cu asemenea obstacole, pe front, ne apărăm de fasciști! Iar colonelul i-a răspuns că atunci cînd se va organiza o activitate educativă corespunzătoare în rîndurile tineretului, ca să nu mai fure cîștăci, atunci să pretindă... A trebuit să-l convingă cu ajutorul miliției. Și un an de zile dăduse explicații pe urma reclamațiilor colonelului.

Vrei, nu vrei, viața se îndreaptă spre blocuri — e și mai repede, și mai ieftin și cu mai puține griji, dar, cîteodată, Losev se întrista sincer.

Papuci de pîslă erau complet uzi. Losev iesese încălțat cu ei în curte, chinuit de țințari și de insomnie. Stătu cît stătu și, fără să-și dea seama, porni doar în papuci pe stradă, atras de culorile răsăritului. Îi aruncă și porni mai departe desculț. Roua rece îi ardea tălpile. Să calci pe pămînt la primele raze ale soarelui — să mergi și să tot mergi, slavă domnului, nimeni nu te plictisește cu salutiuri, cu întrebări, cu priviri curioase.

Simțea prin talpă cetina moale, caldută, acele de brad, iarba care gîdila și înțepa. Asta a fost de mult — umbla desculț pe mal. Sau nu, asta nu fusese de mult.

Oare această liniște, plină de lumină roz, acest soare care crește repede, această minune se petrece în fiecare dimineață? Cît el doarme, soarele răsare; în toți anii, această minunăție s-a desfășurat fără el. Și va continua și cînd el nu va mai fi. Așa cum, dimineața de azi nu există pentru mama sa. Văzu foarte clar absența lui din lumea proaspătă a dimineții, acest oraș care strălucea sub rouă — fără el. Orașul lui preocupat de altele. Blocul de lîngă poștă va fi ceva obișnuit, obișnuite vor fi și dalele maro, care deocamdată nu ajung, și grilajele de la balcoane.

Sigur, Losev ar fi vrut ca oamenii să-l țină minte, dar considera că pentru asta ar fi trebuit să fie o personalitate creatoare — de exemplu, pictor sau arhitect. Un primar nu este un creator. Și atunci își aduse aminte de Jmurin și din nou simți un val de simpatie pentru acest om necunoscut. Ca și cum Losev i-ar fi simțit prezența în frumusețea actuală a orașului, în silueta zveltă a bisericii Uspensk, în parcul cu eleșteu... Deci îl țin minte unii pe Jmurin, cîțiva, și el, Losev, și-l amintise admirînd frumusețea orașului. Poate că și Jmurin mergea în zori pe aceeași potecă și visa la orașul lui.

Kurocinikov, de la care Losev preluase treburile, era cam bețiv, promitea mereu și tot lăsase după el ceva — o șurub sportivă foarte bine utilată — pentru prima oară Losev îl pomeni de bine pe răposat.

Pe urma razei de soare care tăia oblic povîrnișul, Losev coborî la Golful Jmurkino. Umbra plaselor se agita în apă. Postamentul de fontă era rece din cauza picăturilor de rouă. Losev își suflecă pantalonii și intră în apă. Frigul îi sfîchii picioarele, dar peste un minut se și încălzi. Și nisipul de sub talpi deveni cald. Un cînd de peștersi îl ocolii. Păși după ei, degetele de la picioare se lovîră de pragul de piatră și memoria tălpilor îi aminti de panta zimtată care ducea la apa adîncă. De aici se lăsau pe fundul rîului, ținîndu-se de pietre, și făceau concursuri — care a unde mai departe. Marceau locul unde ieșeau la suprafață cu o piatră.

Uitîndu-se la labele albe, deformate de încălțăminte, la degetele surimbe cu unghii groase, închise la culoare, Losev văzu în apă piciorușele lui mici, cu unghii

mici și străvezii, cu călcîiul rotund și atît de tare. Încît mama îl freca în lighean cu piatră-ponce. Seara, apa fierbinte din ligheanul verde, miinile ei mari și dibace...

Sus, deasupra capului, se mișcase ceva. Așezați cu spatele unul la altul, pe o cracă a salciei, stăteau doi băieți — cel cu fața la Losev, îmbrăcat cu o cămășuță colorată, ținea în mînă o undiță pe care abia o tăia. Privea țintă pluta. Reflexele apei se oglindeau pe fața lui nemișcată. Picioarele goale atîrnau. Erau aceleași picioare pe care și le amintise Losev — cu talpa roz și cu degete mici. Totul era la fel — și dimineața, și undița, și grengile salciei, doar ața era din kapron și cutia cu viermi era maro, lăcuită, de la cafea. Și bibanii, și obleții erau la fel înfipti în vergea.

Să te trezești, înainte de a se lumina. O bucată de pîine și un triunghi de brînză topită... Sau brînză topită apăruse mai tîrziu, atunci lua ceapă cu cartofi... Dealtfel, peștii pe care-i aducea erau de folos mamei în anii aceia în care se mîncea pe cartelă.

Dacă n-ar mai fi existat acest loc — nu și-ar fi adus aminte.

Coloane oblice de lumină se loveau de casa Kislii, îi fragmentau muchiile, îi transformau pereții în cioburi strălucitoare, îi mutau colțurile. „Efectul luminii matinale“ — își aminti el fraza Tucikovei. Deci și ea venise dimineața la rîu să verifice. Și Astahov alesese ora aceasta. Înseamnă că trebuie să stea să observe. Înnoptase aici, sau cum fac artiștii?

Și tatăl său fusese pe aici. Se dovedise că se cunoșteau, discutaseră. Și Polivanov... Ce s-a întîmplat între ei trei? Nu-i plăcea că era și tatăl lui amestecat, probabil că Polivanov avusese el un plan cînd i-a dat caietul. Își aduse aminte de foile pe care le scosese și le ascunsese Polivanov.

Apa curgea, se prelingea, simțea prin piele curenții, era la fel ca atunci: părea că nimic nu-l desparte de anii copilăriei, părea că poate simți și percepe totul ca băiatul Scrioja Losev. Își aminti cum fiica lui, Nata, cînd avea cinci ani, plîngea că nu mai vrea să crească. Își aminti durerea ei matură și spaima din vocea ei. Dacă s-ar putea rămîne în copilărie... Ce bine-i fusese cînd era băiat. Ce ușor decidea, spunea totul tuturor, ce ușor făceau băieții cunoștință între ei, ce simplu era să întreb...

Își înmuie degetele mâinii în apă, le băgă în gură și fluiera. Dar în locul fluieratului se auzi un susiit răgușit. Îi îndoi limba, încercînd altfel, se strădui și într-un fel și în altul, dar nu se auzi nici un fluierat. Ce se întimplase? Se dezobisnuise? Era convins că asta nu se poate uita, cum nu uita să scrii sau să înoti. O prostie, dar inima îi tresari. Acolo, sus, printre crăci, se ridea. Încăpățînat, viri din nou degetele în gură și deodată fluieratul se slobozi, curat, puternic, sunetul cu care el îi asuzzea pe toți, mai tare decît al tuturor. Prate că nu mai fluiera atît de tare, dar fluiera. De bucurie, plescăi apa, stropii zburară departe, pantalonii i se ucară, nu dădea importanță fle-cupilor, mer, a pe fundul apei jubilînd. Îi stropi pe băieții, aruncă o piatră pe suprafața netedă a apei.

Un oblete argintiu străluci în aer, ridicat de cîrlig. Sus începu agitația. Losev ieși din apă, se așeză pe bancă, își întinse la soare picioarele ude, dăruindu-se cu totul căldurii.

— Ce! se dizolvă, apa se însufleți, străluci, nu toată dintr-o dată, întii la caturi. Ce! dispăru ca un vis — și golful se deschise în toată liniștea lui virgină, extrem de precis în fiecare detaliu. Particule de praf, de mîndărie pluteau pe un curent puternic. Pe bolovanul cenușiu de sub salcie se vedea fiecare crăpătură. Vechiul bolovan scînteia, strălucea înșelător. Un fluierar, cu ciocul lung, se apropie de Losev și se uită cu seriozitate la el. În tufișurile de ariniș — complet nemișcate o frunză tremura, se zbălea. Oriunde se uita, Losev observa amănuntele unei existențe ascunse, care se desfășura în interiorul existenței evidente. Din această cauză, fiecare lucru devenea și mai frumos.

Apa râului curgea și curgea, cafeniu-străvezie la mal, închisă în adîncuri, curgea din bălțile pe care le știa foarte bine: Verest, Driabi, Utopolie. Losev desena acum în minte tot râul — și, mai departe, în aval, pînă la lacul Kreski, pînă la Capul Vaskin, un promontoriu lung unde se odihneau rațele călătoare și unde Pliasva se vărsa împiăștîindu-se în torente și brațe. Acolo, undeva, dispărea apa copilăriei lui, acolo se odihnea între trestii și rogoz.

Își închipuia drumul lung al apei printre rîpele abrupte, cu golfurile mărginite de păduri sau de pășuni unde se organizau mitinguri de Ziua aviației. După crîngul Patriarșic, Pliasva devenea mai îngustă și se învoluta

o... P... la... urmu, curgea odihnat...
... în... — i... Tul b... un...
... dep... bru... Dacă nu pui la...
... Pliasva murmură copilărește, riul muncea
... Căci băreți, busteni, plute, dădea apă
... pe... rațe, gîste, brate... — nenumerate
... D... va înfocătura se lua apa, kaba, înaltă,
... mihaili, lui... în vîrsare erau și semoni
... pe... — o mulțime de vîslăi
... plase, găvoade, balne, luau pietre, nisip, lut, de
... luau pietre pentru construcție. Spălau în rîu
... cîr, rîdole, adăpau vacile, răsau inul, lina,
... în rîu orice mîndărie, scurgeau benzina, acizi,
... reziduuri, sticle, ce se nimerca...

Pînă rîu, omul creștea, se hrănea, își potolea setea...
... Par nîmănuț nu-l trecea pînă cap...
... Nimeni nu-l curăta, nu-l popula cu pești,
... înarî se ocupau de vîpentele lor, puneau geamănduri,
... la rîu nu se gîndeau, nu se considerau stîpîni.

Compara în gînd proiectul fantomatic în culori șters...
... lui Jan... și cel de azi. Se unira într-un șoc atît de
... tuse, încît Losev încurcîmî, l se părea evident că fihala
... te fi construită mai jos, în crîngul Patriarșic — și
... atunci centrul orașului ar rămînea cu fața spre rîu, fără
... idente. S-ar fi văzut panta spre crîng și casa
... Kish pe fondul blocurilor noi. Panorama orașului se
... ordona, intra în ramă, totul se înlăntuia convingător și
... pul... i pretutînd arhitecților

Rul îl privea cu ochii intens caprui ai Tucikovei. Îl
... privea cu încredere, deschis, cu reflexele soarelui care
... se încălzea după răsărit, cu salcia aplerată, cu băieții...

Pentru că, într-adevăr, riul are suflet? Și crîngul, și
... bolovanul?

Cu cît se uita mai atent, cu atît vedea mai multe:
... alte amănunte îi săreau în ochi. Se cufunda în lumea
... asta molcomă a frumuseții ascunse, care se alcătua din
... toate nimicurile, unde puteai să admiri o piatră, sau o
... frunză oarecare, sau un banc de nisip. Toate acestea
... făceau parte din el, pînă acum nu observase farmecul
... lor, așa cum nu observase minunea inimii lui, minunea
... copilăriei pierdute, minunea magiei mîinii de mamă

Zdrăngăni o motocicletă. În depărtare vuia o barcă cu motor, veneau pescarii de pe lac.

Ar fi fost timpul să se ridice, să plece, să revină la starea sa de om matur, la Serghei Stepanovici Losev, să se îmbrace în costumul lui, să rezolve treburile lui amânate, să dea telefoanele, să vadă hîrtille, să-și spună cuvintele...

Cu cît efort îl obliga el în fiecare dimineață pe uncheșul ăsta lat în umeri să facă niște mișcări de gimnastică, apoi să se radă, să-și ungă părul cu nu știu ce lichid polonez, iar fața cu o loțiune nemțească, să-și pună o cămașă albă, o cravată cu dungi, elegantă, cumpărată de la Moscova, pantofii cu talpă groasă, să-și verifice buzunarele — dacă și-a luat stiloul, ochelarii, carnetul, legitimația — să-și ia servieta cu dosarele aduse acasă cu o seară înainte... Unchiașul ăsta preocupat, care ia de-acum Seduxen, își plombează dintii, citește zilnic patru ziare, buletine, informări; cînd e cald, în loc să se scalde, dă telefoane, răspunde la telefon, semnează hotărîri, primește vizitatori, conduce ședințe, primește delegații și deputați, e chemat la accidente, rapoarte... Niciodată n-are timp, îi e rușine să mănînce înghețată pe stradă, nu poți să-l duci la un film. E plicticos. Nu i se întîmplă să se plimbe pur și simplu prin oraș sau să pălăvrăgească cu prietenii. La vînătoare merge ca să-i însoțească pe oaspeții din capitală, peste tot îi caută pe aceia de care are nevoie orașul... Ce să discuți cu el? Ce să faci cu el? Nu mai știe să fugă, nu se cațără în copaci, nu joacă leapșa, nu meșterește nimic. Nu cumva ăsta-i el, Serioja Losev?

De obicei, Losev începea fiecare zi cu nerăbdare, chiar cu frenezie. Astăzi era, nu se știe de ce, trist și nu voia să părăscască locul în care se afla.

Din casa Kisliș se auzea radioul. Se deschise geamul. Fluterașul zbură, înălțînd conda.

Deodată Losev văzu un țăruiș mic, alb. Apăruse chiar sub salcie, lingă bolovanul cenușiu. Cu un minut înainte nu fusese acolo, pentru că l-ar fi observat, stătea la vedere, alb-gălbui, ca o bucată de os. Losev se crispă cînd îl văzu — îi evoca momentul cînd își prinsese mîna într-un motor și văzuse ceva alb care-l speriasse și înțelesese că era propriul lui os.

Și după acest țăruiș ieșiseră din pămînt alții. Semnele albe se întindeau pînă la casa Kisliș și apoi o luau

luja colț, trasau, măsurau, păseau ca și cum ar fi urmărit un anume desen. Losev știa perfect ce înseamnă asta, dar se prefăcea că nu știe, nu voia să înțeleagă. Deși încă să priceapă trist și înspăimîntat: „Gala!“ Numai la acest cuvînt licări undeva, în străfunduri, și se prelinse că nu l-a auzit. Urcă panta pe cărăruia încălzită de soare, pe scurtătură, cum se spunea.

Cînd intersectă linia albă a țăruișelor, îl cuprinse un presentiment neplăcut.

De sus îl ajunseră din urmă cîțiva oameni îmbrăcați de antrenament, ultimul — cu un șort colorat — era meșter la fabrica de piele. Întoarse capul — era rosu, transpirat — și-l salută pe Losev. Habar n-avea că alîta lume aleargă dimineața.

— E bine, e bine — fredonă el.

De fapt, de ce se temea? Da e da și nu e nu! De ce să amîne? Auzi, țepușe, se autoironiză. Viri din nou degetele în gură și fluieră în urma alergătorilor. Izbuti din nou. Era mîndru de îndemînarea lui. Toate temerile, spaimele lui, tot ceea ce înainte i se părea de neînvins se simplitic — de fapt, în ultimă instanță, ce îl amenință? O... și i se reproșeze, o să fie refuzat și ce importanță are? E mai important să încerce să păstreze terenul. Proiectul pe care-l visase, merita. Ar fi păcat să rămînă nerealizat, ca al lui Ivan Jmurin. Așa e, trebuie păstrat golful, ca să ai unde să vii să vezi cum răsare soarele, cum se schimbă culorile, cum dispăre roșul purpuriu, se stinge, se saturază cu alb, umbrele se scurtează și boabele mate de rouă se evaporă de pe frunze. Ascemenea clipe sînt supărător de puține în viață; cel puțin, el n-a avut multe și asta nu e drept.

Și dacă n-o să reușească și n-o să-i iasă, nimeni nu-l va putea învinui. A încercat. A încerca, nu-i o crimă, o întrebare nu-i o palmă. Și dacă o s-o pătească, nici așa nu-i rău: toți or să știe — chiar și Tucikova — pentru ce suferă, or să-l înțelegă, or să-l compătimească...

Pășea hotărît, vioi, fără jenă, simțea ce bine calcă pe tălpile goale, cum se transmite greutate de pe vîrfuri pe călcîie, ce armonios acționează mușchii, oasele, vinele. Dacă ar putea face mereu așa: să se scoale devreme, să alerge, să privească frumusețea, să nu-i fie frică de nimic, să gîndească liber cum îl povățuiește sufletul, să se verifice cu răsăritul și cu păsările... Se simțea atît de ușor

și de limpede, încît îi fu milă de tatăl său, care trăise pe aici pe furis, înfricoșat și hățuit.

Deodată se simți prost, undeva se întîmpla ceva, se întoarse și întîlni o privire care-l urmărea de sub o basma cenușie. Ochii îl scrutau posac, cu o expresie rea, încă-pătînată. Femeia îl salută și mormăi ceva indistinct. Losev răspunse masinal. După ce făcu cîțiva pași, o recunoscu și se întoarse. Femeia cobora spre pod cu un coș mare plin cu rufe. Jacheta din foaie de cort îi ascundea trupul, de obicei îmbrăcat într-un tator de culoare închisă. Iar pe croșet avea întotdeauna o pălărieuță, un basc, ceva simpatic. Îl salută marelui bucuroasă, cu un zîmbet blînd. Nu era frumoasă, și din această cauză, era timidă, dar, în mediul ei familiar, la bibliotecă, era mai sigură pe ea și încă de cînd era bălățandru privea cu o plăcere jenată cum se mișcă printre rafturile înghesuite, cum le atinge cu sîinii. Fusese îndrăgostit de ea și odată vărsase o sticlă cu cerneală pe masa ei. Acum nu înțelegea deloc de ce o făcuse, dar ținea minte cum se grăbea să termine de citit cărțile ca să vină mai repede la bibliotecă. Cu trecerea anilor, se îngrășase, dar asta se petrecuse treptat și Losev mai vedea și azi în ea fata urîcică și timidă. Era din Ucraina, soțul ei murise la sfîșitul războiului pe un submarin, rămăsese aici. Acum, Liubov Vadimovna era șefa bibliotecii orășenești și organiza tot felul de expoziții. Cu cîteva luni în urmă îi trimisese prin poștă o cerere de mărire a salariului. Losev observase imediat că n-a vrut să vină personal, cu toate că nu o dată îl vizitase pentru treburile altora și el începuse să se intereseze dar i se spusese că ori îi acordă o primă lunară, ori trece biblioteca la altă categorie. Conducerea regională îl rugase să amîne chestiunea și o aminase, cîte nu amîna el. Acum își aducea aminte că, de atunci, obținuse cîteva gradeții, dar nu pentru Liubov Vadimovna, știa că ea n-o să-l reclame, era prea bine crescută pentru asta. Orice s-ar spune, reiese că, în primul rînd, obțineau satisfacție pisălogii, impertinenții, reclamagii, oamenii pe care el nu-i respecta, dar care-i puteau provoca neplăceri. Liubov Vadimovna n-avea cum să-l deranjeze, ea știa să solicite doar pentru alții. Odată făcuse cerere pentru un lot de grădină și se chinase, se frămîntase, fața prelună îi ardea, vocea i se stinsese, încît nici nu se auzea ce spune. Se considera mereu că ea poate să aștepte. Pe unii ca ea e ușor să-i refuzi,

ei înțeleg totul. sînt gata să ia în considerare toate greutățile. Unde să se ducă? Liubov Vadimovna făcea parte din acea categorie de activiști devotați întru totul orașului și muncii, așa încît, oricum, nu trebuia încurajată, și, de obicei, te gîndești la acești oameni abia în ultimul rînd. Cînd Losev încercase să calce această regulă prost-learnă, se dovedea că apartamentul trebuia repartizat cu muma, care-l reclamase la regiune și, ca urmare a scrierilor lui, primise un telefon, pe altul trebuia să-l mulțumească, s-ar fi pus pe băut, iar gratificația trebuia dată șefului de șantier, care amenința că se angajează la uzină... Și, de fiecare dată, oameni ca Liubov Vadimovna erau aminați...

Ea nu apucă să-și domolească privirea, o surprinsese, dar tocmai asta era, că ea nu se rușină, se uita la el liniștită, cu aceeași expresie rece, neobișnuită. S-ar fi putut crede că e ostilă. Dar de unde, de ce? Nu putea să și-o închipuie așa pe Liubov Vadimovna... O întîlnise nu demult la Comitetul orășenesc și ea îl salutase zîbind.

Se uita de sus cum se lăsase în genunchi pe scîndurile ude și clătea rufele. În oraș, de multă vreme oamenii dădeau rufele la spălătorie. Cel puțin majoritatea locuitorilor era mulțumită de noua spălătorie mecanică, îl înfuria faptul că Liubov Vadimovna, șefă și deputată, spală aici, ca muierile de acum o sută de ani.

Drăcuind, începu să coboare spre ea. Vrăjmășia femeii îl încludase. Voia să afle de la ea despre ce e vorba, să spună, să se plîngă. Două femei se opriseră și clăteau de vorbă cu bibliotecara. Se ridică și văzu că Losev se îndreaptă spre ea, dar nu se întrerupse. Losev încetini pasul, așteptînd. I se părea că Liubov Vadimovna știa de ce el n-a insistat pentru ea pe lângă Kamenev. Nimeni nu putea să știe, dar Losev se gîndi că, dacă ghicise, atunci întrebările lui o să sune fals și ea o să simtă minciuna. O să-l demaște în fața tuturor, o să se joneze, întotdeauna se intimidază cînd discută cu conducerea, dar tot o să-l demaște, o să i-o întoarcă cu un „degeaba dumneavoastră...”. Imaginîndu-și scena. Losev se opri. Se obișnuise să fie pîndit prin oraș, unii chiar îl apucă de mînecă, îi caută privirea, îi solicită atenția. De unde pină unde trebuie el să se justifice, să se explice? Ce-și închipuie despre ea, capra asta prăpădită? O înjură și mi țare, dar fără folos. Nu scăpă de starea de vinovăție. Nu

putea nici să plece, nici să se apropie, se poticnise, nici încolo, nici înapoi. Era probabil caraghios — cu pantaloni uzi, suflecați, cu dosarele sub braț, neras, fornăind, cu o privire timpă. Stătea în fața lor, neștiind cum să se întoarcă și să plece. Cu fiecare secundă, situația lui devenea tot mai stupidă. Urechile îi ardeau. Ia uită-te cum arată cartea pe care ai adus-o, Serghei Losev! Și nici tu nu arăți mai bine, uită-te la tine... Dacă ar fi vorbit așa! Ca atunci! Își dădu seama că totul e pierdut. Nimic nu se mai poate întoarce. Amintirile din copilărie nu însemnau nimic, el e un bărbat care cîntărește șaptezeci de kilograme, iar Liubov Vadimovna e bătrînă, ridată...

Ea nu se întoarse, nu-și reluă spălatul rufelor, nu-și plecă ochii. Îl privea fără milă și celelalte două femei se uitau cum dădea înapoi neîndemînat, cum se retrăgea. În cele din urmă se întoarse simțind cum privirile lor îi ardeau spinarea...

Acasă, la oglindă, în timp ce se rădea îi veneu în minte tot soiul de fraze bine potrivite. Se enerva din ce în ce mai tare — nu pe el, pe ea. Mai bine l-ar fi înjurat, s-ar fi năpustit asupra lui de față cu femeile alea. I-ar fi făcut de rușine, l-ar fi amenințat. Ar fi fost mai bine decît acest orgoliu superior, această rețineră de intelectual bine crescut. I-au stricat o dimineață atît de bună. Cît a ocrotit el dimineața asta, și tot i-au otrăvit-o.

În biografia lui se puteau găsi cîteva posibilități ne-realizate. Fiecare om a trăit o răscruce în care-ar fi putut să-și aleagă o altă meserie, să-și lege viața de altă femeie, să trăiască în alt loc. Losev avusese încă din școală posibilitatea să devină muzician. Cînta bine la chitară, tatăl lui insistase să mai învețe, mai ales că avea și relații pe linie culturală. Dar Losev a plecat la Universitate, la Leningrad, să dea examen la Facultatea de fizică. Voia să devină atomist. Doar pentru că era la modă. Desigur, picase, n-a știut să rezolve nici o problemă. Insuccesul îl descurajase și, ca să se răzbune, s-a angajat instalator la o asociație de locatari. Munca era murdără și ușoară, bănoasă și jalnică, pentru că ba lipseau țevi, ba înlocuia garnituri, trebuia să te descureci, să minți, să bei, să dai rasol, să-i jecmănești pe locatari, care — printre altele — îl considerau cam timpit, îl ocroteau ca pe un provincial

pur și nededat la rele. De atunci învățase să se folosească de expresia deschisă a feței, de zîmbetul său lătareț, de aerul lui copilăros.

Gloria îl atrăgea mai mult decît banii. Nu era vanitos, mai curînd ambițios. Armata o făcuse la tancuri și fusese cel mai bun șofer-mecanic. Nu doar foarte bun, ci cel mai bun. Voiau să-l trimită la o școală de ofițeri. Părea că o să devină ofițer de carieră și o să aibă o ascensiune frumoasă pe linie militară. Certîndu-se cu locotenentul și stînd la arest, Losev își făcuse socoteala că, atunci cînd el va termina școala, locotenentul lui va fi maior, iar el însuși doar locotenent și va trebui să facă drepti în fața lui și să se supună șicanelor lui idioate. Nu s-a dus la școală. Cum spunea el, armata a pierdut cel mai bun general.

Amor propriu, înfumurare, deci caracter? Sau soarta întruchipată într-o întimplare? În ultimul moment, totdeauna îl oprea ceva, un obstacol, un semn care nu-l lăsa să se abată de la drumul lui în viață, de la un destin pe care, de fapt, nu-l bănuia.

Președintele Comitetului executiv, Koniuhov, un om bolnav, bețivan, îl tot învăța pe Losev — adjunctul său — o regulă de aur verificată în existența lui de ofițer. „Cu cît faci mai puțin, cu atît trebuie să faci mai puțin”. Losev aplică regula asta pe partea cealaltă. Cu cît făcea mai puțin, cu atît avea mai multe de făcut. Și asta îi plăcea. Funcția nouă îi conferea putere, iar puterea îi dădea posibilitatea să acționeze — nu să discute, nu să-i critice pe alții, nu să se plîngă, ci să muncească. Se apucase de renovarea magazinelor, înlocuise țevile de canalizare, construisese trei blocuri noi, pentru asta a fost nevoie de reorganizarea transportului greu, se dovedise că mașinile au nevoie de un atelier de reparații, care necesita, la rîndul lui, cabluri, conșucții, o substație de transformare, nu ajungea nisipul — a trebuit să se ocupe de carieră, să cîntărească un drum pînă acolo... Treburile se lipeau ca un bulgăre de zăpadă. Nu ceda, deși nu-și imaginase că poate munci atîta. Îl salva intuiția situațiilor grave, apăsătoare pe care simțea exact cînd se termina cimentul sau șful de lot își dădea demisia. Dacă atingeai sau scu-turai gospodăria orădeanască, totul se împrăstia, crăpa, pe te tot apăsătoare fierbea, se prăbușea cazangeria și presiunea apci era prea mică. Se dovedi că la birouri nu e niciodată nimeni, telefoanele merg prost, dactilografele sînt

analfabetu, hîrtiile se pierd. Multă vreme cutare să con-
cedere sau să sancționeze. „Nici dumneavoastră, nici eu
nu știm cît de muncitor sînteți — spune el fiecăruia —
pentru că, pîna acum, n-ați muncit cu adevărat. Poate
că sînteți un geniu.” Vorbele lui nu vor determina pe
nimeni să muncească — știa asta foarte bine — num.
împrejurările te pot face să muncești. „Iar împrejurările
am să le creez eu. Atunci o să se clarifice dacă sînteți
bun la ceea ce.” Cît învirtin manivela, munciau. Asta era
„...”. Lăsat, singuri ru se pînau. A avut nevoie d
conștientizării ca să învețe să găsească dispozitivul de ac-
ționare al fiecăruia din parte.

Astăzi e tot, probabil, perioada de cel mai mare avînt
a vîntului. Era o furtună să-ți inchipui că totul depinde
de tine, că le poți asigura oamenilor locuință, că le poți
asigura confortul introducînd în case apă, canalizare, căldu-
ră. Senzația puterii îl incita, îl lăsa la puterea; doar să
aibă destulă forță, aptitudini, energie — și or să fie de
bucuri, or să apună toate.

Se spune că Losev este așa pentru că are pe cineva
la Moscova, cea poartă, își permite orice. Desigur. Figu-
rovski favorizase, ca să spunem așa, impulsul inițial, dar
probabil Losev ar fi nimerit oricum pe acest drum, de-
cîtore capacitățile lui erau foarte potrivite pentru func-
ția pe care o avea.

Ce-ar fi fost dacă... din păcate, asta nu se poate ve-
rifica pe nici un destin uman, nu se poate face nici un
experiment, sîntem doar ceea ce am devenit, nu putem
ști ce am fi putut ajunge.

Catastrofa s-a produs pe neașteptate, așa cum i se cu-
vine unei catastrofe. Desigur, au fost niste stamuri. Re-
trospectiv, Losev le detașase. Koniuhov îl prăvenise nu
o dată: nu trage de ham! Unde alergi, o să-ți rupi pi-
cioruțele! Era un filozof. „Personalitatea nu trebuie să
forțeze mersul dezvoltării. Tot ce trebuie să se întîmple,
va veni de la sine. De ce să te adeviești și să supraîncarci
sistemul? Noi sîntem materialisti...” Apoi urmaseră aver-
tismente mai concrete. Losev rîdea mareu. Se amesteca în
reparațiunile locuințelor, apărînd interesele constructorilor,
nu le permitea celor din comerț să risipească materialele
de construcții și refuza să le trimită unora acasă meșteri
la zugrăvit, la reparat, nu dădea placaj, fidanță — într-un

avînt, făptuia tot felul de acte principiale, care nu prea
ajutau la formarea unor bune raporturi cu oamenii.

S-au scris împotriva lui scrisori anonime cu cifre,
date, nume, era învinuit că a călcat disciplina financiară,
că a făcut abuzuri, că a vorbit urit despre șefi. Scriso-
rile au provocat o reacție rapidă, totul s-a desfășurat con-
form unei scheme binecunoscute: a sosit o comisie, do-
cumentele erau pregătite, martorii procurau dovezile ne-
cesare, contravențiile fuseseră găsite și dosarul își urma
drumul.

Losev nu luase nici un fel de măsuri, cu comisia vor-
tise de sus: considera că e sub demnitatea lui să se apere
de niște născociri, să caute apărători, să meargă la re-
gione să protesteze.

Pe deasupra, Koniuhov îl liniștea, îi făcea cu ochiul
blajin și încrezător, ca și cum ar fi știut ceva: nu te
mîșta, or să se dumirească, orice agitație diminuează
prestigiul.

În toată acestei afaceri, Losev a fost chemat la Moscova
la o consfătuire fără importanță, dar chemarea era cate-
gorică. După ședință, Figurovski l-a luat pe Losev la el.
Se dovedi că știa ce se petrece la Lîkov și voia să-și for-
meze o opinie. Întrebările erau foarte amănunțite — și
despre Koniuhov, și despre ceilalți colaboratori — com-
para ceva, își mîșca ochii, plescăia și, în celo din urmă,
își dădu scama că greșelile sînt obișnuite, inevitabile pen-
tru orice conducător care vrea să construiască, nu doar să
raporteze. Aceste greșeli puteau să treacă și neobservate,
putea să primească pentru ele și un avertisment, putea
să ajungă pentru ele și în fața procurorului. Totul depin-
dea de conjunctura locală... Aici, pe undeva, era și du-
rerca lui Losev, și Figurovski, cu destulă cruzime, ca un
doctor, pipăia, apăsa, provoca replici pătimașe — foarte
bine, la procuror! Losev voia să se judece, dorea publi-
citate, luptă deschisă.

Între timp, atmosfera devenise nefavorabilă și, spre
deosebire de Koniuhov, Figurovski dădea acestui lucru o
mare importanță. Iar în legătură cu Koniuhov nu trebuia
să-și facă iluzii, pentru că tocmai Koniuhov, cînd a fost
întrebat, a fost de acord cu anonimele, folosind expresii
asemănătoare celor întrebunțate în scrisori.

Apariția comisiei fusese precedată de tratative pe care
Losev nici nu le bănuia. Și toate astca erau legate prin

niște articulații complicate de situația lui Figurovski, care se clătina pentru a nu știu cîta oară. Se apropia o nouă dizgrație și poate că voiau să-l amestece și pe Losev — iată pe cine a recomandat Figurovski — sau poate că la Likov s-a aflat că Losev n-are nici un susținător.

Losev nu înțelegea pe cine deranjează. Pe ce bază s-au ridicat împotriva lui? Muncea doar, și atât. Toată vina lui era că muncea mult.

Stăteau în bucătăria unui apartament mare, lipsit de intimitate, cu mobilă de serie. Beau ceai după o rețetă a lui Figurovski, din sunătoare, zmeură, muguri de mesteacăn și alte ierbururi în proporții foarte precise. Ceaiul era aromat și tare. Mai erau pe masă covrigi și pește afumat. Altcceva, gazda nu găsisese. În bucătărie apăreau din cînd în cînd bătrîni și bătrîne cărunte, toți tunși scurt și răgușiți. Semănau cu Figurovski.

În ambianța casnică, Figurovski, fără haină, purtînd o vestă roasă din piele de iepure, cu papuci negri, nu părea mai puțin important. Ceea ce spunea în bucătărie avea tot atîta greutate ca și ceea ce rostea în biroul său imens, înconjurat de telefoane, telespeakere, referenți și adjuncți. În orice împrejurare, el rămînea un om important. Prin asta se deosebea de toți cei pe care Losev îi privea uimit — după ce erau scoși din funcție sau ieșeau la pensie, ce se întâmpla cu înțelepciunea, siguranța și cunoștințele lor?

Figurovski povestea cum i-au ucis la vînătoare un setter, un cîine foarte talentat, un as, aducea orice vînat, și l-au împușcat cu alicie în cap, cînd înota cu o rață în gură. De ce? Pentru că era un cîine bun, pentru nimic altceva. Ce logică era aici? Oamenii nu acționează conform logicii. Losev gîndește școlărește dacă-i judecă pe oameni după principiile simetriei: răul trebuie să aibă o cauză — să presupunem, să se echilibreze printr-un avantaj, binele prin glorie, fiecare act trebuie să fie determinat de ceva și alte asemenea clișee. De fapt, oamenii fac dracu' știe ce, fără nici un motiv. Nici o simetrie. Poate că lumea se mișcă și evoluează asimetric. Poate că din încălcarea logicii rezultă progresul, deși ce anume este progresul, Figurovski nu prea știa.

De la raționamentele confuze și abstracte, Figurovski trecu brusc la absurditatea comportamentului lui Losev, transformîndu-i calitățile în defecte, cîndoarea în prostie,

meritatea în cîrteală. Nemernicul de Koniuhov trebuia să fie mult anihilat, trebuia să raporteze conducerii că e un idiot, să demonstreze că nu mai poate fi menținut, să-l iasă afară și să-i înlăture prietenii pe care se sprijinea. Losev trebuia să se fi ocupat de asta imediat, cît timp era liber și putea să-și aleagă cadrele. Să-i fi atras pe tinerii tehnici de muncă, ei i-ar fi fost devotați, ar fi fost garda pretoriană. Cadrele vechi sînt întotdeauna nemulțumite de noua conducere. Nu era suficient că lucrează bine, dacă nu știe să-și pună în valoare rezultatele, pentru că, în cazul acesta, și le-au însușit Koniuhov și ceilalți. Lui Losev îi lipsea cinismul, ambiția lui era elementară, se consuma toată în muncă, dinspre el duhnea atât de tare, încît putea să-i enerveze și pe alții, nu doar pe Koniuhov.

Nu se știe de ce Figurovski se considera responsabil pentru soarta acestui flăcău, care se dezumflase atât de repede. Losev avea cearcăne adînci, se schimbaseră mult de la ultima lor întîlnire, era înfrînt de nedreptate, rănit și gata să facă lucruri ireparabile.

Figurovski îl convingea că binele și cîntea trebuie să acționeze inteligent, să folosească forța, violența, să se lupte, altfel orice derbedeu poate să distrugă o muncă utilă. Să știe că i se va răspunde pe măsură. Toți oamenii, în viața lor, învidioși, lacomi, toți pungașii, afaceau pe care Losev probabil i-a deranjat sau cei care l-au deranjat pe drumul lui sînt obraznici și lași. Să-ți dai seama că în toate ticăloșii, n-ai de ce să fii delicat cu ei, poți să preluți de orice împrejurare ca să scapi de un denigrator sau de un denunțator. Pentru asta trebuie să te aduri și cu cine nu-ți place, să faci compromisuri. În viața reală nu poți să rămîi imaculat. Dacă te ocupi de o treabă serioasă, necesară, atunci trebuie să fii și malleabil și dur. Ca să ai fonduri la timp, trebuie să-ți creezi relații bune și, pentru ca să le creezi, trebuie să-ți câștigi simpatia, să-l ajuți pe unul, să-l avansezi pe altul...

Exemplele pe care le dădea îi provocau lui Losev mînia și protestul.

— Nu pot așa. Nu știu și nu vreau. Ce fel de bine poți să faci cu pumnii? Losev își mișcă pumnii imenși. Aș putea să-și schilodez pe cineva... Și ce o să iasă?

— O să se construiească mai multe spitale și case. De calitate și la timp. De dumneata cum căreai? Nouă nu prea ne place să vorbim de pace asta, dar altfel nu ne

putem descurca. Ipocrizie. Deocamdată, asta-i realitatea. N-ai cum s-o eviți. O să trebuiască să procedezi așa. Altfel, vei fi lipsit de apărare.

Figurovski vorbea cu convingere, dar privirea lui era tristă.

— Te invidiez — spuse el brusc. E o fericire să nu înțelegi machinajia. Cîndva, nici eu n-o înțelegeam. Să ghicești mișcările fiecărui nemernic, e înjositor. E molipsitor... Devii la fel ca ei. Dar ce să faci, dacă le vîd manevrele...

Acum îi venea greu să-ți dea seama ce rol au avut sfaturile lui Figurovski în activitatea lui ulterioară. L-au ajutat sau însăși viața l-a determinat să acționeze astfel? Din înțelirile cu Figurovski nu reținuse sfaturile, ci seara aceea din bucătărie, gura bătrînă și știrbă, miinile moi cu pete maro, acel ceva patern de care aveau atîta nevoie Losev. Un curent implacabil — vrei, nu vrei — îl îndepărtează pe fiu de tată, cîntodată îl mai aduce la malul părintesc — dar acolo nu mai e nimeni.

Pentru o clipă Losev simți — ceea ce tinerilor nu le stă în fire — că e vinovat pentru că-i va supraviețui lui Figurovski, e vinovat de tinerețea care îl înlătună pe bătrînul constructor din viață. Apoi i se făcu rușine că dizgrația lui Figurovski, nenorocirea care-l amenința, nu-l preocupa — e prea absorbit de propriile sale necazuri. Părea firesc că bătrînul se ocupă de el, că neplacerile lui par mai importante.

De-abia apoi, în Nord, Losev se gîndi nu o dată că Figurovski era supărat că nu poate să-l ajute, să oprească, să lichideze, să trimită o nouă comisie... La ora aceea, problema lui Figurovski era rezolvată, era neputincios, fusese trimis pe șantierul porturilor din Nord — funcție pe care o mai îndeplinise o dată.

Ciudat, dar în momentul acela, pe neașteptate, Losev fusese cîntropit de sentimentul unei duioase recunoștințe, voia să-l sărute pe bătrîn, așa cum își sărute pe vremuri tatăl, să-și proptească obrazul în umărul lui și să-i atingă cu buzele pielea țepoasă. Desigur, nu și-a permis. Dar i se întipărise în minte această dorință arzătoare. Deci nu ții minte faptele înseși, care se scufundă neîntreupt în întuneric, fără urme. E important ceea ce gîndești, asta rămîne și se reține pentru că ți-a stîrnit entuziasmul

sau gîndul care se asociază cu o lacrimă, cu o teamă... Aceste senzații fugare sînt mai solide decît faptele.

Singurul lucru pe care mai putea să-l facă Figurovski era să-l ia pe Losev cu el în Nord. Losev refuză propunerea. Cu cît i se părea mai lipsită de perspective întoarcerea la Lîkov — analizele care-l așteptau, cercetările, notele informative, justificările, jignirile, minciunile — toate cele în care se va scufunda, cu cît era mai lipsit de speranță, cu atît mai bine. Trecuse de limita înfrîșnării și, ca să-l oprească, Figurovski a fost nevoit să se ducă cu sîru'mîna la omul pe care îl disprețuia. Acest om a fost satisfăcut că tocmai Figurovski a făcut anticameră, iar pe urmă, în birou, i-a spus cîteva... Amănuntele acestei vizite înjositoare s-au clarificat mai tîrziu, deocamdată, Losev fu trimis la o construcție în Nord, și ordinul categoric făcea discuția inutilă, iar Figurovski a fost numit în ultimul moment, la o reprezentanță comercială dintr-o țară asiatică.

Losev se întoarse în Lîkov peste șase ani, cu soția și fiica. În perioada aceea, Koniuhov și gașca lui erau de mult înlăturați, judecați și ceea ce l-a mirat îndocobi pe Losev, a fost faptul că puțini își mai aminteau de ei. Cu greu rememorau numele lor, chiar activiștii de la Comitetul executiv al raionului se încruntau, cădeau pe gînduri — oare a lucrat la noi Koniuhov, cine era?

E naiv să compari biografia unui om cu un drum pe care-l parcurge, un drum cu obstacole, care duce sus, pe culmi, sau cu sușuri și coborișuri — oricum e o simplificare, un model fals, care încearcă să dea vieții un sens, un anume țel. Un model elaborat mai curînd de ghizi decît de filozofi. În orice caz, eroul nostru nu mergea nicăieri, nu se cățara pe nici un fel de înălțimi de unde se vîd întinderi noi. În Nord muncise la fel ca la Lîkov — mult, nu întotdeauna cu succes, considera, împreună cu cei din jurul său, că munca este sensul existenței, construcția — scopul vizibil al vieții lui, iar îndeplinirea planului — o problemă de onoare. Nu el se mișca, ci timpul, și nu înainte sau în sus, iar evoluția nu era obligatorie, se mișca mai curînd în cerc, ca acele ceasornicului. Timpul se învîrtea în jurul lui Losev, descriind un cerc fermecat, o limită, pe care, uneori, el izbutea s-o depășească.

Ca înfățișare devenise mai grosolan, se călise, dispăruse tot ce era inutil, obrajii i se supseseră, se vedeau pomeții, slăbise și totuși părea mai solid, caracterul se transformase — era, parcă, mai docil, mai zîmbitor și mai uscat, rîdea mult și zgomotos, era simplu și lent. Își dobîndea mereu aliați, dar nu prieteni. Dealtfel, prietenia nici nu-l preocupa, nu se grăbea să reinnoiască vechile amicitii.

Cînd a fost ales președinte al Comitetului executiv orașenesc toți au considerat acest lucru firesc. Pe Koniuhov îl uitaseră, dar pe el îl țineau minte, țineau minte garaajul, casele, drumul. S-au convins repede că Losev știe nu doar să muncească, ci să și pretindă de la alții ; într-un anume mod, fără scandaluri, izbuti să scape de leneși și scandalagii, iar pe cei care încercau să-l reclame îi chema la el — și ei părăseau cabinetul liniștiți și speriați.

Fiind la Moscova, află că Figurovski s-a întors și că a ieșit la pensie. Îl vizită la vila lui. Întîlnirea a fost emoționantă. Se dovedi că, în toți acești ani, Figurovski îi urmărise de departe activitatea, mișcările, știa că Losev refuzase o funcție înaltă pe un nou șantier, îi aprobase dorința de a se întoarce la Likov, era mulțumit în toate privințele de el, îl examina cu mindrie, ca pe o creație a lui.

El însuși era de nerecunoscut. Se împuținase la trup, încăruntise și o grație oarecum ascetică îl înconjură ca un nimb. Mișcările lui nu mai erau precise, amintindu-i lui Losev puful de plop plutind în atmosfera caldă a verii. Aceeași planare liberă și fericită o avea în privire.

Losev încercă să-i povestească despre noile lui sarcini de la Comitetul executiv și bătrînul începu imediat să-i dea sfaturi, care se dovediră inutile. Toate aceste zbateri păreau că s-au îndepărtat de el, privea de undeva, de sus, pasiunile stinse, deșertăciunea care acum îl lăsa indiferent. Îi arăta niște jgheaburi pentru păsări, pe care le făcuse singur, și citeva cuști din scînduri pentru hîrciogii, pe care i le construiseră niște băiețandri. Părea că e mai ocupat decît pe vremuri, că se grăbește să ia de la viață ce i-a scăpat, că trăiește perioada cea mai înfloritoare a existenței sale. Losev îl părăsi derutat. Aceasta a fost ultima lor întîlnire. Peste cîțiva ani, Losev descoperi la cimitirul Novodeviciie mormîntul lui Figurovski, cu un monument impunător. Un cub negru din piatră șlefuită, care susținea un cilindru cu un basorelief. Un profil

metalic îl înfățișa pe omul Înaintat. Celebru, Înțelept, Exigent, Neuitat, Sub îndrumarea căruia... Bun. — exact ca în necrolog. Losev veghe îndelung. amintindu-și toate întîlnirile cu omul acesta, incapabil să recompună o imagine concretă. Îl încurca faptul că, de fiecare dată, lui Figurovski îi scăpase ceva, dar într-un punct important avusese dreptate — și de fiecare dată altfel. Toate acestea n-aveau legătură cu basorelieful, la care, totuși, avea dreptul, pentru că Figurovski fusese și așa cum era definit în inscripție.

Pe suprafața neagră, șlefuită, a pietrei, se reflectau cerul, crengile verzi, silueta întunecată a lui Losev și puful de plop, care plutea deasupra lui, deasupra basoreliefului, deasupra întregului cimitir.

Își aminti cum, la ultima întîlnire, la vilă, încercase să-l ajute pe Figurovski să repare o țevă și cum acesta l-a refuzat : „Nu vreau să-ți permit să fim chit. Și nici tu să nu permiți. Primește binele, nu-i împiedica pe oameni să facă bine și nu încerca să răsplătești imediat. Binele are o particularitate deosebită. Răul care ți s-a făcut, poți să-l ierți, să-l uiți. Dar binele nu poți nici să-l ierți, nici să-l răzbuni“.

După moartea lui Figurovski, Losev își transferă afecțiunea spre Arkadi Matveevici. Figurovski îl învățase odată cum să-și folosească forța. Arkadi Matveevici îl învățase să-și folosească mai curînd slăbiciunile. Într-un fel, semănau, dar Arkadi Matveevici era mai consecvent, nu se schimba, caracterul lui era ca o casă locuită, intimă, obișnuită.

Capitolul XI

VOCEA ȘEFULUI MILIȚIEI SE AUZEA foarte aproape, probabil că vorbea chiar în receptor, deci nu suna din biroul lui. Losev răspunse nemulțumit : nu cunoștea nici un fel de Anisimov, și ce dacă se referă la el, orice infractor se poate referi, de ce să-l ia în serios ? Se auzi un suspin înăbușit și, cu aceeași voce egală, șeful miliției îi spuse că, desigur, o să se ia neîntîrziat măsuri, se vor asigura condiții de muncă și Anisimov va fi înde-

părtat. Pentru orice eventualitate, verificând, adăugă : Anisimov Kostantin, apoi spuse : nouăsprezece ani... Orice s-ar fi întâmplat, Nikolai Nichitici raporta liniștitor și rar. Losev își imaginează silueta lui puternică, fața plată și lipsită de mobilitate, sentimentele nu apăreau decât în ochii lui oblici, asiatici, întunecați. Și atunci, trebuia să ții seama de aceste sentimente. Șeful miliției greșea rar. Dându-și seama cine este Anisimov și înțelegând totul, Losev se gândi că ar fi timpul să se obișnuiască — dacă suna Nikolai Nichitici, înseamnă că avea un motiv. Losev făcu o clipă, apoi răspunse că vine și Nikolai Nichitici îl sfătui să se folosească pentru rapiditate de mașina de serviciu a miliției, pe care el o trimisese la Comitetul executiv.

Losev coborî. Mașina galben-albastră fornăia la intrare. Se urcă și, fără să-l întrebe, șoferul o porni în mare viteză prin piață, iar apoi o luă pe scurtătură, spre pod.

Ținându-se de mîner se gîndea că Nikolai Nichitici știuse de la început că el, Losev, o să se ducă, totul era prevăzut și hotărît dinainte, așa că, deși era șef, de fapt, în unele împrejurări, era condus, dirijat de subalternii săi, de aparat și nu se putea împotrivi. Altfel era interesant de știut — cît de bine l-au studiat și dacă vor ști să se folosească de caracterul lui...

Era o zi de august, sufocantă, fără nici o adiere, n-aveai unde să te ascunzi de aerul încins, de strălucirea ei fierbinte.

Jos, în Golful Jmurkino, la marginea apei se îngrămădeau oamenii, se auzeau voci, copiii fugau, se stropseau, țipau de plăcere. Șeful miliției îl întâmpină pe Losev la baza pantci, în poziție de drepti, dar nu purta uniformă, ci un costum gri cu pătrățele, o cămașă înflorată, sandale și, pe un ton indiferent și oficial, raporta situația : celășteanul Anisimov folosea forța fizică, împiedicându-i pe geodezi să facă releveul terenului. În acțiunile lui s-a referit la asigurările date de instanța locală, mai precis, de președintele Comitetului executiv orașenesc. Deși a fost rugat, refuzase să părăsească locul evenimentelor.

Losev îl ascultase în tăcere și, după ce dădă din cap, se îndreptă însoțit de Nikolai Nichitici și de șoferul miliției spre mulțimea care se adăsea în lături în fața lui.

Lîngă salcie, acoperind-o într-un fel, stătea Kostik Anisimov, cu mîinile întinse pe trunchi ca Hristos pe

cruce, cu buzele crăpate, bărbia însîngerată, și cămașa pestriță ruptă...

Losev pășea fără să se grăbească, ochisorii lui rotunzi și verzi pipăiau, observau tot și pe toți. Lîngă Anisimov era un milițian care îl ferea de un bărbat lat în umeri și chel, îmbrăcat într-o salopetă. Losev nu-l cunoștea pe acel bărbat, care își ștergea fața de sudoare în timp ce își ridica șapca de jos. Lîngă el, pe nisip, erau aruncate fierăstrăul, metrul, țepușele, trepidul cu nivelator, o geantă... Fără să mai întrebe nimic, Losev se prezentă, întinzîndu-i mîna. O făcu după toate regulile, cu acea amabilitate cu care primea delegațiile în biroul său de la Comitetul executiv.

— Rîcikov Evghenii.

Cu un efort, bărbatul strînse mîna care i se întindea. În piept i se amestecau zbieretele și înjurăturile, iar el trebuia să-i explice primarului că este tehnician principal la întreprinderea de construcții numărul cutare.

Fără să-i elibereze mîna, Losev se interesă ce fel de releveu se face, dacă țepușele sînt înfipte și dacă totul e măsurat, ascultă explicațiile și puse alte întrebări, încercînd să înțeleagă pînă la capăt sarcinile tehnicianului principal și ale ajutoarelor sale, pe care, de asemenea, îi rugase să se recomande. Siguranța lui îi domolise pe toți, ca și cum fiecare acțiune a sa era determinată de un scop cunoscut numai de el. Rîcikov țipă nerăbdător că nu suportă să fie verificat și întinse demonstrativ delegațiile pe care Losev le luă și le citi îndelung și amănunțit, pînă la semnătura lui Grișcenko — șeful întreprinderii. Cînd Losev înălță capul, fața lui exprima simpatie și compătimire.

— Totul e-n regulă.

— Vedeți ! — spuse Rîcikov amenințător și triumfător, iar ceilalți începură să vorbească, apropiindu-se.

Losev se uită la Kostik și Kostik, care tocmai asta aștepta de mult, făcu o mișcare spre el, dar întilni o privire rece-sticloasă, și, se trase înapoi, se lipi de pom.

— Fiți prudent, și-a ieșit din minți, îl preveni milițianul.

Din mulțime se auzi :

— Ați înnebunit omul.

— Cine pe cine a înnebunit — asta-i întrebarea !

— Oamenii își vedeau de treabă și el...

— De ce s-o taie ?

— Înseamnă că-i încurcă.

Acoperind zgomotul, Rîcikov explică :

— I-aș fi arătat eu lui, tovarășe Losev, dar se ascunde în spatele dumneavoastră, cică dumneavoastră ați fi interzis, că ați fi promis... Ne-a smuls fierăstrăul, l-a rănit pe meșterul meu la mînă. Uitați-vă !

Vocea îi devenea din ce în ce mai puternică. Deschizindu-i drumu lui Losev, Rîcikov îl împinse pe meșter, un om cu picioare scurte în teniși roșii, semănînd cu o rață, care întinse o mînă legată cu o batistă.

— Ce porcărie, spuse Losev.

— Și miliția noastră se situează pe pozițiile neamestecului, zise bucuros tehnicianul principal.

În mulțime se auziră glasuri dezaprobatore :

— S-a pansat ca și cum ar fi rănit de război.

— Să taie și să strice, la asta se pricep.

— Cînd umbli cu fierăstrăul poți să te rănești.

— Losev păși spre Anisimov, așa că Rîcikov trebui să se dea la o parte. Fața palidă a lui Kostik era transpirată. Soarele îi bătea în ochi. Se aplecă, în mîna dreaptă ținea strîns o piatră, o piatră mare, verzuie.

— Aruncă piatra — spuse, din spatele lui Losev, Nikolai Nichitici. Arunc-o imediat !

Kostik tresări, fața i se strîmbă, se vedea că vrea să desfacă buzele și nu poate. Tremura din cap pînă în picioare și, ca să nu se vadă, se rezemă de trunchiul copacului.

— Dacă dumneavoastră, tovarășe Losev, interziceți într-adevăr, atunci vă rog să semnați — spuse cu un ton oficial Rîcikov. Pe noi nu ne privește. O să comunicăm conducerii și o să lămuriți acolo. Dar n-am chef să fiu atacat de huligani.

Cel de-al doilea ajutor al lui Rîcikov, un tinerel, curățel, cu ochelari fumurii, ieși în față :

— Eu, personal, n-am să las lucrurile așa ! N-avea dreptul să ne insulte, noi ne făcăm datoria, noi sîntem frunțași în întrecere.

— Le-a spus că-s o mafie — explică cineva rîzînd. Și i-a făcut de teroriști.

— Da' și el s-a împopoțonat — spuse o femeie. Poartă brățări ca una d'alea !

Kostik avea la ambele mîini brățări late de aramă, părul lung, blugii îi erau uzați în dreptul genunchilor pînă la albitură, fermoarele erau strălucitoare, dar jos erau zdrențuiți — înfățișarea lui era provocatoare și nu vorbea în favoarea lui.

— Ce-i cu tine ? Se poate ? — spuse liniștitor Losev.

Kostik desfăcu degetele și piatra căzu.

— Uitați-vă aici. Uite... Se dădu la o parte și se văzu o tăietură proaspătă chiar la mijlocul trunchiului.

Losev se apropie și pipăi cu degetul tăietura. Rumegușul umed căzu pe nisip. Salcia bătrînă se aplecase spre rîu, dar nu de tot, ci făcuse un cot, așa încît era paralelă cu apa, puteau să stea pe ea cîțiva oameni, coaja era roasă și în ea erau săpate diverse inițiale. Începuseră s-o taie, probabil, cu gîndul că o să cadă în apă, o tăiaseră sus, nu la rădăcină, lîngă locul unde făcea cotul. N-apucaseră s-o taie adînc, dar în unghiul pe care-l luase trunchiul era evidentă condamnarea.

— Deci începuseră s-o taie ! — se miră o voce de femeie.

— Da' ce credeai ! Le încurcă proiectul. Cea mai importantă chestie a lor.

Și, fără să se jeneze de conducere, o voce de bețiv începu să injure de mamă.

— De copac vă e milă, da' de om ? — începu să strige tînrul ajutor al lui Rîcikov.

Alături de Losev, o fetiță spuse :

— Mamă, de ce o taie ?

— Înseamnă că trebuie, răspunse femeia cu un ton indiferent.

— N-au vrut să mă asculte, Serghei Stepanovici, ar fi doborît-o. I-am rugat întîi frumos, i-am văzut întîmplător. Deci ei se grăbeau dinadins, mai repede, cu de-a sila, eu le-am dat cuvîntul... Nu era aici nimeni dintre băieți, și atunci am hotărît s-o apăr cu orice mijloace, ca să vă cheme pe dumneavoastră...

Kostik se grăbea și tot îi căuta privirea, dar în ochii strălucitori ai lui Losev nu era nimic, absolut nimic, doar urma unui fulger de gheață.

— Nu vre-e-e-au ! începu brusc să urle fetița. Ești rea, rea ! Și începu să-și lovească mama cu ambele mîini.

Kostik tresări din cauza strigătului ei, se îndreptă, totul în el se încordă, vibră, iar pe față îi tremura o vină, se zbătea ca un steag în vînt.

— N-am să permit nimănui. Nu dau voie ! Nu se poate — strigă el. Plecați !

Losev se încruntă, ridică o mîină și întrerupse strigătul cu o voce care acoperea orice zgomot :

— Ce drept ai tu să faci pe stăpînul aici ? Cine ești tu ? A ? Cine ți-a permis ?

Kostik se uită la el îngrozit :

— Serghei Stepanovici, de ce vorbești așa ? Chiar dumneoastră...

— Ce chiar eu ? — îl întrerupse imediat Losev. Ce ? Ți-ai găsit o spinare după care să te ascunzi. Marele erou, crezi că așa se rezolvă problemele astea ? Nimeni nu ți-a permis să arunci cu pietre în oameni. N-o să te lăsăm să-ți faci de cap !

Vorbea cu o voce care nu lăsa loc nici unui dubiu, nu doar pentru Kostik.

— Ați auzit ? Știam eu, se bucură Rîcikov.

Meșterul cu teniși roșii începu să se agite, se pocni peste solduri și se miră cu entuziasm :

— Înseamnă că toarnă gogoși ! Ce mai artist ! Ce mai idol japonez, ne mințai, vorbeai ca și cum ar fi fost adevărat. Aproape că ne-ai tras pe sforă, golanule ! Min-cinosule ! Banditule !

Bucuria lui era caraghioasă, unii zîmbiră.

Kostik își scoase batista, își apăsă rana de la buză și îi privi cu indiferență.

— Eh, voi... Ce fel de oameni sînteți ! Or să taie totul, or să impută totul și voi sînteți de acord. Un copil plînge, îi e milă, dar vouă nu ! Ce nevoie aveți voi de frumusețe ? Parcă știți s-o apărați ?... Sînteți niște vite. Hai, mergeți la pascut...

Inexplicabil, toți îl ascultau în tăcere, chiar cu interes, se uitau la fața lui palidă, crispată. Primul își veni în fire Rîcikov.

— Mai și vorbești ! Ticălosule ! Ar trebui să ne ceri scuze.

Cu mîna lui imensă îl apucă pe Kostik de gulerul cămășii, îl trase și-l împinse spre pămînt, dar Kostik făcu o mișcare disperată, se suci și, lovindu-l pe Rîcikov în vin-tre, încercă să apuce piatra. Rîcikov, mai iute, aruncă

piatra cu vîrfurile cizmei și, cu aceeași mișcare, îl lovi pe Kostik cu piciorul așa încît acesta se îndoi, apucîndu-se de burtă.

— Îți arăt eu ție, vită ! urlă ca turbat Rîcikov.

Șeful miliției se repezi să-i despartă, dar cu o mișcare a umărului Losev îl opri. Fusesse o mișcare ușoară, abia schițată, Losev înaintase puțin, tăindu-i drumul și șeful miliției se opri, neînțelegînd ce o să urmeze.

— Ce aveți cu el, Dumnezeuule, oftă compătimitor o voce de femeie.

Nimeni nu se mișcă, toți stăteau, reținuți de imobilitatea lui Losev, înțelegînd că și el așteaptă ceva.

Anisimov se îndreptă și porni clătînîndu-se spre Rîcikov, cămașa ruptă îi atîrna, avea o expresie de ne-bun. De data asta Rîcikov, cu o lovitură bine ținută, îl trînti la pămînt.

— Knock-out, observă cineva.

Atunci Losev clătina din cap.

— De ce vă bateți, tovarășe Rîcikov ? Nu-ți lăsa mîinile la umble singure. Poți să-l nenorocești. Acum o să răspundeți amîndoi. Nikolai Nichitici, luați-i pentru încălcarea ordinii publice. O porcărie. Iar despre desfășurarea lucrărilor trebuia să informați Comitetul executiv. Cu atît mai mult despre tăierea copacilor.

— Dar sînt pe teritoriul nostru ! — țipă Rîcikov.

Losev ridică amenințător degetul :

— Nu există teritoriul vostru. Există teritoriul orasului. Făcu un semn șefului miliției. Amîndoi sînt grozavi. Faceți procesul-verbal și dați-le cît se cuvine.

— Cite două săptămîni, suflă cineva ușurat.

Rîcikov începu să spună ceva, dar Nikolai Nichitici, cu un gest ușor, îl făcu să-i simtă forța, îl împinse spre milițian și acesta îi conduse pe amîndoi spre mașină.

Urcînd în masină, Anisimov se întoarse, îl căută pe Losev și întîlni privirea directă și indiferentă a ochilor lui luminoși.

Copiii fugiră la rîu. Nu prea departe, pe nisip, era culcată o femeie în costum de baie. Alături de ea se juca un copil în pielea goală. Femeia se întoarse pe spate și desfăcu brațele. Mulțimea se împrăstie. Liniștea fierbinte reveni în Gloful Jmurkino. Ca și cum nimic n-ar fi fost, nimic nu s-ar fi întîmplat și nu s-ar fi putut întîmpla cu acest rîu nepăsător și leneș, cu acest golf, cu pomii...

Cel mai important este să informezi primul. Cine e primul are și mai multă dreptate. Dacă întârzi, trebuie să demonstrezi că nu ești o cămilă, pentru că deja s-a comunicat că ești o cămilă și atunci trebuie să te justifici și să convingi. Și nu izbutești. Nu, hotărît nu, trebuie să fii primul care informează; ai dreptate sau ești vinovat, oricum trebuie să fii primul. Losev își însușise această importantă regulă pe baza propriilor lui vinăți și cucuie... Pe de altă parte, se adăuga și altceva, un avantaj mai subtil pe care și-l putea asigura Losev dacă suna imediat la regiune, la Grișcenko. Povestindu-i despre bătaia provocată de Ricikov la locul de muncă, Losev nu se minie, nu folosi expresii tari, chiar îl apără pe Ricikov pentru unele grosolănii. Grișcenko se miră: Ricikov? Băuse? Aflînd că fusese treaz („Totmai asta e, că a fost treaz” — îl com-pătîmi Losev), Grișcenko mormăi neîncercător — atîția ani n-a avut nici un necaz... Losev îl justifică cu blîndețe pe Ricikov — și-a ieșit din fire, se întîmplă, deși cu ase-menea pumni poți să și nenorocești pe cineva... Consideră că plăcerea asta îl va costa cincisprezece zile. Grișcenko oftă și gemu: nu poți să mă ajuti, să-l scoți?... Cum să te ajut, toți au văzut, nu s-a jenat nici de conducere... Sigur, Losev nu vrea să facă un caz din povestea asta, o să încerce să-i lămurească pe cei de la miliție să-i dea drumul lui Ricikov, dar cu o condiție: să dispară, să plece din oraș cu grupul lui cu tot, altfel nu scăpăm de discuții. Grișcenko se bucură.

Totdeauna trebuie să acționezi așa ca omul (în cazul acesta, Grișcenko) să accepte bucuros soluția ta, să fie mulțumit ca și cum i-ai face un serviciu.

De bucurat, se bucură, dar începu imediat să geamă, ca și cum l-ar fi durut dinții: cu cine să-l înlocuiască pe Ricikov, n-are oameni, lucrările or să întârzie. Și, pentru orice eventualitate, continuă să preseze: Losev ar trebui să fie alături de el la necaz, oricum. Se construiește pentru oraș... Losev îi întrerupse predica, observînd că aminările nu sînt întotdeauna primejdioase.

— Asta cum s-o înțeleg? — întrebă Grișcenko.

Înveselindu-se fără motiv, Losev spuse:

— Neîntîrziat, urgent... Dar o treabă urgentă mai trebuie și verificată, trebuie văzut cît e de urgentă.

— Și cum ai s-o verifici?

— Amînînd. O amîn și vîd dacă devine și mai urgentă.

— Și?

— Unele încetează să mai fie necesare.

Grișcenko rîse cu poftă. Din păcate, în construcții nu se poate aplica metoda...

Gluma lui Losev îl făcuse atent — înseamnă că nu e interesat de construcție... Și Losev simți că a gafat, dar nici unul nu lăsă să se bănuiască ceva.

Spre scară, îi dădură drumul lui Ricikov, îi transmiseră indicațiile conducerii și el plecă cu un tren de noapte, împreună cu ajutoarele sale. Deoarece intervenise pentru el, în afară de tovarășul Grișcenko, chiar Serghei Stepanovici Losev, Ricikov semnă procesul-verbal fără obiecții. Judecînd după toate cîte se întîmplaseră, părea mulțumit că povestea s-a încheiat atît de repede.

Capitolul XII

LA ORA ȘASE SEARA, CÎND SEDIUL Comitetului executiv se goli, coridoarele deveniseră pustii și se auzea scîrțîitul ușilor, șeful miliției îl aduse pe Anisimov în cabinetul președintelui. Intrînd în birou, Nikolai Nichitici scoase cătușa lui Anisimov și raportă că l-a adus pe cetățeanul cutare. Arătîndu-și toată măreția staturii, pocni din călcîie. Acum era îmbrăcat în uniformă de capitan de miliție, cu șapcă. Pantaloni albaștri stăteau ireproșabil pe dungă, ca niște contratorpiloare. Nikolai Nichitici era — cum spunea chiar el — la patru ace și foarte oficial.

— Mulțumesc — spuse Losev. Dar pentru ce „l-ați adus”, eu v-am rugat să-l „invitați” pe tovarășul Anisimov.

— Pentru că „infractorul” a refuzat să se prezinte la dumneavoastră — raportă Nikolai Nichitici. Să-l invit! El nici nu știe ce-i aia. Nu recunoaște decît forța. În voce i se putea ghici dezaprobarea chiar față de Losev.

Dinspre Anisimov se auzi un rîs scurt. Legănîndu-se pe vîrfurile picioarelor, el îl privea pe căpitan, îl examina de sus în jos ca pe un elefant în cușcă sau ca pe o girafă. Se spălase pe față, pe buză avea lipit un plasture, dar nu putea nici să o miște, nici să o răsfrîngă disprețuitor, doar mîjea ochii.

— Oare nu cumva îți simplifici îndatoririle, puicușorule ?

— Îl auziți ? — Nikolai Nichitici se trase cu putere de haină. Fii liniștit, Anisimov, o să ne mai întâlnim noi, te asigur că o să ne mai întâlnim !

În ultimele ore, Anisimov îl înnebunise pe șeful miliției cu frazele lui, cu versurile și, în special, cu cuvântul ăsta prostesc, „puicușorule“. În fața subalternilor — puicușorule ! Și chiar Nikolai Nichitici, care avea reputația unui om echilibrat, n-a mai rezistat...

De fapt, ce înseamnă n-a mai rezistat ? Nu poți nici să-l cirpești, nici măcar să-l scuturi. N-a mai rezistat, adică a ieșit pe scară, a făcut trei genoflexiuni, a dat din mâini, și-a mai răcorit sufletul. Felul de a fi desuchiât al acestui băiat anula orice compătimire. Obrăznicia și freza. Lucirea uleioasă a părului lung, brățările de aramă. Cuvintele otrăvite — nici n-ai de ce să te legi, dar nici nu poți să le treci în procesul-verbal. Cine e Anisimov devenise clar încă la Golful Jmurkino, când s-a dovedit că Losev nu interzisese lucrările și că n-avea nici un rost să-i pomenească numele. Trecutul arestatului nu oferea nici un fel de circumstanțe atenuante. A părăsit producția. Apoi a cîntat cu orchestra restaurantului, s-a înmădat pe la niște filmări, acum lucra la atelierele vînătorilor, în general era un tip fără rădăcini. Ar fi trebuit învățat minte, dacă tot s-a ivit ocazia, să-l trimită la măturat gunoiul pentru formarea unei psihologii a muncii. Și, cînd colo, trebuia să-i dea drumul și încă să-l mai și ducă la președinte.

Alcătuind procesul-verbal, Nikolai Nichitici refăcu cronologia întîmplărilor. Își aduse aminte cum Losev îl reținuse cu umărul. Îl reținuse intenționat. De ce ? De neînțeles. Asta a provocat desfășurarea ulterioară a conflictului și loviturile. Pe Rîcikov poți încă să-l înțelegi. Rîcikov este un om al muncii, nu poți să-l compari cu derbedeul ăsta. Pe Rîcikov, la rugămintea lui Losev, căpitanul îl eliberase cu plăcere, iar despre Anisimov, Losev nu pomenise nimic, apoi dăduse un telefon și spusese — de ce să-l mai ținem pe băiat, dacă ai zis „a“, trebuie să zici și „b“. Aici Nikolai Nichitici îl contrazise, spunînd că „a“ nu e egal cu „b“. Anisimov a încălcat primul legea, el a provocat scandalul, a făcut orașul de rușine, i-a indus pe toți în eroare, folosindu-se de numele președintelui Comitetu-

lui executiv... Lui Nikolai Nichitici i se păru că la capătul colălt al firului nu mai e nimeni, apoi Losev spuse vesel că n-are nici un fel de pretenții la Anisimov. Și, ca și cum ar fi vrut să-l consoleze pe șeful miliției, adăugă că băiatul acționase din patriotism local, fără nici un fel de scop egoist.

Tocmai acest ton nepotrivit de vesel îl indispusese pe Nikolai Nichitici, simțise că încetează complet să-l înțeleagă pe Losev. Ca și cum despre egoism ar fi fost vorba. În general, huliganismul nu este o acțiune motivată și deci poate fi considerată lipsită de egoism. În faptele lui Anisimov nu vedeai nici un fel de patriotism. E inadmișibil ca orice nătarău să se amestece în treburile conducerii, să țină discursuri insultătoare, ba chiar periculoase. Cu atât mai mult în prezența celor mari.

Nikolai Nichitici ar fi putut să-i spună multe lui Losev, să-l contrazică, dar toate argumentele lui se topiră într-un pic scurt, nu putea să-l refuze pe acest om.

În timp ce Nikolai Nichitici își schimba hainele, de nervi și de ciudă îl mînca spinarea în cele mai inaccesibile locuri. Uniforma urma să-i dea siguranță și liniște, îi strîngea pieptul și nu-i permitea să plece ochii.

Iar lui Anisimov nu putea să-i dea drumul așa, pur și simplu, trebuia să-l învețe minte, să-i arate cine este și încotro se îndreaptă. În camera de gardă, față de toată lumea, Nikolai Nichitici îi explică lui Anisimov politicos și disprețuitor că trăiește fără rost, că nu e animat de dorința de a învăța, de a se dezvolta. Anisimov îl asculta curățîndu-și unghiile. N-aveai cum să-l agăți, să-l atingi, toate argumentele căpitanului îl lăsau rece, nici măcar la ironia în legătură cu Golful Jmurkino nu reacționase ! Nikolai Nichitici îi arată cît de inconsistentă este poziția lui de apărător al peisajului. Ce peisaj, e un peisaj pentru bețivi, e unul dintre cele mai nenorocite locuri ale orașului, acolo se beau băuturi spirtoase și se joacă jocuri de noroc. Slavă domnului, construcția filialei va lichida acest focar.

— Sfîntă naivitate ! — spuse cîntat Anisimov — și o să se bea mai puțin ? Se bea pentru că există un loc în care s-o faci ?

Dar acum, Nikolai Nichitici era stăpîn pe situație. Lupta cu beția era sarcina principală a vieții lui. De aceea și venise la Lîkov, ca să încerce un experiment pentru eradicarea alcoolismului.

Ura beția din copilărie, de la moartea tatălui, când mama îl pusese să jure că n-o să ia în gură niciodată o picătură de votcă. Se lupta, frenetic cu acest șarpe veninos, folosind toate posibilitățile pe care i le oferea calitatea de ofițer de miliție. Un an de eforturi înverșunate se soldase cu rezultate neînsemnate. Uneori, simbăta, lui Nikolai Nichitici i se părea că tot orașul se clatină, biuguie, rigiie, își holbează ochii. Se înfură, exagera și dacă n-ar fi fost Losev, ar fi pățit-o. După multe eforturi obținea închiderea unei barăci unde se vindea „petrol“, „spirtoaică“ și alte otrăvuri. Peste câteva zile apărea o alta tot din placaj, prost luminată, cu câteva mese înalte... În pofida interdicțiilor și amenziilor votca se vindea duminica, se vindea de sărbători, puteai să faci rost de ea dis-de-dimineață sau la miezul nopții. Nu se știe cum, lacto-barurile deveneau bufete, vinul apărea în autoserviri, în cafenele, în cinematografe. Oricâte capete i-ar fi retezat Nikolai Nichitici, bălaurul nu putea fi nimicit.

Singurul care-l susținea pe șeful miliției, nu-l lăsa să-și piardă firea în această luptă inegală era Losev, deși el însuși renunțase de mult și nu se sfia să-și recunoască neputința.

În oraș, șeful miliției era temut pentru forța lui extraordinară, impasibilitatea și înverșunarea lui de asiatic. Nimeni nu-și imagina că sufletul lui timid căuta ocrotire și se lipise însetat de firea autoritară a lui Losev, în care credea. Ce însemna această credință, era greu de spus, probabil i se părea că Losev știe ce trebuie și ce nu trebuie să facă. Președintele emana o certitudine binefăcătoare.

Părea că Anisimov ascultă cu atenție proiectele de însă-nătoșire morală a populației, zîmbetul lui obraznic dispăruse, dar, peste un timp, Nikolai Nichitici auzi o melodie. Fără să desfacă buzele, Anisimov fredona acum distinct cântecul despre soldatul de hîrtie :

„Vroia să schimbe lumea
Fiecare să fie mai fericit,
Dar el însuși se legăna de o ață
Doar era un soldat de hîrtie.“

Poate că Anisimov începuse mai de mult să cînte. Nikolai Nichitici ar fi vrut să-l ia de guler pe mucosul

ăsta, să-l ia și să-l arunce în sus, sau să-l azvirle pe fereastră, sau să-i lege miinile și picioarele într-un nod, ca să țină minte... Chiar începu să-și miște palmele enorme, desfăcu degetele. Dar preferă un răspuns demn.

— Uită-te la tine, Anisimov — spuse el. — Eu cred că tu semeni mai curînd cu soldatul de hîrtie.

— Ei, pușorule ! — spuse Anisimov și refuză categoric să se ducă la Losev să-i mulțumească pentru că l-a eliberat.

Deci Nikolai Nichitici avea dreptate. Nerecunoștința este cea mai josnică trăsătură a omului. Ce poți să te aștepi de la un individ care nu știe să prețuiască bună-tatea și grija cu care e înconjurat. Din cauza nerecunoștinței apare în suflet putreziciunea și ticăloșia.

Asta îl zguduise pe Anisimov. Nikolai Nichitici nici nu se așteptase că o să se înfurie așa. Incepu să se scuture și să tremure. Țipă că nu există o asemenea lege — să fie dus la un om cu care el nu vrea să discute. Argumentele lui Nikolai Nichitici, care-i spunea că Losev intervenise pentru el și-l eliberase, îl enervară și mai tare pe Anisimov și, ieșindu-și din sărite, strigă că Losev este un mincinos, un ipocrit, un fariseu, că are aparențele unui om drept și de aceea esența lui ticăloasă e și mai dezgustătoare.

Nu suporta să audă așa ceva despre Losev, era o calomnie, o porcărie și încă în prezența oamenilor. Nikolai Nichitici încercă să se opună, să dezmință. De ce e Losev mincinos ? Pentru că a ordonat să fie pedepsit cu toată severitatea și acum se zbate și roagă să fie eliberat ? Asta-i minciună ? Asta e ? Incepu și el să strige, ca să-l facă pe Anisimov să tacă, nu-și ieșise încă din fire și numai cînd Anisimov bătu din picioare urlînd că vrea să stea la pușcărie, să fie judecat, că n-are nevoie de mila nimănui, că i se rupe... numai atunci Nikolai Nichitici îl luă și-l scutură făcîndu-l să tacă. Șeful miliției se simțea învins, niciodată nu-și permisese așa ceva. Cu forța lui ar fi putut să-i rupă coasta mucosului ăstuia. Nu-și reveni imediat după toate jignirile și porcăriile pe care le strigase Anisimov, dar, din fericire, acum el mergea în spate liniștit, fără să emită vreun sunet.

Desigur, în birou, Nikolai Nichitici nu-i povesti lui Losev tot ce se întîmplase, dar acesta înțelese repede.

— Nu vă supărați pe el, Nikolai Nichitici, Anisimov are un complex de inferioritate. Vă invidiază pentru forța

dumneavoastră și, ca orice om slab, vrea să vă întreacă. Măcar în insulte. Procedul nu e foarte nobil.

Anisimov își viri degetele în buzunarele blugilor și începu să-l privească pe Losev cu un interes tenace.

Dacă nu l-ar fi rugat Losev, șeful miliției nu l-ar fi lăsat singur în birou cu psihopatul ăsta. Anisimov se purta ca și cum ar fi știut un secret și chiar și Serghei Stepanovici acționa ciudat, fără logică. Dar părea foarte sigur pe el și asta-l liniști pe șeful miliției.

Cînd ieși, observă în scuar două fete. Pe una dintre ele, pe profesoara Tucikova, o cunoștea. Îl priveau ușor-tînd.

Kostik nu dădu curs invitației lui Losev de a se așeza. Rămase în picioare în mijlocul biroului.

— Deci te-ai supărat? Ești un primitiv. Te-ai supărat că nu te-am susținut, că nu am lădat fapta ta eroică. N-am stat umăr lingă umăr, nu te-am apărat cu pieptul meu... Ba, te-am băgat și la arest. Acum ți-e milă de tine și ne disprețuiești pe toți. Cum spunea — oițe?, vite? Asta e jignitor. Nu știu dacă ai observat, nimeni nu te-a susținut, dar nici nu s-au supărat pe tine. Nu-i așa că-i curios? N-ai reușit să trezești interesul maselor. Ei sînt de vină sau tu? Împotriva cui i-ai ridicat? Împotriva huliganilor? Aia e! Împotriva oamenilor muncii care veniseră să facă o treabă.

Losev păsea prin birou pe lingă Anisimov, la dreapta, la stînga, dar Kostik nu se întorcea spre el. Stătea palid-transparent, subțire, cu o siluetă de invidiat, din cauza părului lung chipul lui slab părea trist și străin. Ceea ce înaintea îl iritase pe Losev acum îi devenise simpatic.

— Ce-ți pasă! Dacă ai dreptate, îți permiți să te bați, să țiți. Așa nu se poate rezolva problema, dar, în schimb, tu te-ai descărcat. Și pe urmă?

Kostik tăcea.

Losev se apropie din partea cealaltă și-l privi.

— Mă rog, probabil că m-am înșelat. Pentru tine, ambiția e mai importantă decît scopul. Vrei, acum, să-mi arăți că ești supărat pe mine. Iar restul e secundar. Și lucrul pentru care te-ai bătut. Credeam că ești un tigru și, de fapt, ești o potaie.

Kostik tresări.

— Și eu m-am... înșelat. În ceea ce vă privește.

Losev se scutură, dău din umeri.

— Astea-s pretexte!

— M-ați făcut mincinos în fața tuturor.

— Și ce-i cu asta? — îl întrebă calm Losev.

— Cum, ce-i cu asta?... Rîcikov m-a făcut nemernic.

Dumneavoastră nu vă pasă. Dar eu nu pot. Nu vreau. Eu... eu v-am tot așteptat. Eram gata să rezist pînă la moarte. I se simțeau lacrimile în voce, dar se stăpîni și se uită la Losev cu ură. Și dumneavoastră... Asta se cheamă trădare.

— Și rezultatul?

— Care rezultat?

— Ce am dobîndit! Ce am dobîndit pentru astăzi și pentru mîine.

— Nu înțeleg — se încurcă și se fistici Kostik.

— Păi asta e, că nu înțelegi, dar dai verdicte. Rezultatul e că nu se mai lucrează la golf. Clar? Nu se mai taie. Așa e?

Kostik se uită gînditor la Losev, apoi, ajungînd la o concluzie, spuse adresîndu-se nu lui Losev, ci unui ascultător nevăzut:

— Așa e. Sînt un prost. De ce m-am băgat? Ce, e treaba mea? Tăiați, distrugeți — ce-i pasă poetului de voi. Muzica voastră nu-mi place. Am eu muzica mea. Și cu aceeași expresie rece, înstrăinată, își făcu palmele căuș și începu să cînte imitînd saxofonul, bătînd cu călcîiele în ritm de step. Mă doare buza. Altfel v-aș fi arătat cum fac ca Bobby Goodwin. În rest, n-o să mai fac, nene. Distrugeți! Construiți filiale, aeroporturi, discotecii...

Losev se așeză pe un colț al biroului, bălăngănindu-și un picior.

— Radicalismul e o neputință a gîndirii. Te azvîrli. Desigur, e frumos să te opui cu mîinile goale, ca un comunard la Paris. Numai că ei, înainte de a sta așa, s-au luptat. Și pentru Golful Jmurkino trebuie să te lupți. Să găsești variante, să calculezi, să convingi, să scrii cereri, să-ți scoți căciula și, în același timp, să-i șmecherești. Și să renunți la ambiții. Nu se pune căruța înaintea boilor. Losev își îndreptă privirea către colțul de sus, spre același ascultător invizibil. Altfel ți se spune: tu ce-ai păzit, unde te-ai uitat, pentru ce ai fost numit acolo? Asta, așa, ca sens, expresiile concrete pot fi mult mai neplăcute...

Losev pufni : Ricikov nu e Bastilia ! Te speli pe mâinile tale dotate cu mult talent muzical, pentru că reputația ta a avut de suferit ! O să recităm versuri și n-o să ne mai ocupăm de fleacuri. Sintem prea curați, nu-i pentru noi murdăria asta. Losev își aduse aminte de Liubov Vadi-movna și se supără. Toți sînteți la fel, nu vreți să știți nimic, de nici un fel de împrejurări, fiecare se vede doar pe el...

Kostik se uita gînditor, ca și cum ar fi meditat nu la cuvintele lui, ci la alte lucruri importante, despre care Losev nu vorbea.

— Așa că dacă-i vorba de trădare, nu știu cine pe cine a trădat — spuse Losev accentuînd cuvintele. Cînd oamenii sînt lasi sau temători își găsesc justificări superbe.

Cuvintele îl treziră, le înțelesese, dar nu se întîmplă ceea ce așteptase : Kostik înflori într-un mic suris victorios.

— Știți, Serghei Stepanovici, acum semănați perfect cu Iuri Emelianovici, și el cam tot așa vorbea despre Astahov.

Și, înveselit, începu să se plimbe prin birou.

— Ce legătură are Polivanov ? Ia lasă-mă...

— Și pentru Iuri Emelianovici scopul scuză mijloacele. Nu ? Chiar dumneavoastră l-ați judecat pentru asta.

Kostik rosti cuvintele din mers, fără să-l privească pe Losev. Se opri lingă fereastră și, uitîndu-se pe stradă, o deschise. De pe pervaz căzură niște muște moarte, un miros de ulei încins veni dinspre cantină, un miros greșos care-i provoacă imediat lui Losev dureri de cap.

— Ce, te crezi la tine acasă ? — spuse Losev. Închide fereastra !

Kostik nu răspunse, se aplecă în afară, fluieră pe cineva și făcu semne cu mîna. Losev se apropie de el și, privindu-i peste umăr zări în scuar, pe bancă, două femei. Cea în pantaloni și cu o haină în carouri era Tucikova. Se întuneca și Losev mai curînd o simți decît o văzu. Și pentru că ghicise, se bucură. Simți pe dinăuntru un val de căldură. Ca atunci cînd ea îl chemase la telefon. Ridicase chiar el receptorul și îi auzise vocea. În birou se aflau membrii echipei de control obștesc și, în loc să comute convorbirea la secretariat, răspundea el, deși văzuse că e sunat din oraș. Niciodată nu-și permisese vreo impolitețe, dar acum procedase ca și cum ar fi așteptat acest apel.

Receptorul din material plastic se încălzise. În strînsoarea lui părea că pulsează. Vocea era foarte aproape, auzea cum se lovește limba de dinți, de cerul gurii, parcă îi văzu capul dat pe spate și gura umedă, întredeschisă. Nu se mai întîlniseră de cînd ea fugise de la Polivanov ; crezuse că nu se mai gîndește la ea și totuși auzindu-i vocea fu cuprins de un val de căldură, deși în el totul înghețase. Controlorii așteptau, nedîndu-și seama de starea lui. Ar fi putut să-i spună să treacă pe la el, dar în loc de asta îi promisese că o să aranjeze treaba cu Anisimov, fără ca măcar să-i propună să-l mai sune o dată.

O față înaltă și subțire îl întrebă pe Kostik, strigînd dacă mai stă mult.

— Acuși — răspunse Kostik, întorcîndu-se către Losev. Pot să plec ?

Losev se luminează la față. Tucikova îl văzu și-i făcu semn cu mîna. La fel ca mai înainte lui Kostik. Încercă să-și închipuie cum îi vede ea acum pe amîndoi, pe el și pe Kostik, în dreptunghiul luminat al ferestrei. Ar fi vrut să prelungească această clipă.

— Poți să pleci, spuse el.

Losev își aminti că dorise să-l atragă pe băiat de partea lui, deoarece știa că totul i se va transmite Tucikovei și probabil voia să se justifice în taină și nu prevăzuse o asemenea dușmănie inversunată, era convins că, în cele din urmă, i se va mulțumi...

— Acum nu mai are nici o importanță — spuse Losev. Dacă nu vezi nici o deosebire între mine și Polivanov, înseamnă că m-am înșelat. Scuză-mă, te rog, mi s-a părut.

— Înseamnă că nu meritam să mă eliberați ?

Losev scoase din buzunar o tabletă de ciocolată și rupse o bucățică.

— Vrei ?

— Nu.

Losev mîncă bucățica de ciocolată.

— Cîți ani ai ?

— Douăzeci.

— Oho ! Eu credeam că ai șaptesprezece... Zici că sînt ca Polivanov. Poate că e un pic de adevăr în ce spui tu. Dar nu e asta, nu e asta... Dacă vrei să obții ceva — trebuie să știi să renunți. Dacă nu te apleci, nu te poți îndrepta. Ai văzut cum face oaia — ca să-și hrăncască mielușelul,

ingenunchează. Vorbesc despre viața practică. Singura unitate de măsură e conștiința. Mijloace absolut curate nu există. Și tu ai fost nevoit să-l lovești pe Ricikov. În numele unui așa-zis scop înalt. Și ce-ai făcut tu a fost moral? Ce vină avea el? Nici măcar nu te-ai scuza. Și dacă ai fi fost tu cel mai puternic?... Am citit nu de mult în *Komsomolskaia pravda*, că binele trebuie să aibă pumni puternici. Ești de aceeași părere?

— Dar voi ce credeți, copii? — imită Kostik dulcșag pe cineva. Știți ce cred eu? Dacă omul are întotdeauna dreptate, dacă acționează conform regulilor și instrucțiunilor, ce nevoie mai are de conștiință? Mă rog, eu n-am acționat cum trebuie, dar dumneavoastră ce-ați decis? Se uită deodată la Losev, pătrunzător, cu ochii unui copil care înțelege totul.

— Obraznic mai ești! — se miră Losev. Poate că o să-mi ceri și dovezi? Țiți permiți cam multe...

— Nu mi-ați răspuns. Dumneavoastră ce-ați hotărât?

— Losev se trase brusc la față, pomeții îi ieșiră în afară, pielea i se încreți în jurul ochilor deveniți neîndurători — în asemenea momente lovea direct la țintă. Nu strigă, nu amenință, furia îi sugera intonațiile care acționau dureros asupra lui Kostik. Tonul era milos și indiferent, ca și cum Losev ar fi examinat o giză sub o lupă. Ce drept are Anisimov să-i dea lecții, să-i facă morală, cine e el, cine-și închipuia că este? Un bărzăune de prinos, care poate ataca pe oricine și să se lege de toată lumea? Ce vrea? Îi demonstră lui Kostik că e un om de nimic, un ambițios limbut, capabil de explozii, dar inapt să ducă o treabă la bun sfârșit. Un neisprăvit în care nu poți să ai încredere... Își dădea seama că e nedrept, văzu cum ochii lui Kostik se umplură de lacrimi, cum strângea din dinți. Și deodată Losev înțelese că nu mai poate amîna, că pauza dintre plecarea lui Ricikov și sosirea unei noi grupe, aceste câteva zile sînt singura amîinare permisă.

— De ce dracu' te-ai băgat! Ai scăpat încă destul de ieftin! — conchise el fără nici o legătură și închise cu putere fereastra. Hai, du-te, ești așteptat, ajunge.

Erau încă în scuar toți trei cînd Losev ieși pe poartă. Fu nevoit să se apropie.

— Serghei Stepanovici, vă mulțumim, vă mulțumim foarte mult — spuse Tucikova și se uită la Losev cu aceeași admirație care-l stîngherea.

Îi mulțumi și fata cealaltă lungă și slabă. Apoi, amîna-
nuă se uită la Kostik.

— Ei, ce trebuie să zici? — spuse Tucikova vesel și ușor.

Kostik aprinse o țigară și trase un fum.

— Dumneavoastră, Tatiana Leontievna, trebuie să vă mulțumească, spuse Losev.

— De ce l-ai rugat? — întrebă Kostik. De ce dracu'?

Mai bine m-ar fi închis. N-am nevoie de darurile lui.

— Taci! — spuse Tucikova. Ești pur și simplu un porc. Ești un prost sau un porc.

— Tatiana Leontievna, Kostik nu e un porc — spuse fata.

— Scuzați-mă, Serghei Stepanovici, zise Tucikova.

— E la fel ca Polivanov — spuse Kostik. Degeaba îți ceri scuze. Toți sînt la fel.

— E logic — afirmă Losev. Toți cei care i-au făcut un bine, se aseamănă. Rămîneți cu bine. La revedere.

— Nu, vă rog, mai rămîneți o clipă — spuse Kostik. Sînt nerecunoscător. Și șeful miliției mi-a reproșat-o. E tipic pentru modul de gîndire al unui milițian. Tineretul trebuie să fie recunoscător. Polivanov consideră că toți trebuie să-i mulțumim. Păi, nu? — El a salvat tabloul! Poate chiar și viața lui Astahov. Și dumneavoastră, Serghei Stepanovici, considerați că meritați mulțumiri. Serghei Stepanovici mi-a explicat la ce chinuri e supus. Lacrimi tainice, departe de lume, fii atentă, Tan'a.. Așteaptă. Nu știu de ce m-a eliberat. El are tot felul de planuri. Nu face nimic degeaba. Are întotdeauna un scop. Doar că nu știm care... Orice ar fi făcut cu mine, ar fi fost în numele unui țel, asta e ceea ce trebuie să știu ca să fiu recunoscător pentru că sînt folosit. Vă mulțumesc că m-ați arestat, că m-ați făcut derbedeu, vă mulțumesc că m-ați eliberat. Ura! pentru Serghei Stepanovici! Trăiască eliberatorul nostru, cerberul idealurilor noastre!

Losev se simți umilit. Ofensa îl ardea, îi provoca o durere în piept. Mergea încet, cu pași măsurați, căutînd un prilej de a se descărca, de a se ușura. Trebuia tot timpul să salute și să răspundă la saluturi. Incapabil să alunge proasta dispoziție, mergea greu, încet, strîngea și desfăcea pumnii, fără să-și dea seama, bombănea, strîm-

bîndu-se de amărăciune. Seara era caldă. Strada principală — plină de lume. Ar fi putut s-o ia prin ulicioarele laterale, dar — fără să știe de ce — o luase de-a dreptul și fu obligat să răspundă mereu cuiva. Se trezi față-n față cu un tip cu barbă, care-l ținea de umăr și-i demonstra ceva. Losev se uită la el încruntat pînă realizează că e Pantiuhov, căpitanul remorcherului, deputat în Consiliul orașenesc; în cele din urmă, reuși să devină atent, cu ațit mai mult cu cît Pantiuhov spunea lucruri interesante. Dar pentru că nu putea să scape și trebuia să-l susțină să-l aprobe, Losev se simțea din ce în ce mai rău. Ce prostie! Sperase ca, împreună cu Anisimov, să ridă de modul în care a reușit să-l ducă pe Grișcenko și să obțină amînarea... Și, în loc de asta, fusese insultat. De ce? Ca și cum lui i-ar fi făcut plăcere vicleniile, învîrtelile; e mult mai simplu să te bați, să te alegi cu niște vînatăi și să stai în arestul miliției... Și nu poți să explici nimănui nimic, nimeni nu vrea să priceapă complicațiile vieții de slujbaş.

Voia să-și examineze planul, ce și cum, dar probabil că n-o să mai aibă timp. E prea tîrziu. Amînarea era bună pentru o situație de urgență, dar poate că tocmai din cauza urgenței totul va crăpa și se va prăbuși.

Îl supărase în special faptul că discuția se desfășurase în fața Tucikovei. Amorul propriu nu-i permisesse să se apere, să-l contrazică pe derbedeu. Dar oare Tucikova nu pricepuse? Oare ea nu văzuse nedreptatea? I se părea că ea ar fi trebuit să-l lase pe Kostik și să fugă după el, să-l ajungă din urmă, ar fi trebuit, asta e — ar fi trebuit să simtă cît îi este lui de greu.

Încerca s-o sugestioneze să vină după el și, în același timp, ridea de speranțele lui prostești. Cui îi pasă de trăirile lui? Băiatul fusese cinstit, spusese ce gîndea, exprimase ce înțelegea. Băiatul avea tot dreptul să fie supărat. Acum înțelegea că același ghem fierbinte de supărare îl ardea și pe Kostik.

— Bravo vouă — îi spuse el trist lui Pantiuhov. Bravo vouă, puneți problema la sesiune.

Coti pe strada Gornaia, care era pustie și măturată de vînt; felinarele începeau să se aprindă, pilpiind. Frunzele se agitau sub pași, fugeau, zburau, se țirau pe pămînt, erau multe, încă verzi, dar deja lipsite de viață. Teii foșneau neuniform, se auzea de sus un zgomot puternic, inegal.

Era acel ceas al verii tîrzii, cînd se simt amenințările toamnei, ale ploilor, ale ofilirii.

Losev urcă dealul încet, simțea în tot corpul oboseala mîlei. Umerii purtau greutatea capului, mîinile îi atîrnau, chiar și părul avea o anumită greutate.

...În acele ierni cînd, copil fiind, se dădea pe aici cu minia, la vale, pînă la rîu, se reîntorcea spre vîrfurile dealului fugind, ud de transpirație, gîfîind bucuros de oboseală. Era o oboseală odihnitoare....

...Nu-i veni să creadă că Tucikova era lingă el.

Îl apucă de mînă, aproape că se agată, abia trăgîndu-și sufletul, în timp ce el continua să meargă fără să se întoarcă.

— Totuși... deci, dumneavoastră sînteți, spuse Losev cu o voce tremurată.

Nu voia s-o întrebe cum de l-a găsit, cum de a știut că o cîntise pe Gornaia, nu trebuia să vorbească deloc despre asta. Îi simțea doar greutatea caldă a trupului și bătaile inimii.

„Deci... deci nu l-ați crezut, nu-i așa că nu l-ați crezut?“, repeta el mulțumit, dar nu cu voce tare, ci în gînd, pentru că nu era în stare să vorbească. Dacă ar fi deschis gura, cine știe ce ar fi spus. Durerea și recunoștința îl sufocau.

Făcuse bine că se abținuse, că-și reținuse sentimentele. Să-ți stăpînești recunoștința e mai greu decît să-ți stăpînești minia. Și dacă și-ar fi dat drumul? Dacă ar fi deschis gura, cine știe ce ar fi ieșit, poate că ar fi sărutat-o, ar fi plins, ar fi îmbrățișat-o... Cine știe? Și totuși, pentru prima oară, mult lăudatul lui echilibru nu-l făcu fericit. Cîte elanuri reținute nu fuseseră în viața lui Losev. Unde ar fi putut să-l ducă, în ce vieți netrăite? Losev nici nu și le putea imagina. Asemenea elanuri erau din ce în ce mai rare în ultimii ani. Ceea ce pe Losev, ca om realist, îl bucurase. Treptat se obișnuise să se supună celui alt, celui Losev care nu-și pierdea capul, celui care ivindu-se în asemenea clipe îl oprea, îi spunea ce se cade și ce nu se cade să faci. Losev îi recunoștea puterea și numai acum, cel puțin așa i se părea, își dădu seama cît e de robît.

În tot timpul ăsta, Tucikova îl ocăra pe Kostik. Spunea că e un prost, că n-are dreptate, că nu e în stare să înțeleagă, că e un om nesimțitor, incapabil să pătrundă, să iubească, un invalid din punct de vedere sentimental...

Cuvintele ei îl consolau. Supărarea se topea. Ce legătură avea dragostea? Losev nu sesiză, dar acum n-avea importanță, important era că Tucikova suferea pentru el, se revolta. Se distanța de Kostik.

Ea încă nu-și regăsise suflul. Fața lui era umedă. De cuvintele ei îl bucurau, nu-i venea să le creadă — dacă vorbește așa ca să-i ușureze sufletul, ca să-l liniștească. De fapt, ea îl aprobă pe Kostik ca și înainte doar sînt prieteni și au să rămînă prieteni... Îi spuse toate astea cu destulă grosolanie.

De mirare, buzele i se rotunjiră, ea se împiedică și izbucni într-un rîs calm.

Din acest moment, Tucikova dobîndi o oarecare superioritate. Respirînd încă greu, îi explică cu o răbdare profesională că băiatul n-are rude și că ea are grijă de el — cu atît mai mult acum, cînd s-a ajuns la miliție — că are un caracter dificil, care-l poate duce departe. Orfan, Kostik se lipise de Polivanov, îl respecta, se mîndrea cu casa acestuia. Jumătate de an lucrase la planul care înfățișa orașul Likov înainte de revoluție, deocamdată pe hîrtie, într-o proiecție octogonală. Cînd s-a întîmplat *totul*, el a suferit îngrozitor, „barca s-a dovedit a fi de hîrtie, iar marmora — carton...” Reieși că, în ziua aceea, Losev îi lovisese pe toți iremediabil. Se atinsese de o ramură și se mișcaseră zece. Și ea, Tucikova, fusese disperată, iar Kostik se îmbătase și arsese planurile. Le-a dus la Polivanov și acolo, în grădină, le-a dat foc. N-a lăsat pe nimeni să se apropie. Iar el plîngea. Și odată cu desenele a ars tot ce ea ce adora. El e un maximalist, un frenetic, își transferă admirația de la Polivanov spre Losev, ca să se răzbune pe Polivanov și pe sine însuși, ca o provocare la adresa întregii lumi...

Recunosc că, într-o măsură, era ea vinovată — ea îi spusese lui Kostik că Losev este un conducător ideal, că e un om de cîste și onoare, un adevărat patriot al orașului... Repeta aceste vorbe fără nici un pic de jenă, fără ironie, ca și cum ar fi fost vorba de cine știe ce erou; cînd Losev încercă s-o contrazică, ridică glasul, aducînd ca exemplu șalupa pe care marinarii o dăruiseră școlii, dar toți știau că, de fapt, Losev îi obligase. Se înfierbîntă brusc și începu să înșire alte întîmplări: despre o îngrijitoare și o capră, întîmplări pe care Losev le uitase de mult, ca și povestea cu șalupa; la școală însă erau vii, directoarea le

repetă ca pe niște pilde. ... Întrerupîndu-se, Tucikova veni la Kostik, grăbindu-se să explice cum, după terminarea școlii, începuse să muncească, cum fiind considerat fruntaș i s-a spus să ia cuvîntul ca să-și ia un angajament în numele tinerilor muncitori, dîndu-i-se un discurs scris și un articol pentru ziar care trebuia doar semnat. Kostik a vrut să adauge ceva și nu știu ce cretin i-a interzis. Kostik s-a înfierbîntat, n-a mai vrut să ia cuvîntul, a făcut scandal ca un prost, pe scurt, nu l-au iertat, i-a dat demisia și i-au atîrnat o tinichea de coadă. Dacă nu s-ar fi încapătînat, ar fi fost și astăzi un cunoscut inovator. Dar totul a pornit invers și e greu să reintre în normal. E maximalist și intolerant, ori — ori, nu admite nici nici un fel de slăbiciuni. Îl privi pe Losev în față și îl luă din mîini cu degetele desfăcute — ce să faci cu el, ce-i de făcut? Drama lui Kostik e că el nu vrea să înțeleagă cît de complicate sînt lucrurile. Ea personal nu s-a îndoit nici o clipă că Losev face tot posibilul, fără să țină seama de obstacole. În cuvintele ei era o credință de neclintit, ca și cum ar fi vrut să-l convingă chiar pe Losev. Nu putea să-și imagineze ce s-a întîmplat acolo, în birou, între Losev și Kostik, dar orice ar fi fost, ea era de partea lui Losev, el nu putea să facă ceva rău, era gata să-l justifice, alăturînd orice dubii.

— Și cu o asemenea încredere e greu, Tania, — zise Losev, spunîndu-i pentru prima oară pe nume.

— De ce?

Losev se scărpină mîhnit la ceafă.

— Îmi pui atîtea pe umeri că nu pot să le duc.

— Scuzați-mă. n-am vrut, am dorit doar...

Losev îi simți căldura brațelor.

Între felinarele rare atîrna întunericul, se iveau din cînd în cînd ramele luminate ale ferestrelor, perdelele, floriile mesele pregătite pentru cină.

O luă de braț și se uită împrejur. Încă acum cîteva zile ar fi putut să meargă așa cu Tucikova chiar și pe strada principală, fără să se teamă, nimeni nu s-ar fi gîndit la nimic. Ce, cu puțină lume mergea de braț? Nu dădea nici o atenție faptului. Probabil că asta era. Juravliov, locțiitorul lui nici nu s-ar fi sinchisit, ar fi îmbrățișat-o dacă ar fi avut chef, toți s-au obișnuit cu aventurile lui, sau, cum le spune el — flirturi. Morșchihin spunea mereu bancuri, Timofeeva înjura de mamă, Gorșkov venea din

cînd în cînd beat. Dar dacă același Juravliov ar fi încercat să înjure sau să bea în timpul programului — toți ar fi fost indignați. În ceea ce-l privește pe Losev, avea voie să bea cu cei cu îngrijitorii sau să danseze la cine știe ce nunt putea să citeze vreun înțelept sau să bată cu pumnul în masă, să strige, să iasă din birou trîntind ușa — toate acestea i se iertau, știau că e impulsiv, dar nu e ranchiunos, după incident el mergea primul să se împace, aveând darul de a aplană conflictele cu o glumă sau prin vreună metodă de-a lui. Dar flirturi, plimbări pe întuneric — acestea nu i se permiteau.

— Doamne, cum aș vrea să vă ajut! — exclamă Tania, explicîndu-și în felul ei suspinul lui. Dacă aș ști că pot, aș face orice!

Era și disperare și entuziasm în vocea ei. Mai tîrziu că se reîntoarce la această clipă, cînd dorise s-o sărute dar fusese brusc cuprins de o îngrijorare neplăcută — ce urmărise ea cu aceste cuvinte? La ce se referise, de fapt? Probabil că vroia ceva. Oricît de rușinat se simțise pentru această bănuială, nu putea s-o îndepărteze: celălalt Losev aștepta cu cinism momentul în care Tucikova îl va ruga ceva și îi va fi mai clar pentru ce s-a străduit.

O felie de lună de culoarea lămîii luminează cerul. O mulțime de stele mari străluceau, licăreau, fremătau, ca frunzele ude.

Vocea Tucikovei răsuna, se modula, ca și cum ar fi fugit împreună cu Losev, se străduia să fie cît mai mult cu el, să prelungească întîlnirea lor întîmplătoare. Îi vorbea despre directoare, despre elevi, despre orele interesante pe care o să le aibă la anul, despre cum înțeleg copiii tabloului lui Astahov, despre meritul directoarei, cu care poți să discuți, să te cerți și să lupți pentru opinia ta, pentru că, oricum e un om minunat. Losev află că soțul directoarei își pierde vederea, că aceasta merge cu el la pescuit, îi citește cu voce tare, îi scrie rapoartele, iar șeful direcției sanitare, unde lucrează bărbatul ei, se prefacă că nu observă nimic, îl scutește de orice birocrație în plus.

În povestirile ei, oamenii erau mai frumoși, mai buni decît îi știa Losev. Pe Cistiakova — de care Losev nu că se temea, dar o evita, pentru că era abilă, apărea în momentele cele mai nepotrivite, cu întrebările ei subtil otrăvite — Tania o considera o femeie elegantă și veselă,

aria îi plăcea să facă tipare de bluze pentru toate cucoarele din Lîkov. Și doctorița aceea tunsă scurt, Nadejda Alkoliaevna, carc-l îngrijea pe Polivanov, e o femeie înaltă, stă într-un apartament comun și curăță după toți locatarii coridoarele și vestibulul, bucătăria și closetul... Veni, nu știu cum, vorba despre Roghinski și Tania începu să descrie cu înflăcărare cît este el de cult, muncitor, cinstit și recunoscător imediat, cu un sentiment de vină, că o plictisește îngrozitor.

Losev fu gata s-o întrebe cine o obligă să-l rabde? Dar nu se amestecă — autoritatea pe care o folosea în discuțiile cu oamenii și care lor le plăcea, și fără de care nu s-ar fi descurcat, nu era potrivită acum. Tania consideră fiecare cuvînt al lui drept o revelație. Ar fi acceptat orice observație și ar fi acționat în conformitate, dar disimilitățile ei, încrederea ei îl făceau să fie prudent.

— Uite ce-am făcut — spuse el trecînd cu degetele pe barele groase din gardul de fontă al parcului. În întuneric, în bezna frunzișului des, grățile astea imense reușeau să fie și mai negre. S-au dus o groază de bani... De ce? Opera mea. Un prost ca toți proștii, orice s-ar spune.

Tucikova rîse și din cauza asta Losev se simți bun și fericit și, ca și cum s-ar fi aruncat într-o apă rece, începu să-i povestească despre întîlnirea de pe mal cu Liubov Vadimovna, întîlnire care-l chinuia încă. Recunosc că-l rugase pe Kamenev să-i dea pentru ea o gradație, știind foarte bine că o să fie refuzat, pentru că de-abia ceruse o mulțime pentru casa de nașteri, epuizînd toate limitele generozității lui Kamenev. A amînat, a amînat și, în cele din urmă, i-a vorbit lui Kamenev despre Liubov Vadimovna — doar ca să-și liniștească conștiința, să aibă pe cine să dea vina. Pe seama ei, dobîndise o mulțime...

Fierbind, Losev demonștră cruzimea politicii lui, nu-și găsi nici o scuză. Ca și cum s-ar fi luptat cu celălalt Losev și ar fi simțit gustul amar al satisfacției.

— Și ce-i cu asta, doar e minunat! — exclamă Tucikova.

El nu-i înțelese bucuria, istoria asta îl munea și îl chinuia.

— Ar fi trebuit să vă apropiați de ea și să-i povestiți cum a fost. De ce n-ați făcut-o? Pentru că așa v-a ordonat conștiința. I-ați fi spus și Liubov Vadimovna s-ar fi conso-

lat. Ar fi înțeles că nu degeaba ați procedat așa, ci pentru o treabă importantă...

— Adică să mă justific așa, fără martori ?

— Nu puteați să-i dați un telefon din cabinetul lui Kamenev și să vă cereți scuze.

— Și de ce era ea datoare să înțeleagă ?

— Nu, nu știți să discutați cu oamenii.

— Eu nu știu ?

— Știți să le faceți morală, să le demonstrați, să-i apărați, dar să vă împărtășiți, să le spuneți ce-i în sufletul dumneavoastră — nu știți.

— Și pentru ce ar trebui să-mi deschid sufletul ?

— Pentru că oamenii și-l deschid în fața dumneavoastră. Vin și vă povestesc. Iar dumneavoastră îi prețuiți doar pentru fapte — dacă au făcut, sînt buni, dacă n-au făcut — sînt răi. Așa nu se poate.

Îi spuse toate astea cu o convingere comică, tăind aerul cu palma, încît Losev se înveseli. Dracu' știe de ce, dar tinerilor li se pare totul simplu. Izbuteau să găsească soluții firești, poate ineficiente, dar libere și ei înșiși sînt liberi.

Din cînd în cînd, Tania îl întreba cu severitate :

— Înțelegeți ?

El dădea din cap mirat și totodată bucuros de curajul ei. Ținea minte cum îi spusese :

— E foarte bine că vă chinuiți și că vă doare totul. Nici nu știți ce extraordinar e !

— Mare fericire !... — mormăi Losev.

Dar ea rîse, fără să mai explice ceva.

La Tucikova erau în vizită sora ei împreună cu soțul. El era ziarist la Moscova, ea le arătase tabloul lui Astahov și el voia să scrie ceva. Dacă Losev ar vrea să vină să facă cunoștință cu ei, n-ar fi rău. Losev îi mulțumi. Poate altă dată. La despărțire, îi întinse mîna și atunci se petrecu ceva neașteptat : Tucikova îi luă palma cu ambele mîini, își lipi de ea obrazul și o sărută repede. Obrazul ei fierbinte, nasul rece, buzele uscate — toate astea le înregistrează simultan. Losev îngheță. Se trezi după dispariția Tucikovei, în timp ce se întorcea și picioarele i se mișcau, iar înăuntru totul era încrămențit și, numai acolo, în profunzime, unde se nasc gîndurile și sentimentele, se petrecea ceva.

TREBURILE MERGEAU BINE. DES-

... de bine. Nu poți conta niciodată pe un succes deplin. Trebuie să sper. Întotdeauna trebuie să-ți pregătești o rezervă. La Direcția regională comercială întreprindere : instalația frigorifică fusese repartizată unui nou magazin universal sătesc, dar obținuse în schimb un lot de îmbrăcăminte pentru copii și niște mobilă poloneză. La Regionala căilor ferate se aprobă trecerea gării în planul de reparații și i se promisese că se va sistematiza piața din fața gării. Aici avusese noroc. Losev venise tocmai cînd se căuta o formulă. Întîmplător, din fragmente de frază înțelese esența problemei, se băgă în vorbă cu o nimeri. Rezolvă fără pierderi și statele de funcțiuni. Și totuși nu era mulțumit.

Din sector în sector, din birou în birou avea, pregătită într-un bloc-notes special, o listă pentru fiecare. Ca să nu uite ce trebuie făcut la serviciul financiar și ce, — la cel industrial. Iar într-un dosar avea hîrțile bătute la mașină — dacă nu întîmpină rezistență, să aibă pe ce obține o semnătură. Asta-i baza. Avem tot ce ne trebuie — și baze, și reguli, și griji. Nu poți să-i iei brusc : salut, de ce mi-ați tăiat banii pentru telefoane ? Întîi trebuie să vorbești cu ei ca și cum i-ai cunoaște de mult. Toți au familie, necazuri. Era, în special, foarte atent cu femeile. Ele aveau o atitudine oarecum maternă față de orașelul lui prăpădit, care nu era pe lista obiectivelor principale. Lăudă noua coafură a Nataliei Nikolaevna, observă că toate fetele din secție sînt bronzate și că Ania are niște măgele noi extraordinare. Fiecare funcționară era, pe lângă toate, și femeie. La el, la Likov, nu putea să-și permită așa ceva. Aici, la regiune, simțea cum îi revine curiozitatea masculină, se conecta ceva și începea să observe bluzele asortate, eșarfele, gențile, fardul pus cu grijă în fața oglinzii — tot ceea ce constituie farmecul, jocul vieții de femeie, indiferent de vîrstă. Femeile simțeau acest interes sincer față de ele, adică față de felul cum sînt împodobite, deci totuși față de persoana lor. Complimentele lui privitoare la rochii, coafuri, felul cum el le observa și le aprecia erau mai prețioase decît obișnuitele daruri sub formă de parfum sau bomboane, pe care le primeau de obicei „domnișoarele de la regiune“ din partea

celor veniți în delegație. Nu poți să întreții o relație prin cadouri — își învăța Losev colaboratorii. Relațiile trebuie menținute permanent, nu de la o solicitare la alta.

— S-a întâmplat ceva? — îl întreabă Natalia Nicolaievna, parcă fără să observe glumele și hohotele lui de ris.

Stăteau în spatele unui perete de sticlă. Buclele frumoase aranjate făceau ca fața ei de cîrnă să semene cu cea a unei păpuși. Acest aspect de jucărie și permanenta ei veselie induceau în eroare. Pe geam erau lipite portretele actorului Tihonov și fotografia băiatului ei de paisprezece ani.

Se aprinse becul selectorului. Natalia Nicolaievna îi aruncă o privire.

— Șefii — spuse ea. Or să se descurce. Hai, zi!

Știa să asculte. Înțelegea fiecare cuvînt și tot ceea ce era între cuvinte, tot ce nu se rostea.

Îi spuse că ar trebui mutată construcția filialei. Pe un alt teren. Pe riu, mai jos. Cam cu un kilometru, chiar mai puțin, tot în perimetrul orașului. Îi explică de ce. Pomeni în treacăt și tabloul, dar insistă asupra faptului că Golful Jmurkino trebuie păstrat de dragul frumuseții lui.

Înțelese după expresia feței ei că e o treabă grea. Trebuie ținut seama de faptul că această construcție e o prioritate a planului financiar. Mutarea înseamnă modificarea proiectului. Aminări, scumpiri... — Dealtfel — ea îl privi atent — pe linia asta ar exista speranțe, scumpirea le convine uneori constructorilor, paradoxal, multora le convine creșterea prețurilor.

Ea îl înțelese imediat. Nu datorită celor ce-i spusese, ci pentru că simțise cît este el de implicat. Întrebă doar ca să se verifice:

— Ai putea renunța la treaba asta?

— Nu, n-aș putea.

— Atunci ai nevoie de alte justificări.

Buclele ei blond-deschis erau nemișcate și rigide, ca și cum ar fi fost făcute din lemn lăcuit.

Asculta opiniile lui despre frumusețe fără zîmbet și fără mirare, dar răspunsul ei însemna că nu trebuia să le mai comunice și altcuiva, în special lui Uvarov. Dar fără Uvarov nu se putea rezolva. Lăsă clar să se înțeleagă *asta*, fără să-l numească. Nu mai vorbiră despre Golful Jmur-

kino. Nu aminti despre banii pentru telefoane, dar Natalia dădu dispoziție să se revină imediat la creditele anterioare. În semn de prietenie, fixă lingă portretul lui Tihonov o reproducere în culori a tabloului lui Astahov, una din cele făcute de directorul Combinatului de prelucrare a lemnului. Se purta ca și cum totul ar fi fost în ordine.

Se forță să pară satisfăcut și lipsit de griji. Dacă da — da, dacă nu — nu, deprimarea lui ar fi complicat lucrurile. Observase de mult că, cu cît te arăți mai puțin interesat de o problemă, cu atît se rezolvă mai ușor.

Cu Pașkov se întîlni pe coridor. Îl recunoscuse de departe — silueta lui înaltă, uscată, fără gît, părul pomădat. Se salutară prudent, stringîndu-i mîna rece, cu unghii mari. Losev se crispă. Pașkov îl simți; pe fața lui plăta pluti un zîmbet strîmb. Era un zîmbet pe care Losev îl știa de mult, din copilărie, dădea a înțelege că Pașkov avea ceva compromițător despre el. În orice altă împrejurare, Losev l-ar fi ocolit, dar acum rabdă, îl luă de braț și se decise să fie simpatic. De ce nu, părinții lor fuseseră prieteni, și încă ce prieteni. iar fiii, nu se știe de ce, se dușmănesc. Losev începu să-i povestească ce citise în caietul tatălui său.

Intrară în micul birou al lui Pașkov, gazda scoase dintr-un dulăpior o sticlă de coniac francezesc, primirea se desfășura după toate regulile protocolului. Turnă dezinvolt coniac în paharele burtoase. Sunau telefoanele, avea vreo cinci, în afară de selector. Pașkov ținea într-o mînă paharul, cu o altă jongla cu receptoarele — cuiua îi răspunse rece și scurt, făcîndu-i un semn cu capul lui Losev: continuă, n-are importanță. Era greu să-ți dai seama după fața lui placidă și albă dacă auzea pentru prima oară de sinuciderea lui Gheorghe Vasilevici Pașkov sau dacă știa mai de mult; din cînd în cînd se uita la Losev repede, picziș, ca și cum și-ar fi reglat obiectivul.

— Deci tăticul tău își redacta memoriile? Auzi, scriitorul! Ei, cum e coniacul? — și izbucni în rîs jucîndu-se cu paharul.

Cînd, după ce se săturase să colinde lumea, Petia Pașkov se întorsese acasă și venise la Comitetul orașenesc, la Losev, cerînd de lucru, dispus să accepte orice, Losev privise întîi și întîi labele lui cu unghii mari, cu care, pe vremuri, îi apuca de păr pe ei, pe puști, și le strivea nasurile de picioarele lui goale. Apoi îi obliga să se lege

unul pe altul de copaci și să se joace de-a execuția, învăța să scrie porcării pe pereți. Iar acum, Petia Pașkov stătea în fața lui umil, așteptându-i cu teamă decizii. Losev îl angajă la sectorul organizatoric. Pașkov lucra prost, toți se plîngeau de el, el amenința, se lăuda că este prieten cu Losev. Multă vreme Losev răbdă. Îi era frică să-i facă vreo observație. Nu-i era teamă de nimeni, dar de Pașkov se ferea. Cînd se întâlneau, Pașkov îi strîngea mîna cu laba lui mare, atît de tare, că Losev se strîmbea de durere și Pașkov hohotea triumfător; se tot străduia să-i strîngă mîna în fața oamenilor, așa ca toți să-l vadă cum se strîmbea. Losev își cumpără o minge de tenis, un dinamometru și își petrecu tot concediul exercitîndu-se ca un băiețandru, strîngînd mingea, antrenîndu-se cu degetele, lucrînd cu racheta, manevrînd un drug de fier. Cînd se întîlniră după concediu, îi întinse liniștit mîna. Pașkov nu mai izbuti să-l facă să se strîmbe, și Losev spuse: „Ai cam slăbit, Piotr Gheorghievici“, iar peste cîteva zile zbieră la Pașkov grosolan, cu răutate, eliberîndu-se definitiv de sub puterea lui. Curînd se ivi ocazia să-l trimită la niște cursuri, iar apoi aranjă în așa fel încît de acolo să fie luat în aparatul regiunii.

Ajuns la Comitetul regional, Pașkov înflori repede, avea reputația unui activist sever și necesar, util acolo unde trebuia să pretinzi, să insiști, să refuzi. Cu toate acestea, pe Losev îl surprinse numirea lui ca adjunct al lui Uvarov — o funcție aparent obscură, în umbră, dar influentă. Era surprinzător și neplăcut. Reieșea că la Lîkov fusese subapreciat. Pașkov dădea de înțelese, cu zîmbetul lui pieziș, că la Lîkov îi deranja pe unii... După instalarea în noua funcție, devenise arogant, vorbea încet, rar, se mișca conștient de importanța lui. Noua sa soție era din Moscova, preda engleza și Pașkov începu să umble îmbrăcat ordonat și curat, în vocabularul lui pătrunseseră cuvinte ca : drink, very much, bye-bye ; lui Uvarov îi spunea „my chief“.

Losev se lovea tot mai des de piedici, avea insuccese — simțea laba cu gheare lungi a lui Petia Pașkov.

Nu era prudent să-l aibă pe Pașkov dușman și, de fapt, nici n-aveau de ce să se urască, n-aveau nimic de împărțit. Erau din același oraș, din Lîkov, părinții lor fuseseră foarte buni prieteni. Povestindu-i despre vechiul caiet al tatălui, Losev se înduioșă, observă că părul roșcat al lui

Pașkov începea să se rărească, îi remarcă dinții de metal și se gîndi că acum ei seamănă cu tații lor.

Pașkov aruncă pe masă un pachet roșu de Marlboro și trase cu sete un fum.

— Sinucidere ? Hm... Ar trebui demonstrat. Tatăl meu e destul de cunoscut, i se știu meritele. Astuia, al tău, i s-o fi părut... Îi cam plăcea să bea. Și, iartă-mă, tătîcul tău... Răsuci un deget lîngă tîmplă și izbucni în rîs. Și tu spuneai așa, nu ?

Losev nu-și ridică ochii, se uită în pahar.

— Iar tatăl meu... Ar trebui să dați numele lui unei străzi din Lîkov. La asta ar trebui să vă gîndiți... Și pentru că Losev nu-i răspunse, adăugă : Dar voi aveți acum, acolo, alte pasiuni.

— Care ?

— Artiști, muzee... Vreți să vă băgați sub pielea lui Kamenev ? Sau, de fapt, țintești locul lui ?

Losev miși ochii a rîs, dar nu răspunse, răbdă. Pașkov trînti receptorul telefonului cu orașul, fără să răspundă, și spuse încet, rar :

— E un loc prost. Cu bețele. Te epuizezi repede. Vici la devii un mecena. Am auzit. Să știi că Polivanov te reclamă. Trimite sesizări cu carul. Se uită pieziș la Losev, punîndu-l la încercare dacă o s-o înghiță și pe asta — și Losev o înghiți și clătină capul mîhnit : doar împreună cu Polivanov dorise să păstreze Găul Jmurkino, locul acela unde Petia Pașkov fusesse campion la scufundat.

— Ce-mi tot vorbești de copilărie ? — spuse Pașkov. Vrei să mă înduioșezi ? Nu înțelegi că noi doi am avut copilării diferite ?... Dar nu-i nimic, Pașkov a răzbătut, Pașkov nu poate fi distrus. Nici tu n-ai reușit să mă nîmicești. Ești cam slăbuț. Deși ți-ai antrenat mîna. Se lăsă pe spate și rîse, așa încît și Losev zîmbi.

Zîbind și plecă, fără să-i răspundă. Nu putea să-și permită nici un cuvînt neabuzat. Losev se lăsa să rabat și să înghiță, dar acum era sătul și jignit că nimeni nu-l vede și nu poate povesti nimănui, și cum se redai această discuție cu Pașkov, parcă Anisimov l-ar înțelege ? Nici Tucikova n-ar înțelege cîte porcării a trebuit să suporte și doar nu pentru folosul lui ! Măcar dacă s-ar fi luptat pentru niște indicatori, dar așa, pentru Golful Jmurkino, pentru ceva abstract, fir-ar să fie...

Venind la regiune, Losev încerca de obicei un fel de amețelă eliberatoare. Mersul îi devenea elastic, mâinile nu-i mai atirau atât de greu, rîdea mai tare, își aducea aminte tot felul de bancuri. Putea să caște ochii la vitrine, să se îngheșuie prin magazine ca toți oamenii, să se ducă la piață, să intre într-o cafenea. Minunată instituție — miros de votcă și de țigări, numai bărbați și nu era atmosfera de beție stătută din cîrciumi, înșii care nu te lasă-n pace, conversațiile lipicioase, dezlinate. Dai pe gît o măsură, înghiți un sandviș, civilizat, repede. La toamnă o să se deschidă și la Lîkov două cafenele din astea ; e cel mai bun mijloc de luptă împotriva alcoolismului, împotriva barăcilor din placaj unde oamenii se îmbată cu „petrol“... Aici nimeni nu se ocupa de el. Putea să meargă fără haină, cu cămașa pe afară, putea să care o sacoșă cu portocale...

Acum, ieșind de la Comitetul regional, nu se uită împrejur, nu-l interesa nimic. Putea să-și demonstreze logic că n-are rost să se agite înainte de vreme, că o să facă tot ce poate, că nu depinde totul de el, că nici un plop nu crește pînă la cer și altele la fel. Dar argumentele nu-l consolau, logica nu acționa, îl urmărea parcă un sentiment de culpabilitate care-l epuiza, îi anula toate gîndurile și dorințele.

În două zile izbuti să lichideze treburile urgente fără să ajungă la șefii cei mari. Cel mai bine era să rezolvi totul la nivelul intermediar, ba chiar cu „talpa“. Și șefilor le place cînd nu sînt puși în situații fără ieșire, nu sînt deranjați, nu sînt pisălogiți. Subalternii nu puteau să decidă nimic important, dar orice hotărîre depindea de ei, de șefii de secție, de ingineri, de cei de la plan, de economiști — ei puteau să înmormînteze, să fărîmițeze, să mărunțească, să nu pună în aplicare ; în urmă, hîrtia cu rezoluția mult așteptată tot la ei ajungea, ei o verificau, o înscrisau într-un tabel, ei asigurau, sfătuiau. Ei puteau să împingă la timp o anume hîrtie, să o aprobe la momentul oportun, să dea un impuls conducerii într-o clipă de dubiu...

E adevărat, mentorul lui Losev, sfătuitorul și ruda lui, Arkadi Matveevici, nu-i împărtășea opiniile.

— Funcționarii și șefii mici pot să-ți ușureze munca, dar de cariera ta se ocupă alții. Trebuie să te învîrți mai mult în sferele înalte. Chipul, temperamentul și energia

te sufletească sînt potrivite pentru regiune, acolo trebuie să ai tinzi, pînă nu-i prea tîrziu. Ar trebui să devii mai cinic.

Arkadi Matveevici avea o voce de stentor, catifelată.

— Nadenka, iubirea mea, lumina ochilor mei, potolăște-ne setea ! — exclamă el în pragul cafenelei și toți se întoarseră spre el amuzați de înfățișarea și de felul cum vorbea.

Nadenka le turnă cîte cincizeci de grame („porția mea“ — îl preveni Arkadi Matveevici) și se retraseră într-un colț.

— Sînt foarte bucuros că te văd, Seriojenka. Își apropie de trei ori obrazul de al lui, exagerînd puțin, dar, ră îndoială, cu sinceritate. Ce bine e să te întîlnești cu un om de treabă la un păhăruț de votcă și un sandviș cu scrumbie, dacă le iei ca pe o binefacere, ai de ce să consideri această clipă fericită !

Răspîndea un miros de apă de colonie, era proaspăt ras, mustața subțire și cărunță era potrivită fir cu fir, avea un aer de boier, purta un inel cu pecete, iar din buzunarul costumului destul de demodat ieșea colțul batistei asortate la cravată.

— Fiecare activist trebuie să aibă fizionomia sa caracteristică — îl învăța pe Losev. Fizionomia este impresia, masca, dacă vrei. Fizionomia trebuie să fie frapantă, simpatică, plăcută pentru cel care-o poartă. Tu, Seriojka, trebuie să-ți găsești trăsăturile. Să presupunem — de nădejde, conștiincios, tăcut. Ori — pasionat, entuziast, plin de idei. Sau poate că ție ți s-ar potrivi mai bine — naiv, muncitor de nădejde, cinstit și sincer. Mare lucru să-ți descoperi fizionomia. Uite, de exemplu... — se aplecă și șopti : Uvarov. Are o fizionomie clară pentru toți... Sau eu — ridică vocea, știind că e ascultat — eu întruchipez fizionomia intelectualului rus. Care supraviețuiește printr-o minune aici. De aceea și sînt interesant.

Losev rise și se gîndi că, de fapt, așa și este ; politețea lui demodată, frazele întortocheate, inteligența lui deschisă corespundeau acestei imagini ; era supărător doar faptul că ceilalți îl priveau de sus, îl considerau neserios.

Arkadi Matveevici era consultant la sectorul juridic al Comitetului regional. Și cu toate că funcția lui era lipsită de importanță, era chemat des „la el“ să dea un sfat în treburile delicate, care solicitau cunoașterea subtilităților psihologiei, a organelor superioare. Deși Arkadi Matvee-

vici nu se ducea la Moscova și nu avea relații la centru. E greu de spus cum își elabora prognozele și cum de reușea să prevadă comportarea conducerii. Părea că, citind un ordin oarecare, venit de sus, el — ca un grafolog — descifra caracterul după scris. Deși nu i se arăta un manuscris, ci o hîrtie bătută la mașină, un xerox sau un rotaprint.

De cîteva ori i s-a propus o avansare, dar a refuzat. Acest lucru de neînțeles a făcut să fie privit de sus, cu și mai puțin respect.

Ciocniră paharele cu zgomot, băură. Și clinchetul scurt și curat, și răcoarea arzătoare a băuturii au fost subliniate de Arkadi Matveevici. Știa să aprecieze fiecare bucurie a vieții, oricît ar fi fost de mică, știa să le găsească peste tot. Ieșiră pe stradă și continuară să stea, așa cum stau bărbații întotdeauna în fața circiumilor și cafenelelor, nedorind să se despartă.

Se auzi scrîșnetul pătrunzător al frînelor. O Volgă neagră se opri la bordură. Deschizînd portiera, apărură un bărbat îmbrăcat într-un costum gri deschis, cu părul creț, roșu în obraji, ca o reclamă de frizer, se întoarse spre ei și le reproșă cu voce tare :

— Așa te ții de cuvînt, Arkadi Matveevici ? Ți-am spus că e urgent, trebuie să-l predăm mîine.

Și îi făcu semn cu degetul lui Arkadi Matveevici să se apropie.

Silueta falnică a lui Arkadi se strînse, se micșoră, se apropie lateral de mașină, se aplecă. Losev îl urmă.

Bărbatul îl privi, cu ochii săi de culoare deschisă, holbați.

— Puteți pleca, cetățene, nu vă privește... Iar pe dumneata, Arkadi Matveevici, te rog... Acum ți-ai găsit să te distrezi ? Mă încurci, am avut doar încredere în tine. Nu, n-o să-ți meargă. Credeam că ești un om responsabil.

— Vă neliniștiți degeaba, tovarășe Secihin, mîine dimineață o să fie gata.

Fruntea și obrajii lui Arkadi Matveevici se acoperiră de pete roșii, se uită la Losev și se înroși și mai tare, se rușină, zîmbetul lui tremurat se scuza parcă pentru acest om și pentru sine.

Acest zîmbet îl duru pe Losev mai presus de orice. Pocni cu palma capota mașinii, așa încît tabla răsună ca o tobă.

— Cum vă permiteți să vorbiți „per tu“ cu un om mai în vîrstă decît dumneavoastră ? Și să-i faceți semn cu degetul ! Nici măcar nu v-ați oboșit să vă scuțați în picioare !

Bărbatul se ridică, rezemîndu-se de portiera deschisă. Un picior rămase în mașină. Era solid, drept, fără nici un defect pe fața întinsă.

— Nu vă amestecați, circulați, cetățene — spuse el amenințînd liniștit. Hai, mișcă-te, altfel o-ncurci !

— Șeful prost crescut e cea mai mare nenorocire a noastră — spuse cu voce tare Losev. El răspîndește nesolănia. De ce-i permiteți, Arkadi Matveevici ? Sau îl înteteți vinovat față de el ?

Nu departe de ei, trei băieți din echipele de ordine, cu blazarde roșii, îi priveau. Losev știa că n-o să pătească nimic, aștepta cu nerăbdare momentul cînd o să-și scoată justificarea și o să i se ceară scuze. Probabil că Secihin minte și el ceva din siguranța lui, nu chemă echipa de ordine, ci îl somă, cu un ton de comandă, întrebîndu-l tot de sus pe Arkadi Matveevici :

— Cîce-i ăsta ?

Arkadi Matveevici se apropie de el și-i șopti ceva mîșînd chinuit. Secihin îl privi imediat altfel pe Losev, cu mai multă bunăvoință, și chiar el însuși deveni mai simpatic, pentru că recunoscuse în Losev pe unul „de-al lui“.

— Cum să nu, am auzit, încîntat, să facem cunoștință, întîlnesc noul șef al Direcției regionale a planului — Secihin Pavel Pavlovici.

Întinse mîna, dar Losev și-o trase pe a lui la spate, rezemîndu-se pe călcîie.

— Ce trebuia să vă scrie Arkadi Matveevici ? Și deodată, nu se știe cum, ghici : Probabil cuvîntarea cu ocazia instalării ?

— Cuvîntarea în general e făcută — îl contrazise, cu o delicatețe jenată, Arkadi Matveevici. Am promis doar așa, ca stil...

— Îmi închipui, trebuie scris începutul, și sfîrșitul, și restul, altfel nu s-ar fi neliniștit. Vrea să facă o impresie bună. Gîndurile dumitale, Arkadi Matveevici, și semnătura lui. Și toți o să fie entuziasmați — ah, ce șef nou avem, ce cultură, ce expresii ! Cum vorbește și cum se îmbracă ! Ar trebui, Arkadi Matveevici, să-l învățați să se și poarte, atunci ar fi, într-adevăr, de neprețuit. Un lup

înaripat. Losev își dădu drumul, dacă ar fi știut ce expresie îngrozitoare are, ar fi fost încântat, dar și-așa se bucura de mînia lui fără prihană. Văd că n-aveți rușinc, tovarășe nou șef ! Strigați, pretindeți. Doar nu sînteți superiorul ierarhic al lui Arkadi Matveevici ; ar fi trebuit să-l rugați, să vă *milogiți*.

— Cine strigă ? Dumneata țipi.

Arkadi Matveevici se nclină :

— Gata, Serioja, eu sînt de vină, doar i-am promis omului.

— N-are importanță. N-are dreptul să se poarte așa. Iar dumneata nu trebuie să scrii nimic.

— Dar, de fapt, ce s-a întîmplat, Arkadi Matveevici ? O să ne descurcăm singuri, nu-i așa ? Dumneavoastră ați băut prea mult, tovarășe Losev, nu-i nimic, se-ntîmplă. Și Secihin îl bătu împăciuitor pe umăr : Mai bine, hai să vă conduc. Unde mergeți ?

— Soarele îi bătea în ochi, nu se putea observa rușinea în proeminența lor străvezie. Împrăștia în jur o puritate de nezduncinat.

— Nu vreți să veniți pe la mine ? Precis aveți treburi și pe la Direcția plan.

— Ne-am văzut destul.

— Degeaba. Oricum o să trebuiască să veniți, n-aveți încotro ! Rîzind, se urcă în mașină și se lăsă pe banchetă. Aștept. Arkadi Matveevici, aștept, dragule !

Volga se îndepărtă, scrișnind din cauza vitezei.

Stătură o vreme fără să spună un cuvînt, uitîndu-se în altă parte.

— Scuzați-mă, Arkadi Matveevici, am stricat ceva ?

Silueta lui Arkadi Matveevici deveni din nou verticală, căpătînd măreția de mai-nainte, umerii i se înălțară, capul se ridică.

— Of, Serioja, eu n-o să pătesc nimic, știu să mă plec. Cine se pleacă — se îndreaptă. Dar tu te-ai băgat degeaba. Tu depinzi de el în toate privințele.

Dar Losev îl îmbrățișă pe Arkadi Matveevici și îl strînse la piept.

— Ce spui, ce exemplar !

Nu vroia să se gîndească la nimic, mînia înlăturase pentru o clipă orice prudență. Sentimentul acesta de fericire mai dăinuia încă și seara cînd, aflîndu-se în vizită la Arkadi Matveevici, stătea în fotoliul lui înalt „Voltaire“

apreciînd liniștea și conversația inteligentă. Nu-și reproșa nimic, nu-i rămăsese nici un fel de gust amar, ca atunci cînd își descărca nervii pe subalterni.

Pereții micului apartament de burlac al lui Arkadi Matveevici erau acoperiți cu rafturi, așa încît păreau tapetați cu cotoare de cărți. Erau opere filosofice începînd cu Platon, cărți despre război, memoriile conducătorilor de

și cărți despre istoria Rusiei. Puțini știau că Arkadi Matveevici fusese, în timpul războiului, comandantul unei baterii anti-tanc. Căzuse prizonier lângă Rjev și, după război, a stat mult timp în Nord. Făcuse de toate în lunga lui viață — sculptase în marmură, desenase etichete, îi învățase carte pe orbi, lucrase la o crescătorie de animale sălbatice, construisese jucării, scrisese chiar și niște lucrări, care nu-i aduseseră nici bucurie, nici glorie : una, despre influența germană asupra administrației țesești, alta, despre istoria reacționarismului și a obscurantismului în Rusia.

Stătea comod în fotoliul îmbrăcat în catifea vișinie. Cărțile erau la îndemînă, lumina unui lampadar mobil cadea chiar pe pagină. Scrisile liniștite, dedicate lecturii, i se păreau lui Losev o fericire dorită, dar de neatins. Kant, Seneca, Schopenhauer — se uita la aceste nume aproape necunoscute, probabil că n-o să aibă niciodată timp să-i citească. Deschise o carte la-ntîmplare și găsi niște rînduri subliniate gros : „Omul este un scop în sine, deci niciodată și de către nimeni (nici chiar de Dumnezeu) nu poate fi folosit ca mijloc“.

Arkadi Matveevici găzduia veșnic o rudă, acum stătea la el un nepot — Valerik — un băiat înalt și tăcut, maistru la controlul de calitate — casa lui era în reparații, așa că se mutase aici pentru un timp.

Cinară în bucătărie, Arkadi Matveevici pregătise o plăcintă de cartofi cu carne și ciuperci, specialitatea lui. Losev lăudă și plăcinta, îl lăudă și pe Arkadi Matveevici, un om cu largi posibilități, care se lasă exploatat...

— Iartă-mă, Serioja, dar o să-i scriu cuvîntarea, așa cum i-am promis — spuse Arkadi Matveevici fără să ridice ochii.

Losev se supără. Deși venise la Arkadi Matveevici cu treabă — vroia să se sfătuiască în legătură cu audiența pe care urma să i-o ceară lui Uvarov, ce și cum să-i spună — era gata să sară în picioare și să plece, într-atît

Îl enervară cuvintele lui Arkadi Matveevici, lașitatea, umilința. Îi venea să-l scuture pe bătrîn : de ce se simte obligat să muncească pentru animalul ăla, de unde pînă unde !

— Așa încurajăm noi ignoranța, creăm false autorități

— Oamenii mă roagă — se justifică Arkadi Matveevici. Nu sînt toți ca Secihin. Iar el e un tip amuzant. Înmulțește în gînd numere cu șapte cifre.

— Și cine are nevoie de așa ceva ?

— Sigur, acum, nimeni. Dar cîndva va fi util.

— Dacă nu i-ai scrie dumneata, ar scrie singur. De ce ți-e frică să-l refuzi ?

— Nu mi-e frică — spuse Arkadi Matveevici. Frica mea s-a epuizat în timpul războiului. Nici nu depind de nimeni. Pot să ies la pensie în orice clipă. Să știi că pensionarii sînt oamenii cei mai independenți.

— Lăsați-l în pace, îl rugă Valerik pe Losev.

Dar Losev se pornise. În asemenea momente era imposibil să-l oprești.

Arkadi Matveevici ridică prevenitor mîna, inelul cu pecete străluci cu raze aurii, își strînsese halatul vătuit cu ulei aer demn, chiar mîndru.

— Am eu motivele mele, Serioja... Refuz foarte rar. Scriu și articole și discursuri. Și-mi place. Vreau să-mi spun opiniile și n-am unde. Mă frămîntă niște chestii. Unde să le bag... Lasă să le spună și să le tipărească ei. Măcar n-or să se piardă. Taie ei multe, dar ceva tot rămîne. Ba la unul, ba la altul. Dacă omul și le însușește, cu atît mai bine ! Una e să repeți gîndurile altuia — alta e să ți le însușești. Atunci devin convingeri.

— Ai fi putut să le expui singur, de atîția ani ți s-a propus avansarea.

— Nu vreau. Ai să spui că nu e logic. Dar nu vreau. Dacă ai subalterni, nu mai ești un om liber. Iar eu țin la viața mea spirituală. Sînt un sibarit... Se pune în valoare, își supraveghea intonațiile, urmărirea razele inelului. Crezi că a fi demn înseamnă să răspunzi la o mîrlănie cu o altă mîrlănie ? Să ți pi cînd se ți pă la tine ? Aici nu contează decît conștiința ta. În fața ei nu trebuie să te cobori nici pînă la răutate, nici la slugărnicie. Eu nu pot să fac educație cu sila. Bravo ție, tu știi să vorbești cu ei, dar eu mă pierd. Eu nu pot să contrazic decît dacă sînt ascultat cu interes. Oftă și se întristă. Într-adevăr, lipsa de educație

e o adevărată nenorocire. Am să bag ceva despre asta și în discursul lui Secihin.

— Îl înveți pe lup să behăie ca o oaie — mormăi Losev.

De mulți ani se folosea de sfaturile lui Arkadi Matveevici, discuta cu el treburile Likov-ului, cînd să ceară ceva, cînd să ridice o problemă, cum să scrie o hîrtie. Prima serviciile făcute de Arkadi Matveevici ca pe ceva firesc, decurgînd din relațiile lor de rudenie. De fapt, Arkadi Matveevici era rudă cu Antonina, soția lui Losev, dar și după plecarea Antoninei rămăseseră prieteni, Arkadi Matveevici îl privea cu aceeași bunăvoință, iar Losev considera că asta se datorează unei simpatii reciproce.

Nu i-ar fi trecut prin cap că, de fapt, el doar primește de la Arkadi Matveevici. S-ar fi infuriat dacă cineva i-ar fi spus că nu e cu mult mai breaz decît Secihin, doar că vorbește mai respectuos. Părea că respectul compensează totul, dar nu degeaba, chinezii spuneau încă din antichitate că respectul apare după ce dispăre echitatea. Și apoi, poate că Arkadi Matveevici izbutise și prin Losev să-și expună unele dintre ideile lui. De exemplu, atunci cînd se luptaseră împreună pentru maternitate. Aici, în camera asta, se vorbise pentru prima oară despre maternitate. S-ar fi putut ca scrupulosul Arkadi Matveevici să considere că se folosește de Losev, îl exploatează în folosul ideilor lui.

La Likov, Losev nu se gîndea la Arkadi Matveevici. Pînă cînd apărea o nevoie. Dealtfel, nimeni nu se-ntreba care sînt motivațiile lui Arkadi Matveevici. Secihin chiar considera revolta lui Losev drept o ieșire de bețivan, ceea ce se și grăbi să spună, în aceeași zi, în timp ce prînzea la cîntina Comitetului executiv.

Dar Arkadi Matveevici era bucuros ori de cîte ori Losev apela la ajutorul lui, mai ales acum, într-o treabă mai specială decît pricinile mărunte, referatele sau rapoartele unde, vrei-nu vrei, puține lucruri îl inspirau.

Cauza Golfului Jmurkino îi plăcea prin romantismul și caracterul ei deznădăjduit. Îl atrăgea influența reciprocă a naturii și a imaginii, frumusețea peisajului relevată de imagine. Arkadi Matveevici fusese doar o dată, de mult, la Likov și își închipuia doar locul, după descrieri și după fotografiile pe care Losev le înșiră în fața lui. Imaginației lui Arkadi Matveevici nu-i trebuia mai mult. Fantezia poate elabora bine doar cînd lipsesc datele concrete. Imaginația, probabil, îi oferea un peisaj atît de

frumos. Încît Losev îl asculta foarte interesat, mai ales cînd Arkadi Matveevici începu să-i dezvolte o teorie care susținea că tocmai în centru trebuie păstrată ambianța naturală, acele combinații neașteptate acumulate de istorie care alcătuiesc frumusețea unui oraș. Arhitecții nu pot să creeze întimplarea. Intenția este întotdeauna mai săracă decît coincidența fericită. Orașul trebuie să aibă colțuri intime, goluri de unde să răsară poezia. Orașul are mai multă nevoie de ele decît satul. Petersburgul a fost creat de Rosai, Răstrelli, Zaharov. Dar și de Pușkin, Gogol, Dostoievski, Blok. Moscova are poezii ei, dar și rîurile orașe rusești îi au... Iar noile cartiere — proiectate comod, gîndite tipizat — vor da ele naștere unor poezi? Și dacă vom distruge vechiul, unde o să ajungem? O să distrugem mediul locuibil.

— Adică? — întrebă Losev.

— Orașul vechi nu înseamnă doar clădiri. Discutăm despre case disparate — dacă au vreo valoare sau nu. Dar există și atmosfera vechiului oraș. Spiritul lui. Care nu se poate transplanta. Rezultatul contopirii legendelor, a stilurilor, a istoriei. Am început să ne ocupăm de ocrotirea mediului natural... Dar există și mediul cultural, frumusețea fiecărui oraș, centrul vechi, mai ales dacă e înconjurat de construcții noi.

Losev era cucerit de aceste idei. Se străduia să le memoreze ca să le expună la proxima sesiune și să-și atragă adepți.

În fața lui Uvarov aceste raționamente nu prea i-ar fi fost de folos. Iar de luptat, cu Uvarov trebuia să se lupte, Losev eliminase toate celelalte variante. Încercase să-l convingă pe Grișcenko, fusese și la protestanți, nimeni nu-l contrazicea, dar nici nu i se promisese vreun sprijin. Toată povestea Golfului Jmurkino le era indiferentă. Deși Losev le adusese și niște schițe și calculele. Construcția ar fi putut fi mutată cu doi kilometri în aval de riu pe un teren asemănător. Era și gara mai aproape și spațiu mai mult, era și loc de extindere, constructorii n-ar fi fost nevoiți să se îngheșue... Toți erau de acord cu el, dar așteptau ordinul lui Uvarov, singuri nu s-ar fi băgat.

Arkadi Matveevici îl sfătui să fie sincer cu Uvarov, să-i spună totul și despre tablou, în caz că Uvarov a auzit ceva, n-ar fi bine să pară că ascunde unele lucruri. Trebuie gîndită bine logica discuției. Întotdeauna, Arkadi

Matveevici îl sfătui să-și expună problemele într-o anumită ordine. Analiză motivele cererii. O să se discute despre o noțiune abstractă, neobișnuită și Arkadi Matveevici îl sfătui s-o traducă în vorbele curente ale limbajului gazetăresc. Cît mai puțină improvizație. Cam așa : „Terenul are o valoare istorico-artistică pentru oraș, pentru știința esteticii și poate sprijini educația estetică a tineretului“. O vreme, privi această formulare ca un ceașornicar, prin lupă, apoi o modifică pentru ca, în cele din urmă, să arate așa : „Terenul are o valoare istorico-artistică pentru oraș, pentru știința esteticii și pentru educația tineretului“.

— Nu te strîmba, Serioja, — spuse Arkadi Matveevici. Judecă după tine... Dacă responsabilul clubului o să-ți spună că vrea să trezească bunele sentimente ale locuitorilor orașului adresîndu-se disponibilităților lor lirice, unde ai să-l trimiți? Dar dacă o să-ți propună un plan de acțiuni pentru popularizarea poeziei lui Pușkin sub deviza „Cu lira am trezit delicate simfăminte“, atunci o să-i aprobi fondurile.

Apoi, Arkadi Matveevici îl sfătui să nu cedeze tentației de a-l convinge pe Uvarov. Cînd vor ca și ceilalți să le împărtășească punctul de vedere, oamenii vorbesc prea mult. E mai bine să-l lași pe interlocutor să spună ce are de spus. E adevărat, pe Uvarov nu-i ușor să-l convingi. Lui Uvarov îi place să asculte și, în timpul asta își formulează o opinie și ia o hotărîre. Arkadi Matveevici îi pomeni de „metoda socratică“ : să construiești discuția în așa fel, încît să poți smulge cîteva „da“-uri succesive, obișnuindu-l astfel pe interlocutor cu ideea acordului. Ar fi bine să poată să-l facă pe Uvarov să-și dea drumul, să vorbească despre speranțele și planurile legate de filiala firmei electronice, dar nenorocirea e că Uvarov, spre deosebire de alți șefi, e un om tăcut, pentru el subalternii — chiar și într-o ambianță neutră — sînt doar izvoare de informație utilă. Nu e tipic, deoarece, de regulă, omul după patruzeci de ani preferă ascultătorii buni. Știința de a asculta e o calitate rară și foarte prețuită. Cel mai des te străduiești să întrerupi și să începi să vorbești despre tine (aici Losev surprinse chiar în el această dorință) înainte ca partenerul să termine, pentru că partenerul, desigur, nu e tot atît de inteligent... Dimpotrivă, trebuie să pricepi că omul cu care vorbești e preocupat de

treburile lui, de bătăturile lui mai mult decît de ale tale. Dacă e să discuți, atunci vorbește despre ceea ce-l interesează pe Uvarov, despre cifre, statistici, el apreciază oamenii care știu să dea răspunsuri precise — în metri cubi, în ruble, în tone...

Mai precizară și alte amănunte — e mai bine să se înscrie în audiență la sfîrșitul zilei, cînd nu mai așteaptă și alți solicitanți.

După părerea lui Arkadi Matveevici, inteligența îl făcuse pe Uvarov arrogant și-l izolase, dar — ca orice om înțelept — își ascundea deșteptăciunea folosindu-se de clișeele administrative. „Absolut exact“ — observă Losev, mirat că el nu fusese capabil să dea această definiție, deși îl cunoștea de mult pe Uvarov.

Nepotul lui Arkadi Matveevici se tot mira — de ce sînt necesare atîtea complicații, pregătiri pentru o cauză dreaptă și clară.

— Pentru că e o discuție — îi explică Arkadi Matveevici. Și fiecare are dreptatea lui, e primejdios să tot agiți cuvîntul „dreptate“, interlocutorul se ambiționează și nu mai poate fi clintit. O discuție e ca o partidă de șah. Un maestru se pregătește cu anii. Tu presupui una și partenerul face alta. Așa e și cu noi. Pritocim ce trebuie să spunem noi și nu luăm în considerație contraatacurile lui. Trebuie să te aperi din timp de neplăceri.

Aici, Valerik, care pînă atunci ascultase respectuos, un om lipsit de importanță, tăcut, se înroși tot de furie și dispreț și înjură. Continuînd să înjure, el îi arată lui Losev cămăruța nenorocită, umedă, întunecată — fereastra se deschidea spre un zid — în care locuia atotștiutorul său unchi, maldărele de volume înghesuite sub divan, cărțile atinse de igrasia pe care n-aveai cum s-o eviți. Asta a obținut el cu știința sa? Două costume ponosite, agățate de un cîrlig și ferite de praf cu o folie de celofan. N-avea dulap de haine, n-avea loc, rufăria și-o ținea în geamantan. N-avea nici covor, nici televizor, nici picup — nimic temeinic, „care să corespundă cerințelor unui om cultivat“. Demonstra sărăcia traiului unchiului său fără jenă și o compara cu apartamentul lui de două camere, care acum intrase în reparații, unde își va pune tapet finlandez și faianță cafenie în baie, și uscător... Și el habar n-avea de vreun filosof, nu știa nici o limbă străină, era doar maistru, dar trăia mai bine, mai civili-

at, cîștiga mai mult și nimeni nu îndrăznea să se ră-
toiască la el. Triumful îi umfla pieptul slăbănog, acoperit de un tricou galben cu flori, încheiat la un nasture. Are el vreun motiv să-și respecte unchiul? — aceasta e întrebarea. Unchiul îl tot lămurea să învețe, îi reproșa că anii trec și că rămîne neșcolit și, de fapt, ce s-a ales? Cine a cîștigat? Ce s-ar fi întîmplat dacă l-ar fi ascultat? Cîrost au toate vicleniile și raționamentele dacă omul nu-și poate asigura un frigider plin cu alimente? Disprețul lui strălucea parcă, dîndu-i o aură violetă. Acum semănau — unchiul și nepotul; Valerik — întruchiparea dușmăniei și a disprețului, Arkadi Matveevici — forma de existență a răbdării și a blîndeții, dar fețele semănau, erau din același neam care, cîndva, se ramificase, alegînd drumuri diferite. Și Antonina, fosta soție a lui Losev, aparținea aceleiași rădăcini. Losev îi regăsea trăsăturile în fețele celor doi. Ostilitatea și răbdarea alcătuiau răceala chipului ei frumos. În ultimul an, înainte de plecare, răbdarea ei nu mai putea fi clintită de nici un atac, se întindea ca un elastic în orice direcție, iar dușmănia ei rămînea mereu egală cu sine. Numai uneori, în momente de excepție, lumina și sfîchiuia în aer lucirea sa violet amenințătoare.

Pentru prima oară amintirea Antoninei nu-i producea durere, plutea ca un nor îndepărtat, indiferent, ca o umbră fugară...

Valerik i se adresa în primul rînd lui Losev. De la acest șef nu lipsit de importanță, — om practic, vigilent, lucid — aștepta el un răspuns. Pe Valerik îl enerva respectul cu care Losev sorbea sfaturile unui bătrînel care, de fapt, nu însemna nimic. În schimb problemele erioa, pusc de Valerik, au rămas fără ecou. Și o situație și cealaltă erau nedrepte, te zăpăceau.

Arkadi Matveevici recunoștea supus că Valerik are dreptate, dar nu regreta că nu l-a ascultat.

...Dacă ne uităm înapoi —, Doamne, cîte lucruri am ratat, cîte necazuri nu mi-am făcut singur. Viața proprie — e un manual minunat. Dar nu vrem să-l citim. Citim despre alții... N-avem chef să studiem propriul nostru trecut, istoria sufletului nostru... și a trupului... Soarta? La bătrînețe, soarta este doar istoria prostiilor pe care le-am făcut.

Se apropie și mîngîie cu smerenie capul nepotului său.

Numai Losev, și chiar el din întâmplare, știa ce suferințe demult înăbușite se ascund sub cuvintele lui. Copiii pe care i-ar fi putut avea. Doi, trei copii. Femeia aceea acceptase supusă operațiile, dar ultima oară refuzase și plecase. Femeia aceea murise, fiica ei crescuse, avea, la rîndul ei, familie. Fata nu știa că e copilul lui. Arkadi Matveevici și nu va afla niciodată. Crescuse în casa altui om... Portretul acelei femei atîrna lîngă fotografia tatălui lui Arkadi Matveevici — medic în armata țarului.

Știa cum să-i sfătuiască pe alții și nu știa să se îndrume pe sine, nu știa să-și dirijeze soarta; putea să prevadă greșelile altora, dar nu și pe ale lui.

Știa cum să insiste, cum să obțină, cum să ducă tratative pentru alții și nu putea să facă nimic pentru el. În aceste cazuri îi dispărea orice intuiție, prevedere, cunoaștere a psihologiei. Uneori, la adunările festive de 9 Mai își punea ordinele și medaliile și toți se mirau — de unde are atîtea? Era așezat în prezidii, i se ofereau garoafe, dar peste cîteva zile nimeni n-ar mai fi crezut că acest om al cărților, acest boier ciudat, de modă veche, fusese în timpul războiului comandant, că împușcase, că purtase în loc de basc, cască... Chiar și el, cînd își punea ordinele, se simțea stingherit, nu știa cum să se poarte și se grăbea să plece.

Între timp, nepotul redevenise palid. Valerik își netezi părul și se scufundă din nou în refuzul lui tacit. Acum, această dezaprobare era mai solidă și mai posacă. Era dezamăgit și supărat pe Losev care, în loc să-i răspundă, rîse și se entuziasma și mai tare de sfaturile lui Arkadi Matveevici și de atmosfera intimă și intelectuală a încăperii. N-ar fi putut să-i explice ce-i aceea intelectual. Spunea doar că asta nu se poate dobîndi oricîte covoare ai atîrna, oricîte cărți ți-ai cumpăra. Și nu se înțelegea dacă îi face reproșuri lui Valerik sau îl invidiază. După aceea făcu umbre chinezești pe pereți. Giște, ciini, vaci — se bucura de îndemînarea degetelor lui.

Arkadi Matveevici rîdea amintindu-și că el însuși îl învățase pe Losev, iar pe el îl învățase un japonez, care, de fapt, era un chinez care ținuse cîndva, la Harbin, un restaurant foarte îndrăgit de emigranții ruși.

Tăcu brusc, privindu-l atent pe Losev, se întristă, se ridică și, înfășurîndu-se în halatul lui vechi, spuse vinovat:

— Mi-e frică. Cred că degeaba te-am montat.

— Nu mai spune! De ce?

— Nu te duce la el — spuse Arkadi Matveevici, continuînd să-l privească țintă. Nu-ți trebuie. N-o să iasă nimic. El n-o să vrea... De ce să se ncurce? O să trebuiască să alerge, să se roage, o să i se spună că de ce nu s-a trezit mai devreme. Poate că n-o să i se reproșeze, dar poate că da — veșnica noastră problemă. Ce nevoie are?

— Pentru cauză. O să-i demonstrez. Dacă o să pot. Asta depinde de mine.

— Dacă îi demonstrezi, o să fie și mai rău. Pentru că tot n-o să vrea. O să se enerveze... O să trebuiască să te contrazică. Ca să fie și mai convingător, o să exagereze. Cu caracterul tău, o să sari în sus și-o să înceapă...

— Măcar să am conștiința împăcată.

Arkadi Matveevici își netezi mustățile subțiri, argintii.

— Poți să-ți liniștești conștiința și cu un preț mai mic... Mi-e frică, Serioja, că te bagi într-o poveste... Agitație inutilă pentru o chestie care nu te privește...

Încercă să zîmbească, dar nu izbuti. Era trist și neliniștit.

— Sînt un prost bătrîn. Un idealist. Un fluturaș. Valerik, tu ai dreptate. În zilele noastre e nevoie de lucruri reale. Profituri care pot fi calculate și etalate. Ca tapetele finlandeze. Și eu te-am montat. Serioja, nu risca, te rog...

Losev își aduse aminte pentru prima oară de antreul înghesuit al Olgăi Serafimovna și de avertismentul ei ciudat, rostit cu o voce surdă, de pe alt tărîm.

Losev se scutură, gonind presentimentul necazurilor și începu să-l liniștească pe Arkadi Matveevici cu un aer nepăsător. La urma urmelor, ce o să fie? O să fie refuzat, o să fie sancționat, sancțiunea nu-i tuberculoză. Dacă-i vorba despre asta, Losev nu s-a agățat niciodată de post. N-avea nici somn, nici odihnă sufletească din cauza grijilor meschine, mărunte, care, oricum, nu se termină niciodată. Acum, de exemplu, la ce se gîndea? Văzuse un canal descoperit și se tot străduia să nu uite să atragă atenția cui trebuie.

Nu se prefăcea, în acel moment își detesta din suflet activitatea, considera că nimic nu-i mai rău decît să răs-

punzi de totul, să poți atît de puțin și toți să se poarte cu tine ca niște stăpîni.

Vorbea, încercînd să-l liniștească nu doar pe Arkadi Matveevici, ci și pe sine însuși.

Capitolul XIV

PE FLĂCĂU PARCĂ-L CUNOȘTEA DE undeva, de la raion, venise la consfătuirea regională a lucrătorilor de la căile ferate. Fața lui rumenă emana bunătațe, medaliile îi străluceau, totul lucea pe el, frecat, curățat. Văzîndu-l pe Losev în holul hotelului, se repezi spre el ca spre un frate, îi strînse mîna și îi propuse imediat să meargă la bar, la etaj, să dea pe gît ceva. Losev ar fi vrut să bea. Să-și mai dizolve enervarea cu ajutorul unei sute de grame, nu mai mult. Poate că s-ar fi dus, dar își aminti că mîine are o zi grea — audiența la Uvarov. Pe deasupra, în acest moment, în mulțimea care se înghesuia la ușa hotelului, licări ceva cunoscut. Își dădu seama că e Tucikova numai după ce aceasta dispăru. Purta o rochie verde-închis și era cu un grup. Ce caută aici? Nu cumva i s-a părut? În timpul ăsta, flăcăul îi povestește că e de trei zile în oraș și nu se satură privind ce frumos e totul... Mai spunea ceva — repede, sufocîndu-se. Losev nu-l asculta, înregistrează doar cîteva vorbe despre semnificația viselor, despre felul cum visează el marxismul.

— Marxismul? Cum adică? — se interesă Losev. Sub ce formă?

Flăcăul rîse ca un copil și spuse că-l visează sub forma fericirii; dădea din mîini, explica, probabil că-și amintea visele și Losev se gîndi că dacă și le amintea înscamnă că le văzuse și poate că le vede și acum cu ochii minții.

— Ai noroc — spuse Losev.

Nu se hotăra să intre în restaurant.

— Am — spuse flăcăul — sînt norocos, vrei să facem norocul meu pe din două?

— Mulțumesc, dar n-am ce face cu o jumătate. Am nevoie de mult, de un noroc întreg.

De undeva, din noapte, auzi zgomotul zilei care se apropia. Fu cuprins din nou de o presimțire alarmantă, pe care însă o înlătură. Cîndva, semăna cu acest flăcău și atunci ochii strălucitori ai norocului îl învăluiau tot timpul cu privirea lor caldă. Își recunoștea norocul printre femeile pe care le întîlnea, îi simțea aroma, îi auzea foșnetul hainelor. Era convins că există, că îl urmărește, îl salvează. Ea — Soarta, Steaua, Fortuna. După aceea o pierduse.

Adormind în camera sa, încercă să-și aducă aminte cum s-a întîmplat de a dispărut. Vedea o femeie într-o rochie verde cu paiete, o șuviță bogată de păr negru îi acoperea un ochi... Își dădu seama că nu e ea. Pe aceea n-o pierduse, o părăsise de mult, nu-i mai căuta privirea, nu-l mai mulțumea... La el totul se desfășura logic, conform meritelor, succeselor, sarcinilor îndeplinite, el nu depindea de soartă sau noroc, el n-avea nevoie de așa ceva, considera că s-a alcătuit singur, prin puterea sa de muncă, prin aptitudinile sale...

La șaptesprezece zero cinci, Losev intră în anticameră și o salută pe Alexandra Andreevna. Venise special mai devreme ca să flecărească împreună. Lucra la Comitetul executiv, în această anticameră, de cincisprezece ani, îl ținea minte pe Losev încă de cînd era instructor, cu scurtă de blană și cizme. De atunci păstra el față de ea aceeași atitudine respectuoasă, îi strîngea mîna, îi povestea noutățile din Likov, îi explica cu ce treburi venise la șef. Dincolo de ușa înaltă, capitonată, a cabinetului, oamenii se schimbau, Alexandra Andreevna rămînea, și el nu venea numai la ei, ci și la ea. Deseori, fiind la Comitetul executiv, intra doar ca s-o vadă și ea îl aprecia pentru asta.

La șaptesprezece și cincisprezece se auzi în micul difuzor vocea lui Uvarov: „Poftiți, Serghei Stepanovici“. Se deschise imediat ușa și ieși Secihin. Îl salută bucuros pe Losev, parcă însuflețit, dar fără să-i întindă mîna.

— Nu vă doare capul? — îl întrebă, făcîndu-i complice cu ochiul.

Losev schiță un zîmbet, ca și el, și-i făcu cu ochiul. Nu-și dădea seama de ce. Crezuse că-l urăște, că o să vorbească despre mîrlănia lui Secihin de la tribună, și iată că din toate astea nu mai rămăsese nimic, îi trecuse minia.

De-acum înainte se vor saluta ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

— Și pînă la urmă au primit-o ? — întreabă el, ca să afle sfîrșitul poveștii pe care i-o spusese Alexandra Andreevna despre fiica ei.

Alexandra Andreevna își sfîrși istorisirea în grabă, privind mereu selectorul, Losev o ascultă însă liniștit, gîndindu-se că Tucikova n-ar fi vrut să audă nimic despre fiica secretarei, ar fi vorbit numai ea despre Golful Jmurkino și cu Alexandra Andreevna, și cu toate secretarele și dactilografele, fără să țină seama de funcții...

Intră în cabinetul lui Uvarov cu acest gînd sîcîitor care îl încurcă oarecum.

Bine că avea planul de discuție făcut de Arkadi Matveevici. Întîi îi comunică lui Uvarov că-i îndeplinise o veche rugăminte — cuplarea casci de odihnă a constructorilor la rețeaua electrică a orașului. Nu era o rugăminte urgentă, casa de odihnă a constructorilor se alimenta de doi ani de la un generator mobil și se mai putea încă aștepta. Înainte de plecare, Losev îi convocase pe energicieni, ei îl refuzaseră, pretindeau de la constructori carcasa stației de transformare, el îi presase și îi obligase să dea energie și să conecteze casa de odihnă fără nici o condiție.

Uvarov îl aprobă cu bunăvoință. Ridurile moi de pe fața lui prelungă și palidă se întinseră. Era mulțumit că Losev îi ținuse minte rugămîntea fără să i-o mai repete vreodată.

Uvarov se lăsă pe spătarul fotoliului, permițîndu-și să se destindă. Era mai tînăr decît Losev cu vreo doi ani, dar, de cînd se mutase în acest cabinet, diferența se micșorase. Iar în ultimul timp, Losev se purta cu el ca și cum ar fi fost mai în vîrstă.

Capul cu frunța înaltă, cu părul tuns scurt, se mișca ușor deasupra trupului său mobil, cu picioare puternice, bine adaptate pentru mersul pe șantiere, prin păduri, pe drumurile pline de noroi, pentru inspectarea carierelor de piatră, pentru nesfîrșitele vizite prin ateliere, pe estacade, pe drumuri... Nu exista în el nimic de prisos, se mișca lent, dar precis.

Vorbea cu propoziții scurte, fără interjecții și oftături, fără cuvinte confuze și generale, care pot fi înțelese cum îți convine.

Lentilele fumurii ale ochelarilor împiedicau să se vadă expresia ochilor, ștergeau nuanțele, lăsînd să treacă dincolo de ele o atenție indiferentă. Era plăcut, dar și primejdios să ai de-a face cu el. Spre deosebire de predecesorul său, nu amîna, nu evita răspunsurile, se remarcase că se străduia să rezolve problemele — în măsura posibilităților — imediat și definitiv. Dacă amîna pentru o săptămînă, atunci suna exact în ziua stabilită și spunea „da” sau „nu”. Avea o capacitate de muncă neobișnuită. Cînd venise la Likov, după o zi întreagă de vizite și de ședințe, seara, în camera de hotel, citise rapoartele, studiasе notele informative, dictase scrisori. El introdusese aparatul de multiplicat, unde, la ordinul său, se trăgeau copii după rapoartele gramate ale unor colaboratori, pentru a fi cunoscute de toți, subliniind cu mîna lui greșelile și exprimările absurde. A fost primul din regiune care a început să folosească dictafonul, primul care a învățat să utilizeze calculatorul de buzunar, pe care-l cumpărase cînd vizitase Statele Unite.

— Deci casa de odihnă poate fi conectată la rețeaua municipală — repetă Uvarov și imediat apăsă clapa selectorului, transmițînd știrea la sector. Își scoase ochelarii, își frecă ochii : Mulțumesc ! Avea ochi apoși, reci. — Mai departe !

În al doilea rînd veneau mașinile pentru cei de la drumuri. În ultimul moment, mașinile repartizate orașului Likov au fost trimise la șantierul autostrăzii. Losev, prefăcîndu-se că nu știe nimic, le solicită, referindu-se la promisiunea lui Uvarov.

— Ți-am promis — recunosc Uvarov. Și mie mi s-a promis și pe urmă mi le-au luat. Autostrada nu e de importanță locală, ce, nu știi ?

Se străduia să simplifice treaba, dar în întrebarea lui răzbătea o bănuială. Losev era apreciat, iar un bun conducător trebuia să cunoască situația și să aibă pretenții realiste.

Dar Uvarov nu izbuti să-i închidă gura, deoarece treaba era mai complicată. La vremea respectivă, cînd promisese mașinile, Uvarov îl rugase să cedeze celor de la sectorul drumuri depozitele de lingă chei, deoarece șoseaua va străbate și raionul Likov. Losev îl ajutase, le dăduse, deși nu fusese simplu. Vorbise la sesiunea Comitetului executiv

despre compresoare, despre mașinile de asfaltat promise orașului. Se va putea asfalta un număr dublu de străzi.

— Da-a, am încurcat-o — spuse mîhnit Losev, amintindu-i toate astea. Am sperat. M-am obișnuit să se realizeze tot ce-mi promiteți.

Procedeu era destul de grosolan, dar permis, cinstit: îl privea pe Uvarov fără reproșuri, cu resemnarea subalternului înșelat.

— Bine că măcar nu m-am referit la dumneavoastră — adăugă Losev. N-am pomenit nici un nume.

Probabil că Uvarov se simțea prost.

— Ce să-i faci — spuse el. Unii șefi propun și alții dispun.

Losev nu răspunse. Închise dosarul și tăcu deprimat. Pauza se prelungea. Losev voia ca Uvarov să înceapă primul. Ar fi putut să întrebe: „Asta-i tot?” Sau, așa cum spunea de obicei, „Mai departe!” Dar Uvarov dorea să aplaneze diferendul.

— Maternitatea ta e extraordinară. Mi s-a raportat. Bravo vouă. Ați rezolvat problema paturilor?

— Cu paturile o să ne descurcăm singuri...

Se lăsă din nou tăcere. Losev stătea cu capul plecat. Mai demult, cînd de-abia venise de la uzină, primindu-i pe solicitanți, Uvarov punea demonstrativ în mișcare un cronometru. Acul gros al vechiului cronometru sportiv ticăia sonor. Mulți s-au revoltat. Lui Uvarov i s-a atras atenția cu delicatețe că asta nu ajută, ci mai mult strică, îi terorizează pe oameni, în loc să se cîștige timp, dracu' știe ce iese. Cronometrul dispăruse, dar un anume ticăit persista în cabinetul lui Uvarov.

Losev își privea bombeurile pantofilor noi.

— Mai ai nevoie de ceva? — întreabă împăciuitor Uvarov.

Formal, întrebarea se refera la maternitate. Faptul că obținuse o asemenea întrebare era o victorie, un succes nemaiîntîlnit. Uvarov nu-și permitea aproape niciodată asemenea gesturi necugetate.

Concret, pufca să-i ceară, în afară de paturi, adică de paturile speciale pentru spital, o mașină pentru salubritate sau un autobuz. Sau bani pentru iluminatul public. Sau un post de inginer. Un teren de sport pentru pionieri. Intuiția îi șoptea lui Losev disponibilitatea lui Uvarov

de a da, de a da și ceva pe deasupra, nu era el omul care să rămînă dator.

Ar fi putut să arunce o vorbă despre podul care se stricase de tot și care îi tot făcea necazuri.

Și acoperișurile!...

Gîndindu-se la ele, simți un junghi în ceafă, amintindu-și doar țipetele, scandalurile, rugămintile care fuseseră și care or să se repete la toamnă din pricina a vreo zece folii de tablă. Acolo curgea, dincolo trebuia urgent înlocuit, lipseau fierul, ardezia, țevile, instalațiile sanitare...

Dacă șefii de servicii, adjuncții lui, epuizați de nesfîrșitele găuri ale învechitei gospodării orașenești, ar fi aflat că el a refuzat fericita posibilitate de a primi cîte ceva din ceea ce le lipsește — nu l-ar fi iertat niciodată.

Uvarov aștepta. Deocamdată, Losev îl obligase să se retragă pe această poziție incomodă și acum n-avea voie să întîrzie. Uvarov avea în fața lui un bloc-notes mare, deschis la o foaie albă, în capul ei se putea citi un scriș mare, hotărît: „Losev — 27/7” — alături, un stilou negru „Parker”, de care nu se atinsese încă.

Dacă trăsnaia cu Golful Jmurkino nu ieșea, Losev rămînea cu buzele umflate. Dar acest gînd îi întări hotărîrea. Ceva însă îl opri. În ultima clipă își aduse aminte de Liubov Vadimovna, cu scurta ei din foaie de cort și cu privirea dușmănoasă de sub broboada lăsată pe frunte. În loc de fier, mașini pentru salubritate, ar fi putut cere mărirea lefii bibliotecarelor, trecerea bibliotecii la altă categorie de salarizare — cererea o avea în dosar. Lui Uvarov i-ar fi fost mai ușor să-i dea o mașină sau bani pentru un stadion decît să mărcască leafa bibliotecarei din Lîkov cu douăzeci de ruble pe lună. Dar Losev simțea că acum Uvarov ar fi făcut-o.

În același timp însă știa și că n-are voie să se abată din drum. Dacă vrea să cîștige bătălia pentru Golful Jmurkino, trebuie să sacrifice toate celelalte cereri și să țin-tească într-un singur punct. Deodată i se făcu rușine, ca și cum Liubov Vadimovna ar fi știut că în acel moment trece iar peste interesele ei, de aceea se și uita așa la el, știa că o să fie din nou ocolită...

Din cauza ei, Losev se zăpăci. Ar fi trebuit să o ia pe ocolite: „Voiam să vă vorbesc despre filială” — apoi, bîlbîindu-se: „S-o mutăm în altă parte” — iar după aceea, smulgîndu-și cuvintele: „Am discutat...” În așa

fel încît Uvarov să-l întrebe singur și să nu-l întrerupa nerăbdător : „La obiect“.

În loc să facă așa, Losev trînti totul deodată, cu elan, e adevărat, prezentînd lucrurile în ordine și fără acele introduceri pe care Uvarov nu le suporta și le tăia fără drept de apel : „Începe de la mijloc, poate că o să înțeleg“.

Despre tablou vorbi pe scurt ca despre o creație consemnată de istoria artei ; în legătură cu tabloul, locuitorii orașului cer ca Golful Jmurkino să fie păstrat — e un loc înregistrat de tradiție, oamenii insistă, au fost chiar și cazuri de revoltă deschisă, așa că, poate, s-ar putea ține seama de valoarea estetică... și așa mai departe, conform formulărilor lui Arkadi Matveevici.

— S-o mulțăm ? Dar pînă acum de ce nu te-ai gîndit ?

Întrebarea era inevitabilă și Losev o prevăzuse. De la data aprobării, trecuseră doi ani. Asta, în primul rînd. S-au schimbat multe. Circumstanțele se modifică repede, nu-i așa ?... Locul prevăzut pentru construcție s-a dovedit necorespunzător, și ce-i cu asta, orașul are unul asemănător, chiar mai bun. Asta în al doilea rînd.

— Pentru astfel de surprize cineva trebuie să răspundă.

Și pentru asta Losev era pregătit. Dacă e o greșeală, atunci e a lui Losev și a nimănui altcuiva.

— Ce legătură are cu tine... — îl întrerupse Uvarov cu un năduf exagerat, rămînînd pe gînduri o clipă, fără să mai scoată un cuvînt, dar bătînd toba cu degetele pe birou.

— Pentru toate trebuie plătit — spuse Losev.

— Asta-i adevărat, numai că prețurile s-au ridicat — răspunse ironic Uvarov uitîndu-se atent la Losev. Ce-i, ceri un vot de blam, te oferi ca jertfă pe altar ? Ai dreptate, votul de blam nu e o condamnare. Ai avut o sancțiune — s-a ridicat sancțiunea ! Părea că-și explică sieși situația. La noi, sancțiunile se dau uneori pentru stingerea conturilor. Ai primit un vot de blam și ești chit. Ți s-au iertat păcatele. Ți s-a dat dezlegare.

Cînd zîmbea, Uvarov părea mai tînăr, însă zîmbea rar, marea majoritate a treburilor le rezolva fără zîmbete. Acum nu-i zîmbea de fapt lui Losev, ci propriilor sale gînduri, pe Losev era supărat, adevărat, dar supărarea asta nu prezenta nici o primejdie, discuția putea să continue.

— Te străduiești degeaba, Serghei Stepanovici. N-o să-ți folosească acum o muștrare.

— Muștrarea nu e niciodată folositoare — spuse, după o pauză, Losev, fără să înțeleagă la ce anume se referea Uvarov, pricepînd doar că acesta începe să-și formuleze un punct de vedere. Adăugă : Sînt presat. Oamenii sînt deosebiți. O să începă reclamațiile. Și la dumneavoastră și mai sus.

— Ii situația — spuse Uvarov vesel. N-ai decît să explici. Nu trebuie să depui imediat armele. Ci să știi că opiniile, nu numai lață de șefi, ci și lață de oameni.

— Eu n-am fost de acord de la bun început.

— Dar după aceea n-ai mai spus nimic.

— M-am supus.

— Sau te-ai convins. Te-au convins alții ? Acum nu mai poate ști. Îți schimbi des punctul de vedere ?

— Nu-i vorba despre mine. Ce să le spun oamenilor ?

— Vorlesc despre ocrotirea naturii, despre salvarea monumentelor. Mă întrebă de ce nu mă ocup. Pe Polivanov îl cunoașteți ?

Uvarov confirmă din cap.

— Uite, el... cînd a fost atacat Kamenev, el a dat vina pe dumneavoastră și pe mine. Eu nu pot să dau vina pe dumneavoastră.

— Cînd ! Pe șefi trebuie să-i aperi cu propriul tău trup. Dar care-i poziția ta ?

— Să păstrăm Golful Jmurkino așa cum e.

— Și filiala ? La filială te-ai gîndit ? Înțelegi ce înseamnă filiala unei asemenea centrale pentru tine, pentru oraș, pentru toată regiunea ? Ai uitat cum m-am luptat pentru filiala asta, cîți pretendenți erau ? Filiala e un sprijin pentru tine ! E un contact cu industria de vîrf ! Cu ministerele cele mai importante ! Și tu vrei să te dai deoparte ! Ar trebui să le pui la dispoziție cei mai buni teren ! Ești cel mai interesat în întreprinderea asta ! Crezi că n-am fi avut cui s-o dăm ?

— Dar eu n-am nimic împotriva filialei.

Losev desfășură în fața lui Uvarov schema pregătită și începu să explice, arătînd avantajele noului teren.

— Ce casă e acolo, la golf ? — întrebă Uvarov.

Losev prevăzuse și asta, deci scoase din dosar fotografiile color ale Golfului Jmurkino, cele făcute de directorul Combinatului de exploatare a lemnului. Reproducerea ta-

bloului o lăsase în plic, dar Uvarov o observă și începuse să le examineze ținându-le la distanță, comparându-le.

Era uimit.

Pufni mirat.

Losev stătea nemișcat.

— Curios — spuse Uvarov. E ceva. Sigur, nu merită să întorci totul pe dos din cauza asta — parcă poți să păstrezi totul... Dar, oricum, e interesant...

— Dar noi nu avem decât un singur peisaj — nu s-a putut stăpîni Losev.

— Și filiala e una singură. Și ai doar o singură posibilitate — răspunse sever Uvarov. Știi ce-ar însemna să amîni începutul lucrărilor? Și toate calculele și planurile care urmează. Dacă se schimbă terenul, precis se amîină. Și ca să se poată amîna, trebuie să ne justificăm prin împrejurări extraordinare.

— Dmitri Ivanovici...

— Peisajul e peisaj, nu văd nici o problemă. De ce te necăjești? Dacă acea clădire cu acoperiș de aramă are însemnătate istorică — o s-o mutăm. Nu-i o problemă. Dar există o asemenea necesitate?

— Nu despre casă e vorba...

— Vezi, înseamnă deci că n-are valoare. Cea mai importantă e baza. Industria. Dacă o să ai industrie, o să ai și profituri — atunci o să poți să te ocupi și de estetică. Baza, construiește-ți întâi baza! Oamenii gusta arta cînd trăiesc bine. Uite, ai construit o maternitate, e mai necesară decât o expoziție...

— Maternitățile de la Moscova sînt și mai bune. Cînd o să rămînă să trăiască la noi dacă distrugem frumosul. Trebuie să avem și noi avantajele noastre. Nu se poate cumpăra totul pe bani. O să avem bani, dar n-o să mai fi. Golful Jmurkino. Și nici nu se știe cît costă...

— De fapt, asta-i întrebarea: cît costă? — se interesă Uvarov întrerupîndu-l pe Losev. Își încorda rar vocea și slabă, fiind convins că e un om ascultat. Cu tehnica de azi, dacă-mi dai bani, îți fac ce peisaj poțeste. Și poieni și munți cu cascade, nu ca în Caucaz, ci așa ca la noi. Construiți mări, așa că rîurile, izvoarele, golfurile — sînt un fleac...

De-a lungul anilor, lui Losev începuse să-i placă felul de a fi a lui Uvarov. Stilul lui de muncă era simplu și totuși practic, de neuitat. Se întîmpla să greșească și

Uvarov, dar era primul care-și dădea seama și-și analiza greșcarea, dacă socotea că e necesar. Știa să transmită sentimentul că e stăpîn, că se ocupă doar de foloasele regiunii, ale oamenilor, că numără fiecare copeică, cu zgîrcenie, cu îndrăzneală... Toate acestea purtau pecetea personalității lui Uvarov, priceput, aspru, plin de o energie nerăbdătoare și exigentă. Era pentru prima oară cînd Losev auzea de la Uvarov considerații de ordin general și era bucuros că i se arată atîta încredere, ideile lui Uvarov îl pasionau, insuflîndu-i o încredere măgulitoare în forțele proprii.

Coloane de excavatoare portocalii, buldozere strălucitoare, macarale, autobasculante, betoniere, trailere... Coloane care se mișcă zgomotos, învăluite într-un fum albăstrui, urmînd instrucțiunile lui Uvarov, dărîmînd, construind — dincolo de cuvintele lui exista o forță reală.

— Frumusețe... Uvarov răspîndi fotografiile din fața lui. Poți să-mi explici unde e aici frumusețea?

Losev dădu din umeri.

— Frumusețea se simte.

— Nu-i adevărat! — spuse Uvarov liniștit. Cînd am fost în excursie la Leningrad, ne-au arătat ansamblurile arhitectonice. Ne-au spus exact unde e frumusețea, în care proporții, în care soluții ale autorilor... Mi-au explicat și am văzut. Fără asta, n-aș fi înțeles. După părerea ta, cum se stabilesc prețurile tablourilor? Deci cum se poate defini cîtă frumusețe are fiecare, cît talent? Nu vorbesc numai despre tablourile de la noi, ci pe plan internațional. Așa că nu te lăsa dus de pălăvrăgelile astea. Trebuie să pretinzi întotdeauna dovezi...

În timpul acesta se deschise ușa biroului și intră Pașkov. Mișcîndu-se fără zgomot, se apropie de Uvarov din partea opusă lui Losev și, deschizînd un dosar, puse pe birou o hîrtie urgentă. Apoi, îl salută cu o mișcare a capului pe Losev și, uitîndu-se la fotografiile înșirate pe masă, zîmbi înțelegător. Scriind rezoluția, Uvarov închise dosarul, Pașkov îl luă și aranjă fotografiile.

— Locuri cunoscute, spuse el.

Uvarov se uită la Pașkov atent la tonul lui, care avea o anume semnificație.

— Da, da, și tu ești de pe acolo... Uite, Serghei Stepanovici se tot zbate pentru Golful Jmurkino. E gata să ne

propună mutarea filialei, numai ca să nu ne atingem de frumusețea asta.

Pașkov se uită la Losev, ochii i se îngustară vesel și fața lui greoaie, cu trăsăturile căzute, căpătă acea expresie pe care Losev o ținea minte din copilărie — expresia călăului victorios.

— Ce mai frumusețe ! S-au găsit ce să apere ! Am auzit și eu, Protectorul artelor ! Și pentru asta ne atingem de filială ? Rîse ca de o idee absurdă, apoi adăugă lungind cuvintele : Nu știu, oh, nu știu.

— Piotr Gheorghievici, de ce detestați atât de tare locurile acestea ? — îl întrebă Losev.

— Astăzi e trecutul, Serghei Stepanovici. Noi trebuie să ne gândim la viitor, să facem să ajungă și în birlogul nostru revoluția științifico-tehnică.

— Nu trebuie să uităm nici trecutul — interveni Uvarov. Însă trebuie să calculăm bine totul. Și frumusețea și utilitatea ei... Mi s-au plîns că se taie pădurile din Erighin. Și eu le-am cerut să calculeze. Am nevoie de lemn pentru fabrica de mobilă acum, imediat ! În următorii trei ani o să scot asemenea profituri, încît o să pot să sădesc două păduri noi și să fac ordine în cele vechi. O să repar tot ce-am stricat. În ce privește Golful Jmurkino, dacă nu pot fi socotite pierderile și câștigurile, n-are rost să discutăm.

Losev nu se putea dumiri. Uvarov îl tot provoca, era neobișnuit de răbdător, nu se grăbea, aștepta, invitîndu-l parcă să spună tot ce are de spus.

— Trebuie să te ții cu ambele mîini de filială. Și să nu permiți ca interesele orașului să intre în contradicție cu cele ale șantierului. Nu e vorba de industrie chimică, n-o să aveți nici fum, nici murdărie. Ținem seama de ocrotirea mediului. O clădire modernă în centru va înfrumuseța orașul. Iar constructorii vor plăti daune pentru dărîmarea casei. Orașul va avea posibilitatea să construiască clădiri noi, moderne. Dacă n-o să ajungă, o să vă mai dăm. Ce mai e ? Cum folosiți voi acum golful ăsta ?

Pașkov nu se abținu și, luat de val, încăleă protocolul :

— E un centru pentru scobitul în nas ! E folosit doar pentru flecăreală.

Uvarov continua să-l privească pe Losev.

În Losev se trezi o dorință veche, care îl speria și-l amuza totodată, un joc cu care se distra în timpul unor

ședințe plicticoase : își închipuia că se așază în patru labe și se plimbă așa pe spațiul dintre scaune. Losev se amuza imaginîndu-și ce ar fi făcut fiecare și cum s-ar fi purtat președintele. Să ajungă așa pînă la ușă, să se ridice și să se incline. S-ar fi găsit și prieteni care, poate, l-ar fi înțeles. Uneori i se părea că ședința durează de doi ani, de trei ani, la fel i se întîmpla cînd citea hîrțile : ca și cum s-ar desfășura un ruluu nesfîrșit, care se tirăște, foșnește, pe care sînt scrise aceleași cuvinte... Să alerge și, în trecere, să-l muște pe Pașkov de pulpă. Zîmbi imaginîndu-și strigătul lui, dar nu putu să-și dea seama ce o să facă Uvarov, și chiar asta era caraghios.

— Nu vād de ce este rău că există un asemenea locșor în centru, spuse el provocator.

Pașkov izbucni în hohote de rîs, apoi rosti cu un aer foarte convins și devotat :

— Prostii ! E un lucru hotărît, o clădire modernă o să înfrumusețeze în acest loc orașul.

Lingușeala lui era vulgară, dar Uvarov îl aprobă : auzi ce spune poporul ?

Losev nu putea să-și accepte înfrîngerea față de Pașkov.

— Nu, nu e deloc un lucru hotărît — zise el aspru și cu forță, privindu-l în ochi pe Pașkov și simțind un junghi în piept. Desigur, mata, Piotr Gheorghievici, nu ești pus în situația să discuți în contradictoriu, dar eu am s-o fac...

Tăcu, deoarece Uvarov se ridică, merse de-a lungul mesei de ședințe, lovind cu palma spătarele scaunelor. Apoi începu să pășească repede, cu pași mari, dintr-un capăt într-altul al camerei, în timp ce ei îl urmăreau în tăcere.

— Așa, așa — spuse el, ca și cum ar fi socotit ceva, și se opri fără să se uite la nici unul. Sînteți liberi !

Losev nu se mișcă, dar Pașkov strînse dosarul la șold, apoi merse încet și se întoarse din ușă, așteptînd parcă ceva. Dar Uvarov nu spuse nimic. Cînd rămaseră singuri, Losev se intimidă. Era convins că totul s-a terminat, că n-a ieșit nimic. Se aplecă peste masă, strînse fotografiile. Deci fusese înfrînt cu ajutorul lui Pașkov, în liniște și fără glorie. Nu obținuse nimic, în general nu obținuse nimic, rămăsese cu buzele umflate ; își aduse aminte de Liubov Vadimovna și se strîmbă de ciudă. Fotografiile i se părură șterse, culorile artificiale. Ieri, pe Arkadi Matveevici

îl încântaseră, dar în cabinetul lui Uvarov dispăruse ceva din ele. Rîul, golful, casa — totul devenise obișnuit, nu erau cu nimic mai frumoase decît cele care se publică în *Ogoniok* sau *Smena*, asemănătoare celor din expoziții, din muzee, sute și mii de peisaje.

— Din fotografie nu reiese, mormăi el.

— Poftim ? — întrebă Uvarov.

Losev nu răspunse nimic și puse fotografiile în plic. Stiloul „Parker” rămăsese închis pe pagina albă a bloc-notesului.

Losev trecu degetul pe suprafața galbenă, lăcuită a mesei, pe curburile liniilor ce se adunau și se despărteau. Tăcea, uitase de Uvarov, se uita la masă, privind inețele ce marchează trecerea anilor, urmele lăsate de scurgerea timpului. Se gîndi la asta fără plăcere și din nou își aminti de Liubov Vadimovna, de rușinea lui de pe mal, de transpirația sa lipicioasă.

— Nu, așa nu se poate ! — exclamă brusc Losev, ridică fruntea și repetă cu mai mult curaj : Nu se poate !

N-are importanță, o să distrugă totul, dar o să zică ce are de zis. Nu mai avea ce pierde, așa era mai bine, se simțea mai liber.

Tot ceea ce nu-și putuse permite în discuțiile cu Polivanov, și la Comitetul executiv, și cu Anisimov, tot ce se adunase — răbufni cu putere, începu să se reverse fără nici o ordine, fusese prins în vîrtej, luat de val, nici nu se auzea, simțea doar cum vocea îi devine din ce în ce mai sigură, mai puternică, Nu rostise niciodată asemenea cuvinte, cuvinte absolut neobișnuite pentru el și pentru acest cabinet. Cîndva, Tucikova îi spusese că tabloul nu poate fi povestit, nu poate fi descris acel răsărit, ceața de pe Pliasva, picioarele desculțe ale micului pescar... Dar acum nu-i păsa că nu se poate, el povestea și vedea cum, pe fața prelungă a lui Uvarov se ridicau sprîncenele, dar nu le dădu atenție, nu se temea de Uvarov, acum nu se temea de nimic, își luase zborul, uitase de toate calculele, de toate formulele și capcanele sale.

Motorușul pornise, elicea se învîrtea din ce în ce mai repede, venea momentul cînd planorul urma să-și ia zborul, să rămînă în aer și să plutească, el plutea și ei fugeau după el cu fața spre cer. Așa și acum — cuvintele curgeau și el alerga după ele, poate de aceea compară talentul pictorului cu un avion : pictura te ajută să vezi natura

altfel, o descoperi așa cum descoperi pămîntul din avion, văzut din cu totul altă perspectivă. Vorbi despre proiectul lui Ivan Jmurin, ce localitate atrăgătoare ar fi putut deveni orașul Likov, semnificativ pentru vechea Rusie, pentru viața din provincie, cu condiția să nu fie distrus, ci păstrat...

Să se păstreze structura vechii faleze și apoi să se construiască blocurile noi. Cheiul, pavilioanele, fanfara, strălucirea acoperișului de aramă al casei Kislih. Firmele vechi. Pielăriile în care se fac hamuri, fierăriile în care se fac cîrlige, dogăriile unde se fac butoaie, putinici, bidoane, produse pe care lumea le cumpără imediat.

Disperarea îl însuflețea și avea sentimentul dulce al eliberării. Ceea ce spunea nu mai putea să-l ajute, ci doar să strice totul definitiv, intențiile erau necoapte, nedefinite. De aceea, se încurca, revenea, nu era obișnuit să vorbească fără plan, iar acum n-avea nimic pregătit, simțea doar bucuria de a vorbi, de a-și ușura sufletul. N-are decît să se ducă totul dracului.

Uvarov ar fi trebuit să-l întrerupă de mult, dar îl asculta rece, răbdător.

Lui Losev nu-i păsa. Își aminti de Kostik și de bretonul lui și rîse.

Uvarov se încruntă și, aproape fără să-și miște buzele, spuse :

— Te-ai cam întrecut cu gluma. Cînd ai apucat...

Confruntat cu acest avertisment calm, Losev cel dintotdeauna își veni în fire și se gîndi cu tristețe : „Ce tot spun ? De ce ?”... Înțelese că sfîrșitul e aproape și asta-i dădu din nou curaj.

— Și ce, n-am dreptate ? — zise el cu îndrăzneală. Orașul nostru poate deveni un extraordinar centru turistic. Și asta e o industrie. Localnicii vor lucra în sfera serviciilor, o să reconstruim fortăreața Petrovsk, o să punem tunurile și alături o să construim un hotel. O să recuperăm foarte repede cheltuielile și o să cîștigăm și valută.

Apăru Alexandra Andreevna cu o tavă pe care adusese cafea și prăjiturile. Turnă în ceșcuțe. Cînd și cum a chemat-o Uvarov, Losev nu observase, înțelese doar că i se mai acordă un răgaz.

Uvarov se plimba cu ceașca în mînă, bea cu înghițituri mici. Fața lui prelungă, cu sprîncenele ridicate, părea foarte îndepărtată, inaccesibilă și opacă. Cuvintele lui

Losev cădeau în gol, nu provocau nici reacție, nici compătimire. Dar era ascultat. Microfonul era deschis.

— Ai pus la punct totul cu Comitetul orașenesc ?

— Nu, am simțit nevoia să vorbesc întâi cu dumneavoastră.

Înghiți dulcegăria exagerată a acestei fraze. Și se miră de faptul că simțise exagerarea. Nu se purta normal.

Gîndul acesta îl frămînta pe Losev de mult și-l nădărnăcise cu niște oameni. Inclusese în viitorul cincinal construcția hotelului. Comandase proiectul unui camping. Pregătise linia de autobuz. Proiectase trei restaurante mici. Unul fusese deja construit. În tot acest timp nu-i spusese nimic lui Uvarov, temîndu-se de loviturile pe care i le-ar fi putut da logica lui.

— Oare tineretul n-are nevoie, oare istoria n-are nevoie de un vechi orașel rusesc ? Liniștit, conservat așa cum a fost. Dumneavoastră spuneți că totul se poate calcula. Haidеji sa calculăm. Ați fost la Suzdali ? La Iurnovo ? La Uglich ? Ați văzut cită nevoie are poporul.. Vreau doar să vă rog...

Uvarov ridică sprîncenele.

— ...să fiți de acord cu mine !

În sfîrșit, îl făcuse pe Uvarov să zîmbească.

Uvarov purta un costum maro-închis care-i cădea fără nici o cută, părea turnat. Cămașă albă, cravată neagră, pantofi negri cu ramă maro, totul asortat, adunat, ca o uniformă fără nici un fel de semne particulare. Cine-i alesese costumul ? Soția ? Cine-o fi ? Despre ce vorbea el acasă ? Nimeni nu știa nimic despre el. Se spunea doar că nu bea, nu joacă cărți, nu merge la pescuit, la vînațoare, deci respinge toată colecția bucuriilor permise. Mulți îl considerau un model al conducătorului contemporan. Losev nu încerca să-l imite, dar îl admira. Era întotdeauna energic, gata de acțiune, era ca un curent electric și, la fel ca și acesta, periculos.

— Ești un visător — spuse Uvarov. Nu m-aș fi așteptat. E bine că reușești să unești fantezia cu munca. Deci, pe ascuns, ți-ai construit visul tău albastru. Bine. Dar să știi că treaba asta nu-i pentru tine. N-ai să poți să te remarci prin cultură și turism. Nu-i o platformă. Poate că ai să obții glorie, dar nu dezvoltare. Avea o voce slabă, vorbea cu pauze, dar nimeni n-ar fi îndrăznit să-l întrerupa.

Ești un poet... Ai scris poezii în copilărie ? Recunoaște, ai scris. Inevitabil... Nu ți se pare că în ultimul timp la noi au apărut prea mulți poeți ? Și pictori ? Scriu și iarăși scriu, nu se ocupă de nimic altceva, dar de hrănit îi hrănesc alții. Mănîncă pe seama poporului, pentru că nu sînt rentabili. Avem o sută de pictori în oraș. Cine are nevoie de ei ? Avem poeții noștri regionali. Și n-avem timp să-i citim nici pe cei buni, de la Moscova. Kamenev i-a înmulțit, ca și cum asta ar fi cultura. O sută de artiști e un număr ! Și ne lipsesc oameni pentru alte treburi. I se umflaseră venele de la tîmplă și obraji i se acoperiră cu pete roșii. Care sînt cauzele pierderilor noastre ? Mi se spune : beția, hoția, rebuturile. Dar nu asta-i principalul. N-avem destui oameni capabili. Și cei pe care-i avem sînt împiedicați să lucreze. Trăncănim, țipăm. Ne încurcăm unul pe altul cu indicații. Muncim prost, dar procentele sînt bune. Și ce prost muncim ! Ne-am dezobișnuit. Nu putem să facem nimic fără să modificăm. Cei de la drumuri — i-am admonestat — economisesc bitumul ! Ieri am fost la întreprinderea de la Gluhov. Fac niște bluze — o rușine ! Se plîng cumpărătorii. I-am adunat, am început să le fac morală și s-au supărat : noi sîntem o întreprindere fruntașă, avem și steagul... Au frunțași, dar bluzele nu se pot îmbrăca. Nu ne hotărîm să spunem oamenilor în față că sînt niște leneși, că-și bat joc de meserie, că iau banii degeaba ! Bătea cu putere, cu latul palmei, în birou, ți-era frică să-l privești în ochi. Se tot plîng — producția n-are un stăpîn adevărat... Crezi că în America îl vede cineva pe stăpîn ? Am întrebat la hotel. Stăpînul lor e o companie care are o rețea de o sută de unități, stăpînul n-are față. Dar ei au cultul muncii. Tot timpul socotesc dacă e profitabil sau nu. Iar noi îi disprețuim pe oamenii calculați. Despre mine, un scîrța-scîrța pe hîrtie a scris că sînt un computer. Cică m-a jignit. Pe neobservate, apăruse în mîinile lui Uvarov cutia mică a calculatorului, degetele îi fugeau pe butoane, cifrele roșii se aprindeau. Da, sînt un computer ! Și ce ? Ce-i rău în asta ? Dacă oamenii ar lucra ca această mașină de calculat — precis, cinstit, temeinic — crezi c-ar fi rău ? Omul introduce în mașină visul lui despre perfecțiune, ești de acord ? Ei, ești de acord ? — întrebă autoritar Uvarov, aplecîndu-se deasupra mesici spre Losev, cu o mișcare care avea ceva neliniștit și nesigur.

Losev se gîndi că Uvarov e un om singur. Asta pentru că și el, în ultimul timp, se simțea singur, prietenii și cunoștințele dispăruseră — unii, din vanitate, pretindeau să-i cheme el primul, să le dea el atenție, el uita, ei se supărau, alții încercau să-l exploateze, să-l roage să-i ajute să se aranjeze.

Cu timpul rămăsese singur. Singurătatea te elibera, îți oferea independență.

— ...În schimb, protejăm artiștii, paraziții...

— Ce legătură au artiștii ? — nu se putu stăpîni Losev. N-aveți dreptate.

Uvarov nu răspunse, bătut cu degetele pe suprafața mesei, părul lui rar, roșcat, care i se ciufulise, își recăpătase linia inițială, gulerul cămășii i se îndreptase, reapăruse expresia lui obișnuită de superioritate, punînd o distanță între el și Losev și tot ce discutaseră pînă acum. Cu o voce moale, egală, îl anunță pe Losev că ar dori să-l ia ca adjunct, prim-adjunct.

Losev simți cum transpiră, cum i se lipește cămașa de spate, picături de sudoare îi apărură pe frunte. Îi era rușine de Uvarov, dar nu izbuti să se stăpîncască. Fusesse luat pe nepregătite deși așteptase de mult această clipă. Zvonul se iscase cu cîtva timp în urmă, era intrcat și la Lîkov și la regiune, el se apăra glumind, jurînd că n-are de gînd să intre în aparat. Dar din conducere nu vorbise nimănui cu el. În ultimul timp, zvonurile încetaseră și începuse să se simtă prost. Nu se întîmplase nimic, dar era neplăcut : îl neliniștea că cineva, acolo sus, îi respinsese candidatura. Nu era omul potrivit. Nu mai plăcea. De ce ? Cui ? Cel mai bine e să susții că nu vrei. Oricum, ieși bine — nici nu-ți pui soarta la încercare, iar oamenii te respectă și te aperi și de dezamăgire.

Și iată că, în sfîrșit, se înfăptuise. Dacă Uvarov i-a spus — înseamnă că totul e-n ordine, s-a aprobat.

— Mulțumesc. Losev își umezi buzele. Nu știu dacă am să fac față. Sînt un visător... Nu sînt ca o mașină.

— Vei deveni. Ai tu altceva... Răsuci două degete, așa cum se întoarce cheia de contact. Ți s-a dezvoltat fantezia pentru că ai mucegăit. Acolo n-ai spațiu să te desfășori.

În vitrinele bibliotecii se ogîndea priveliștea de dincolo de fereastră : turnul de televiziune, piața, clădirea înaltă a Combinatului chimic ; geamurile refractau imaginea, o fragmentau. Deasupra dulapului atîrna harta regiunii ; un

nor bucălat, la marginea căruia un mic cerc negru reprezenta orașul Lîkov, o localitate cît un vîrf de unghie, patriarhală, cu case din lemn, cu cocoși, grădini și livezi.

De aici ar fi putut face mai mult pentru Lîkov — și podul, și fortăreața Petrovsk. I-ar fi fost mai lesne să decidă în problema asimilării tufului local — un extraordinar material de construcții. Toată regiunea, împreună cu toate raioanele ei, harta asta, o să atîrne în cabinetul său. Un stat întreg. Se gîndi cu o plăcere răzbunătoare la Pașkov, cum va sta acesta în picioare în fața lui, strîngînd un dosar la piept. Și imediat gîndul îi zbură la Secihin, cum îl va suna și-i va spune — dumneavoastră, tovarășe Secihin, mi-ați zis să trec pe la dumneavoastră, dar vă rog să mă scuzați, n-am timp, poate veniți dumneavoastră... Și în birou o să șadă Arkadi Matveevici... Asa că, cîstit vorbind, în primele secunde Losev nu se gîndi atît la muncă, cît își mîngîie orgoliul cu imaginile micilor lui răzbunări. Și imediat își închipui noul apartament, spațios, cu logie, cu o scară impunătoare și cu lift.

— Nu se pune problema funcției, o să poți face mai multe — asta contează. Nu-i așa ? — îl întrebă pătrunzător Uvarov, aplecînd capul ca și cum ar fi vrut să audă ce se întîmplă în interiorul lui Losev. Perspectivele. Mișcarea. Noi nu ne cunoaștem propriile posibilități.

Acum, fiecare frază, fiecare cuvînt aveau semnificația lor. Perspectiva — asta era în general. Dar apoi se spusese „mișcare“ — deci nu perspectiva în general. ci în legătură cu mișcarea, deci cu avansarea. Și cuvintele de dinaintea se luminară, căpătară sens. De exemplu, sancțiunea — e clar că sancțiunea ar fi împiedicat numirea lui Losev, în momentul numirii, orice împrejurare poate fi un obstacol. E de mirare cum pledoaria lui nu l-a făcut pe Uvarov să se răzgîndească, doar spusese o mulțime de grozăvii și încă cu ce patimă ! N-ar fi fost mare lucru ca Uvarov să renunțe — ce nevoie ar fi avut de un adjunct sărit ? Și astfel, Losev n-ar fi aflat niciodată ce a pierdut. Se lămuriră și celelalte meandre ale conversației, și de ce Uvarov avusese răbdare, de ce nu se grăbise să încheie audiența. Pînă acum, lui Losev i se păruse că el condusese discuția, încercînd să obțină ceva, dar acum devenise clar că polemica despre Golful Jmurkino îi era necesară lui

Uvarov că să-l verifice, să afle cine e, de fapt, viitorul lui adjunct.

Lui Losev îi făcea plăcerea să creadă că Uvarov, fiind un om deosebit, ar fi avut nevoie de un adjunct inventiv, inteligent, capabil, care să-l ajute și să înțeleagă ideile șefului său și nu doar de un executant mut. Un conducător talentat nu se teme de un adjunct competent. În selecția subalternilor, trebuie să știi să ții măsura : pe de o parte, să rămii cel mai deștept și cel mai capabil, iar pe de alta, să nu te trezești că ești înconjurat doar de proști și de carieriști.

Uvarov acoperi cu palma mâna lui Losev.

— Dacă ai ști cât de greu îmi e!... Nimic nu iese. Ne zbatem, ne zbatem...

Mîna lui era neașteptat de fierbinte. Oftă și acest oftat pornit din adîncuri sparse parcă toate zăgazurile. Losev auzi cum acolo, ascuns de toți, trăia și se chinuia sufletul lui Uvarov. Era toropit de sentimentul prieteniei, al înțelegerii, al acordului, îi veni să recunoască că și el e uneori disperat, pentru că nimeni nu vrea să lucreze, de cîte ori nu i se părea că nici el nu știe să facă nimic... Dar înțelese că Uvarov n-avea nevoie de consolări. Și acel Losev care știa să țină seama de toate conjuncturile simți că nu trebuie să pună pe același plan trăirile lor, mai bine să tacă și apoi, folosindu-se de atmosfera creată, să-i spună că nu se poate întoarce la Likov cu mîinile goale. Așa și făcu și Uvarov fu de acord fără să se tîrguiască. Împreună cu el, Losev examinează parcă pentru prima dată din afară problemele orașului. Se contraziseră doar în legătură cu încadrarea bibliotecarilor. Înțelegea că nu e momentul, că cererea nu se încadrează în cursul firesc al discuției și va fi greu acum să-l convingă pe Uvarov să reexamineze statutul de funcționari. N-ar fi trebuit să insiste, și așa Uvarov îi dă tot ce cere și îi fu și lui greu cînd Uvarov, cu o grimasă, se declară de acord.

— Ești un mujic încăpățînat, spuse Uvarov la despărțire.

Ieșind din anticameră, Losev se îndreptă spre biroul lui Pașkov, sperînd să-l întâlnească și, fără să-i spună nimic, să-i zîmbească, să-i facă ușor cu ochiul și să fluture mina. Întredeschise chiar ușa, dar biroul era gol. Oricum,

n-avea importanță, plutea pe mochetele coridoarelor, în pieptul lui se ițea un spiriduș, fredona fericit, ca și cum acolo ar fi alergat, cîntînd, copilăria lui.

Capitolul XV

Prima scrisoare

7 august 1936

„ADORATA MEA, ELISAVETA AVDEEVA ! În sfîrșit, a început să se miște treaba. Sînt de două săptămîni în locurile dumneavoastră natale. Și, în sfîrșit, s-a urnit, s-a pornit și totul a redevenit minunat. La mine, și dispoziția, și înfățișarea, și culoarea feței, ba chiar și statura depind de modul cum lucrez. La prima vedere, după cum v-am mai scris, mi-a plăcut aici — viața are un caracter stabil. Aceiași brusturi, aceleași băbuțe cu broboade negre în spatele tejghelelor, aceleași verande de sticlă colorată, piețe, plimbări în grădină. Apoi, la hotelul local, adică la «Casa țaranului», m-au dat afară din camera cu un singur pat pe care mi-o repartizaseră pentru că au venit pe neașteptate șefii din conducerea locală și m-au repartizat într-un cămin. Ceea ce, dintr-un punct de vedere, a fost interesant. Printre torarășii mei de dormitor erau delegați, muncii de hîrtii, pînă tîrziu în noapte desenau formule, liniau, copiau cu indigoul. În patria noastră se liniază o nemaipomenită cantitate de hîrtie. Nu m-am putut abține, am schițat cîteva mîini, puternice, îndemînatice, care, în loc să folosească topoarele și lopețile, țin creionul. Au venit doi colhoznici. Fruntași. Se agită. Încă nu s-au acomodat și se simt prost : de ce ni se dau bani. de ce ni s-au dat bonuri gratuite pentru mîncare. Unul este din Jurniovka, poate că-ți aduci aminte, e un sat de pe Pliasva. E pentru prima oară în viața lui, vara, la oraș. Conform obișnuinței, se trezește în zori, iese în curte doar în chiloți, stă și nu știe ce să mai facă. I-am desenat tristețea din ochi și sfiala. Nu înțelege ce s-a întîmplat : pur și simplu a muncit așa cum se cuvine, așa cum cere pămîntul și, deodată, s-a trezit fruntaș, aproape erou. În simplitatea sufletului său se simte un uzurpator. Are o piele de culoare închisă și părul alb — arată ca un

negativ fotografic, la mână poartă o brățară dăruită de o țigancă, care i-a spus să nu o scoată niciodată. Dar, în ceea ce privește ocupația mea principală, m-am blocat complet. De fapt, din cauza ta. Tot ce se-ntîmplă în orașul ăsta, totul e legat de tine — de aceea e și atât de plăcut și atât de trist.

Trebuie să-ți spun că m-am dezobișnuit de «plein air», dar nu mi-am dat seama și m-am apucat de treabă cu îndrăzneală și totul părea că merge de la sine, bine și repede, așa că n-am reușit să înțeleg nimic. Așa sînt eu — dacă pot să nu gîndesc, nu gîndesc. Acum — nu gîndesc, deci exist. Am făcut și plaja și debarcaderul. Și silueta ta în rochia aceea albă, cu flori roșii brodate, pe care ai purta-o la Sestroretsk, cînd ai fost în vizită la Sologub, înainte de plecare — îți aduci aminte acum, la Paris, de zilele acelea? Apoi au sosit Briusov și neprețuitul meu prieten și învățător Iacob Ivanovici. Coceai cartofi, dansai, toți îți făceau curte și tu recitai din Lermontov. Nu vreau să mă scufund în amintiri, nu vreau să-ți stric buna-dispoziție, vreau numai să-ți amintesc de rochie. Nu știi dacă femeile țin minte rochiile lor, rochiile lor victorioase? Rochia aceea și țărba și-au găsit imediat locul, în soare — tufizurile și casa. Dar luminația ta a concentrat atât lumină, încît casa și-a pierdut din importanță. Iar tu m-ai rugat să pîtez casa și împrejurimile. Aveai nevoie de un peisaj, nu de un portret. Doreai să-ți liniștești dorul de meleagurile natale. Vroiai să te întorci acasă prin tabloul meu. La Paris, visai să ai în fața ochilor casa din Likov — «la fel ca atunci».

Mi-am adus aminte de toate astea, m-am trezit și m-am oprit la jumătatea drumului. Fără să-mi dau seama, în loc să fac un tablou pentru tine, îl făceam pentru mine, încercînd să mă întorc la tine, la acele zile de vară din Sestroretsk și, în felul acesta, la zilele noastre de la Paris. În această pînză, dorul tău s-a lăsat de dorul meu. Pentru oricine altcineva — cu excepția ta și a mea — e o ciușnire stupidă, lipsită de sens. Iar eu m-am chinuit îngrozitor. Cu toate acestea, am decis să mă despart de silueta ta. Mă convingeam că jertfa pe care o aduc îți va plăcea. Un șeful local, un oarecare Polivanov, a început să se intereseze de munca sau de persoana mea — nu știu precis. Mai ales că, pentru băremurile de pe aici, par destul de dubios — Tîrca m-a sfătuit să port o bluză de pînză, o pălărie mototolită, ca să corespund imaginii pe care și-o fac localnicii

despre artiști. Ar fi trebuit să port și plete, dar n-a arut cînt să-mi crească părul. Polivanov e un om luminat, zînd costumația mi-a recunoscut calitatea de pictor și a venit personal să vadă cum lucrez. Silueta ta se profilează deja și a început să mă interogheze — cine e? Te-am prezentat ca pe un joc al imaginației, un personaj lipsit de chip. Fața oricum era în umbră, așa, doar ca o părere. Cînd am mîzgălit tabloul, Polivanov s-a mirat. Nu i-am dat nici o explicație. Și așa mi-era greață. Dacă măcar aș fi terminat tabloul, dar așa, l-am lăsat la jumătate, știam ce a ieșit bine, știam unde n-a mers, unde trebuia să mai pun albastru, unde să apară soarele în tufizuri pentru ca umbra siluetei tale să devină mai ușoară. Și tipul ăsta mă-ntreabă — de ce n-ai terminat întîi tabloul ăsta și pe urmă să mă apleci de altul? Ce legătură avea una cu alta? Toamă asta e — i-am spus — că are. N-aș mai fi putut să pîtez pe urmă casa, mi-ar fi pierit orice poftă. Simțeam asta foarte precis, dar lui Polivanov — îmbrăcat în trenchi și cu cizme de box — nu izbuteam să-i explic. Mă cerceta ca la interogatoriu. Totul la el e moale, dar scîrțîie, ca și cum sub trenchi ar avea curele, cataramae, banduliere. Ah, Liza, ce chin a fost să mă despart de tine, mă simțeam ca un criminal. Cu atât mai mult cu cît tabloul nu era terminat. Cel mai greu e să distrugi un lucru neterminat, n-ai putere să te desparți de cera neînchiriat. Ții minte Capodopera necunoscută a lui Balzac? E lucrul cel mai bun care s-a scris despre meseria noastră ticăloasă. Un tablou încheiat se desprinde ca o frunza, toamna, ca o crustă. Nici nu știu cui i-au fost vîndute lucrările mele de la expoziții. Unde și la cine sînt... Nici nu mă interesează. Dar acum am mîzgălit și m-am simțit îndoliat. Totul mă lăsa indiferent, mă dezgusta — și mirosul culorilor, și căldura, și localitatea asta pătată de muște. Oamenii se agită de colo pînă colo, cară serviete de pînză dintr-un loc în altul, scriu rapoarte, nu-i lasă pe ceilalți să muncească. Ba reamenajează biserica nu se știe cu ce scop, de fapt, scopul lor e să dărîme cupola. Distrug paraclisul, pe locul lui se construiesc tribune de placaj. Și orașul tău mi se părea o gaură de șoareci din care prostia și deșertăciunea se răs-pîndesc în tot raionul. Mă plimbam disperat de-a lungul malului, departe, în cîmp. De acolo, totul părea o îngrămădire fără rost, o bubă crescută pe suprafața verde și naturală a pămîntului. Se vede cît se ferește omul de fru-

musee, cum fuge de ea. Mă tot întrebam de ce oamenii acestor întinderi s-au adunat într-o grămadă și s-au îngheșuit în case? N-au nici aer, nici soare. Aglomerație și răutate. Rătăceam așa, respingînd totul, pustiu și confuz, ca și pînza mea mîzgălită.

Și, închipuiește-ți că Polivanov, pe care l-am tratat cu vorbe jignitoare, a dovedit o participare neașteptată și mi-a aranjat să mă mut în apartamentul unei băbuțe curate și tăcute, într-o casă veche și liniștită. O livadă de meri lăsată în paragină și în livadă orăcăie broaștele. În casă e un salon. Pian. Colecțiile revistelor Niva și Ogoniok. Pe perete, o litografie — patimile bietului Iov. Una lingă alta, două lămpi: cea electrică și cea cu petrol — de rezervă. M-am așezat în fotoliul-balansoar, liniște, undeva ceva scîrțîie, miros de ierburi uscate, o tihnă care durează de decenii. Și m-a cuprins fericirea. Am înțeles brusc că un tablou adevărat, ca și o poezie, trebuie dedicate cuiva, să aibă o adresă. Sînt foarte norocos pentru că există cineva care așteaptă tabloul meu. În felul acesta, toată munca mea capătă un sens. Și încă cum! Ce-mi mai trebuie? La asta pot doar visa. Nu e vorba de o jertfă, ci de iubire. Unui prost ca mine i s-a dat posibilitatea să-și exprime dragostea, poate că n-o să mai am niciodată un asemenea noroc. Și, te rog să mă crezi, cînd am înțeles asta, de-abia am așteptat să se facă dimineața. Am fugit să-mi aleg un unghi și l-am găsit — am început să pictez de pe malul celălalt, așa ca să se vadă riul, și nu din stradă — de unde grădina acoperă totul. Riul dă și mișcarea aerului, reflectă și cerul. Am încercat în toate felurile, pînă cînd am descoperit că răsăritul trebuie să se reflecte în ferestre, atunci, aerul se deplasează. Am făcut o groază de variante, dar era o adevărată plăcere, ca și cum aș fi urcat în fugă o scară. În dimineața aceea am descoperit un lucru extraordinar de important pentru mine: că aerul se mișcă din cauza culorilor. Nu din cauza căldurii sau a vîntului, care nu se văd. Da, da, mișcarea aerului se manifestă prin culori. La răsărit, ele apar de sus în jos și agită evident ceața, în special deasupra apei. E un secret absolut profesional. Tu n-ai ce să faci cu el, dar eu sînt încîntat. Acoperișul de aramă al casei tale e năpădit atît de tare de verdeață, încît nu știu cum să fac. Dacă obțin un asemenea verde, înseamnă, Elisaveta Avdeevna, că am rezolvat problema principală a zilei de azi! Asta e! Iar casa

ta e, într-adevăr, neobișnuită. Cum m-am apucat de ea, am simțit iarăși talentul specific al lui Iacov Ivanovici, opărea treptat în fața mea ideea lui inițială, care triumfa prin armonia ei, în ciuda tuturor lucrurilor neterminate și a greșelilor de execuție. Arhitectura, dacă e făcută cu talent, nu e indiferentă la culoare, casa mă ajută să-mi aleg culorile. Această casă i-a ajutat să creeze pe Lentulov Aristarh și pe Mașkov, iar o dată l-a atras și pe Vladimir Korolenko, mi-a poreclit Iacov Ivanovici, deci întîi Korolenko și pe urmă A. A. Bogdanov și Lunacearski l-au vizitat pe tatăl tău, Iacov Ivanovici i-a adus...

Deoarece n-am schimbat pînza, pictînd casa, simt sub ea, prin terminațiile pensulei, silueta ta, straturile ei de vopsea, îți ating rochia, fața, le mîngîi, mă bucur. Prezența ta în profunzimea casei e sesizabilă fizic. Silueta ta, acoperită, zidită în interiorul casei — a rămas. Totul se păstrează — în spatele perdelei, stai la etaj, acolo unde te-am plasat eu, și te uiți la mine...

Și atunci, un bărbat care se apropiase de mine m-a întrebat de ce țiip și de ce rid. Am încercat să-i explic, dar m-am răzgîndit și i-am spus foarte serios că am intrat în contact cu memoria locurilor, că riul și aerul țin minte că aici, de mult, a fost un munte... M-a ascultat foarte încrezător și, a doua zi, a adus o carte de geologie în care se putea citi că, în urmă cu mii de ani, aici erau munți de calcar, ceva în genul asta. Și astfel m-am convins că, într-adevăr, credința mișcă munții.

E un caraghios ciudat, un original, vorbește despre niște chestii care acum nu mai interesează pe nimeni, de exemplu, despre sufletul pietrelor, al copacilor, al lacurilor, cum să intrăm în contact cu aceste suflete. E mic și țeros ca un cactus, are o voce slabă, dar țiuie și se numește Stepan Iustînovici. Aici, sînt singurul care-i ascultă idioile. Ah, Liza, îți scriu toate astea ca să nu urlu de disperare. Nu la Leningrad, nu la Moscova, ci tocmai aici m-a apucat dorul de tine, aici se păstra și mă aștepta. În orașele celelalte sînt luat de alte treburi și sentimente, aici nu exiști decît tu și totul parcă îți aparține. Mă tot întreb — știai asta? Pe aici ai fost? Privesc clădirile noi — pe astea nu le-ai văzut.

Nu mă doare că și tu, acolo, ești absorbită de alte pasiuni, că te duc, că te acaparează alți oameni, că ei pot să-ți vadă în fiecare seară ochii, asta n-are importanță,

ei nu pot să ia ce e al meu, ce am descoperit eu în tine, ei nici nu pot să vadă asta, dar mă apasă că ceea ce n-a aparținut se stinge, se sufocă și în mine și în tine, în amândoi.

Stepan Iustinovici mi-a spus deodată că tabloul îi amintește de Kisliș și de mezina lor — Liza. Poftim, ce mai misticism ! Și o spunea cu atîta convingere, că n-am rezistat și am recunoscut — m-am lăudat că fac tabloul pentru tine.

Seara (Losev e numele lui de familie, tu ți-l amintești ?) m-a invitat la un concert la casa de cultură. Pe urmă s-a dansat. Pe melodiile cîntate de un trio imposibil — doi la baian, și unul la un pian dezacordat — se țirau și tro, aiaa vreo cincizeci de perechi. Podeaua de scînduri nu se mai vedea din cauza cojilor de semințe.

Stau, observ și o pereche îmi atrage atenția. Băiatul poartă o cămașă cu guler desfăcut, la noi se cheamă „apaș“, e încovoiat din spate, îmbujorat, neîndemînat; ea poartă o rochie de stambă, basma, e subțirică ca o trestie care se termină cu doi ochi imenși. Din cauza stîngăciei lui, toți îl îmbrîncesc, el își calcă partenera pe bombeuri. Ea își mușcă buza și pe urmă iar se luminează, îi șoptește, îl învață. El a nădușit, e ud, e terminat, se teme s-o lase, se teme și mai tare că o să-l lase ea. Pentru că el nu-i vede fața, nu se uită decît la picioare : unde să le așeze, unde să le pună. Și atunci, mi-am amintit de chinurile mele — unul din visele mele fundamentale era să învăț să valsez. Pictura era un fleac, mîinile se descurcau singure, dar pentru că nu știam să dansez, mă consideram în tinerețe o personalitate ridicolă și lipsită de talent. Maestrului meu nu-i păsa de dans — unde aș fi putut să învăț valsul ? Nici pînă astăzi nu mă pricep să învăț o fată. Doamne, dacă ai ști cît m-a chinuit și cît m-a umilit această neputință ! Asta a fost tragedia mea. Mă uitam la băiatul acela și eram și trist și vesel în același timp. Asta o să învețe. Nu ca mine. Are la dispoziție o sală de dans, ei sînt stăpîni aici, ei nu văd podeaua murdară, ci o sală strălucitoare — și muzica și luminile — toate le aparțin. Cîta dreptate au ! Printre altele revoluția proletariatului de aici s-a și făcut. Și legitimitatea revoluției știu prin ce se măsoară ? Dacă e mai multă sau mai puțină fericire. Uitîndu-mă cum dansau, cum se distrau proletarii voștri din Lîkov, pot să depun mărturie — e mai multă fericire.

Așa se întîmpă : în același buchet nu sînt n...
Sală de dans iar pe pereți, lozinci : «Dați , , ,ru aviație», «Înscrieți-vă la împrumut !», «Jos alfabetismul !». Il întreb pe Losev : «N-ar fi mai bine să puneți tablouri ? Ceva care să se potrivească idii de dans, cum ar fi Virtejul lui Maliavin sau reproduceri după Matisse și dacă nu și nu, măcar pozele aviatorilor care au cucerit Arctica». S-a crispat : «și care-i ideea ?» «Să fie vesel și frumos.» «Nu, spune, tineretul nu trebuie îndepărtat de la problemele actuale ale luptei lui.» Uite ce spunea gînditorul !

Polivanov m-a invitat la pescuit, i-am propus să-l luăm cu noi și pe Losev — s-a făcut că n-aude. Diogene nu-i de nivelul lui, nu ocupă funcția necesară. Și ciorba, și jocul, și meditațiile lui Polivanov erau minunate : nu-i place filosofia — e un lucru inutil, pictura — e altceva, dar cel mai mult apreciază sculptura — monumentele — precum și mașinile, și cîntecele.

Cu tot dorul meu, nu mi-aș dori, dragă Liza, să fii acum aici. Tînjesc, vreau să fii cu tine, cînd mă gîndesc la tine. Îmi dau lacrimile, îmi aduc aminte de umerii tăi, dar dacă ar fi să-ți cer să vii aici, n-aș face-o ! Munca mea își va pierde sensul, n-am să pot s-o termin. Pentru că-mi lipsești, te-am simțit iarăși, ți-am refăcut imaginea. Datorită acestui fapt, am izbutit foarte multe lucruri în tabloul meu. Și chiar «plein air»-ul, la care renunțam de mult. Lucrul în natură era considerat la noi o practică învechită, năiță, dar nu știu dacă în atelier aș fi reușit să alătur verdelui viu — verdelui acrișului oxidat, ca și cum s-ar fi trezit la viață sufletul metalului. Nu, nu, în absența naturii, poți să cazi ușor în schematism, natura te îngăduie. Să fii atentă la tencuiala crăpată. Nu am lăsat-o numai de dragul exactității. Se vede prin ea roșul cărămizii și se descoperă cărnă de carne — masă vulnerabilă. Esența lucrurilor poate fi redată doar în cîșind, deplasînd, alterînd forma. Și cine mi-a sugerat asta ? Ceața matinală. Cît îmi doresc să vezi toate astea cît mai repede în tablou. O să-ți placă oare ? Mi-e frică, mi-e tare frică... Acum încep chinurile și temerile astea tîrîi. Îmi închipui tabloul în dormitorul sau în sufrugiata ta. Prin ferestre se vede parcul Saint-Cloud, mi se pare, și o făbricuță, și

șoseaua aglomerată de mașini, vilele de pe Sena, iar pe perete — Likorul, plutele de pe Pliasva, o dimineață liniștită cu rouă, cu brusturi, cu rufele clătite în rîu...

Cu respect exist și suspin,
al tău Astahov"

Capitolul XVI

A doua scrisoare

11 august 1936

AH, LIZA, LIZA, CUM S-A SCHIM-

bat totul, ce de prostii am făcut, ireparabile, gratuite...

Mi-e rușine și mi-e silă să-ți povestesc. Într-o singură seară, fără nici un preaviz, ca și cum aș fi luat foc. Simbătă la asfințit, tocmai mă așezasem cu băbuța mea să bem ceai, că apare Polivanov cu nevastă-sa și cu soră-sa. Veneau de la baia de aburi și au trecut, cică, să ne vadă. Aveau măturici de mesteacăn și erau transpirați, Polivanov adusese votcă, totul părea normal, după toate regulile. Vorbim de una, de alta și, desigur, și despre tablou. Vrea să-l vadă. Îl arăt. Îl admiră. Polivanov mă întreabă foarte binevoitor: unde e lozinca de pe zid? Într-adevăr, acum două zile, pe peretele meu a fost întinsă pe toată lungimea o lozincă scrisă pe pînză. Cred că ți-am scris că Polivanov mi-a repartizat ca ajutor un funcționar de la club, pe Stepan Iustinovici Losev. Împreună cu el, am mutat lozinca de pe fațadă, pentru că stamba îmi împungea ochii. Îi explic lui Polivanov că stamba nu se poate picta, strică tabloul, culoarea e nepotrivită, dezechilibrează coloritul pe care l-am obținut cu atîta chin, îi explic că există legi ale ritmului, ale combinațiilor și altele de felul ăsta. Și Polivanov îmi spune că arta proletară are și ea legile ei. Trebuie să fii militant, altfel o să fii greșit înțeles. Cum adică, greșit? — Îl înfrunt eu. El dă din cap prevenitor — nici acum nu-mi dau seama, mi-a pregătit special o capcană sau a vrut, într-adevăr, să mă prevină? Dar la asta mă gîndesc acum, atunci m-am repezit ca un bulldog: ce înseamnă greșit, fiți amabil și explicați-mi. Sigur, zice, o să se spună că evitați cu bună știință semnele, entuziasmul contemporaneității. Doamne, dar parcă de lozincă e vorba, cum

se poate gîndi atît de primitiv? Dacă l-aș desena pe el, pe Polivanov, gol, la baie, fără centiroane și alte atribute ale gradului, înseamnă că n-o să mai fie un om sovietic, tot ce a fost sovietic în el a rămas la garderobă? Într-un cuvînt, nu m-aș sfîi să-l arăt gol. El, aș putea spune că m-a călcat exact pe bătătura care mi-a rămas de pe urma discuțiilor din anii douăzeci. Cîte bazaconii n-am auzit atunci. L-am atacat, și încă în fața cucoanelor, pe care le adusese ca să se laude cu faptele lui de mecena. Și iată că acum, supărat și dînd pe gît și un pahar, a rostit numele tău. Vă feriți, a spus, s-o îndispuneți cu un peisaj revoluționar pe fosta proprietăreasă, pe Elisaveta Ardeevna? Vă ocupați de restaurarea trecutului?... Vreți să-i faceți pe plac moștenitoarei?... Te rog să nu mă iei drept un neurastenic, dar cînd s-a rostit numele tău, casa din tablou a vibrat, la fereastră perdeaua a tremurat, umbra ta s-a mișcat. Au văzut și ei. Acum, în scrisoare, pare o prostie mistică, dar în momentul acela toți au sesizat... Inutil să neg. Și rușinos. Nu vroiam să mă dezic de tine. Și n-am făcut-o. Dar am roșit. Ca și cum noi doi am fi fost surprinși într-o poziție indecentă.

Desigur, nu m-am așteptat, dar mi-am făcut-o singur. Dădea în mine fără milă — cică acum e clar de ce pictai tocmai casa Kislih. N-ai găsit nimic mai demn într-un oraș în care se construiește tumultuos o viață nouă, unde se distruge vechea orînduire. Lucrezi pentru ea. Nu vreau să fii iubit de popor, ci caut să dobîndesc grațiile tale, laudele tale. Și mă bălmăjit ceva și despre influența burgheză, care mă copleșește, firește, din cauza legăturii cu cei plecați! M-a aruncat în miezul rugului. Dar soția lui l-a urnit din acest teritoriu primejdios. Cu umeri lați și piept bogat, tunsă scurt, l-a întrebat curajos: cine știe ce sentimente are tovarășul artist, ce e treaba ta, Polivanov, poate că el și cu domnișoara s-au simpatizat aici înainte de revoluție și au amintiri legate de aceste locuri? La care, Polivanov s-a ridicat și a ținut un discurs nemilos despre faptul că arta noastră proletară trebuie să fie agitatorică în toate manifestările ei. Una din două — ori sînt un partizan al vechiului, ori al noului. Contemporaneitatea înseamnă lozinca și camionul de lîngă casă, pe care, de asemenea nu l-am pictat. În loc să vadă socialismul, artistul a văzut tencuiala crăpată. În cel mai bun caz, peisajul poate fi considerat apolitic. Dacă tot e să trimitem în

Apus, atunci să trimitem arta noastră, înflăcărată, care participă la lupta de clasă ! Iar tabloul meu este util doar burgheziei ! Paseism !

Vorbea ca de la tribună. Ochii-i aruncau scînteii, întindea mîna, tăia cu ea aerul, apoi o strîngea pumn, nimic de spus, era impresionant, fața-i ardea ca focul ! A încercat să-i surprind cîteva gesturi. Da, și a mai spus că, atunci cînd vreau, știu să lucrez pentru popor, se știe cum am făcut portretul colhoznicului fruntaș, o să fie expus la regiune, o să se scrie despre el și la ziar. Aici m-am infuriat. Ca și cum aș fi făcut altfel tabloul tău dacă l-ai fi pictat pentru popor. I-am spus că l-aș fi făcut exact la fel. Și, în general, ce înseamnă asta : să pictezi special pentru popor ? ? Mai prost, mai simplu ? N-aș fi știut să-l fac mai bine decît l-am făcut ! Un camion murdar și stricat în peisajul meu nu poate fi semnul vieții noi, sovietice. Oare privitorul nu observă cît de expresivă este cărămida degolită ? Ce are asta cu distrugerile ? O distrugere ar fi lozinca, pentru că ar nenoroci tabloul, l-ar urîți, așa cum urîțește casa. Eu știu mai bine decît Polivanov ce e frumos și ce nu. Nimeni, în afară de mine, nu are de unde să știe ce este necesar în tablou, cum trebuie pictat. Numai cîteva profesioniști, de exemplu Grabar, ar putea să-mi spună cum. Cînd am organizat la Leningrad, împreună cu Petrov-Vladkin, ambianța pentru aniversarea revoluției din Octombrie nimeni nu mi-a dat indicații unde să punem lozinci desenate pe stambă. Trebuie să știi să vezi, nu să privești, să vezi, și, ca să vezi, trebuie să ai un gust dezvoltat. Cînd i-am spus asta lui Polivanov, s-a supărat definitiv. Adică eu n-am gust ? El consideră că dacă are pulere, are și gust. Care este ideea acestui tablou ? — mă întrebă Polivanov. Îi spun — uitați-vă, o fereastră este luminată de razele răsăritului, ceilalți e deocamdată opacă, iar casa nu e desenată din linii drepte, toate sînt frînte, e ca un obiect cufundat pe jumătate în apă, în alt mediu... Și unde e ideea ? — insistă Polivanov. Și am înțeles că toate vorbele mele se lovesc de el ca de un zid. El are nevoie de o formulare precisă, pe care eu nu pot s-o exprim în curinte. M-a simțit și atacă. De ce e casa atît de strîmbă ? Unde e aici adevărul ? Că tencuiala s-a crăpat, e o întîmplare, mîine o reparăm — și o să reiasă că ați mințit. S-a infuriat pentru că nu mi-a înțeles explicațiile. Nici n-ar fi trebuit să încerc. Mai bine aș fi dat din

mîini și aș fi spus — nu știu, așa mi-a ieșit, n-ar fi fost nici o discuție, Polivanov ar fi ris de un aiurit sîngaci, cu care n-ai ce vorbi.

Luat de ape, i-am trîntit-o și despre camionul stricat, pe care, dacă l-aș fi pictat, aș fi făcut orașul de rușine. Am spus o prostie, dar, ca să vezi, a funcționat ! De acord, a spus, asta e o propunere concretă. Despre împocare nu mai putea fi vorba, dezacordul era definitiv. Luîndu-și rămas bun, Polivanov m-a prevenit că mă încapăținez degeaba. Desigur, noi sîntem niște provinciali dintr-un fund de țară, dar și Moscova a ars din cauza unei lumînări. În această formă, tabloul nu va ajunge peste graniță. I-am condus, m-am plimbat prin grădina, cînd m-am întors, masa era strînsă, vasele spălate, totul era curat, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, iar bietul Iov de pe perete căuta în ceruri credința în atotputernicul. Băbuța m-a privit și mi-a șoptit : nu te pune cu el, o să te doboare... Nici eu nu vreau să mă încurc. Dar nu pot să cedez. În afară de lozinca, vrea să pictez și tencuiala întregă și să pun și camionul.

Imposibil ! Și cui să-i cedez ! Lui Polivanov ? Nu e conștient de ce face. Să cedez de dragul tău ? Nu cred că ai fi de acord cu acest compromis. Să cedez în numele viitorului, pentru liniștea mea ? Aici e vorba de altceva. De un lucru serios. Și m-am mai gîndit. Nu sînt un copil înconștient al naturii, nu mi-e rușine să primesc comenzi, fac cu plăcere portretele eroilor cincinalului, pentru o sumă corespunzătoare pot să-i desenez și pe Polivanov împreună cu soția. Cu condiția să-i desenez în felul meu. Doar atît, dar aici e închis sensul existenței mele. Sînt mulți pictori, au fost și or să mai fie, dar exist eu, Astahov Alexei Gavrilovici, unic, și unul ca mine n-o să mai existe niciodată. Apariția mea pe lume este minunea minunilor. Mă uit la tabloul pe care l-am făcut și mă gîndesc : dacă n-aș fi existat, nimeni n-ar fi desenat așa casa ta. Altfel, poate — dar tabloul meu este o creație unică. E o lume creată așa cum am vrut eu, Astahov A. G. — din dragoste pentru tine. De aceea, nici nu pot să-l modific, nu pot să-mi trădez iubirea. Mare lucru — un tablou, poate să spună cînera. Dar și tu pentru mine ești unică. Cîte femei n-au fost, și doar tu... Ah, Liza, o să desenez firme și afișe, dar n-o să stric tabloul. Nu mi se ridică mîna. Nu pot. Noaptea, m-am trecut de cîteva ori și m-am tot gîndit.

Căutam un compromis. Nu se poate. Dacă mă ating de el, o să răspund în fața lui Dumnezeu, nu a lui Polivanov. Nu sînt o ființă religioasă, adu-ți aminte cum discutăm desp. Dumnezeu, pentru mine, el este o putere secretă, forța care mă obligă să pictez. Mă obligă și mă eliberează. Cînd lucrez, sînt mai liber ca oricînd, sînt Dumnezeu meu, nimeni n-are nici o putere asupra mea, creez lumea așa cum vreau eu. E în fața mea. Mă uit și-mi dau seama că sînt, de fapt, un muritor. Intr-o măsură mai mare decît alții. O să mor deplin, definitiv. Așa cum pictez eu, n-o să mai pictez nimeni, niciodată. În felul meu, sînt o culme. Poate nu prea înaltă, dar perfectă. Și tablourile mele or să fie utile, dacă eu îmi rămîn fidel. La noi, artistul trebuie să trăiască mult. Numai astfel poate să apuce să vadă și recunoașterea impresioniștilor și a grupului Mir iskusstva. Și noi o să fim recunoscuți. O problemă veche de cînd lumea pe care fiecare trebuie s-o rezolve : cedezi — te bucuri de glorie și de bani în timpul vieții ; dacă te aperi și nu renunți — atunci trebuie să rabzi și anonimatul și sărăcia, viitorul te va recunoaște, te va răsplăti și vei rămîne. Pare simplu. Dar cînd mă gîndesc că dacă nu cedez, s-ar putea să nu te mai văd, rămîn pe gînduri. Ar fi îngrozitor. Sper că Moscova nu va lua foc din cauza lumînării lui Polivanov, n-or să fină seama acolo de excesul de zel al celor din Lîkov. Și Kerjentev nu-mi va anula călătoria promisă. Doar trebuie să mergem cu o expoziție în beneficiul luptătorilor antifasciști, pentru care am donat cele mai bune tablouri. Îmi plac, ca și înainte, Dobujinski și Benoît, cîteodată îi invidiez, dar nu pot să le urmez destinul. O să spui că, pentru un pictor, e totuna unde pictează un mestecăn. Așa e, mestecenii sînt și în Burgundia la fel, și femeile sînt peste tot la fel de frumoase. Iar la noi Polivanov îți spune că pe mestecăn trebuie să fie și un drapel. Dar pe mine mestecănu de aici mă sensibilizează și îl desenez în funcție de o anumită idee etică. Prin acest mestecăn vreau să le spun ceva chiar lui Polivanov și soției sale. Iar la Paris n-am cu cine vorbi, doar cu tine. Nu vreau s-o iei ca un reproș, sînt doar trist că am fost aruncați în direcții diferite, ca ghețarii în derivă. Mă uitam la stele și mă gîndeam : vedem aceleași stele, trăim sub același cer și eu, și tu, și Polivanov și viața e atît de scurtă, de ce ne punem atîtea piedici...

Azi, dimineața e posomorîtă, m-am dus la rîu înspre prînz. Au atîrnat iarăși lozinca și au adus un camion nou, AMO. Lucește. În prim plan ! Ca un ultimatum ! Mi-am imaginat mii de autocamioane asemănătoare, mugind, mirosind a benzină cu măștile obraznice ale radiatoarelor, care ne vor urmări peste tot. Dacă aș picta luciul lor de samovar, malul și lacul ar păli. Ar fi alt tablou. Hop că apare și Diogene al meu — Losev, băut, cu șapca într-o parte, îmi ia pensulele și începe să se mînjească pe față. Atunci mi-am dat scama de unde a aflat Polivanov, eu n-am discutat despre tine decît cu un singur om — cu acest Diogene. Îl întreb, recunoaște imediat. Cum ai putut ? De ce ? Nici eu nu știu, mi-e frică de Polivanov ! Mic, fără oase, se zbate în mîinile mele, clipește, se smiorcăie, o picătură îi atîrnă sub nară. Mi-e milă de el și de fapt nici eu nu sînt mai grozav. Trebuie să fii foarte cinstit ca să reținuți că ți-e frică ! Printre altele, el i-a spus lui Polivanov că eu personal m-am gîndit să-ți dăruiesc acest tablou. A încercat să-l ducă. N-a spus totul, și-a păstrat un rest de cinste. Pentru acest rest l-am și iertat, să nu se mai chinuie. Cu atît mai mult cu cît doar eu sînt de vină — ce rost avea să mă lansez în confesiuni ? Mi-am dat drumul la gură, n-am decît să înghit. Dar Diogene al meu n-a acceptat iertarea, sînt — spunea el — un nimic, un nemernic, dacă mă ierți — înseamnă că o să mai fac ! Trebuie să te lupți cu mine ! Mă uit la picătura care-i atîrnă și mi-e silă, și mi-e milă. Nu sînt un luptător și nu vreau să devin un luptător. Eu mă lupt cu pînza și acum sînt obligat să mă lupt și în afara ei... Lupta a devenit o parte constitutivă a talentului. Are oare de cîștigat ceva talentul din asta ? — aceasta-i întrebarea. Totul e alît de serios, iar mie seriozitatea îmi face rău, mă doare stomacul din cauza ei. Dacă ai fi cu mine, ne-am cățăra pe acoperișurile burtă-verzimii de pe aici și am desena acolo flori. Ce frumos se vede totul de sus, din avion !. Apoi aș da orașului tău în dar o duzină de firme mari, de tablă, pentru frizerii, brutării, croitorii, firme vesele cu Cupidoni, capre, câini... În visele mele, cel mai mult îmi place să te văd pe tine. Cu tine mi-e întotdeauna bine. Și te-aș mai desena în tot felul de portrete vesele și pe covoare în carouri și tu le-ai vinde la piață. Așa ne-am descurca. La ora douăsprezece fix te-ai duce la piață și acolo ar sta deja la rînd reprezentanții muzeelor,

ai cluburilor, ai secțiilor culturale și alți bărbați îndrăgostiți pur și simplu de tine, de farmecele tale... Ah, Liza, Liza, roagă-te pentru mine, mă tem să nu mi se întristeze sufletul, să nu dispr. Nu le parea dispararea o considerată de biserică un păcat capital, iar eu aș spune că e și o pedeapsă, pentru că, dacă aș ceda melancoliei, te-aș pierde.

Oare chiar n-ai să vezi tabloul meu, tabloul tău? Nu se poate!

Losev spune că încăpăținarea mea o să-mi complice viața, deși o să-mi înfrumusețeze biografia... Fleacuri... poimîine iau trenul la Moscova, și gata, ... gata.

Se spune că, pe cînd era copil, Polivanov s-a bătut din cauza ta cu un oarecare Brusnițin!

Primește asigurarea devotamentului nedemnului de tine zîmghiitor, Alexei Astahov.

Iți sărut palma."

Capitolul XVII

DISPĂRUSERĂ DE MULT FEIINA-
rele rare și începuse întunericul nețărnut, izbăvit de orice lumină. Gîfîind și legănîndu-se, autobuzul se scufunda din ce în ce mai mult în beznă, fără stele, a nopții. Prin crăpăturile ferestrelor pătrundea șuierînd curentul de aer de pe întinderea cîmpiilor pustii, aducînd cu el căldura pădurilor dimprejur, praful drumeagurilor. În autobuz, un miros persistent de mere venea din coșurile acoperite cu saci, puse pe interval.

Tudikova stătea la fereastră. Imediat după plecare, se cuibărise în scaun și ațipise.

Toți pasagerii picoteau, doar Losev n-avea somn. Cum închidea ochii, realitatea se tulbura, nu-și mai dădea seama ce e adevărat și ce e vis, dacă într-adevăr călătorește sau doar i se pare. Deschidea ochii și se convingea că Tania e alături de el, în timp ce lumina slabă a farurilor decupa din întuneric porțiuni de șosea...

Pe geam apărură picături de ploaie. Străluceau în lumina fulgerelor îndepărtate. Se apropia furtuna. Auto-

buzul mergea în întîmpinarea ei. Nu se auzeau tunetele, se vedea doar cum se cutremura noaptea și cum lucirile de sabie brăzdau cerul. Apăreau pentru o clipă, aruncate parcă de explozie, și se prăbușeau greu pe pămînt... În razele roșietice se profila pe geam imaginea Taniei și, alături de ea, el. Fețele se iveau din întuneric și dispăreau iarăși în beznă. Un fulger apropiat brăzdă cerul, căzînd undeva pe aproape. Tania tresări și deschise ochii. Văzîndu-l pe Losev, păru nedumerită. Losev își pierdu cumpătul.

— Nu vă e frică de furtună?... — spuse el primul lucru care-i trecu prin cap.

— Ba da.

Se uită mult timp pe fereastră și apoi începu să recite:

„Ca la un semn, pe ceruri cresc brazde de lumină,
Păduri și cîmpuri duse din negură cobor,
Apoi se-așterne-o umbră și-o liniște deplină,
Ca și cum sus, în slavă, s-ar ține un sobor.”

Spuse ultimele versuri în așa fel încît și furtuna și faptul că ei doi se aflau într-un autobuz care mergea nu se știe unde, tot ceea ce se petrecuse între ei nu mai era o înlănțuire de împrejurări, ci rezultatul hotărîrii unui sobor, al unui sfat tainic din afara lor.

Pentru prima oară, Losev putea să-i vadă fața de aproape, să-i studieze trăsăturile. Șuvița netedă de păr castaniu de pe frunte, obrații, strălucirea buzelor. Descoperi că e frumoasă. Trăsăturile feței ei, pe care pînă acum nu le observase, se adunară dintr-o dată luminate de tandrețe. Cu tot bronzul și ochelarii mari, cu toată tunsoarea modernă, era în ea ceva din alte vremuri, gîtul înalt îi dădea ceva din eleganța portretelor vechi, dar poate că această impresie venea de la privirea sinceră a ochilor ei strălucitori, de la faptul că viața sufletului i se exprima toată pe față, nu avea nimic parșiv, viclean, era deschisă și lipsită de apărare. Nu putea să fie șmecheră sau mincinoasă — și nici nu dorea.

— Bine că nu mă întrebați de cine e poezia. Nu-mi place. Pe oameni nu-i interesează cum sînt versurile, ci, întîi de toate, — cine le-a scris. Și la muzeu, se uită în primul rînd la tăblita cu titlul și după aceea la tablou.

Ploaia bătea tare în geam, tună și Losev luă mina Taniei. Era înfricoșător și vesel în același timp. „Fie ce-o

fi!" — își spuse el a nu știu cîta oară, gonind tristețea și teama de discuția ce urma să aibă loc, bucurîndu-se de minutele acestei lungi călătorii nocturne.

Tania nu-l întrebese nimic. Încă acolo, pe scară, Losev îi promisese că îi va povesti totul. Discuția cu Uvarov. Ea îl privea atent, intuind că se decisese ceva important în legătură cu Golful Jmurkino. Nu rostise nici un cuvînt, nu pusese nici o întrebare, probabil că nu știa că el tocmai ieșise de la Uvarov, se uita doar tîntă la el, încercînd să ghicească dacă e vesel sau trist. Și în acel moment, cu un zîmbet sigur de sine, o invită să plece cu el, chiar atunci, să petreacă undeva simbăta și duminica. Unde? Oriunde, cît mai departe, dincolo de hotarele regiunii. Energia, convingerea lui eliminau îndoielile, întrebările, obligînd-o să accepte și, din acel moment, împrejurările începură să fie deosebit de favorabile, totul se potrivea, se lega, nepermițîndu-i Taniei să-și vină în fire. Le ieși în întîmpinare un taxi și Tania își rezolvă treburile repede și ușor, ajunseră la timp ca să prindă ultimele două bilete la cursa de autobuz pe distanță lungă. Losev cum-pără bilete pînă la capul liniei, un orașel estonian necunoscut. Autobuzul ajungea acolo la amiază. Din clipa în care ieșise de la Uvarov, Losev era stăpînit de convingerea că totul trebuia să-i meargă din plin, că intrase într-o perioadă fastă. O stație și iarăși un șopron, un acoperiș transparent din plastic, un felinar înalt, umbre, voci. Urcau și coborau pasagerii adormiți. La stațiile mai mari, ieșea împreună cu Tania să se dezmoștească, făceau cîțiva pași pe șosea, în întuneric, acolo unde dormea orasul nevăzut, lătrau ciinii, ceva foșnea și se misca. Cum văzu denumirile necunoscute din regiunea verină, Losev deveni mai degajat, tot ceea ce era legat de Uvarov se îndepărta și el se adaptă ritmului mișcării pe drumul de noapte, — legănatul ușor, picotitul pe spătarul înalt. Se opriră la un pod. De jos, riul lumina palid. Mirosea a fum. Furtuna rămăsese în urmă. Era liniște, cîrpea doar o păsărică. Nu știau nici ce pod e, nici peste ce rîu trece. Aici se desfășura o existență despre care n-o să afle niciodată nimic, o existență care le era indiferentă. Ca și această păsărică adormită, în general, păsările trăiesc alături și habar n-au de oameni... Întunericul cald al nopții se colora cu tot soiul de gînduri neobișnuite. Părea că merg de luni întregi. Din cînd în cînd, Losev lua mîna Taniei

și se simțea fericit. Își aducea mereu aminte cum, acolo, la Likov, ea îi sărutase palma. Acest eveniment continua să-l mire și să-l alarmeze.

— Ce-i cu dumneavoastră? — întreabă deodată Tucikova. Vă neliniștește ceva?

În autobuz toți dormeau duși, cu șepcile și basmalele trase pe ochi, înghesuiți unul în altul. Deși n-o putea vedea, Losev știa că Tania se uită la el așteptînd, exact ca acolo, pe scară.

Se ciocnise de ea brusc, cînd cobora, nu-și dădea seama cum îi apăruse în drum. Chiar din prima clipă, interpretase apariția ei ca pe un semn bun. Îmbrăcată în rochița albastru-deschis, stătea pe scara de marmură, ca și cum l-ar fi așteptat. El se luminează la față. Dar Tucikova rămase indiferentă la zîmbetul lui, chiar se dădu într-o parte, ca și cum zîmbetul ar fi ascuns ceea ce o interesa. Era încă plin de însemnătatea numirii sale. Nimeni nu o bănuia, toți oamenii aceștia care se grăbeau în jurul lui cu dosare, serviete, genți, portarii de serviciu, femeia de la chioșcul de ziare, șoferii din dispeceratul plin de fum de țigară — habar n-aveau. Nu peste mult timp, toți o să-l cunoască, va face parte dintre acei puțini pe care îi știe toată lumea din oraș, din toată regiunea. Nici Tucikova nu bănuia nimic, era absorbită de problemele Golfului Jmurkino. Nu-i făcea plăcere să se gîndească la golf. Pentru o clipă, se fistici. Potrivit caracterului său, ar fi trebuit să-i spună totul dintr-o suflare, dar, datorită numirii, socotea că era mai bine să-i povestească în așa fel încît Tucikova să-nțeleagă de ce a ieșit așa, să-l creadă că nu a renunțat la Golful Jmurkino și nu l-a trădat, că lucrurile sînt mult mai complicate decît își închipuia ea. Toate astea trebuiau explicate pe-ndelete... Cînd trecuseră prin piață, Losev îl văzu cu coada ochiului pe Arkadi Matveevici în scuar, pe o bancă, cu un ziar în mînă. Chiar în clipa aceea începu să-l citească, probabil din delicatețe. Și Losev se ascunse în spatele Tucikovei, ca-n spatele unui scut, fugeau să prindă un taxi și doar în mașină Losev se gîndi că, probabil, în tot timpul ăsta, Arkadi Matveevici îl așteptase vrînd să știe cum s-a terminat discuția; își aminti și uită imediat de el, fascinat de perspectiva călătoriei neașteptate. Mai trebuiau să treacă și pe la hotel să-și ia servieta și pe la prietena Taniei, să-i ia bagajele.

Acum, în liniștea nopții, Losev nu-și explica cum a putut să treacă pe lângă Arkadi Matvcevici, i se făcu rușine și se hotărî să-i expedieze dimineața o telegramă: „E în ordine, mulțumesc!” — sau ceva în genul ăsta.

— Nu, nu, totu-i minunat! — îi răspunse el Taniei, dar în aceeași clipă își dădu seama că ea îl suspectează. Noaptea începu să se destrame.

Întinericul se topea: apărură umbre, cheaguri de beznă. De nu se știe unde, venea lumina, diluind noaptea; făcînd-o sinilie, din ce în ce mai albastră, pămîntul și cerul se despărțiră, se ivi ceața și începură să se distingă tufișurile și construcțiile care mărgineau drumul.

Și decodată răzbi lumina, la început tremurătoare, apoi din ce în ce mai cuprinzătoare, pîrînd că vine de jos, de la marginea cerului, creștea, inunda, acoperind cîmpurile și orașele de-a lungul drumului. Orașele liniștite, adormite, care acum apăreau clar cu birnele lor înnegrite, chioșcurile din placaj, casele de lemn înconjurate de garduri, cu un magazin universal tip, de culoare roz, identic cu cel din orașul următor. Blocurile noi din plăci cenușii, înșirate unul după altul, avînd între ele plantații anemice — sălcii legate de pari. Sectorul particular reprezentat de căsuțe, grădinițe, magazioane, cișmele — fundul provinciei. Unde — cu toate acestea — în pofida și împreună cu ele, se ivește Noul — se trăiește o viață socială la fel de activă ca cea din capitală — și mai există și Aerul Curat, apropierea de Pămînt și Natură — oamenii nu sînt atît de înstrăinați... În orașele mari, oamenii nu-și cunosc nici măcar vecinii. De fapt, acolo, în capitală, sînt mai incuși. Noi, provincialii, cînd ajungem în capitală, mergem mai des la muzeu, la teatru, la concerte. Provincia nu mai e aceeași și, dacă este aceeași, atunci nu peste tot și, în orice caz, nu la noi...

Vroia să delimiteze Likovul lui de această provincie monotonă în uniformitate, ridicolă.

La un moment dat, la o oarecare distanță de șosea, văzu ceva extraordinar, ca un miraj: o stațiune cu vile din piatră; cu acoperișuri ascuțite din țiglă roșie, cu ornamente din lemn și material plastic. Drumurile de acces, pavate cu piatră galbenă — exact cum visa Losev. Un asemenea turn crenelat, înalt, cu o destinație necunoscută, Losev l-ar fi plasat în capul falezei, ca pe un far. Își ale-

gea cele mai frumoase vile, cu brazde de flori, fără garduri și curți. Ca și cum ar fi construit un oraș din cuburi colorate, muta la Likov ce era mai bun din ce vedea pe drum — poduri suspendate, bănci din birne de stejar afumat, cortul albastru al unui cinematograf. Era un joc atît de distractiv, dar obosit, adormi pe nesimțite. Capul i se înclină pentru a-și găsi, în cele din urmă, un loc pe umărul Tucikovei, care zîmbea în somn.

În dimineața aceea, au avut același vis. Fiecare îl vedea pe celălalt zburînd. Puteau să zboare fără aripi, se ridicau cînd doreau deasupra pămîntului și pluteau, puteau să se oprească sau să se grăbească... Se așteau pe acoperișuri sau pe vîrfurile copacilor, pe turnuri, puteau să privească prin ferestre, să poposească la orice etaj, puteau să meargă pe cornișe. Singurul lucru care îi împiedica să se ridice la cerul albastru erau firele. Cele mai periculoase erau liniile electrice neizolate ale tramvaielor și troleibuzelor și cele de înaltă tensiune. Pe pămînt, niște oameni fugeau, îi amenințau. Trebuia cu orice preț să scape, să ajungă în munții acoperiți de păduri dese. Munții păreau moi și catifelati. Acolo era uscat și cald. Orice firisor de lumină orice rază, tot mărunțișul de aur care cădea pe pămînt era folosit, era adunat, de iarbă...

Înainte de a ajunge la capătul liniei coborîră împreună cu băbuțele care duceau mere la piață. Un oraș mare, necunoscut. Troleibuzele din primele ore ale zilei erau arhipline. Pe bulevard, se opriră în fața unei fîntini, trecură pe lângă fîclia monumentului dedicat eroilor războiului civil, apoi o luară spre hotel. Losev intenționa să ia un apartament de lux cu două camere. Stătuse odată așa, împreună cu un tovarăș din Moscova: un salon cu pian, bufet cu serviciu de porțelan, două telefoane. Vroia s-o uimească pe Tania.

La intrarea în hotel, văzu o tăbliță gravată: „Regretăm, nu mai avem locuri“. Administratoarea, o femeie grasă, nici măcar nu întoarse capul. Textul anunțului o scutea de obligația de a fi politicoasă. În ultimii ani, Losev se obișnuise să aibă totdeauna o cameră reținută, venea cu treburi, la ședințe, la conferințe, numele lui era trecut în liste, în adrese. Pe vremuri, călătorise cu Antonina, fuseseră la Kalinin, Ostașkov, Pskov și prin alte locuri — fără nici un fel de adrese. Dar totuși, li se dădeau camere. Era ceva în felul său de a fi, în cuvintele și în modul în care

le rostea, probabil că și pe față — încît pînă și cei mai inaccesibili responsabili în cele din urmă îi întindeau ofînd fișa la completat. La Moscova, în același mod, o dusesse pe Antonina la MHAT și la teatrul „Sovremennik”. Nici el nu știa cum de reușea. Acum pierduse această calitate. Stătea la ghișeu, sperînd, dar nu-și găsi nici tonul, nici cuvintele potrivite și își simți nimicnicia. Administrația continua să nu-l bage în seamă, se hotărî lucrurile se petrecură identic. În cele din urmă, se hotărî să se legitimizeze. Nu produse nici o impresie. Cu toate acestea, i se promisese, spre seară, un pat la cămin. Avea un aer de om umil. Tucikova căsca și rîdea. În clipa aceea, excursia își pierduse orice sens, ideea îi păru stupidă, simțea nevoia să se spele, să se culce, să se întindă măcar pentru un sfert de oră.

Îi zîmbi Taniei făcînd un efort — la urma urmei poate că așa e mai interesant. Dacă ar fi fost mai tînăr, aventura l-ar fi bucurat. Se îndreptară spre un bufet. N-aveau decît pește prăjit, un pește cu nume greu de pronunțat. Cît timp Losev se zbatu să facă față monstrului oceanic care apărea periodic în cele mai diverse instituții de alimentație publică ale patriei, Tania dispăru. Cafeaua i se răcise. De fapt, s-ar fi putut nici să nu mai vină, nu-i lega nimic, în afară de seara aceea incredibilă, cînd ea îi sărutase palma. Dacă o priveai, era greu să-ți imaginezi că e capabilă de așa ceva.

În sfîrșit, reapăru și-l anunță că tanti Zina îi promisese pentru diseară o cameră la hotel, iar pînă una-altă ar putea să-și lase lucrurile la nenea Lioșa, la garderobă. Tanti Zina nu era o rudă a ei, nici administratoare, ci, pur și simplu, femeia de serviciu de la etaj. În afara mecanismului oficial, folosit în general de Losev, exista și un altul, destul de bine uns. Losev explodă, spuse că va telefona la Comitetul executiv și-i va demasca pe ticăloși. Tania izbuti să-l domolească, îi spuse că exact același lucru se petrece și la Lîkov, că ar mai trebui construite hoteluri și că decît s-o toarne mai bine i-ar mulțumi lui tanti Zina.

Aveau în fața lor două zile. Un timp care n-avea nici o legătură nici cu trecutul, nici cu viitorul vreunui dintre ei. De obicei, două zile trec repede. Acum totul era important, semnificativ. Străduțele în pantă care coborau spre lac. Pavilionul de băi, mare, în care seara cînta muzica.

vasele pescărești. Piața, catedrala, restaurantul, cimitirul... Aici, Losev era un necunoscut, cuplul lor nu interesa pe nimeni — un bărbat cu un pulovăr de lînă și o femeie tînără într-o rochiță albastră, cu o jachetă pe umeri. Se pierdeau în mulțimea turiștilor, a vilegiaturiștilor, a sportivilor-participanți la întrecerile nautice. Puteau să meargă îmbrățișați, puteau să se așeze pe șezlongurile de pe malul lacului, să stea pe chei, să mănînce alune. Desigur, cafelele, bufetele, bodegile erau arhipline, pretutindeni erau cozi. Doar înghețată se găsea peste tot. Deodată începu să plouă — torențial. Șuvoaiele galbene se scurgeau pe străzi, spre lac. Puteai sta chircit și să faci diguri, să arunci de-a lungul jgheaburilor de piatră așchii sau cutii de chibrituri. Losev se simți din nou copil — cei mari erau, undeva, sus, dar lucrurile cele mai interesante se petreceau la nivelul solului — aici vedeai gîndacii, viermii, băltoacele, cioburile de sticlă... Mirarea îl atinse ca o umbră rece: cum de a trecut atît de repede timpul de atunci, de acolo, de jos, pînă la maturitate? Și de ce n-a mai rămas acolo, aproape de pămînt, să se ocupe de gîndaci, să facă diguri?

Două zile de basm pentru care nu era prevăzut nimic, întunecate totuși de perspectiva inevitabilă a discuției. Între el și Tucikova se cuibărise încordarea. Ea aștepta ca el să-i povestească, de asta și venise. Nu întreba nimic, dar, uneori, îi observa privirea scrutătoare, neliniștită, în care nu mai era nici urmă din entuziasmul și timiditatea de la început.

Catedrala se ivi brusc de după un colț, pînă atunci fiind acoperită de blocurile noi cu multe etaje. Albă, lansată spre înălțimi, mărșia ei nu era alterată de vecinătatea blocurilor. Cu cît te apropiai, devenea și mai impunătoare. Scuarul care o înconjură, probabil pe vremuri, era acum asfaltat și inclus în piață. Se vedeau arcadele clopotniței. Clopotele erau pocite cu o vopsea verde-murdar. Chiar lingă pridvor erau parcate camioane și autobuze. Dar dacă îți concentrai atenția asupra zidurilor albe, compacte ale catedralei, nu mai observai ce se întîmplă la nivelul pămîntului, vedeai cum crește în înălțime și se pierde în albastrul cerului, dominînd de-acolo cu greutatea ei de

piatră. În comparație cu ea, omul devenea mic și neînsemnat.

Coloanele imense te striveau prin masivitatea lor, de aproape totul era solid, stabil, dădea senzația de veșnicie. Ușa catedralei era deschisă.

— Să intrăm, propuse Tania.

Losev se împiedică și, fără să-și poată explica de ce, se uită la ceas.

Tania nu-l așteptă, urcă treptele, trecînd pe lângă un invalid care-și expunea ciotul și pe lângă două țișănci.

Dalele cioplite ale pridvorului deveneau la un moment dat oblice, punînd în evidență grosimea zidăriei.

El se opri cîteva clipe în pridvor. O țișăncă tînără îi făcu cu ochiul: „Ți-a luat inima foc“. Scoțîndu-și șapca, trecu pragul ușii joase.

Îi întîmpină răcoarea, dinăuntru catedrala părea mai înaltă, mai spațioasă. Sub boltă străluceau în semiîntuneric luminile galbene ale luminărilor și lămpadarul cu becuri slabe. Lumina tremurătoare a flăcărilor reflecta aurul iconostasului, argintul sfeșnicelor, ornamentele, părea că focul satura aerul. Iar sus, sub cupola albastră, se încrucișau razele soarelui.

Se oficia slujba. Undeva, lângă altar, cînta un cor invizibil. Losev o căută cu privirea pe Tania. Nu era multă lume, doar bătrîni, băbuțe și cîteva curioși.

Vocile feminine se pierdeau în spațiul imens, iar lipsa lor de vigoare îi provoca un sentiment de milă, de duioșie.

Losev nu mai fusese niciodată în catedrale atît de mari, „în funcțiune“ și încă în timpul slujbei. Fusese în Kazanski Sobor din Leningrad și în bisericile din Kremlin, dar acelea erau muzee, iar la ei, în bisericuțele din Likov, totul părea meschin și neșeros.

Ceea ce se petrecea lângă altar, aparițiile, intrările și ieșirile ȋircovnicilor îmbrăcați în alb, diaconul care balansa cădelnița, procesiunea tinerilor preoți în odăjdii de brocart — se păreau cunoscute, își aduse aminte cit de aspru este tirul de aur al țesăturii și-i veni în minte cuvîntul „stihar“ — așa se numea nu știu ce parte a straicilor lor. Și-i mai trecu prin cap cuvîntul „cliros“... Nu știa de unde apăruseră aceste vorbe pe care nu le rostise niciodată, pe care nu si-ar fi închipuit că le cunoaște și nici nu avea de unde...

În naos, lateral, lângă un sfeșnic înalt, o descoperi pe Tania, care sușotea cu o băbuță ajutînd-o să aprindă o luminare subțire, roșcată.

Se apropie. Tania îi șopti că astăzi oficiază însusi mitropolitul și îi arătă un bătrîn încovoiat, cu un potcap înalt pe care era brodată o cruce. Mitropolitul trecu prin spațiul liber din mijloc, însoțit de ȋircovnici. Tania îl luă pe Losev de mîna și-l trase spre trecerea acoperită cu un covoraș.

Prezența mitropolitului nu atrăsese lumea. Își purta cu efort straiele greoaie. Cînd trecu pe lângă ei, îi văzură fața mică și inteligentă deasupra țesăturii stins-aurii a odăjdiilor. ȋircovnicul care ducea lumina avea mîini durduli, de femeie. Mitropolitul îi spuse dezgustat diaconului ceva despre apă. Diaconul avea o față de om bolnav, deznădăduit. Luminările împrăstiau un iz putred, bebele duhneau a boarfe vechi, cădelnița din mîinile diaconului nu putea să împrăstie mirosul, se simțea că mitropolitul nu era încîntat că oficiază pentru niște moși și niște babe care abia dacă mai aud iar de ascultat nici atît. Mitropolitul îi privi pe Tania și pe Losev, detașîndu-i din mulțime, în special pe Tania.

— ...slavă tatălui, și fiului, și sfîntului duh, acum și pururea și în vecii vecilor, amin !...

Losev îi privea pe preoții tineri, neînțelegînd cum pot unii să-și risipească viața pentru o șarlatanie evidentă, să participe zilnic la asemenea reprezentații.

Se auzi iarăși corul. Glasurile triste și smerite se ridicau spre cupola înaltă, se topeau în culoarea albastră pe care erau desenați îngeri și nori. I se părea că mai auzise cîndva această melodie simplă și se emoționează, așa cum te poate emoționa o amintire îndepărtată, uitată de mult. Acest sentiment se învecina cu gîndurile urite despre preoți. Îi era milă de toți acești oameni, de Polivanov, de tușa Varia și de Arkadi Matveevici — de toți cei care se duceau.

Se uită cu coada ochiului la Tania, li se atinscră umerei. Tania îi luă mîna, stăteau drept, uniți prin armonia acestui cor cu voci slabe, fără să înțeleagă prea bine cuvintele. Ușile altarului, sculptate, cu perdele de matase roșie, se deschiseră, acolo iar se întîmpla ceva, siluetele moi ale bătrînelor îngenuncheară, se auzi șoapte uscată a rugăciunilor, toți se închinau. Era o atmosferă tainică și era bine să stai și să simți mîna fierbinte a Taniei.

Glasurile se ridicau din ce în ce mai sus. nu se plîngeau, nu jleau, pluteau deasupra pămîntului, deasupra deşertăciunilor, pline de o vie şi zadarnică speranţă...

Există totuşi ceva în toate astea. în icoanele afumate, de culoarea aurie a pielii, în cupola albastră. în gîndurile despre trecerea scurtă prin viaţă, despre ce va fi după aceea.

Viaţa obişnuită a lui Losev, tensiunea. hîrţiile. grijile nu-i lăsau timp pentru asemenea meditaţii. nu era înconjurat de oameni predispuşi la ascetism. Poate că, uncoară în mijlocul naturii, ca atunci, în dimineaţa aceea din Golful Jmurkino. i se întîmplase ceva asemănător, dar atunci fusese mai curînd exaltare şi bucurie. „Doamne, nu cumva ei chiar cred? — se întrebă — Nu. ei speră, dar nu cred, pentru că acolo nu e nimic, e clar, dar dacă nu e nimic, atunci ce ni se dă în schimb?” Ideile îi erau confuze şi neobişnuite. Se gîndi cît de repede i-a trecut viaţa şi că ar fi fost mai bine să trăiască mai molcom, ar fi avut nevoie de asemenea momente ca să-şi dea seama cît e de mediocru şi să se analizeze. Se gîndi şi la moartea lui. Ea îi apărea cu chipul lui Polivanov, atît de mult îl impresionase ultima lor întîlnire. Înaltă, costelivă, prefîcîndu-se cu furca, dosarele, hîrţiile, vicleniile şi rămîneau foarte puţine lucruri cu sens.

Sprîncelele Tucikovei erau sever împreunate, dar ochii priveau înduioşaţi. Îi era oare milă de mitropolitul bătrîn şi de dumnezeul lui la fel de bătrîn şi lipsit de putere, probabil obosit să tot care povara lui uriaşă? Sau poate că era tulburată de cu totul alt sentiment? „De ce să amîn, trebuie să-i povestesc imediat — se gîndi el — e neplăcut, dar amîn nu pentru că nu vreau s-o amărăsc, ci pentru că mi-e neplăcut. De ce mi-e neplăcut?”

Tania oftă.

— Ce bine. Nu cred, dar e bine. E o taină şi încă una importantă...

Slujba se termină. Tania nu se grăbea să plece. îl reţinu şi pe Losev, se uită cum se goleşte biserica, cineva îmbrăcat într-o haină închisă la culoare mergea şi stîngea încet luminările. Rămăseseră doar luminile roşu-stins ale becurilor.

— M-am rugat şi eu cu ei. Pentru ce — nu ştiu. Dar dumneata?

— Eu? — Losev icni. Nu, eu nu cred — spuse hotărît el. Şi nici despre ei nu cred că sînt credincioşi.

— De ce? Doar nutresc o credinţă curată şi generoasă. lor le e milă de noi. Ne consideră nefericiţi. Pentru că noi nu putem să credem în ceva. aşa. pur şi simplu, dacă nu se poate promite o răsplată. Totdeauna cerem ceva în schimb. Dacă alergi — scapi de infarct. Dacă înveţi bine — ai să intri la facultate. Tu — mie, eu — ţie. Nu dăm nimic pe degeaba.

Cineva hohoti în întuneric.

— Presupuneţi că la noi e altfel? — întrebă o voce melă, melodioasă. Of, intelectualii! E la modă ca mîrîi biserica! Cred, şi nu cred — sînt şi în opoziţie cu nici o bisică nimic. E plăcut să găseşti aici consolare. Si hohoti iarăşi blînd.

Din umbra coloanei apără un cap îngust pe un gît înalt, apoi trupul îmbrăcat într-o scurtă de aviator din piele neagră, pe picioare scurte, un nas imens, semăna cu un elefant, dar ochii erau frumoşi, negri, pătimişi. Losev o luă pe Tania de braţ.

— Nu-i frumos. Dumneavoastră trebuie să-i atrageţi pe cei care intră în lăcaş şi, în loc de asta, ne respingeţi. Ce fel de credincios sînteţi?

Bărbatul dădu din coate, ca şi cum ar fi avut aripi. — Aţi pus o întrebare la intîmplare şi aţi nimerit exact la tîntă: ce fel de credincios sînt eu? Asta-i problema! Pentru că poţi să crezi şi în Satana şi într-un cuc. Scuzăţi-mă, m-am adresat... — se bilbui puţin — am auzit întîmplător ce a spus dînsa despre generozitate, a atins exact esenţialul. Hristos i-a gonit pe negustori din templu, dar ei s-au întors...

Bărbatul făcu un semn cu capul spre altar, dar se chină brusc şi dispăru în spatele coloanei.

Tania se îndreptă spre ieşire.

În pridvor fură orbiţi de lumina strălucitoare a soarelui. Vrăbiile ciripeau zgomotos. O fetişă sărea pe dalele de piatră. Bărbatul cu scurtă de pilot ieşi după ei. La lumină, lui Losev i se păru că îi mai văzuse undeva faţa albă.

— Aţi dedus că mă pregătesc să-i demasc pe preoţii neştiuşi. Vă înşelaţi. Eu însumi trăiesc din bănişorii ăştia.

Losev îl recunoscu pe ţircovnicul care-l ajutase pe mitropolit.

— Am fost osîndit — spuse el uitîndu-se în jur. Îmi ispăşesc pedeapsa. Chiar pentru asta.

Losev făcu vesel un gest spre gît și clipi. Bărbat negă din cap.

— Iaca, nu. După dumneavoastră, fețele bisericilor sînt ori bețivi, ori pungăși. Și vă vine ușor.

Făcu un gest supărat, se întoarse, vrînd să intre înapoi în biserică.

— Vă rog, stați puțin — spuse Tania. De ce v-a pedepsit ?

Mormăi batjocoritor, nu se știa dacă la adresa lui sau a Taniei.

— Ce ereziarh.

— Poftim ? — întrebă Losev.

— De la cuvîntul „cretic“. „crezie“ — îi explică grăbită Tania. Și care e erezia dumneavoastră ?

Bărbatul se uită la ea bănuitor cu ochii lui strălucitori cu reflexe de cărbune :

— Vă interesează ?... Mă acuză pentru doctrina mea

— Doctrina ?

— Ce mai doctrină — iar dădu din coate, ca și cum ar fi avut aripi — nu-i o doctrină, ci un chin. Nu m-au lăsat să o adîncesc. Și mi-au interzis s-o exprim.

Refuză îndelung să le explice, ba atacîndu-i, ba făcînd pe prostul, se uita speriat, încercînd să-i convingă că în zilele noastre nu poate să apară nici o doctrină nouă, se știe totul, omul nu se mai dezvoltă, doar supraviețuiește... Ce, vor să se distreze cu o bizarerie, să-și asigure amuzamentul spiritual ?... Tania nu reacționă la atiturile lui și nici lui Losev nu-i permise, răbda vesel și cu încăpăținare și, în curînd, Ilia Samsonovici — așa se numea — se potoli, îi invită la el și iată-i stînd în camăruța lui îngustă ca un coridor, albă și pustie.

Pe masa erau castraveți, ceapă verde, pîine, apăru și berea. Dar nu băutră, li se păru nepotrivit. La el în camera, Ilia Samsonovici deveni mai amabil. Își scoase scurta, silueta lui diformă avea ceva de cămilă. Dar infimitatea pară-i dispăru cînd începu să vorbească — ochii îi ardeau cu o flacără neagră, avea o voce curată și dinți albi. Jongla vesel cu cuvintele, fără să se preocupă dacă vor fi înțelese sau vor cădea și se vor sparge în cioburi strălucitoare.

— Toată biografia mea s-a dezvoltat pe bază de îndoială. Alții se tem de îndoială. Dacă or să aibă dubii, au să se dezică de religie. Eu am pornit invers, am veri-

ficat ateismul. Ateii sînt categorici. Argumentele lor sînt jalnice, lipsite de profunzime. Nu există Dumnezeu, pentru că în Biblie sînt contradicții. Pentru că nu a fost găsit pe cer. Și altele la fel. Eu am început să mă interesez serios — de unde reiese că nu există ? Și cum începi să te întrebi — totul vine de-a valma. Cum te îndoiești o dată — începi să observi peste tot nepotriviri. Mergea prin cameră, dînd din coate și se opri deodată în fața lui Losev : Fiți vigilenți ! Să nu vă permiteți vreun dubiu, căci așa începe totul să se clatine și dispare mulțumirea. Duhul negării, duhul îndoielii. Feriți-vă de el ! Dacă te prinde, nu se știe unde te duce și nu mai e cale de întoarcere.

Cuvintele lui Samsonovici îl atinseră pe Losev fără să-și dea seama de ce.

— Nu se poate să te îndoiești de tot. Atunci nu mai poți nici să crezi, nici să acționezi.

Mîna Taniei poposi pe genunchiul lui și el tăcu, luînd un castravete. Era plăcut să cedezi, să te supui, să faci ce-i place ei. Puteai să te destînzi, era interesant să-l ascultîi pe omul ăsta ciudat și să-l contrazici molcom.

Ilia Samsonovici se aplecă spre Tania și-i șopti ca un conspirator :

— Ați auzit. Îi e frică de necredință. Înseamnă că și pe el l-a ajuns.

— Ce l-a ajuns ?

— Aia... Karl Marx spunea — îndoiește-te mereu. Așa că și în această privință sînt mai marxist decît voi. Dacă vrei să ajungi la Dumnezeu — trebuie să renunți la el. Să renunți și să revii prin îndoială... Ași citit cartea lui Iov ?

— Nu, n-am citit-o.

— Cum se poate, e cea mai importantă carte a Bibliei.

— O s-o citesc neapărat — spuse Tania — dar mai bine spuneți-mi care e erezia dumneavoastră...

— Nu trebuie să considerați că eu m-am dezis de credință. Eu militez pentru întărirea ei. Ia a rezultatul îndoielilor mele... Am ajuns la concluzia că trebuie să schimbăm semnificația raiului și a iadului.

Tăcu, luă un pahar cu bere, sorbi o înghițitură, ca și cum ar fi fost cea fierbinte.

— Cum adică să le schimbăm... de ce ? — întrebă Tania, uitîndu-se la el uimită.

— Pentru ca să dobîndim adevărata dezinteresare. În biserică spuneai că rugăciunea lor e curată. Dacă i-ai vedea pe dinăuntru. Frică și lînguială. Chiar dacă ţintesc puritatea, moralitatea într-un sens superior, tot comerţ face. Vin să se înţeleagă la preţ. Ia tu, Doamne, şi dă-mi şi mie. Eu cred şi te laud, tu dă-mi puterea şi fericirea veşnică. O afacere cu plata în ceruri. Dacă o să te respect pe pămînt, atunci o să nimeresc în rai — dacă o să mă-ndop, o să mă ghiftuiesc şi o să fiu desfrinat — atunci o să ard şi o să mă chinui. Deci totul se bazează pe frică... Biciul şi prăjitura? Nu sînt de acord! E înjositor! Se îndreptă, ridică o mîină, deveni mai înalt, vocea lui sonoră trecu în recitativ. Dimpotrivă, consider că e divin şi loial ca cei drepti să fie trimişi în iad! Lor trebuie să li se promită chinuri. Nu focul şi cazanele cu smoală, ci chinurile nedreptăţii! Să nu primească nimic pentru binele făcut! Să nu fie răsplată. Tu-i faci bine, iar ţie... — Şi-i arată lui Losev degetul mare trecut printre arătător şi mijlociu. Nu ţi se va da niciodată nimic, nici acum şi nici altă dată! Ei? Ce-i? Nu vă place? Şi rînji arătîndu-şi dinţii incredibil de albi, parcă ar fi fost falşi, apoi izbucni într-un rîs triumfător, savurînd impresia produsă.

— Dar e inuman.

Ilia Samsonovici se aşează pe vine în faţa Taniei şi o privi în ochi.

— Doar nu crezi în Dumnezeu? Şi totuşi nu-ţi convine, nu-i aşa? Iar pentru un credincios e, într-adevăr...

— Dar de ce, care e sensul? — îl întrebă Tania nerăbdătoare.

— Ca să demasc. Nu cumva n-aţi înţeles? Omul trebuie demascat! Acest animal răpitor cu două picioare, care pradă pămîntul. E timpul să ştim cine sîntem. Ilia Samsonovici sări, se aruncă spre Losev, îl apucă de mîină, într-o absolută uitare de sine. Cine sîntem noi? Nişte preocupări sau există într-adevăr în noi ceva divin? Poate că e doar calcul pur? Dacă e numai calcul, înseamnă că sîntem nişte maşini care ne supunem doar raţiunii... Cum să ne dumirim? Doar anulînd orice speranţă de cîştig. Şi cei care trăiesc în păcat pe pămînt, în lăcomie, să nu poată spera în pocăinţă, pentru că acolo vor trăi în raiul veşnic şi în belşug. Nu va exista suferinţa purificatoare. Nu o va dobîndi nimeni. Fără răsplată, fără premii. Cel

drept nu va căpăta fericirea, păcătosul nu va obţine cainţa. Nici şefilor mei nu le-a plăcut deloc.

Ochii Taniei se lărgiră, roşeata îi năpădi faţa.

— Pentru că e nedrept! Vreţi să faceţi un Dumnezeu absolut nedrept.

— A-a! Asta mi s-a spus imediat. Dar nici viaţa reală nu-i încurajează pe cei buni şi cinstiţi. Asta e drept? Nu, cu dreptatea n-ai cum descurca toate astea. Pentru verificare, hai să le luăm tuturor consolarea şi frica de pedeapsă şi să vedem ce va deveni omul? Atunci totul se va clarifica. Şi o să vă miraţi. Şi o s-o luaţi la goană. Dar n-o să aveţi unde! Binele va fi osîndit, peste tot. Şi n-o să mai fie convenabil să fii bun. Cine va mai îndrăzni să fie drept? De entuziasm, îşi ridică mîinile şi le scutură. Cine va mai avea curajul să fie bun? Şi cine o să mai predice, cine o să mai propovăduiască? O să fie imposibil. Preoţii n-o să mai aibă nici un fel de rost. Şi o să se descopere, o să se clarifice totul. O să ne vedem aşa cum sîntem unul pe altul. Toţi oamenii vor fi goi.

În colţ, în faţa unui mic iconostas, tremura o flacăra mică, incoloră. Pe perete, atîrna, pe lung, o imagine anatomică a omului cu smocurile roşii ale muşchilor, cu stomacul deschis, în care se vedeau buclele galbene şi roz ale intestinelor, ţevile arborescente ale vaselor. Alături, era agăţat portretul lui Lev Tolstoi. Un pat de fier, acoperit cu o pătură cenuşie, pe care dormita un motan jigărit. Din cînd în cînd, ridica pleoapele şi-l privea pe Losev cu ochii lui aurii cu pupile negre. Vocile lui Ilia Samsonovici şi a Taniei se întretaiau. Tania dădea ca exemplu vieţile sfinţilor, le spunea pe nume, vorbea despre Schweitzer, despre revoluţionari. Cu o mişcare scurtă încerca să înlăture şuviţa grea de păr care-i întuneca strălucirea ochilor. Losev nu se amestecă. Îşi gusta deaşarea. Valul fierbinte al discuţiei îl atîngea, dar nu se lăsa prins, dus. Era plăcut să vezi efortul inteligent al Taniei. Şi auzi cum jongla cu Evanghelia, cu subiectele biblice, pe care nu le studiasc în nici un institut, cum ataca probleme cu care n-avusese de-a face. Îşi recunoştea uneori ignoranţa, recunoştea uşor, aşa cum îşi pot permite doar oamenii care ştiu multe. Bunicul Taniei fusese preot, cite ceva învăţase şi ea singură ca să înţeleagă tablourile cu subiecte biblice. Era evident că, datorită interesului ei,

Ilia Samsonovici înflorise, nu mai era grosolan, nu ezita să încerce să-o convingă de adevărul ereziei lui disperate.

— Nu te înspăimintă perspectiva că oamenii vor da veni și mai răi, din cauza ideii dumitale?

— Nu există nimic mai rău decât actuala necredință. Uitați-vă câte se-nîmplă. Mai bine m-ați întreba ce o să fie cu credința? Această-i întrebarea. Ce va rămîne din cei drepti? Va trebui să-i revizuim pe toți vechii sfinți. Printre ei sînt unii care nu s-au preocupat decît de fericirea lor veșnică. Renunțau la bunurile pămîntești, ca să aibă acolo totul de cea mai bună calitate. Chiar și cei mai puri se gîndeau mereu la rai. Scriem doi, unul ținem. Dar nu despre ei e vorba. Important e să aflăm dacă avem suflet? De asta vreau să scot din om interesul, să-l îndepărtez, să vedem ce rămîne. Dacă nu rămîne nimic — atunci asta-i sfîrșitul. O să dispară și speranța și bună-tatea. Se vor termina poveștile. Puterea, viclenia și ciști-gul! Va înceta sfînta minciună și va apărea în fața ochilor omul în toată goliciunea nesfîrșitei lui lăcomii. Și ne vom îngrozi!

Tania căzu pe gînduri. Faptul că putea lua discuția asta în serios îl mira și îl înveselea pe Losev atît de mult, încît începu să întrebe cum o să se facă transferul raiului în iad și invers, dacă Ilia Samsonovici are un proiect de reconstrucție și ce atitudine va avea personalul din infern față de schimbarea clienților... Păreau că nu îi sîud glumele, nu zîmberu, aveau o privire cețoasă.

— Știți ce sîrbătoare e astăzi? — întrebă Ilia Samsonovici. Adormirea Maicii Domnului.

Și începu să vorbească despre marile semn al acestei zile ca o mărturie a înălțării viitoare a omenirii pe o treaptă superioară a existenței. Apoi își aduse aminte de Schimbarea la față, cînd cei trei apostoli l-au văzut pe Isus pe muntele Tabor. Isus avea un nimf, și atunci au înțeles ei cînd se află în fața lor, dar apoi totul a dispărut și au rămas înconjurați de o mulțime de oameni meschini și șireți, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat...

Era evident că el, într-adevăr, credea că, odată, de mult, lucrurile se petrecuseră așa și faptele astea îl emoționau pînă la lacrimi. Involuntar sentimentul lui îi molipsea. Pentru prima oară, religia, față de care Losev se purta de sus, considerînd-o o consolare inofensivă pentru babe, îi apărui în tot farmecul ei periculos.

Tania spuse brusc:

— Vă înșelați, Ilia Samsonovici.

— Unde? spune-mi.

— Ați omis un sentiment. Oamenii nu se zbat doar pentru profituri și foleose. Spuncați că cei drepti nu există. Dar mamele? Gîndiți-vă la mama dumneavoastră.

Ilia Samsonovici tresări, ca și cum ar fi vrut să spună ceva, dar tăcu.

— Și soțiile? Orice femeie care iubește poate salva omenirea prin dragostea ei! Poți să-o ameninți cu ce vrei pe lumea aialaltă pentru iubire — n-o să se sperie. Ardeți-o, aruncați-o în cazanele voastre — nu va renunța la iubirea ei și vă va salva. Știți ce a făcut mama mea? Fratele meu... s-a născut în patruzeci și unu la Leningrad, apoi a început blocada, nu împlinise un an, plîngea, cerea mîncare și ea n-avea nici lapte, nici o fărimitură de piine, atunci și-a tăiat o venă și i-a infîns mîna, ca să sugă sîngele și să se liniștească, să adoarmă, așa l-a salvat. Nu există nimic mai puternic decît dragostea. Iubirea — asta a fost singurul ei profit. Unde ai să-o trimiți — în rai sau în iad? Vorbește așa pentru că știi, sîngele acela curge și în vinele mele, sîngele ei...

Ridică fruntea, se încordă, ceva explodase în ea, omană o asemenea căldură, încît Losev simți o cutremurare lăuntrică. În aer ardea o flacără care se topa și se consuma. Avea o asemenea forță, încît dacă acum Tania s-ar fi sculat și le-ar fi ordonat să-o urmeze — ei i s-ar fi supus. Ilia Samsonovici se închină cu plecăciune adîncă.

— Asta-e adevărul! Adevărul! Dacă ai ști cîta dreptate ai... Se îndreptă, își sterse nasul cu mîna și, uimit, r-o arătă pe Tania lui Losev: — Uite, a descoperit singur... Eu vin de mîncări. Pe mine nu m-a iubit nimeni. Mama n-a vrut să mă ia de la ortelinot. M-a blestemat! Înghiți ghimul care i se urcase în gît. — Eu nu prin dragoste am ajuns, ci prin disperare. Dar ea, prin dragoste! — se întreprise el entuziasmat, iubirea femeilor e ceva special, e un instinct. Dar cînd această iubire va exista și în afara instinctului... Or să fie oameni care n-au să se teamă! Or să fie!... Si or să facă binele știind că mai apoi or să sufere. Or să renunțe la profit de dragul conștiinței... Ca să aibă un suflet viu. Vor sfîda toate bisericile existente. Ei ne vor răscumpara pe noi toți. Poate că, în jurul nostru, sînt oameni gata să-și înalțe su-

fletul, caută, vor să se lase arși pe rug. Dați-le, spuneți-le...

Sudoarea se scurgea pe fruntea lui palidă. Așa și-l aduceau aminte, așa le-a rămas în memorie — trupul lui diform, mai gros jos, și ochii, cu strălucirea lor de cărbune pe fondul peretelui alb.

Umblară destul de mult timp tăcuți, apoi Tania spuse supărată :

— N-a găsit... Dar e bine că sînt unii care caută.

După cîțiva pași, spuse iar :

— Nu, precis, nu, n-a găsit — și rîse. Fac și eu ca prietena mea, Nona care, se scoală de dimineată, se uită în oglindă și oftează — nici azi n-am găsit mutra potrivită.

Pentru Tania existența nu era catalogată, căuta ceva, atrasă de tot ce era neobișnuit sau interzis. Încearca și gustul acestui oraș cu atîta lăcomie, încît Losev se molipsi de pofta ei.

Cu un sentiment de ușurare, se îndreptară spre pavilionul jocurilor mecanice. Acolo totul era simplu : împuscătura, ținta, lumina care se aprinde, avionul care cade, punctul care se înscrie. Losev trăgea fără greșală spre bucuria băieților din localitate.

Restaurantul de pe malul lacului era arhiplin. Serveau doar pentru străini și pentru sportivi.

— Iar noi sîntem pur și simplu niște oameni flămînzi — spuse Tania trist.

Losev o luă de braț, trecu pe lîngă portar cu acea expresie autoritară care blochează orice împotrivire așa că portarul chiar îi salută. În salon, Losev se adresă responsabilului și, cu aceeași neînduplecare, îl rugă să le găsească niște locuri, fără să-i explice nimic, știind însă că n-o să fie refuzat. Așa se și întîmplă. Responsabilul scuză că n-are o masă separată și-i așează lîngă altă pereche.

Sub tavan se învîrteau un fel de flori uriașe cu petale de aramă. Tania se bucura ca un copil, nu fusesec de prea multe ori într-un restaurant, iar într-unul de lux era pentru prima dată. Cu leafa de profesoară nu prea poți să chefuliești.

Cu ei la masă stătea un gruzin cu mustați, gînditor, cu o blondă falnică și destul de vulgară. Blonda zimbea ocrotitor auzind cum se minunează Tania și se uita la

Losev cu ochii ei albaștri-umezi, cu gene negre întoarse. Cîndva, lui Losev îi plăcuseră asemenea pisici bine îngrijite, cu ele era simplu, știa de la început tot, ce o să spună, ce o să se-ntîmple în seara pe care o vor petrece împreună.

Tania pierdea mult în vecinătatea ei. Comparîndu-le fără să vrea, Losev vedea cît de greu o să-i fie cu această fată ciudată, exaltată, imprevizibilă. Îl interesau opiniile ei, dar nu-i era pe plac independența ei. Superioritatea Taniei era ascunsă adînc și nu se dezvăluia imediat... Nu, nu era vorba despre deșteptăciune, deștept era și Losev — să fi fost mai subtilă, să fi avut un gust mai precis ? Mai intelectuală ? Lui Losev nu-i plăcea cuvîntul ăsta, îl folosea mai mult în sens peiorativ, dar acum nu găsea altul. O vedea deodată în altă lumină — și comportarea ei cu Kamenev, și felul cum îi sărutase mîna, și plecarea ei de la Polivanov, toate aceste mișcări bruște ale sufletului ei erau saturate de noblețe. Și chiar în înfățișarea sa, Losev aprecia superioritatea naturaleții. Unghiile ei nelăcuite, buzele curate, strălucirea mată a părului ei castaniu, decolorat la capete, erau mai frumoase. La gîndul că nimeni în afară de el nu văzuse în Tania decît o ochelariștă oarecare, îmbrăcată într-o rochiță ieftină, inima îi fu cotropită de un sentiment de tandrețe, o considera descoperirea lui și de aceea i se părea și mai înduioșătoare, și mai frumoasă.

Renunțarea, meditația alternau cu curiozitatea copilărească, cu entuziasmul și lăcomia, cu naturalețea. Se bucură fără jenă cînd văzu icrele de Manciuia, apoi sașlikul pe țepușe și plăcintele fierbinți. Sinceritatea ei îl înduioșă și pe chelner, puse vodca într-o frapieră cu gheață, aduse farfurii calde, cucerind-o definitiv. Losev strălucea. Se simțea puternic și generos. Vroia să-i facă pe toți fericiți. Începu cu vecinii — ridică paharul în cinstea frumuseții blondei, frumusețe care nu ține de modă, funestă pentru bărbații tuturor vremurilor și popoarelor și, aflînd că e soră medicală la o creșă, îi demonstră că e cea mai interesantă și responsabilă specializare. Caracterul omului se formează în primii trei ani de viață, deci ea, cu mîinile ei puternice și pufoase, modelează, ea este un sculptor, un artist, ea este... O urcase pe asemenea culmi, că n-a fost deloc simplu să revină la companionul ei. Dealtfel, îi împleti și gruzinului o coroană de calități, alcătuită din mo-

destie și farmec. Lăudă veselia poporului gruzin, cultura manifestărilor lui familiale, muzicalitatea. Era în formă. Simțea că Tania îl admiră. Nu linguseala caracteriza compimentele sale, ci darul observației. Se convingea a nu știu cîta oară cît de ușor e să lauzi un om, să-l faci mai bun, arătîndu-i ce e valoros în el. Ce-l împiedică să folosească mereu această descoperire? De ce pomena meritele camenilor doar la aniversări sau cînd ieșeau la pensie?

Treptat, deveni acel Serioja Losev care putea să vorbească și să trîncănească fără să-și bată capul cum îi vor fi interpretate cuvintele, se întorcea spre sine, părăsindu-l pe acel S.S. Losev care, în Biroul lui oficial, își măsoară fiecare vorbă.

Bărbat puțin. Tania mîncă sașlik ca o sălbatică, dinții îi străluceau, se murdărise pe degete, dar totul îi venea bine și gruzinul, molipsit de spontaneitatea ei, îi arătă cum trebuie să mănînce legumele. Fața lui Losev încă rîdea cînd înima, ca și cum s-ar fi lovit de ceva, îi căzu în călcîie și, odată cu ea, se duse și sîngele, totul se scurgea, părăsindu-l și lăsîndu-l singur, undeva, sus.

— Ce s-a întîmplat? — întrebă încet Tania.

Fără să-și ia ochii de pe *acel bărbat*, Losev strînse mîna Taniei, se ridică și se apropie de masa lui.

Părul încărunțit, tuns cu breton, iar în spate o coamă creată, gura cu buze groase, un zimbru, un zimbru în toată regula, greoi, mare, cum de avusese atunci Losev putere să-l ridice, să-l care pînă la ușă și să-l azvîrle pe scări? Acum, uitîndu-se la el, Losev nu-și dădu seama cum s-a întîmplat. După cît își aducea aminte, nici unul nu rostise vreun cuvînt. Antonina înghețase lîngă bufet cu paharele în mînă, era cu capotul pe corpul gol, și *asta* era în maieu și ud de transpirație. Cînd Losev se întorsese, Antonina își turnase coniac în pahar și bea dîndu-și capul pe spate. Paharele erau de la soacră-sa, albastre cu margine aurie. Iar coniacul era „KV“ — litere roșii pe o etichetă galbenă, exact ca acum pe masa *ăstuia*. Lîngă el stădea o bătrînică cu o pălărie neagră de paie și doi băieți gemeni. În vîrstă de vreo cincisprezece ani. O femeie tinăru cu părul pînă la umeri stătea cu spatele la Losev. Purta pantaloni și un cordon lat. Losev ar fi vrut să fie Antonina. Dar cea de acum avea părul drept și umerii

mai lați. Mîncu, rîdeau de ceva. Brusc, *ăla* îl observă pe Losev, încetă să mîncă, zîmbetul i se șterse de pe față, îi rămăsese doar în colturile buzelor groase. Curios, îl recunoscu imediat pe Losev. Nu se mai văzuseră de la întîmplarea aceea, și Losev nu-i știa nici numele, nici cine e, de unde vine, nu întrebasese nimic, aștepta ca Antonina să înceapă să se justifice, să povestească. Nu-i reușea să se enchece. Dar ea tăcea. Din ziua aceea, tăcuse definitiv. La început nu mai rostea chiar nici un cuvînt. Împietrise. Apoi — da, nu. Și cînd s-au întors la Likov, la fel — da, nu. Stătea noaptea culcată cu o pîntec — nu se mișcase, nu ofta. Cînd intra el în casă, îi dădea ochii. Seara, se instala tăcerea. El vorbea cu *ăla* și ea vorbea cu *ăla*. Pînă în ultimul moment el nu înțelise ce s-a întîmplat. A existat o clipă cînd i s-a părut că a fost dispus să o între. O surprinsese în bucătărie, stătea în toată concentrația cu o furculiță în mînă. Curgia apa, pe ea îi udau fața, era nemiscată, cu o stîmă de piatră. Pînă la urmă, dar nu mai fusese cîmpit de arit, negru-bălțat, murd. Pe laț pe laț, curgeau picături. Mîna înundă înima lui Losev. Se surîdea pe sine, dar apoi, ca să-și răstoale mîna, își aminti de Katia cea înverșunată și răpă, cu care se întîlnise la Moscova și după căsătorie, de povestea cîntă de la sanatoriu, cu enterari peste bulă, cu bilete prostiști. Înainte, toate acestea existau înconjurat, separat de viața lui familială. Dar, dacă e să măsoare și aceluia lucru. Ce drepturi are el, cu ce e el mai bun?

Se apropie de Antonina, îi lea mîna rece, udă, simțînd cum lacrimile îi strîng gîtul. Ea se smuci, își trase mîna și începu să și-o ștergă cu scîrbă de șorț. Și era un asemenea dispreț pe fața ei, încît o apucă de păr, îl învîrti pe pumn și începu să-i scuture capul dintr-o parte în alta.

Își pierduse controlul. Dacă ea ar fi țipat, ar fi bătut-o, ar fi nenorocit-o, un vâl roșu i se așezase pe ochi, sîngele îi pulsa în temple, așa că nu-și auzea vocea, știa doar că-i spune că e o rîdăreanță, o japiță, o curvă. Ea nu scotea un sunet. Din cauza propriilor lui cuvinte, din cauza tăcerii ei pline de ură și simțea umilii și numai cu un efort extraordinar, cu un ultim efort ieși din această nebunie, o lăsă în pace și fugi.

Îi era rușine, scîrbă, frică. Dar cel puțin se descărcase și, în esență, aici se terminase căsnicia lor. Chiar dacă ar fi iertat-o, n-ar mai fi putut trăi împreună.

Soacră-sa, imparțială, încercase să-i împace, îi întreabă ce s-a întîmplat. Losev dăduse din umeri : să povestească Antonina. Nu vroia nici să învinovătească, nici să demonstreze, numai să nu-i mai apară în fața ochilor scena aceea de la Leningrad.

N-a aflat niciodată ce i-a spus Antonina mamei sale. Familia se înstrăină. Exista doar munca, munca salvatoare, nimic altceva, restul se oprișe, înghețase. Acasă, toți îl ocoleau în tăcere, plecînd ochii. De fapt, în casă se petrecea ceva. Pe ascuns sau la vedere, întotdeauna se întîmplă ceva. Pe nesimțite, devenise vinovat. Se dovedi deodată că Antonina este compătimită, consolată. Propria lui mătusă îl acuza pe el, fără să cunoască împrejurările. Nici măcar sora lui nu-l susținea. Observă că și fata lor începuse să-l evite, cînd îi reproșase ceva, în loc de răspuns îl întrebase cu obrăznicia copilăriei de ce n-o mai iubește pe mama. Iată deci cum se prezentau lucrurile — el n-o mai iubea. Roșind, încercă să-i explice că el și mama au opinii diferite, cînd va crește o să înțeleagă, e încă mică — de fapt, mormăise ceva cruțînd-o pe Antonina și ferind-o de adevăr pe această fată de doisprezece ani. Care adevăr ? El însuși nu-l știa.

Antonina o aranjă pe fiica lor la o școală de muzică de la Leningrad, deși Natașa n-avea nici un talent deosebit, se decisese însă că așa va fi mai bine pentru copil. Antonina o vizita la Leningrad, zăbovea acolo mult timp și, în cele din urmă, se mută definitiv la mama ei, în apartamentul acela unde se petrecuse totul și unde mai demult făcuseră nunta. Se considera că Antonina își ajută mama și se ocupă de copil. În felul acesta totul s-a rezolvat fără proces, fără divorț și scandal, toți erau mulțumiți și, la un moment dat, Losev descoperi că și lui îi convine această falsă familie, altfel ar fi avut neplăceri la serviciu, conducerea ar fi trebuit să reacționeze, asta era regula necrisă. Existau destule familii de acest fel la Likov. Cînd îi vizita, Losev se prefăcea că nu știe nimic și-și compătinea gazdelă, care-și purtau crucea cu demnitate. De ce, pentru ce toate astea ? — nu-și pusese niciodată problema. Și el însuși, chinuit de necesitatea de-a minți și de a se preface, considera că așa trebuie să fie.

Acum toți cei care stăteau la masa aceea se uitau la Losev și-l întrebau ceva pe *ăla*. Le răspundea ceva, fața i se decoloră, se încordă tot. Losev nu mai avea nici o îndoielă, era el. De necrezut, coincidența părea imposibilă, ca într-un vis. Losev simți cum îi amorțesc vîrfurile degetelor.

Băieții aveau plete, purtau pulovăre roșii, ochii lor îndreptați spre Losev priveau cu bunăvoință și curiozitate. *Ăla* se ridică în întîmpinarea lui Losev, continuînd să țină furculița în mînă. Era mai înalt, mai solid decît Losev, avea o cicatrice albă pe gît. Era uimit de alegerea Antoninei — de ce *ăsta*, de ce tocmai el ? Losev nu mai simțea vocea înverșunare și nu înțelegea de ce trebuie să se apropie, să-l jignească pe acest om, să-l lovească chiar ; poate că celălalt o să-l insulte și pe urmă o să mintă ca să se justifice față de familie și amîndoi vor considera că așa e corect și că așa trebuie să se întîmple.

Bătrînica scoase oasele de pește din gură, băieții nu mai rideau.

El apucase să facă cîțiva pași în întîmpinarea lui Losev, se întîlniră mai departe de masă, lingă ringul de dans. Termină repede de mestecat, se înecă, ridică fără motiv mîna cu furculița și Losev se gîndi că-i va fi frică să-l impungă cu ea, se va apăra doar, acoperîndu-și fața și, din cauza furculiței, bătaia va deveni ridicolă.

Losev îl conduse, luîndu-l de braț, spre mijlocul ringului de dans, acum gol. La gîndul că, mai demult, putuse să-l ridice pe acest zîmbu, zîmbi. Parchetul ringului strălucea. Toată lumea îi privea.

Bărbatul se chinuia să înghită și se congestionase.

— Vă rog, nu aici — bombăni el — să coborîm... Unde doriți... Sînt cu băieții, cu mama.

Inima lui Losev bătea acum egal. Îi privi buzele groase, frunza de mărar care i se lipise de bărbia transpirată, ar fi vrut să-i fie milă de acest om, dar nu găsea în el nici milă, nici bunătate. Dar nici minie. Era doar pustiu și frig. E bine să te bați într-o asemenea stare, nu dai orbește. Să lovești în bărbia asta cu frunzulița verde lipită ? Și să-și strice această minunată și unică zi ? Să și-o strice și lui și Taniei, căreia nu-i va putea explica nimic.

Gîndindu-se la Tania, toată ființa i se revoltă împotriva acelei puteri de neînțeles care-l conducea. De ce trebuie să se supună ? Cui ? Căror reguli ? Onoarea ?

Să-l bată și să-și refacă onoarea ? Prostii. Față de cine e obligat ? Față de Antonina ? Față de acest tip ? Nu-i pasă de ei ! Virîndu-si pumnul în buzunar, spuse :

— Bine ! De mult nu mai vreau nimic de la tine, du-te la farfuria ta.

— Mă rog, — în sfîrșit, izbuti să înghită și pronunță sonor și stupid — atunci de ce ai venit ?

— Nu despre tine e vorba, ci despre mine. Nu mai am chef. Ar trebui să te cîrlesc, dar n-am chef. Ai întîrziat doar cu o zi, dar ai întîrziat. Unde ai fost pînă acum ?

El își șterse buzele cu mîna și întrebă uimit :

— Adică în ce sens ? Dar se pleoști, oftă zgomotos, ușurat, și simțind că o să scape, închise ochii pentru o clipă. Fiți atent, o să aveți de dat socoteală pentru manifestări huliganice în locurile publice. Mie puțin îmi pasă, dar acolo, la voi... S-ar putea să vă dea afară. Doar n-am să las lucrurile așa.

Losev își dădu seama că n-o să se bată cu el.

— Gata ! — spuse — nu mai trîncăni.

— Just ! Ce-avem noi de împărțit ? — răspunse el — Ce pretenții să ai de la mine ? Dacă începeți un scandal, știți ce o să iasă ? Știți ?

Era ceva nemaipomenit de alunecos în modul abil în care se schimba acest om.

— Înseamnă că nu vă puteți descurca altfel. N-aveți sentimentul superiorității. Așa-i ? De aceea vreți să mă umiliți fizic.

Își recăpătase destul de repede încrederea în el, chiar aerul sigur de sine. „Ce are el deosebit, trebuie să aibă ceva deosebit“ — repetă Losev întrebările pe care și le pusese de nenumărate ori.

— Puțin îmi pasă de tine — se scutură brusc Losev și simți că e adevărat, că rănile vechi nu mai dor, carnea s-a vindecat, doar pielea mai strălucește, e subțire și sensibilă.

Nu se mai uita nimeni la ei, toți lăceau, pierzînd firul discuției.

— Ai chelit — spuse vesel Losev.

— Da, da, din cauza alergiei... — explică acesta distrat. Și ce o să le spun ălor mei ? — se neliniști el deodată.

— Ai să inventezi ceva.

— Nu lăsa totul pe seama mea. Dumneata ai început, așa că hai cu mine, o să te prezint, o să zic că am făcut împreună armata ! O să bem un pahar. Cu cine ești ? De altfel, scuză-mă, n-are importanță... Îl luă pe Losev pe după talie. Hai ! Vino numai pentru trei minute.

— Ce rost are să beau cu dumneata ? Ar fi prea de tot... — spuse Losev și întrebă interesat : Ascultă, chiar nu ți-e rușine ? De mine, mă rog, dar de ai tăi — ne așezăm, ciocnim — și n-o să-ți fie rușine ?

— Domnilor senatori ! Miroase a elică ! Cine ar fi bănuît ? Un adevărat Seneca. Vai, vai, vai, o s-o termini prost, primarul. Și clipi obraznic, cu apropo. Felicitari, cum se spune — incendiul Moscovei a favorizat înfrumusețarea ei. Trupul lui mare tremura de ris. Da, cu mă prefac ! Mint. Pentru că ne observă băieții. Și dumneata nu te prefaci ? Se apropie și-i suflă în față. Hai la domnișoarele duminile să le povestesc cum am făcut cunoștință. Blondei... Aia e ! Sintem mînjiți cu același rahat și n-are cine să ne facă morală. Cu ce ești tu mai bun decît mine ? O căzătură...

Miroasa puternic a transpirație. Losev își aminti mai tîrziu izul asta, mîinile îl dăreau, oftă, îi strînse cotul atît de tare încît acesta se strîmbă.

— O să trebuiască totuși să coborîm. Asta e ! Nu vrei ? Atunci să dispari de-aici în trei minute. Cu ai tăi, n-am nimic, să termine masa, dar tu ma enervezi. Îți dau trei minute !

Și propriul lui curaj ieftin și lasitatea celui alt nu erau ce trebuie, nu aveau nici o semnificație, nu lămurau nimic.

Cînd se întoarse, gruzinul spunea un banc. Tania se aplecă spre Losev și, fără să-l întrebă nimic, spuse :

— Bravo !

Nu stia, mi-a fost greu să mă abțin — măturisi Losev fără să se mire, ca și cum ca ar fi auzit și ar fi știut totul.

Pînă nu de mult, chiar acum un an, se trezea noaptea și analiza fiecare cuvînt spus de Antonina, încercînd să înțeleagă ce s-a întîmplat, ce îi rănise orgoliul. Rana i se părea nevindecabilă. Atunci ar fi dat orice ca să afle cauza, mai mult, nu-l enerva înorîntărea Antoninei, ci convingerea ei că avea dreptul să fie imorală. Atunci nu aflase nimic. Și acum, cînd ar fi putut să întrebă, se do-

vedi că nimic nu mai are importanță. Mulțumit de comportarea sa, o privi pe Tania, aproape uitînd întrebările care-l hăituiău. La ce-i folosiseră chinurile, pentru ce se zbuciumase dacă totul se șterse din memorie ?

Lunga zi toropită de căldură și liniște îi adusesese, în cele din urmă, la magazinul universal unde Tania, cu o perspicacitate specific feminină, descoperi o bluză cu dantelă olandeză, o probă și, incapabilă să se despartă de ea, se tot uita în oglindă. Ochii i se încețoșară. În adîncimea oglinzii, nu se vedea magazinul aglomerat, ci o încăpere sărbătorească, unde ea se întorcea lent, răspundea cuiva cu o plecăciune ușoară, își întîmpina invitații. Ridică mina dreaptă, cu gestul obișnuit al profesoarei care arată la tablă, vrînd să vadă dacă bluza nu trage la subsuori.

Observînd-o de departe, Losev era uimit de comportarea lui : nu era nerăbdător. Proba intra și ea în durata generoasă a acestei zile. Ziua strălucă, fațetele ei etalau scînteierile fiecărei clipe. Făcu o descoperire importantă : dacă examinezi cu atenție clipa trecătoare a existenței, dacă te adîncești în ea, atunci vezi că fiecare picătură a vieții e importantă, fiecare întîmplare. Nici măcar o cum-părătură nu poate fi un fleac — pentru că înnoirea este o plăcere, o întîncirire, ea conține și risc, și speranță, și joc. Toată viața poate fi alcătuită din asemenea minuni, pe care trebuie să știi să le vezi. Acum, cînd descoperise acest adevăr, era hotărît să trăiască altfel. Nu pricepuse că, în sine, cunoașterea acestui adevăr nu însemna mare lucru.

Capitolul XVIII

LOSEV SE TREZI PĂRÎNDU-I-SE

că-l strigase cineva. Deschise ochii și ascultă. Se luminase. Pe tavanul înalt, sculptat, se lăfăiau petele de soare. I se trezise doar auzul, trupul era încă adormit. Memoria auditivă încercase să recunoască vocea care-l chemase. I se păru că fusese mama. Nu se miră că trăia încă. Se întinse pînă cînd îi trosniră încheieturile, așteptînd ca mama să se aplece deasupra lui, gidilîndu-l cu părul ei moale și cu nasul, spunîndu-i : „Seriojka, Seriojka, sînt gata cartofii“, să-i tragă încet plapuma de pe el, iar el

să mormăie, nelăsînd din mînă un colț al cearșafului, apărînd căldura acumulată în pat, păzînd resturile cele mai gustoase ale somnului. Mama s-ar fi dus apoi în bucătărie, prefăcîndu-se supărată, de acolo s-ar fi auzit zgomotul sticlei de untdelemn și s-ar fi simțit mirosul aburilor cartofilor fierți. Somnul pierdea, dar persista desfătarea, imaginile pierdute ale viselor și presimțirea zîmbetului matern, acolo, în bucătărie. Toată copilăria lui se aduna în aceste minute ale ieșirii din somn, clipe binecuvîntate, calde, dilatate pînă la limită.

...Cearșaful ud, bătut de vînt, îl lovea puternic. Mama se ridica pe vîrfuri, atîrna rufe pe frînghie. Fețele de pernă roșii se zbăteau, prinse în cîrlige. Mama se ridicase pe vîrfuri ca în fotografia aceea veche, unde era îmbrăcată cu o rochie de mătase cu guler de dantelă. Ținea minte luciul materialului vîrgat. El plîngea cu nasul în genunchiul de mătase. Scîncea amar și îndelungat, uitîndu-se, de fapt, la apele albastre ale materialului... În apă, lîngă plută, se oglindea nu el, ci Petka Pașkov, iar imaginea se rupse, pluti, nu putea fi ajunsă cu undița. Losev se aplecă, salcia trosni sub el, trosnea acolo unde fusese tălăță, marginile se depărtaseră, trebuia să sară peste prăpastie, mama îl striga, trunchiul copacului se tot apropiă de apă. În adîncimile prăpastiei, ședea, într-un fotoliu voltairian, Olga Scrafimovna, goală, ca în desene, și avea un piept bogat. Cuvintele pe care le spunea îl tulburară și-l jigniră, așa că se trezi definitiv.

Era culcat pe o canapea într-o cameră mare de hotel. Își aduse aminte confuz cum se întorseseră seara, tîrziu — îi dureau picioarele, ochii li se închideau, noaptea fără somn și ziua imens de lungă îi extenuaseră în cele din urmă, și în primul rînd pe Losev ; nu-și mai amintea cum împărțiseră paturile, cum se dezbrăcase și se culcase. Încercă să adoarmă din nou, dar își aminti dureros cuvintele Olgăi Serafimovna : „Există tablouri care influențează destinul“. Din momentul întîlnirii pe scară cu Tania, nu-i spusese nimic despre convorbirea cu Uvarov. Evident, amîna. Ce se întîmplă ? Părea că se teme, dar de ce ? A greșit undeva ? Ieri nu-i expediasse telegrama lui Arkadi Matveevici. Își găsisese o scuză în neputința de-a alcătui un text : ar fi trebuit să-i scrie că nu rezolvase nimic. Golful Jmurkino era condamnat. În același timp, trebuia să-i dea a înțelege că, deși fusese refuzat,

nu urmasa nimic rău, dimpotrivă, fusese avansat. Dar nu putuse să unească aceste două comunicări. Cum le alătura, apareau ceva neplăcut. Evita să înțeleagă de ce gândurile i se împrăștiu cu mercurul, neizbutind în nici un chip să le adune. Nu era un om lipsit de voință, putea să-și impună să spună și să facă ceea ce trebuie. Munca lui îi solicita permanent voința — era nevoit să-i impulsioneze pe alții, să spună altceva decât ar fi vrut, să ordone, să-și asume răspunderea, să decidă, să respingă. Losev se obliga să facă toate asta și le făcea neținând seama de starea lui de spirit, de aceea se și considera un om puternic. Din când în când își verifica voința. Rămăsese cu acest obicei din tinerețe, își interzicea hrana, nu mânca nimic o zi-decă, sau intra în cret sub șuvoiul înghețat al dușului, sau se uita lăcut în ochii unui scandalagiu, până când acesta pleca privirea.

— Dormi? — întreabă el încoace.

Patul pe care se culcase Tania făcea un unghi drept cu corpul ei, așa că el n-o vedea, dar îi auzea respirația.

Tania nu răspunde imediat, trezită din somn, avea o voce ușor voalată, puțin încordată.

— Bună dimineața!

Cuvintele sunau atât de intim și de apropiat, încât el nu se hotărî să se ridice. Zâmbea stînd culcat. Tandrețen și neîncredința îl îngînau. Parcă că se trezise în el nevoia, de mult reprimată, de a se mărturisi unui alt om. Îi era mai ușor să fie sincer cu Tania decât cu sine.

Mi-a pierit complet memoria, stau culcat și încerc să-mi amintesc ce voiam să-ți povestesc. Cum spuneai totuși: Bună ziua ți-am dat, dar am uitat cum te-a chemat.

Începu să glumă. Așa era mai ușor. Pentru un naiv totuși nu era ușor, cînd un om deștept cade pe gânduri, prostănicul o ia de-a dreptul.

Îi povestea rîzînd cum se pregătise pentru discuția cu Uvarov, cum se sfătuisese, cum umblase după aliați, cum își elaborase strategia. Audiența se desfășurase ca o bătălie, s-au luptat îndelung și, în cele din urmă, el a pierdut. Numai lui Polivanov i se pare că se mai poate rezolva ceva țîpînd, cu de-a sila. Astăzi toți au studii superioare, trebuie să-i conviegi cu calcule și cifre. Uvarov avea și el argumentele lui, era exponentul necesității de stat, avea motive care nu se văd de jos. Poate că s-ar mai fi putut lupta dacă nu ar fi intervenit Pașkov. Despre Pașkov,

Losev vorbea fără jenă — că se știe și la Lîkov ce porcărie face concelășeanul. Pe scurt, deci, nu izbutise să-l convingă pe Uvarov, n-avusesse destule argumente.

Tania tăcea. Povestind, Losev nu părea amărît de înfrîngere, ci stingherit. Nu spusese totul. Peste cîteva clipe, ca zise că poate ar fi fost mai bine să-i arate pe viu lui Uvarov Golful Jmurkino și tabloul. Doar pe Kameniev îl impresionaseră. Și oricine ar fi reacționat așa. Artă influențează în pofida calculelor. Pe unul mai mult, pe altul mai puțin, dar îl influențează.

— ...poate că l-ar fi emoționat!

O auzi cum se ridică într-un cot. Cel puțin așa își închipuia.

În cuvintele ei exista un reproș. Nu acela de care se temea în secret Losev, ci altul — naiv, școlăresc, ca și cum ai putea folosi vicieșuguri psihologice în lupta împotriva lui Uvarov. Era simplu să-i răspundă, chiar plăcut: Uvarov nu e un sentimental, nu se va deplasa el să vadă un tablou, puțin îi pasă lui de tablou. Uvarov e altfel; dacă-ai ști care e atitudinea lui față de pictură, pentru el, tabloul nostru e o aiureală. Losev transmisese părerea lui Uvarov despre pictori fără s-o îndulcească. Ca și despre ceilalți oameni de artă. De obicei, nu-și permitea să se refere la opiniile particulare ale conducerii. Nu povestea nimic nimănui. Nu se cădea. Oamenii nu știu să păstreze un secret, se laudă că sînt bine informați, ba mai și deformează și se răspîndește... Dar acum, Losev, povestea; se considera îndreptățit pentru că își exprimase și față de Uvarov dezacordul. N-avea nici un rost ca Tania să-și mai facă iluzii.

Ea sări din pat, așa cum era, în cămașa lungă de noapte și începu să meargă prin cameră. Pe covor, zgomotul picioarelor goale era stîns, în schimb lipăiau pe linoleum...

— Uvarov al tău e un monstru! Cu un asemenea cap pătrat... Nu-și găsea cuvintele, electrizată de mînie, emana științei. Se cheamă că e conducător. Nu poate să fie conducător un om care nu înțelege arta! Popoare întregi au dispărut din istorie pentru că n-au avut artă! N-au avut ce moștenire să lase urmașilor. Trebuie să plece! Cît pierdem din cauza unor asemenea șefi, care nu știu să vorbească decât despre procente și metri cubi. Cu asta nu poți să-ți încălzești sufletul! Din cauza lor e viața urîdă...

Losev îi admira înverșunarea și încercă s-o liniștească vorbindu-i despre criza de locuințe, despre prioritatea nevoilor omenești elementare. Folosea frazele cele mai comune, dar parcă arunca gaz peste foc.

— Așa nu se mai poate! Ce legătură au locuințele? Toți se acoperă cu locuințele! Cum spui ceva — locuința! Automobilul! Iar la tineri — televizorul în culori! Magul! Blugii! Bărcuțele!... Iată ce face Uvarov al dumatăle. Asta pricepe, asta încurajează! Și unde să mergi cu automobilul? Nu cumva și dumneata reduci omul doar la atît? Eu îi învăț pe copii că arta e superioară automobilului. Da, da, așa le spun! Artă e dumnezeirea. Dacă-mi răpești muzica, nu-mi mai trebuie nici un fel de locuință. Ce să fac cu ea? Să beau vodcă și să mă uit la meciurile de hochei? Așa moare sufletul. Și dispăre omul. Îndepliniți planul, dar pentru ce? Ai rîs de Ilia Samsonovici, dar Uvarov e mai sărac decît el. Pot să i-o spun și-n față! Înțeleg, dumneata depinzi de el, de aceea trebuie să rabzi...

„Obrazii i se îmbujoraseră, era mai frumoasă ca ori-cînd, dar în cuvintele ei erau acele exagerări pe care Losev nu le suporta. Despre ce artă vorbește ea, cînd oamenii n-au condiții elementare, nu sînt suficiente grădinite de copii? Cînd cinci ființe se înghesuie într-o cameră, nu-ți arde de muzică și nici versurile nu te pot ajuta...”

— „Avem din ce în ce mai mulți amatori de artă, în timp ce numărul celor cărora le place munca... Ascultă muzică și citești versuri. Și ce-i cu asta? Crezi că muncesc mai bine?”

— Cred! confirmă Tania cu elan, fără să se oprească.

— Măcar de-ar fi așa.

— Nu pentru asta se compune muzica!

— Cît timp se compune, unii trebuie să construiască și alții să care cărbune. Uvarov e un om căruia îi place să muncească. Nu sînt mulți ca el. Pe unii ca el se ține economia noastră. Uzinele trebuie să lucreze, ești de-acord?

— Dacă vrei să știi, un artist face cît o uzină.

— Ha!

— Da, o uzină care prelucrează fericirea!... Așa a spus Maiakovski.

Ar fi trebuit să se oprească, să încheie discuția cu o glumă, dar ea atinsese un punct dureros.

— Unde scrie că toată lumea trebuie să-i admire pe artiștii dumatăle? De ce pretinzi de la Uvarov — ah, versurile, ah, muzica! N-are timp pentru ele, așa nu se poate!

— Ba se poate! Dacă e șef, n-are dreptul. După dumneata, arta e bună doar pentru cei înstăriți?

Strigau fără să se audă unul pe celălalt.

Peste cîteva ore își vor aduce aminte zîmbind cum a început această dimineață, cîm stăteau cap la cap, ea pe pat, el pe canapea, cum se contraziceau aproape certîndu-se — pentru ce? — fără să țină seama de nimic, ca orbii.

Losev apucase să se obișnuiască cu admirația Taniei. De aceea, împotrivirea ei de acum îl dezorienta. Nu-i venea să creadă. Ridică tonul — nu-i fu de nici un folos, se lovi de încăpăținarea ei. În afară de asta ea jignea un om de la care el învățase, pe care-l respecta. Ce știe Tania despre persoanele serioase, despre conducători? Ce știe ea, ce știau ceilalți, oamenii obișnuiți, consumatorii, despre viața lor, în care există atît de puține posibilități și atît de multe obligații? Știa ea cît trebuie să fie de abili, cîm trebuie ei să combine, să ocolească legea? În orice moment el poate fi tras la răspundere de ce a consumat o dată și jumătate mai mult ciment decît i-a fost repartizat. Poate fi și judecat. Toți intelectualii aștia, în special artiștii, aveau tot felul de idei preconcepute în legătură cu ei, cu oamenii care se ocupau de treburile concrete! În cel mai bun caz, îi răbdau, dar nu-i respectau niciodată. Niciodată. Și înainte, în Rusia, oamenii de afaceri nu erau priviți cu simpatie; nu erau tratați chiar ca reacționari, dar oricum: niște tipi limitați care se străduiau și de care domnii literați rideau, precum Goncharov de Ștolt. Și Leskov făcuse așa, și Cehov, și Turgheniev — oamenii de afaceri, oamenii activi erau personajele fără suflet, fără omenie. Vedeau în ei doar pe reprezentanții capitalismului care se dezvoltă, iar în conștiința poporului rus se născuse antipatia față de cei care aveau capul pe umeri. Nu de mult, Losev discutase cu Arkadi Matveevici despre această nedreptate. Amintindu-și cum, în scuar, Arkadi Matveevici se ascunsese după ziar, Losev se enervă și îi spuse Taniei că i s-a oferit să devină prim-adjunct al lui Uvarov, să lucreze împreună cu el, și că nu vede nimic rău în asta.

Se făcu liniște. Tania se duse la fereastră.

— Deci o să pleci de la noi... Eu am refuzat!

— Ce?

— Mi s-a oferit și mie. Să trec la mureș. Dar, năru asta m-au și chemat.

— Probabil, lucrătura lui Kamenev.

— Nu știu. Mi-au propus să devin cercetător științific.

— Face curte.

— Cui?

— Nu dumitale — spuse sarcastic Loev. Mi-e curind, tabloului lui Astahov.

Izbucniră în ris nu din pricina cuvintelor, ci a tonului cu care fusese răstălmăcitate. Ridică mîna să-și netezească părul și, datorită luminii, cămașa de noapte deveni transparentă. I se zăreau sinii, picioarele plinuțe, lungi.

Loev își pierdu șirul gândurilor și, încă fără să știe de ce, se apropiă de ea, dar Tania îl îndepărtă.

Încercîndu-și fruntea, stătea nemigălată, gîndindu-se, ca și cum ar fi ascultat o voce interioară și, în cele din urmă, găsind ceva, expresia i se schimbă și începuse să demonstreze convinsă, cu forță, că Uvarov îl îndepărtase pe Loev în mod special, ca să rezolve mai ușor treaba lui murdărie cu Golful Jmurkino. I s-a clarificat caracterul diavolesc al acestei mișcări perfide. În curând urmă, o să-l învinovătească pe Loev, o să-l întîmcească în fața locuitorilor din Likov numele lui dîștit, o să prezinte lucrurile ca și cum Loev ar fi acceptat țigul, kîsîndu-se cumpărat ca o avansare, Uvarov asta și vrea să deturneze eventual le reproșuri.

Înfăcărată de mîncă, ca demason plătindu-mășinile ale lui Uvarov, răstălmăcindu-i în așa fel cuvintele, încît Loev deveni idiot. O ajută furia, furia a face pe oameni clarvăzători. În spatele temerilor ei exagerate Loev întrevăzu ceva. Nu-i era greu să închipuie cum va ridica din umeri viitorul împădînit al Comitetului executiv orășenesc: „Eu n-am primit un mandat, tovarăși. Golful Jmurkino a fost luat cu asaltul de către gheii Stepanovici, a vrut să-i facă un hatir și Tania său”. Și după aceea va zîmbi cu subînțeles, doar va dăruia și singuri — ca mulțumire pentru năruirea. Și năruirea n-o să-și mai aducă aminte cum a protestat Loev, cum s-a zbatut și a hîpîit. O să rămîna doar faptul că a vrut să facă un hatir și zîmbetul. Poate, ba nu, în acel sear,

o să se adauge, o să se lipească și izul de țiguială. Degeaba o să spună că puțin îi pasă de bîrlă, pentru că se știa curat, știa exact cum s-au petrecut lucrurile. Oricum, izul va rămîne. I se putea spune că e pedant, ignorant, parvenit, infumurat, mîrlan — avea de-a face cu tot soiul de oameni, nu dădea atenție, nu putea fi pe placul tuturor. Dar cînd îi era pusă la îndokală corectitudinea, Loev devenea extraordinar de sensibil. El considera că omul poate avea orice fel de caracter, dar reputația trebuia să-i rămîină nepătată. Cînd unul dintre subalterni înfăptuia ceva dubios, Loev devenea neînduplecat. Noțiunea de corectitudine era confuză, lipsită de formă, dar, într-un anumit fel, toți înțelegeau la ce se referea Loev cînd întreba despre un om dacă este corect.

După povestea cu Antonina, lumea s-a clătinat. Ceva suspect se desfășura în jurul numelui său. O compătimire îndurată se întindea pe lingă el, unii suspinau, ridicau din umeri, tărau sau, cînd spuneau ceva, se cuprimeau în vîg. I se putea că în oraș s-au adunat, că s-au unit în jurul lui. Nu înțelegea pe nimeni, nîcî mîncă pe sora lui. Nu înțelegea pe nimeni dacă dreptatea era sau nu de partea sa, că în farălia lui se împlinise ceva.

Cu toate că se învîrtețea pe sine, în zilele acelea multe lucruri înțelesese să-i mai fie alt de clare ca pînă atunci. Între altele, contradicții acolo unde totul părea foarte simplu. Se spune că, odată cu trecerea anilor, tot ce e complex se simplifică, dar la el invers.

Dacă și Tania poverise despre țig, atunci precis că din, cum ar fi Polivanov sau Pashov, vor face caz străduindu-se să umfle gogona. Cu deosebirea că Tania dădea caz doar pe Uvarov, nu admitea ca Loev însuși a fost la acord, considera că el a fost obligat, mințit, silit. Ah, ce dibaci îl apăra ca pe Loev! Inconștient, îi găsea justificări, denatura faptele și-i era milă de el.

Îmbătășindu-și și nunchi cu mîinile, stătea pe canapea în pîlămanii lui cu dungă galbenă, asemănătoare celor de pe țiguit. Neras. Neîndemînat. Ridicol alături de Tania. Nu știa ce să-i răspundă.

Să refuze funcția? Ar fi fost în sare să meargă și să-i lăse telefon lui Uvarov, să-i spună că s-a răzgîndit, nu vrea, refuză — și gata. Își imagină cu plăcere și în cele mai mici detalii discursul unui om dispunînd, căruia mai pasă de nimic, nu regretă nimic. Apoi, văzu

parcă un diapozitiv : construcția de pe malul Pliasvei — malul săpat, stivele de dale, carcasa înaltă de fier-beton a noii clădiri de la golf. Era și Losev în tabloul ăsta. Îl însoțeau noul președinte ale Comitetului executiv orășene, șefii de lot, inginerii. Losev dădea indicații, ei notau.

Îi plăcea să se privească în rolul primului adjunct, deși în cele din urmă sesiză ironia situației : oricum ai întoarce-o, n-ai să telefonezi nicăieri și totul o să rămână cum a fost.

Își aminti de caietul tatălui său, de notița despre viitor, care s-ar putea să preexiste, elaborat de trecut. Ca în tren. Stai la fereastră și vezi cum apare o platformă și pe ea, o fată cu un rucsac. Viitorul intră în rama geamului. El așteaptă gata pregătit la colțul ferestrei. Nouă ni se pare că el a apărut, dar, de fapt, noi am ajuns până la el, am supraviețuit. Era de mult format, acolo, în față.

Apăru un nou diapozitiv, un alt tablou în care va nimeri — mutarea în casă nouă. O să-i aducă în noul apartament pe sora lui cu nepotul, soră-sa o să facă plăcinte cu varză, cu carne, el îi va invita pe Grișcenko, pe Arkadi Matveevici, pe Natalia. O să-l invite și pe Uvarov, dar el n-o să vină și toți or să-l felicite pe Losev pentru avansare... Viața se vedea înainte până în cele mai mici amănunte, ca printr-un binoclu puternic. Dacă reglai ochelarele — puteai să vezi deplasările la Moscova, la Comitetul Planificării, noul lui birou pe care-l știa bine, deoarece fusese descori în cabinetul fostului prim adjunct, acum pensionat. Vedea cum o să-l transforme, cum va muta masa la fereastră și va pune pe pervaz un ghiveci cu trandafiri chinezești. Totul se știa dinainte. De exemplu, la ce sanatoriu i se va da de-acum încolo bilet de tratament.

Viața care-l aștepta era orînduită, orarul ei era de neclintit, se dădea odată cu funcția.

Losev sări din pat. Dacă ar fi avut acum o chitară, ar fi cîntat ca să sfideze constrîngerea care-l dirija, răpindu-i orice posibilitate de-a alege. Să facă ceva altfel, așa, fără nici un motiv.

Dar oricît se gîndea, nu-i venea în cap nimic neobligatoriu, neprevăzut, sigur, ar fi putut să inventeze ceva, dar nu-i acelas lucru.

Se lăsă pe vine și privi țesătura uzată a covorului Mirosca a praf. Din cauza pijamalei cu dungii galbene, părea un tigru.

Făcuse an după an ceea ce se cuvenea, se obișnuise, se obișnuise definitiv. Nu-și dădea seama ce-l oprea să calce regula, simțea că-l reține o forță...

Se așază neîndemînat pe canapea. Tania nu înțelege, dar îl privi vesel, gata de joacă. Dar nu urmă nici un joc. Stătea trist, cu picioarele strînse.

— Și la ce te-ai gîndit ? Cum o să te lupți ?

Losev nu răspunse. Atunci ea îl sfătui să meargă la Moscova, să intervină, mai e timp, cînd veneau în excursie, mulți se ofereau s-o ajute — fata unui ministru, adjunctul redactorului-șef de la o revistă moscovită. Dacă strigi, oamenii te ajută, îl vor ataca pe Uvarov din toate părțile.

— Am să vorbesc eu cu ei, dacă tu nu poți. Eu pot. Mie nu mi-e frică.

Cuvintele-i imprudente îl făcură să explodeze :

— Vreau să te informez că nici eu n-am de ce să mă tem ! Nu mă duc la Uvarov de dragul carierei ! Și nici pentru că am fost mințit. Eu înțeleg totul ! Bătu cu pumnul în genunchi. Și dacă fac așa, înseamnă că așa trebuie.

Tania se înfioră și se acoperi cu pătura.

— ...Am o justificare foarte serioasă ! — spuse el victorios. Știi de ce mă duc ?... Vrei să-ți spun ?

Deși motivul îi venise în minte de-abia de cîteva clipe, era convins că existase și dinainte, atît era de simplu și de convingător. Se gîndea la proiectul centrului turistic pe care i-l expusese lui Uvarov și acum îl repeta și Taniei. Explica mai minios, dar și mai degajat decît în cabinetul lui Uvarov cum trebuie făcut totul, restaura zidurile mănăstirii, a turnulețelor, a foișoarelor, aurea colopotnițele bisericilor, vopsea firme, pînă cînd apăru un orașel vechi, de basm, din turtă dulce și din vise, din visele lui și ale Taniei, și totuși un oraș practic, avantajos din punct de vedere comercial — cu hanuri, bragă și blinile, cu meserii uitate : olari, timplari, fierari, cu o producție de teracotă din lutul local. Noua funcție îl va ajuta să-și realizeze acest vis. De acolo, de sus, e mai ușor să impulsionezi, să găsești mijloace. De aceea acceptase. Asta era justificarea lui. Cu cît avea mai multă putere, cu atît îi va fi mai ușor să-și îndeplinească planul.

Nu se străduia pentru el. Era gata să rabde orice pentru acest vis gencros, să suporte orice birfă.

Tania nu-l întrerupse, îl ascultă atent, pînă la sfîrșit.

— Acum înțelegi ? — întrebă el.

Ea aprobă întristată.

— De ce nu ești de acord? Întotdeauna trebuie să sacrificăm ceva. În cazul de față — Golful Jmurkino. Dar tu ce-ți închipuiai? N-am putut să-l salvez! N-am putut! Mi-a fost imposibil!

Roșind, Tania spuse stînjenită:

— Deci așa... Scuză-mă, dar nu e bine că acest lucru coincide cu promovarea dumitale. Dumneata, personal, nu sacrifici nimic. Eu te cred, e o idee minunată, însă datorită ei vei fi avansat. Cedezi Golful Jmurkino și în schimb primești... Nu e foarte cinstit.

Tăcu speriată și-și strînse obrajii în palme.

— Ce nu e cinstit? — o întrebă derutat.

— Păi, centrul asta turistic, pentru el faci schimbul. Cu ce drept faci acest schimb?

— Bună părere mai ai despre mine!

— Nu ești vinovat, te-au atras într-o capcană — spuse Tania implorînd. Ai intrat în sistemul calculelor — atîta profit, atîtea pierderi. Dar nu poți să-ți calci în picioare conștiința, Serghei Stepanovici, poate că e folositor, poate că e avantajos, poate că e spre binele orașului — tot n-ai s-o faci! Își împreună degetele, ridică ochii cerșind o aprobare, neștiind ce cuvinte să mai folosească. Meriți chiar o avansare mai mare, sînt bucurioasă pentru dumneata, pe cuvînt! Dar nu așa. Nu făcînd concesii. Doar te mai poți lupta...

Vedea cum suferă din cauza lui. S-a găsit un suflet căruiu îi pasă ce se întîmplă cu el. Ce fericire! În mecanismul vieții care-i învîrtește atîția ani soarta de om al muncii, rareori se interesase cineva de persoana lui, fiecare era preocupat de sine însuși, de trăirile sale și fiecare visa ca altcineva să se ocupe de grijile și sentimentele lui. Pentru emoțiile ei, el îi iertă intransigența și acuzațiile directe. Îi privi cu tandrețe mîinile împreunate, îi ascultă vocea caldă:

— Am să te ajut, o să vezi, e o cauză dreaptă, poți să mergi cu ea pînă sus!

Mai tîrziu, își va aminti de aceste cuvinte cărora acum nu le dădu nici o atenție. Ce putea ea, fetișcana asta, să facă? Entuziasmul ei naiv se va lovi la nesfîrșit de politețea sticloasă a consultantilor tăcuți, a referenților, a adjuncților, a tînerilor funcționari din capitală gata s-o ajute, dar nu să rezolve, să clarifice, deoarece li se adre-

se un om oarecare din provincie, gata chiar să-l sune pe Pașkov: „Ce se întîmplă la voi, acolo?” Îi știa el foarte bine pe acești băieți școliți, abili și descurecîți. Tania dăduse glas sentimentului neplăcut care-l neliniștea vag pe Losev în toată istoria asta — găsise locul dăruos și, din momentul acela, începuse să vadă că e răn și rușinos în consimțămîntul său. Cu oricine altcineva, Losev ar fi deplasat subiectul discuției și ar fi demonstrat logic că hotărîrea sa e justă ca oricum, altă hotărîre nici nu putea fi luată. Dealtfel, Tania nici n-ar fi putut să-i propună altă luptă. Conștiință... suflet... toate acestea erau pentru Losev îngureli de copil. Mai curînd îl impresiona faptul că Tania îl apăsă.

Gîndurile îi se învălmășiră. Auzea vocea înaltă a lui Iliia Samsonovici: „Duaul indoileii! Ferește-te de el! Altfel, cine știe unde ajungi!” Însă el nu voia să aibă indoileii...

Umbre întunecate îi rătăceau pe față. Nu era obișnuit să-și rezolve propriile contradicții, el putea să ordone, să tragă concluzii, să măsoare profitul și pierderea, să-și infrîngă ezitățile. Nu mai era stăpîn pe situație, ceea ce se întîmpla se întîmpla în propria-i ființă și acum nu mai era în stare nici să înfrîngă, nici să cîntărească...

— Săracul de tine, spuse Tania, mișcată de suferința lui.

Privirile li se încrucișară, se lovîră una de alta. Losev își umezi buzele uscate și în acest moment Tania rosti cu un glăscior pe care și-l va aminti toată viața

— Vino!

Capitolul XIX

TREPTAT ÎI REVENI VAZUL.

Și auzul

Își auzi bătaile inimii.

Bătea, lovea, se izbea în cavitatea toracică. Auzea cum, alături, bătea inima ei.

Nu trecuseră decît cîteva clipe de cînd fuseseră o singură ființă cu o singură inimă, de cînd ceea ce era bun pentru unul era bun și pentru celălalt, fiecare străduin-

du-se să ghicească dorința celui alt, să-l facă pe celălalt fericit. Prin fiecare șerpuire trupul încerca să găsească trupul celui alt. Părea că nimic nu-i mai poate despărți. Erau împreună pe un pământ pustiu și arid. Nu mai existau nici orașe, nici riuri. Se opriseră acele tuturor ceasornicelor. Timpul se oprise. Nu pătrundea nici un sunet pînă la ei. Viața ajunsese la acea limită a sentimentelor cînd nimic în afară de iubire nu mai avea sens. De la această înălțime, vechile preocupări de-abia de se mai zăreau... Obiectele mici, neînsemnate — golful, Uvarov — nu se puteau compara cu fericirea pe care o încercau. O explozie a existenței, o pierdere definitivă, starea de prea-plin și de gol absolut.

Trupurile lor fierbînți zăceau neputincioase, absorbînd odihna. Umerii, picioarele se mai atingeau încă, dar ei se îndepărtau. Undeva, sus, se îngîna despărțirea. Așa era întotdeauna. Apropierea maximă și despărțirea.

Îl surprinsese experiența ei. Experiența și sinceritatea. Lui Losev îi plăcuseră și se temea de înstrăinarea care avea să urmeze.

Fața Taniei răsări deasupra lui, umedă și fericită. Sinii ei cu sfîrcuri roz. Picături de sudoare deasupra buzei de sus. Losev îi privea fața și învăța s-o citească. Fără ochelari, pupilele ei deveniseră imense, de un negru intens.

Fusese căsătorită, se măritase înainte de terminarea facultății. După un an divorțase. Se plictisea cu el. Se plictisea și în pat, deși băiatul era arătos, sportiv. Povestea fără să se rușineze, cu cuvinte simple, care la început i se păruseră vulgare, dar după aceea îi aprecie sinceritatea. Losev o întrebasese despre trecut în treacăt, fără să scizeze lipsa ei de chef.

„Să uităm jurămintele făcute altora
Să ținem minte jurămintele noastre.“

Știa multe versuri, răspundea cînd ele, uneori nu erau prea nimerite, deși mai tîrziu căpătau un oarecare sens. Poezia era mai sugestivă decît cuvintele obișnuite. Și citodată era exact ce trebuia.

„Ce fetele — să dormim împreună —
Oare cine ne-a dat-o ?“

Losev constata cu uimire cîte versuri se scriseseră pe pământ despre ceea ce se întîmplase între ei. Să numești asia „dragoste“ era neinteresant, banal. Îi era și teamă

de acest cuvînt. Ceea ce se petrecea între ei era atît de subtil și fragil, încît numai prin versuri se putea exprima.

Ziua cenușie, cu burniță, se lipise de fereastră. Dimineața se mișca încet. Ațipiră și se treziră vegheați de zgomotul picăturilor de ploaie care se izbeau de burlan. În hotelul vechi zidurile erau groase. Ele creau sentimentul tihnei și al securității. Și ușile camerei erau masive, cu minere grele de bronz turnat.

Părea că locuiesc aici de mult, despărțiți de restul lumii. Din cînd în cînd ea îl trezea șoptindu-i la ureche versuri sau cîntînd cu vocca caldă, catifelată :

„Ea era culcată pe spate
Sinii goi se despărteau
Și calm, ca apa într-un vas
Zăcea în somn viața ei.“

Îl puse să repete ultimele versuri și să le admire frumusețea. Era pentru prima oară, de cînd terminase școala, că spunea poezii. Limba i se împleticea neîndemînică, pierdea ritmul, se încurca. Îi venea să ridă, cînd își auzea vocea. Dacă l-ar fi auzit cineva rostind cuvintele astea atît de nepotrivite pentru el...

„Există clipe cînd nu ne înspăimîntă
Furtuna din destinul vieții noastre
Cineva ne va pune mina pe umeri,
Cineva se va uita simplu în ochii noștri...“

Ea deschise fereastra și se așeză în dreptul ei cu mîinile desfăcute, în cămașa de noapte transparentă. Îl chemă și pe el, întărîtîndu-l — ți-e frică ? Se lăsă caplat de această sfidare copilăroasă și i se alătură în vîzul întregii străzi. Jos, era o zi obișnuită de duminică, oamenii mînceau înghețată, cărau pepeni. de sus, pica mereu, șuvoaiele subțiri treceau pe lîngă ei unindu-i cu cerul și pămîntul. Nu-i privea nimeni, toți erau preocupați de treburile lor importante, deși era convins că cineva îi văzuse și acestuia Losev îi scoase limba...

În tinerețe, ba chiar și mai tîrziu, cînd lucra la raion, Losev chefula mult, cu nesaț, îi plăceau mult femeile. Fetele îl îndrăgeau nu pentru veselia lui amuzantă, ci pentru forța lui. Cu toate că-l știau de neserios, se agățau de el. Și nu era birfit, nimeni, în afara prietenilor, nu se

interesa de amorurile sale. Odată devenit șef, a înțeles că lucrurile s-au complicat. Nici femeile nu mai renunțau atât de ușor la el și, în afară de asta, acum totul se afla. Chiar fusese chemat și i se pusese în vedere să înceteze, iar el hotărî să se potolească odată pentru totdeauna. Trebuia să aleagă : ori slujba, ori petrecerile. După căsătorie se liniști pentru mult timp. În orice caz, în oraș nu-și mai permitea nimic, nu păcătuia nici măcar cu ochii. Dacă nu se poate, nu se poate. Puterea și funcția stabileau anumite limite și Losev aflase de mult că totul se plătește. E drept că, în concediu, pe litoral, nu se ferea de femei. Într-un fel, totul venea de la sine, nu făcea nici un efort pentru asta. Dar niciodată nu luase în serios aceste aventuri. În general, el nu considera că sentimentele pot fi mai puternice decît omul, bineînțeles avea în vedere omul serios. Nu era foarte pretențios în alegere, singura condiție era ca femeia să aibă corpul frumos. Își făcuse o idee clară despre această latură a existenței — femeile erau o podoabă a vieții, un izvor de bucurie. După despărțirea de Antonina își pierde înșă încrederea în el. Pentru prima oară constatasese că femeile pot fi niște ființe complicate și periculoase. Nu-și mai prețuia succesele sale întimplătoare. Acestea nu erau victorii, de fapt, nu eucăraa niciodată sufletul femeilor. Faptul că îi cedau, nu însemna că îl și iubeau. Uneori i se părea ca ele s-au folosit de el și nu invers, îl acceptau cînd aveau nevoie de el, după aceea îl părăseau. La Moscova avusese ocazia să se convingă încă o dată că nu înțelege femeile : după întîmplarea cu Galca, o cunoștință din Crimeea, o ființă voinică, foarte activă, care, în prima seară, după dans, de îndată ce-au rămas singuri îi propusesese să meargă la plajă și să se scalde în pîclea goală. Era doctor în științe, avea o limbă sloboadă, știa totul despre tot și despre toate, o moscovită tipică. Iarna, la Moscova, se înfîlțiseră la hotel și apoi îl invitase la ea peasă a doua zi. Se dusesse fără să bănuiească nimic, ea îi deschisese ușa strîlindu-l zgomotos pe obraz, îl condusesse într-o cameră unde mai erau o pereche și un blond înalt cu o față deschisă, plăcută. Se numea Oleg și era chiar soțul Galiei. Le făcuse cunoștință, mușcîndu-și buza în timp ce zâmbea. Losev fusese de-ajuns de stăpin pe sine ca să nu se fîrțosească, cîntase chiar la chitară și discutasese cu Oleg — care era psiholog — despre cauzele alcoolismului. Avea idei destul

de nostime pe această temă. Ascultîndu-l, Losev se simțise provincial — ce-i venise Galiei ? Ce-i lipsea ? Eternul feminin îl derutase din nou.

În ziua următoare, ea îl vizitase la hotel, cu o perucă nouă. Losev o întrebasese ce rost avusese spectacolul din ziua precedentă. Galia izbucnise în rîs — e picant să ai un prieten al casei, creează tensiune. Dar imaginea lui Oleg îi apărea lui Losev mereu în fața ochilor, înhibîndu-l. Au trebuit să se despartă.

— Să-ți spun de ce au început să-mi placă versurile ? Se îndrăgostise de mine un student venit la practică. Eram în clasa a zecea. El preda istoria. Eram pentru el eleva aceea. Acum înțeleg totul din punctul de vedere al profesoarei : în fiecare clasă există un copil greu de educat. Aveam o gașcă. În fiecare seară eram împreună. Studentul se atașase tare de mine. Îl zădăram în fel și chip și odată i-am spus : fă-mi rost de gumă de mestecat sau de o traistă din pînză de cort — de o tolbă — și după aceea om vedea. Voiam să-mi impresionez colegii. A venit la locul nostru de întîlnire și, în loc de gumă de mestecat, mi-a adus un buchet de flori. În ambianța de atunci, s-a ris. S-a ris și de el și de mine. Eu m-am înfuriat, ce să fac cu florile tale, i-am spus — am legume destule. Mă străduiam să fac impresie, am aruncat florile. Dar în buchet erau și versuri. Le-am găsit mai tîrziu. Versuri bune. Le citeam și plîngeam. De-atunci, nimeni nu mi-a mai dăruit flori. Mi-aduc doar elevii de 8 Mutie.

— De mult voiam să te întreb : de ce ai plîns cînd i-ai văzut la mine în birou tabloul ?

— Lasă, n-are rost.

— Dacă nu vrei, nu-mi spune !

— Ce-ai crezut atunci despre mine ?

— Ca să fiu sincer, m-am gândit că nu ești în toate mințile. Cum să plîngi din cauza unui tablou ?

— Nu plîngeam din cauza tabloului... Mă plîngeam pe mine... La școală visasem să ajung pictoriță. Fictam mult. Unii mă laudau. Nu pictam mai rău ca alții. Dar eu simțeam că nu e ce trebuie. Îmi lipsea ceva. Mă consolam — va veni cu vîrsta, e nevoie de experiență de viață, de cultură... M-am făcut profesoară, dar în tîină nu-mi pierdusem speranțele. Și cînd am văzut tabloul lui Astahov, am înțeles totul. Doar peisajul ăsta îl desenasem și eu de nu știu cîte ori. Toate consolările mele — am

avut profesori proști, voi avea odată o revelație — totul s-a prăbușit. Am înțeles inaccesibilul. Deosebirea dintre mediocritate și un talent adevărat... Nu, nu te teme, astea nu-s lacrimi, pur și simplu... mă bucur că s-a întâmplat așa. Astahov m-a ajutat. Și înainte, când priveam un tablou bun, mă-ntristam. Eram fericită și tristă. Nu-mi venea să mai fac nimic. Și nu înțelegeam de ce. Când am văzut peisajul lui Astahov, am plins din cauza tristeții pe care ți-o provoacă perfecțiunea. Perfecțiunea te face să vezi cât ești de mică. Ceea ce se maturiza în tine vag și inconștient, există deja. E făcut. Visul tău. Dorințele tale. Înseamnă că ceea ce nu s-a desăvârșit în tine, de fapt, a murit. Mi-am dat seama imediat că așa trebuie pictată casa Kislih, numai așa, acesta e tabloul meu... Deși mai există ceva în el, un secret suplimentar...

- Și, totuși, de ce ai refuzat postul la muzeu ?
- Mi-e bine acum la școală. Vizitatorii, cercul. Îmi plac copiii.
- Trebuie să privești înainte. Vrei să rămii profesoară ?
- Ești ca maică-mea.
- Tu te gîndești la viitor ?
- Nu mă gîndesc, visez.
- La ce ?
- N-are importanță. Acum mi-e bine, nu vreau să fac calcule. Când n-o să-mi mai fie bine o să plec.
- Omul trebuie să aibă un scop, o idee în viață. Doar îi înveți pe copii să privească înainte. Eu cred că un post la muzeu înseamnă o avansare — asta-i perspectiva.
- Ea se întinse și-și mîngîie șoldurile. Losev mai spuse ceva despre aptitudini, iar ea, rîzînd ușor, se ghemui lângă el.
- Nu există și n-a existat ceva mai bun decît asta — spuse ea absentă. Și nu trebuie să existe...

Aplombul acestui „nu trebuie“ îl uimi pe Losev. Toată educația lui, opiniile pe care le vehicula în mod obișnuit se răzvrătiră și, în același timp, cu plăcută rușine, strîngînd-o în brațe, recunoscî pentru sine că da, așa este...

Orice ai zice, pentru majoritatea oamenilor viața personală este, în ultimă instanță, lucrul cel mai important. Chiar și pentru el. Pentru că viața lui, după plecarea

Antoninei, alcătuită doar din muncă, nu era viață, nu poți să ceri așa ceva de la ceilalți oameni...

Venise odată la el în audiență inginerul Pimenov, de la Combinatul industrial, să-i ceară o cameră pentru fiică-sa. Începuse să-i explice și, deodată, se sufocase, aproape că izbucnise în plîns și plecase fără să termine. Seara, Losev se duse la el acasă, totuși omul avea merite, era activist. Au stat de vorbă, au băut ceai, au ieșit în curte și Pimenov i-a povestit. Relațiile cu fiică-sa erau foarte proaste. Și înainte fusese sălbatică, nu știa să se apropie de oameni, suferea din cauza asta. Însă cu vîrsta se închișcase complet în sine. La serviciu nu era simpatizată, dar el simțea că sufletul ei tinjea, se sufoca și murea fără ca el s-o poată salva. Numai el știa cînd și de ce s-au întâmplat toate astea. Era vina lui de părinte. Cît timp soția lui a fost bolnavă, trecînd dintr-un spital în altul, nu s-a ocupat de copil, nu i-a ars de familie, dedicîndu-și orice moment de răgaz activității obștești, sacrificîndu-și familia. Și pentru ce ? Soția i-a murit în spital, printre oameni străini, a vizitat-o întotdeauna grăbit — ba o vedea cu activul, ba o comisie... De ce a fost așa ? — l-a întrebat pe Losev omul acela cărunt, cu o voce frumoașă, care întotdeauna își lua notițe la cuvîntări, la seminare, la ședințe... Losev l-a consolat cum a putut, i-a dat și fetei o cameră, dar după aceea, de cîte ori l-a auzit vorbind înflăcărat la ședințe, s-a simțit penibil.

- Cum e viața ta personală ?
- Furtunoasă. Copiii. Îmi place să mă ocup de ei. Apoi rudele. Sîntem o familie mare. Sînt cerută de nevastă... Și, în general...
- Cine te cre ?
- Și Roghinski.
- Roghinski ?... și tu ?
- E un om bun, cinstit, dar are nevoie de soție pentru familie, nu pentru dragoste... Iar eu vreau marea iubire. Adevărată. Mare și veșnică. Crezi că Astahov a cunoscut o asemenea dragoste ? În jurul meu nu pot s-o descopăr. Toate-s parcă sintetice. Poate că eu nu sînt în stare să inspir o astfel de iubire ! Ce zici ?
- Poți, desigur, dar întîi trebuie să iubești tu.

— În sfârșit, am primit o indicație. Poate că-mi spun pe cine și cum... Și dacă nu pot? Dacă ai ști ce zău mi-a rămas în suflet în urma căsătoriei... Sint sătulă.

— Și atunci?

— O să mă mai distrez un an și am să nasc un băiat. Sau mă mărit.

— Cu cine?

— Poate chiar cu Roghinski. Poate cu altcineva... Poate cu tine.

Losev rise, dar nu apucă să răspundă.

— ...Nu, mai bine cu Roghinski. Tu n-ai nevoie de mine. Tu n-ai nevoie de nimeni. Te descurci și singur. Tu eu trebuie să fac ceva, cu energia mea să putem trăim. Roghinski mă va fixa pe lângă casă și-i voi face, așa cum își visez, prima locuință din oraș în stil slavo-texan. Recepții cu plăcinte și whi-ky. Ne vom uita la televiziore, toți vor spune pe rînd toasturi. Sau, cum se spune acum, vor ridica toasturi. Artiștii și poeții care ne vor vizita vor scrie în album, sau chiar pe fața de masă, și a doua zi eu voi broda cuvintele lor.

— De unde ai scos că eu n-am nevoie de nimeni. Tu nu știi nimic despre mine.

— Eroare! Într-o zi l-am întrebat pe Polivanov. El are date despre toți sții.

— Și ce ți-a spus despre mine?

— Te-a calomniat. De exemplu, el te consideră un carierist. Că din primul moment te-a propulsat nu eu, ci carierismul. În felul acesta se poate susține orice. Dacă ai fi fost un carierist, ai fi ajuns departe... Ai avut cu totul alte impulsuri. Știi prin ce se deosebesc copiii de oamenii mari? Copiii sînt convinși că totul le stă în putere. După ei, toți pot fi învinși, poți obține totul, poți înfăptui orice. Și niciodată nu-i prea târziu. Și în tine s-a păstrat acest fel de a gândi.

— Măcar de s-ar fi păstrat...

Privi acolo, în lumea care, pe vremuri, îi aparținuse în întregime. De unde aflase?... Tîmțurile îndepărtate, stelele, teritoriile necercetate. Fusese acolo și aviator, și lup cenușiu, și vrăjitor.

— Știu și casa unde ai stat cînd erai mic! Am mers de la școală pînă acolo. Mi-am imaginat cum veniai de la școală, cum treceai pe la dulgherii, cum dădeai cu bățul în urzici și loveai gardul de fier. Eu îi înțeleg bine pe omu-

leții ăștia... Te-am descifrat în momentul cînd mi-am imaginat cum arătai ca elev.

— Și pentru ce ai făcut asta?

— M-a interesat... Știam că o să fim împreună.

Își scutură pletele grele, provocîndu-i parcă bănuielele. Sesizînd ceva în privirea lui, spuse răs-picat:

— Exact! Mulți mă consideră puțin... imorală.

Clipi ușor. Losev rise neîntîrsc. Ciudățeniile simpatice ale purtării ei se deformau periculos, se miră cît de ușor poate reinterpretă totul.

— Ai încercat să stai mult timp în fața tabloului lui Astahov? Pînă intri în el?

— Da, sigur. Losev se bucură că s-a schimbat subiectul discuției. Mi s-a întîmplat la expoziție, cînd am venit a doua oară... Se rușină cînd își aduse aminte.

— Nu-i așa că începe să vorbească? Cîeva a spus că în fața operelor de artă adevărată trebuie să te porți ca și în fața oamenilor de rang superior. Să stai și să aștepti pînă o să binevoiască să ți se adreseze. Și eu am așteptat...

Ceva pătimaș, necrutător, și, din cauza asta, și mai frumos, apărui din profunzimea expresiei ei. Se uita la el, îl privea și, în același timp, nu-l vedea. Că zărea ea în asemenea clipe? Acum știa cum e ea, și știa, de asemenea, că se va strădui întotdeauna ca fața ei să devină așa cum era acum.

Uneori, părea vulgară, îl întărita. Losev ridea și se bucura, nici nu bănuia că ea poate fi și așa.

Ei toți știau cum e el — și Tania, și Polivanov, și ceilalți. Îi atribuiau virtuți și vicii pe care el nici nu le bănuia. Era vanitos? Carierist? Probabil. Se putea observa la el și asta. Tania îi spusese că e sensibil, curajos, sincer. Dar el știa că poate fi și rău, și viclean, și indiferent. Funcționarele de la Comitetul executiv al regiunii îl considerau vesel și bun, iar cele din Likov — rigid și lipsit de amabilitate. Totul depindea de împrejurări. Probabil că era așa cum i se cerea să fie. Dar cum este el de fapt? Poate că în nici un fel? Cîndva avusese caracter, dar cu timpul observase că nu e foarte util să ai caracter. Oamenii folosesc ceea ce știu despre tine. Profitaseră de violența lui, profitaseră și de faptul că nu era ranchiunos. Începuse să se controleze și să-și impună o anume consecvență. Își analiza fiecare izbucnire. Își construise apoi profilul unui adevărat conducător. Era mulțumit de rezultatele acestei

contrafaceri ? Nu-și punea problema. Era considerat un om cu caracter — în orice caz, nu lipsit de caracter. Dar care anume trăsături dominau în el ? Polivanov îl cafonnia, Tania îl prezenta ca pe un om entuziast, bun la inimă, plin de abnegație, fiecare avea o anume imagine despre el, care nu coincidea cu a celuilalt, iar el — Losev — nu era capabil să-i corecteze și să spună — de fapt, eu sînt așa și nu altfel. Pentru că nu știa ce înseamnă „de fapt“ și ce înseamnă „să fii tu însuși“, cînd nimic nu mai e cert. Încercă să-i explice toate astea Taniei cu întimplări din biografia lui. Dar, rîzînd, Tania îi respinse exemplele, ea vedea fața tainică a comportării lui, în care, întotdeauna, exista un grăunte de generozitate sau de cinste. Părea că poate armoniza, că poate găsi un sens în toate vicisitudinile vieții lui, în toate sușurile, eșecurile, dezamăgirile, stupiditățile și coincidențele ei.

Înțelegea totul, absolut totul, cu excepția despărțirii care îi amenința. Și a schimbului, cum spunea ea. Nici ea, nici el nu mai vorbiră despre asta. Ochii ei emanau o lumină egală. Mîna ei se odihnea pe capul lui, îi prefira părul, îl mîngîia, și el adormi pe nesimțite. La un moment dat, smulgîndu-se din întunericul somnului îi văzu deasupra lui fața udă de lacrimi ; încercă să se trezească, dar nu izbuti ; ea îi acoperi ochii cu palma și el, inspirînd parfumul care-i devenise aproape drag, se scufundă iarăși în somn considerînd că totul n-a fost decît secvența a unui vis, în care neliniștile lor aveau un sfîrșit fericit, totul rezolvîndu-se într-un fel...

Seara o conduse la gară. Pleca la Moscova, la soră-sa, avea un rest de concediu.

Prin frunzișul ruginit, felinarele luminau clar și puternic. Troleibuzele și mașinile goneau improșcînd apa băltoacelor. La gară era multă lume. De cînd se știa Losev, în toate gările era sufocant și persista un miros acru, băncile erau ocupate de cei care dormeau, ceilalți stăteau pe geamantane, mînceau, beau, copiii alergau. totdeauna era arhiplin, și se părea mereu că ești martor la o strămurare.

Tania îl ținea de braț, mergeau pe peron de-a lungul trenului. Pe lîngă vagoanele verzi, spălate de ploaie, stăteau și cei care plecau și cei care-i conduceau, emoționați,

intimidați. Toți mînceau înghețată și Losev cumpără și el două porții. La Moscova, Tania vroia s-o viziteze pe Olga Serafimovna, să se uite prin scrisorile lui Astahov, cu speranța că va găsi o urmă și va înțelege, în sfîrșit, misterul tabloului din Likov. Vroia să scrie despre peisajele lui Astahov. Losev o rugă să-i transmită salutări Olgăi Serafimovna și să-i comunice că ar fi bucuros s-o primească la Likov, dacă ar dori...

— Deși... își aminti și oftă.

— Tocmai — zise Tania și se uită la ceas.

Pudrată, pieptănată, cu un pulovăraș negru, închis pe gît, îi părea acum lui Losev îndepărtată și inaccesibilă. Era imposibil să-ți imaginezi că nu demult îi aparținuse...

— O să vină și tu nu o să mai fii, adăugă ea sever.

Losev aprobă mîhnit. Ultimele minute le-au petrecut tăcînd lîngă vagon. Conductoarea îi privea și Losev elibera mîna Taniei.

— Nu fi trist, las-că aranjez eu totul, spuse sărutîndu-l pe obraz.

Buzele ei arse se lipiră de fața lui și încremeniră. În această lungă atingere, nemișcată, exista devotamentul din cauza căruia lui Losev i se strînse inima ; ea îi trecu degetele peste obraz, ștergînd urmele de ruj.

„De ce tac, trebuie să-i spun, neapărat trebuie, n-are rost să mai ezit, m-am decis...“ își tot spunea Losev continuînd să tacă și să schițeze un zîmbet.

Trenul se urni, făcu și el cîțiva pași, fără să-i piardă privirea de dincolo de fereastra dublă. Ea încă mai aștepta, el își compuse o mină veselă și flutură mîna. Ea îl privea țintă, ca și cum s-ar fi străduit să-i fixeze pentru totdeauna trăsăturile pe retină.

Luminile roșii se topiră în noapte și sufletul îi deveni pustiu ca și acest peron de scînduri geluite. Se duse la bufet, luă împreună cu doi muncitori o sticlă de vin și sorbi gînditor din pahar.

„Ce o să urmeze ?“ — se întrebă. Nu putea să schimbe nimic. Cînd o să se întoarcă Tania, totul o să fie gata hotărît. O să se uite la el așa cum se uitase la Polivanov cînd l-a părăsit.

— Nu trebuie să rostești vorbe urite — îi spuse unul dintre tovarășii de pahar. Băutura nu trebuie întinată cu înjurături. Băutura e mai presus de toate.

Capitolul XX

MULTI PRESUPUNEAU CĂ LOSEV, cu felul său de a fi, cu experiența sa, va face carieră, se vedea în el activistul cu perspectivă care în Likov n-avea destul spațiu de desfășurare, merge înăuntru doar pe jumătate... Probabil că așa ar fi fost dacă Losev ar fi făcut întotdeauna ce trebuia, dacă ar fi fost conștient cu regulile pe care el însuși și le stabilise, cu cele pe care le preluase de la Figuravski, pe care i le sugerasese experiența. Dar, din păcate, uneori din motive greu de înțeles, se poticnea, proceda în dezacord cu conveniențele, își da propriul interes. Iar ea oare ce, în nici un caz, doar fi trebuit să facă, și de care nici nu se simțea nevoia, dar el tot o trîntea.

Cu ocazia obișnuitei vizite a unui șef din minister, directorul restaurantului îl întrebase ce să servescă la masa de prinz — șalik, frigarul, rașot?... Enumera dorind să se facă remarcat, pînă cînd Losev se întorci — și carne, de unde? De aproape o lună în oraș nu era carne, depășeau normele de consum. Losev îi explica ospetelui. Directorul restaurantului râdea — it — nu era o problemă, se putea rezolva pentru o seară oarecî. Ochii lui Losev avuseseră o scîlpîre metalică și, cu o voce sacadată, îi ordonase directorului să prădeze imediat carnea grădinitei de copii, și dacă e-asa de deosebit, să a-igure și pe mai departe aprovizionarea orașului cu carne. Iar ei se vor mulțumi cu un prinz vegetarian, un și pînă atunci, avînd toată încrederea în măiestria bucătăriei... Se scuza-se față de ospetel și acesta îl ruga să nu se neli-nistească, se pare că-i plăcuse atitudine. Iu m... a. Dar a doua zi, Cistiakova, indignată, îi repa... tact, de ospitalitate, afirmînd că principiul de la două părți. Povestea ajunsesse la regiune — primi... telefon : ce s-a întimplat? Au ris, dar cînd Losev a trecut pe acolo l-au dojenit, e drept, ușor și pechut.

Politicienii locali considerau că toamii asemenea fițe îi împiedicau avansarea.

Altă dată, amintindu-și probabil de anii de școală, cîntase la chitară și participase la un spectacol al artiștilor amatori. A fost aplaudat deosebit de furtunos, dar s-a bîrfit mult. Șefimea uluită repeta formula lansată de

Cistiakova — „vrea să fie popular“. Mă rog, la nivel raional mergea, dar dacă și la regiune o să apară pe scenă cu chitara?

Se considera că, din punctul de vedere al numărului paturilor de spital, orașul lor se afla pe primele locuri. Dar ce fel de paturi erau alea! Spitalul principal își avea sediul într-un fost han. Pe pereții saloanelor înfloreau igrasia, în pavilioane era întuneric, ardea toată ziua lumina. Cînd Losev încercase să închidă ambele pavilioane, i s-a demonstrat că nu se poate, pentru a desființa paturi e nevoie de aprobarea ministrului, iar ministrul nu va fi de acord, spitalul era considerat model, de ce să scadă indicii raionali, și nu numai indicii raionali, ci și cei regionali. Și pînă la el se încercase rezolvarea chestiunii — fără succes, dar Losev pusese problema în Comitetul executiv, îi adusese pe deputați și le arătase că spitalul, departe de a fi model, nu mai putea fi folosit. Niște tineri au filmat igrasia și apa de pe pereți, fostele grajduri lăsate pe-o parte, bolnavii în paltoane datorită frigului din saloane... Cu acest film, Losev a ajuns la ministrul sănătății, reușind să obțină lichidarea a cincizeci de paturi și după aceea includerea în planul de construcții a unui nou spital.

Desigur, și-ar fi putut rupe gîtul cu treaba asta, riscase, își taiase singur orice cale de retragere, dacă n-ar fi obținut nimic ar fi trebuit să plece.

Din cînd în cînd, se revolta ceva în el, nici el nu știa de ce.

În rest, se purta inteligent și calculat și realizase multe. Cu ajutorul deputaților, revizuiseră indicii orășenești. Se dovedise că nu douăzeci, ci treizeci și cinci la sută din populație nu beneficiau de canalizare, că în bufete și restaurante erau mai puține locuri decît consemnau scriptele, că, pe fiecare locuitor, valoarea serviciilor revenea doar la douăsprezece ruble. Orașul ajunsese pe penultimul loc din regiune. Adevărul costa scump. Dar, cum spunea Losev, merita. Oamenilor le plăcea sinceritatea, le plăcea că se luptă cu minciuna, înțelegeau că naivitatea lui nu e decît un procedeu, că de fapt știe el foarte bine ce face. Acționa în limitele permise și dacă nu izbutea să rezolve ceva recunoștea, nu fără un oarecare cinism. Cînd îl criticau, de exemplu, pentru poluarea râului, el explica des-

chis că n-îi convene să construiască filtre, pentru că nu cu ele se face planul, ci cu case. Era apreciat și pentru faptul că era zgîrcit cu promisiunile, nu purta cu vorba, știa să refuze din primul moment, fără amînări.

În ultimii ani, oamenii începuseră să-l obosească. Vara, duminică, o lua în sus, pe malul Pliasvei, în desigurile de trestie, acolo unde Pliasva devenea un rîu îngust, găsea locuri cu maluri de piatră și pante line. Stătea îndelung cu mîinile în apă. Firele de apă se încurcau uneori, buri-cele degetelor alunecau pe nodurile umflate, căutînd îm-pletiturile strînse, ghebele deasupra cărora apărea spuma. De obicei, șuvoaiele curgeau liniștit în mișcarea lor laminară. Își aducea aminte de frumoșii termeni din hidroaulică : mișcare laminară, turbulentă...

Undele rîului se agitău împreună cu curenții. Strîngerea de mînă a apei era mereu prietenească, oricît de tare i-ar fi înghețat degetele. Straturile de lichid aveau temperaturi diferite și el le sesiza. Undițele zăceau pe mal, le lua cu el numai ca să scape de întrebări.

Apa îl liniștea. Începuse să simtă cît de obosiți îi sînt mușchii apei. Tot timpul reprezentau ceva. O anume expresie. Era imposibil să scape de ea, s-o smulgă.

Obosea pentru că îi venea din ce în ce mai greu să muncească. Terminase cu stratul superficial, trebuia acum să sape tot mai adînc. Pierdea din ce în ce mai mult timp ca să convingă pe unul, să scape de altul, să respingă nu știe ce reconstrucție ; i se cereau tot mai multe rapoarte, dări de seamă, hîrtii, uneori i se părea că oamenii muncesc din ce în ce mai prost și el are din ce în ce mai puține posibilități să urmărească, să verifice, să refacă...

Uneori observa că oamenii îi sînt ostili doar pentru că e șef. La sesiune, se apropiase de Maria Zavialova, croitoreasă la fabrica de confecții, o femeie falnică, frumoasă. Stătea de vorbă cu niște prietene și purta o rochie albastră, lungă.

— Salut, ce mai faci, Zavialova ? Cum mai e viața ?
Ți-ai pus rochie nouă. La sesiune nu e obligatoriu.

Rîse, rîseră și prietenele Zavialovei, dar nu se știe de ce, ea devenise serioasă. Losev nu-i dăduse atenție continuînd pe tonul său de stăpîn ocrotitor, așa cum vorbea și cu alții, așa cum se vorbise și cu el odată.

— Ei, cum stați cu planul ?

— Normal.

— Și cu viața personală ?

Zavialova se înroșise ca zmeura și rosti sonor :

— Dar dumneata ? Cum stai cu soția ?

El se fisticise, dar ea insistase și atacînd, continuă :

— Nu-ți place ? În ceea ce privește rochia, și eu pot...

Parcă la costum negru se potrivește cravata roz...

Femeile pufniseră în ris, spontan, fără nici o intenție.

Ieșise cu greu din încurcătură, etalîndu-și zîmbetul său naiv, lătăreț :

— Corect !... Bravo ! Așa-mi trebuie !...

Dar cînd Morșichin, șeful sectorului comunal, îi spusese că e indignat de lipsa de tact a Zavialovei, că de fapt l-a atacat în mod direct și adăugase că știe că ea a băgat divorț — treabă nedemnă de titlul de deputat — Losev nu-i spusese să tacă.

Revolta lui Morșichin îi plăcuse, îl liniștea.

În relațiile cu femeile, în special cu cele tinere și interesante, indiferent despre ce ar fi vorbit, Losev adăuga un element în plus, subînțeles, un joc care nu impieta asupra muncii și chiar dacă acest joc era gratuit îi făcea plăcere. Fără să vrea privirile lui aveau un nu știu ce. Numai că Zavialova se uitase la el altfel, de aceea nici nu-i acceptase tonul. Pentru ea el nu exista ca bărbat, reprezenta o funcție, și atît.

Era o descoperire tristă, care-l determinase să se descurce în limitele relațiilor oficiale — au și acestea umorul, familiaritatea lor — și nimic mai mult. Devenise mai rigid, nu mai risca, transforma tot mai des orice discuție într-o relație de lucru. Și glumele și bancurile pe care le spunea — erau folosite tot mai des în acest context.

Suierînd ușor, aparatul de ras tăia perii aspri de pe bărbie. Losev își examină în oglindă obrajii proaspăt rași, își frecă fața cu colonie, așa ca să-l piște și să-l ardă și, în aceste clipe, îl sîcîia gîndul neplăcut că de-abia s-a ras și s-a frecat cu colonie. Adică ieri. De-abia a fost dimineata de ieri. Pe neobservate, trecuseră douăzeci și patru de ore și iată-l din nou în fața oglinzii. De fiecare dată, se îngrozea că n-a apucat să facă nimic. Se duseseră vremurile acelea în care mărșăluia prin oraș, mîndru de gospodăria lui. Acum se lovea peste tot de ceea ce nu izbutise, de ceea ce nu apucase să facă. Nu construise un depozit de legume cu o aerisire corespunzătoare, dracu' știe de ce. Vara, la cantine, nu erau legume proaspete, n-avea ce

să le facă directorilor. Fiecare fleac consuma tot mai multă energie și, mai ales, timp, timp...

Pe de-o parte, se bucurase când, după criză, ajunsese la spital. Zăcuse nemișcat două săptămîni. Doctorii îl întrebau dacă n-a avut un șoc nervos și el nega ușor din cap. I-au spus că probabil totul e din cauza surmenajului — muncise mult, de doi ani nu-și luase concediu, un regim anormal... Nu-i contrazicea. Nimeni nu ghicise adevărata cauză, nici doctorii, nici cei de la Comitetul executiv. Cu toate că faptele se petrecuseră la vedere, cu două luni în urmă.

N-avea voie să primească vizite. Nici bilețele, nici cărți, nici să asculte radioul, trebuia să zacă și să-și sugă degetul — așa îi spusese un neuropatolog în vîrstă. Stătea singur într-o rezervă care, nu se știe de ce, avea gratii la ferestre. Dacă ridica brusc capul, pereții se clătinau, perdeaua devenea oblică și simțea cum din creier i se scurge ceva greu — ca mercurul. Pentru prima oară era singur cu sine, liber să filozofeze. „Înlăturăți din minte orice preocupare“ — dar în afară de treburi n-avea la ce să se gîndească. Nu era obișnuit să mediteze la propria-i viață. Se tot străduiau să pătrundă în rezerva lui cu probleme de serviciu, sora-sa îi trimisese plăcinte. Losev încerca să ghicească — care venea la el pur și simplu așa, din prietenie? Nu era sigur de nimeni, cu excepția comandantului militar. Cu un an înainte de plecarea Antoninei, nu mai invitaseră pe nimeni pe la ei și nici ei nu mai fuseseră în vreo vizită. După plecarea Antoninei, Losev nu reînnoise vechile relații, se bucurase de fiecare seară pe care o petrecea singur și liniștit.

Oricît ar fi evitat să cugete, gîndurile i se întorceau neîntrerupt la avaria de la fabrica de pîine, de la începutul iernii. Venise în goană directorul Șiriaev — un accident, fabrica s-a oprit! Se tot încurca, bilbfîindu-se de frică, pînă cînd se dovedise că reparațiile pe care Șiriaev se angajase să le execute cu forțe proprii nu fuseseră făcute, se temuse să raporteze, contase pe noroc, și acum ceva se prăbușise, oprise cuptoarele. Trimisese și o telegramă speriată la regiune, ceea ce îl infuriase definitiv pe Losev. Îl amenințase că-l va da în judecată, țipase la el, încercînd să-l acopere glasul pițigăiat și plîngăreț. Și Juravliov urlase la el; toți urlau la Șiriaev pentru că era vinovat, pentru că, acest accident punea în încurcătură orașul și se și com-

porta proteste, spunînd fără rost: „Am avut prea multă încredere“ și dînd vina pe meșteri... Șiriaev fusese imediat înlocuit din funcție, Losev petrecuse cîteva zile la fabrica de pîine, organizînd reparațiile și, în agitația aceea, moartea lui Șiriaev, survenită în urma unui infarct, trecuse aproape neobservată. Apoi, venise în audiență văduva lui Șiriaev și povestise cum, întorcîndu-se de la Comitetul executiv, soțul ei se culcase în tăcere pe canapea, acoperindu-și fața cu ziarul, strigase, ea venise în fugă dar el nu mai respira. Nu-l învinuia pe Losev, povestind, încerca să-l împace cu răposatul. Greoaie, moale, semăna cu Șiriaev, scîrțîia scaunul sub ea amintindu-i de văicărelile stridente ale lui Șiriaev și de urletele lui înverșunate. De ce zbierase la un om bătrîn? Cu țipetele nu se putea repara nimic! Dar tocmai despre asta era vorba, țipase ca să se răzbune, să pedepsească, să provoace suferință. Și cînd Șiriaev a dus mîna în dreptul inimii — doamne, chiar a dus mîna în dreptul inimii — avusese o satisfacție rea și parcă Juravliov strigase: „Nu te mai prefacă!“

Se înțelege că infarctul fusese din cauza necazurilor, dar nimeni nu-l învinovăța pe Losev. Se considera că Șiriaev n-a avut noroc, avea inima slăbită după gripă. Văduva îl invitasese pe Losev la parastasul de patruzeci de zile. Dar Losev trecuse pe la ei mai devreme. Stăteau la parter, într-un bloc. În camera mare, copiii — deja adolescenți — își făceau lecțiile, în cea mică, văduva scria cărți postale cu un conținut identic: anunța moartea soțului ei camarazilor de front. În timpul războiului, Șiriaev fusese tehnician armurier, luptase, primise două ordine. Pe perete atîrna fotografia lui în culori cu panglică neagră. De sub sticlă, Șiriaev, îmbujorat, privea brav, sigur de sine. Uitîndu-se la el, Losev nu simțea nici un fel de remușcare. Canapeaua pe care se culcase ultima dată Șiriaev era destul de nouă. Losev o întrebase pe văduvă dacă Șiriaev nu spusese ceva înainte de a muri. Dacă s-ar fi plîns de el, lui Losev i-ar fi fost mai ușor. Noaptea se trezise cînd îi bătuse cineva la ușă. Se ridicase, deschisese ușa, nu era nimeni. A doua zi, la birou, în plină zi, se repetase același lucru. Observase că începuse să vorbească încet. Gîndurile i se întorceau mereu la ziua aceea: dacă ar fi fost mai reținut, oare Șiriaev ar mai fi murit? Deci, dacă i-ar fi fost mai multă milă de acest om, ar fi trecut totul? Trebuie

să-l compătimesti pe cel împotriva căruia te ridici, spusese Figurovski. Acum înțelesese aceste cuvinte.

Ștînd în spital, se gîdea că muștrările, dojenile pe care el le formula în biroul său — erau mortal primejdioase. Ușor, fără să-ți dai seama, puteai să ucizi un om cu un cuvînt — iată ce-l îngrozea.

Noapțile din spital sînt lungi și fără somn. Se auză gemetele și suferințele oamenilor, viața se înfioară ca o flacără întăritată de vînt, slabă și joasă. Losev își asculta bătăile inimii, se uita în oglindă și vedea fața unui om bolnav, cu o expresie neprietenoasă, cu ochi speriați și, din această cauză, bănuitori ! Cînd se simțea privit, se aduna, se netezea, apărea o expresie sigură și voioasă — totu-n ordine ! Apoi fața bolnăvicioasă din oglindă nu se mai ivi deloc. În interiorul aceluia Losev pe care-l vedeau toți mai exista un Losev. Dar, de obicei, acest Losev nu putea fi detectat, părea că dispăruse. Din apele oglinzii îl privea un om matur... Oare acesta este el, Serioja Losev, pe care mama lui îl considerase o frumusețe de băiat și, pieptănîndu-l, își apropia obrazul de fața lui ?

Se uită fără să se recunoască — ce are el comun cu omul ăsta ? Ce caută el în spital ? Se miră de viața lui, care-l aruncase tocmai aici, pe acest banc de nisip, în acest salon.

Scara, se strecura la el Matvei, vagabondul orașului, pe care Losev îl amenințase de mult că o să-l trimită cu militia la dezalcoolizare. Era un om de vreo patruzeci de ani, cu o statură de uriaș, pecetea alcoolului se vedea pe fața lui inteligentă și lipsită de voință. Avea un fel de reumatism și, învelit în halatul de spital din flanelă de culoarea șoarecilor, se așeza în colț, pe calorifer. De acolo, dezvoltă, încet și visător, ideea lui despre fericirea generală.

— De ce bei, Matvei ? — îl întrebă Losev, pe care asemenea proiecte nu-l interesau.

— De ce beau ? Ca să mă îmbăt, răspunse Matvei fără să se gîndească.

— Și de ce nu muncești ?

Cînd reușea să-l scoți pe Matvei din starea sa dulceag-visătoare, devenea ciudat de caustic.

— De ce nu muncești ?... Pentru că sînt om cîstit.

— Cum adică ?

— Mă considerați un palavragiu, dar sînt mai cîstii decît birocrații dumneavoastră. Ce fac ei acolo ? Trănesc la telefon, aleargă prin magazine. Își rezolvă problemele personale în timpul orelor de serviciu. Pe cînd eu stau degeaba pe banii mei, nu mă plătește statul.

Odată recunoscuse că se considera vinovat de moartea soției lui, o nenorocise și de-atunci se apucase de băut.

— Beau ca să nu mă căiesc. Îmi înec voința. Explică-mi, te rog, de ce nu ne căim ? Facem porcării și nu ne căim ?

— Față de cine să ne căim ?

— Față de ceilalți oameni. Să ne ridicăm și să ne spunem păcatele. Așa și așa, sînt un hoț și-un ticălos. Călcați-mă în picioare, am distrus un om...

„Așa e, are dreptate — se gîdea Losev — de ce nu pot eu să recunosc că sînt vinovat de moartea lui Șiriaev, eu nu spun asta, dar Matvei poate să zică despre nevastă-sa, eu n-am curajul lui...” Își aminti diverse împrejurări la care fusese martor și-și dădu seama cu uimire că nu i se întîmplase niciodată să-i vadă pe oameni cîindu-se, să spună că-i chinuie conștiința, să-și recunoască abuzurile, grosolănia, răutatea, nedreptatea... Ar fi fost și ridicol și bizar să-ți închipui așa ceva.

— Spui să mă apuc de treabă — medita cu voce tare Matvei. De acord. Dar întii, explică-mi de ce să muncești ?

Ascultîndu-l pe Losev, oftă dezamăgit. Să dea rasol, să facă ciubuc ca să aibă ce mîncea — cu asta era de acord. Dar nimic mai mult.

Oamenii se împart în două categorii. Unii vor să obțină totul de la viață. Ei au nevoie de funcție, nu de respect. Tot mai sus, mai sus, apucă, trăim doar o dată. Cei din a doua categorie vor să-i facă fericți pe ceilalți, pentru ei e important ce gîndesc ceilalți. Oamenii pot fi fericți în diverse feluri...

— Și eu din ce categorie fac parte ?

— La început, toți s-au bucurat de tine — ziceau că, în sfîrșit, a dat norocul peste noi. Ai repartizat apartamente invalizilor de război — crezi că nu știi ? Maternitatea s-ar fi făcut și fără tine. Dar casele invalizilor sînt meritul tău personal. Dacă nu i-ai fi apărut tu, ar fi așteptat încă un an. Unii nici n-ar fi apucat. Dealtfel, rolul personalității în istorie e foarte mare.

— Și acum ?

— Acum, Serghei Stepanovici, ai trecut pe planul doi. Uite, nu mai departe, frizeria. Înainte făceau curățenie și spuneau — astăzi vine însuși Losev ! Se străduiau să arate ce suflute de slugă sînt. Acum știi cui îi dă tîrcoale responsabilul ? Directorului magazinului alimentar. Îi pun și un șervet albastru special. Îi fac manichiura. Îți dai seama ? Acum directorii de magazine sînt cei mai importanți.

În unele zile pe Matvei îl dureau groaznic picioarele, mușca perna, fornaia ca un cal, după aceea venea stors, înrăit.

— Zaci ? Puțin îți pasă. Ai o boală de șef. E bine de voi, șefii. Toți îți aduc mere, compot... Crezi că la tine vin ? La șef vin.

— De ce ? Tu vii doar la mine.

— Eu sînt altfel. Eu trăiesc în afara regulilor. Dar dacă e să ne gîndim, pînă la urmă și eu sînt atras de funcția ta. E mîgulator. Ultimul om, se poate spune chiar cea mai înapoiată personalitate din oraș, are dispute cu cel mai din frunte om. De la egal la egal. Dacă ai fi fost un oarecare — nu știu dacă m-aș mai fi simțit atras... Și doctorii nu s-ar mai fi foit alîta cu spasmele tale...

— Da' tu ce credeai — aprobă Losev. Părintele orașului, printre altele un părinte bun, merită atenție. Tu, de exemplu, nu oferi nimic societății, nu aduci nici un folos, dar ești îngrijit la fel ca mine.

— Dacă nu fac nici două parale, de ce discuți cu mine ?

— Pe oamenii de treabă i-am studiat, dar tu ești un fenomen neprevăzut, un produs secundar al dezvoltării, pe deasupra, mai ești și rău, de la tine mai poate auzi omul cîte ceva.

— Deci consideri că sînt o abatere ? Ar trebui să mă apreciezi, sînt independent, sînt cel mai liber om din stupul tău.

— Și cine se bucură de libertatea ta ?

Losev era indignat cînd se gîndea la acest trup puternic, la această inteligență și forță care ar fi putut face alîtea lucruri utile. Ce altceva, în afară de muncă, poate justifica viața dată omului ?

Munca era pentru Losev măsura calităților omenești. Omul este, înainte de toate, o ființă care muncește. Cine nu muncește, nu gîndește, fără muncă, omul putrezește.

Losev era convins că munca lecuiește și îndrumă. te obligă să gîndești și te face mai bun. Cîndva, oamenii vor fi pedepsiți prin interzicerea muncii. Vor fi condamnați să nu facă nimic.

Mîna de lucru era insuficientă, trebuiau construite grădinițe de copii, reparate case. În spital nu erau destule infirmiere, veneau bolnavi din tot raionul — din această cauză celor din oraș nu le ajungeau locurile... Să facă ordine în parc... Să astupe rîpa... Canalizarea prin participarea întreprinderilor... Of, directorii cu care nu te poți înțelege...

Toți lucrează cu jumătate de încărcătură. Un flăcău împlinște optsprezece ani și încă nu știe ce e munca. Creștem paraziți. Ar trebui început din copilărie. Acum oricînd se poate găsi o treabă pentru un adolescent... Se lovea frecvent și dureros de dezordine, de impertinența celor ca Matvei, de cei care, nu se știe de ce, distrugeau băncile din parcuri, drumurile, spargeau felinarele ; nu izbutise să construiască un depozit de legume cu aerisire corespunzătoare, nu făcuse rost de bitum pentru cei de la drumuri, orașul n-avea un arhitect cumsecade...

Îi povestea lui Matvei grijile și problemele lui de la Comitetul executiv și pe Matvei îl interesaseră o vreme, dar Losev înțelesese că n-o să se ducă nicăieri să muncească, n-o să-și bage mințile în cap. Matvei o să rămînă o haimana, o să-și irosească viața. Și se consideră un gînditor, liber și dezinteresat, demn de compătimire — mare șmecher ! Există oare o cheie pentru Matvei ? Fiecare om este o ghicitoare. Există oameni pe care nimeni nu-i va putea ghici niciodată. S-a pierdut cheia. Alții se deschid ușor, dar acolo, înăuntru, descoperi alt secret...

Odată, trezindu-se din somn, o văzu în pragul salonului pe Cistiakova. Cu un halat alb pe umeri, stătea reze-mată de ușorul ușii, uitîndu-se la el cu o expresie bizară, nefirească pentru ea, nu-nțelesese imediat ce se întîmplase. Fruntea ei, întoldeauna încruntată, se netezise, devenise înaltă și curată, ochii emanau căldură și o lumină slabă și duioasă îi aluneca pe față. Își dădu seama că o privea printre pleoape și deschise ochii. Ea se încruntă și își recăpătă imediat rigiditatea obișnuită : fratele ei e bolnav în spital și a trecut și pe aici... Explicațiile erau scurte și severe și, urîndu-i sănătate, plecă.

Dincolo de fereastră ninge liniștit. O albeață pufoasă curată se așternuse peste acoperișuri, garduri, ramuri, pe fiecare părticică a acestui oraș, pierdut între cimpii întinse și păduri.

Losev stătea culcat și zîmbea amintindu-și cum, discutînd nu de mult propunerea de a i se conferi Zavialovei un ordin, Cistiakova se împotrivi, spunînd că vorbise cu ea chiar cu o zi înainte și o rugase să nu divorțeze, deoarece pentru ordin trebuie să se scrie în caracterizare că prezintă garanții morale în viața personală și Zavialova o repezise. Sînt treburi care n-o privesc. Losev răspunsese că dacă i-a respins sfatul, însemna că prezintă garanții morale : e consecventă. Membrii biroului îl susținuseră, dar Cistiakova se supăraseră și șuieraseră ceva... Omul e o ghicitoare. Și viața e o ghicitoare. Cite asemenea orașele sînt răspîndite în Rusia, de fapt, un oraș mic este, în același timp, și un oraș important al țării. Atunci de ce oare Likovul îi e mai drag decît oricare altă așezare ? Cu toate că e atît de neînsemnat și sărac. Sufletul îi era înecat de dorința de a-l face mai frumos, mai bun, era înecat de dragostea pentru oamenii de aici.

Capitolul XXI

MORSCIHIN INTRĂ PRINTRE PRIMII, mai bine zis năvăli, șeful sectorului comunal era, ca întotdeauna, mlădios și elastic, radios, raporta răspicat și vesel, degaja o însuflețire plăcută. Și devotament. Și — „o să ne descurcăm“. Și — „lăsați pe mine“ — Și ceea ce-l făcea simpatice tuturor — „nu-i o problemă !“

Losev îl ascultă neatent, privea cum îi tresar bucelele sîrmoase și se gîndea cu emoție la întîlnirea cu fiica lui, la clipa aceea cînd ea-l văzuse în holul zgomotos și cum, după o oră și ceva, la despărțire, ea se întorsese în semiobscuritatea holului de la intrarea blocului, el nu-i văzuse fața, dar important era că se întorsese. Cele două clipe erau complet diferite : prima — plină de așteptare și teamă, a doua — de tristețe. Dar se rețineau amîndoi și, într-un anume mod, se contopeau...

În hol se auzea muzica din sălile unde se cînta la pian și la vioară. Aștepta, și cu cît așteptarea se prelungea, cu atît i se făcea mai frică. Atît de frică, încît ieși să se plimbe pe bulevardul Kievski, lung, drept, solemn. Școala de muzică la care învăța Natașa era fosta casă Vitte, — ministru, om de stat în Rusia. Cîndva, Losev citise cu interes trei volumașe albastre cu memoriile lui, un om capabil, multilateral și inteligent. Era bine că această casă era plină acum de game și exerciții. Losev merse pînă la colț, ajunsese lîngă moscheea albastră și se întoarse în hol. După plecarea Taniei îl cotropise dorința să-și vadă fata. Dorința nu-l părăsise, era neliniștit și atunci, fără să mai ezite, își cumpără un bilet pînă la Leningrad, astfel că îl prinse noaptea în vagonul de clasa a doua pe polița pentru bagaje, ca pe vremuri, în tinerețe. De la Leningrad, dădu un telefon la Lîkov, prevenind că va mai întîrzia. Avea destule treburi aici, dimineața o petrecuse prin întreprinderi, iar de pe la unu se tot frămînta pe lîngă școală.

Era o zi de toamnă, împestrițată cu frunze galbene și roșii, frunze late de arțar. Peste frunzele care cădeau se ridica săgeata de aur a fortăreței Petropavlovsk. La Leningrad, Losev se simțea mai zvelt și mai înalt, deși în ultimul timp, în iubirea lui pentru acest oraș, intervenise și o oarecare supărare. Ceramica albastră a moscheii își arăta zgrunțurii cenușii. Cum coteai de pe bulevard, dădeai de case cojite, păraginite. Ochiul lui exersat observa imediat ziduri de mult nezugrăvite, garduri cu vergelele înzorzonate rupte, cariatide sparte. Case care, pe vremuri, fuseseră superbe — oricare dintre ele ar fi putut deveni monument la Lîkov — păreau șubrede, pustii. Blocada și războiul își puseseră pecetea, care nu mai putea fi înlăturată. Ciudat — la Moscova, Losev se bucura de tot ce e nou, îl entuziasmau casele restaurate, în Leningrad însă observa tot ce s-a pierdut, lipsa de spirit gospodăresc, sărăcia și umilința supărătoare a acestor încă superbe construcții. De aceea, probabil, nici nu-i mai plăcea să vină la Leningrad, în special de cînd Antonina se mutase aici.

Natașa crescuse, părul i se mai închisese la culoare, sigur că o recunoscuse imediat, dar totuși cu o oarecare ezitare, însă ea, cînd îl văzu, se împiedică și aceasta fu clipa cea mai cumplită. Încremeniră amîndoi, văzu pe fața ei, — ochii lui, privirea lui, nemiloasă și, în același

timp, neajutorată — lupta al cărei rezultat îi era imposibil să-l prevadă. Nu îndrăzni să se miște primul, acum ea decidea, pentru prima oară depindea de copilul lui...

Apoi se petrecu ceva, se frînse ceva, se rupse și, ca eliberată de un arc, țîșni spre el cu mîinile desfăcute. Zbura, ca pe vremuri, cînd îl vedea de departe și alerga fără să se uite pe unde: tata, tata! ca și acum, tare, ca să se audă în tot holul — tata! — să audă și prietenele, își dădu el seama mai tîrziu — tata! I se agăță de gît, spunînd cuiva: „E tatăl meu!“ Nu se grăbea să iasă. Bine că lăsase geamantanul la gară, n-avea la el decît o mapă de plastic cu hîrtii, ca și cum ar fi venit de la lucru, nimic special, la fel ca la ceilalți; și ca are un tată, încă tînăr, puternic, merg ținîndu-se de mină, nu se grăbesc, îngropîndu-și picioarele în frunzele căzute...

Ce geniști? Care geniști? O să vină cu trenul de noapte. Pentru ei e un fleac să arunce în aer căsuța — ca pe o măsea stricată, ca și cum n-ar fi fost. Morșcihin clipi complice — totu-i pregătit, dichisit, dimineața n-o să mai fie nici o urmă, nu vă neliniștiți. Lăsați pe mine, Serghei Stepanovici, în zori, basculantele o să care molozul, o să netezim cu buldozerele, cum se spune, o să ștergem toate urmele — prinde orbul... Mîine, în locul casei Kislih o să fie un teren viran... Morșcihin se lăuda cu abilitatea sa — totu-i gata, la start, basculantele, buldozerele, excavatorul. Dimineața — uite-o, nu e, nici urmă de ea, plîngi sau nu, la loc nu se mai face.

Losev se zgribuli ca pătruns de o pală de vînt rece gonindu-i din trup căldura acumulată în aceste zile ferice. Întrebă, indiferent, printre altele:

— De ce vă grăbiți așa?

— E mai bine, răspunse semnificativ Morșcihin.

— De ce e mai bine?

— Pentru că se rezolvă dintr-o dată. Și o să se liniștească de la sine.

— Ce o să se liniștească?

— N-are rost să vă îngrijorați, Serghei Stepanovici, ați lipsit, nu sînteți la curent.

Îl prevenea insistent, cu aceea îngrijorare sinceră, care-i asigura simpatia tuturor. Activ, energic, nu refuza nici o sarcină, nu ezita să care împreună cu muncitorii molozul,

se băgase o dată chiar în conducta de canalizare să repare ceva, numai ca Losev să fie liniștit. Nu era slugarnic, ci grijuliu, pentru că ținea la Losev. Și la ceilalți. Dar era ceva neplăcut în caracterul lui, Losev observase și înainte, dar acum acest lucru insesizabil îl deranja, îl încurca.

Losev continua să întrebe, Morșcihin răspundea liniștindu-l, convingîndu-l că există motive, că e totul corect.

— Nu te mai ascunde după vișin, zi despre ce e vorba — spuse Losev cu un ton care înlătura orice împotrivire.

Ofînd, Morșcihin îl informă că Polivanov expediasc o telegramă la regiune prin care cerea păstrarea casei Kislih, poate că nu numai la regiune, poate să scriesec și la Moscova, se mai plănuișe și o scrisoare de protest organizată de Roghinski, în cîrdășie cu Polivanov, pe lipia Societății de apărare a monumentelor istorice și cel mai rău e că izbutiseră să convingă un grup de deputați să ridice în mod oficial problema, să pună pe ordinea de zi a Comitetului executiv un punct împotriva dărîmării casei. Cît a lipsit Losev, zvonurile au circulat și acest anarhist și demagog de Polivanov a încurajat stihia, patimile s-au declanșat.

— N-am vrut să vă implicăm, credeam că o să zăboviți mai mult la Leningrad și o să apucăm s-o lichidăm.

Mărturisirea era silită, tot spera să-l scutească pe Losev de amănunte, probabil otrăvite, rele. Buzele lui pline se strîmbară din cauza indignării, dar ochii îi rămaseră reci. Ochii nu participau la mărturisire, la mișcările feței, urmăreau doar fără patimă evenimentele.

— Deci ați hotărît să dărîmați noaptea și în felul acesta să rezolvați toate pretențiile? — clarifică Losev

— Exact. Situația e critică. Vom folosi, cum se spune, presingul.

— Cine a hotărît? Dumneata personal?

— Nu numai eu... Împreună cu Cistiakova ne-am pus de acord și cu regiunea.

— Deci așa, — și cu regiunea.

— Am pregătit iluminarea terenului, paza, reprezentanții unității militare au și studiat obiectivul.

Poate că, într-adevăr, Losev n-ar fi trebuit să cercezeze în profunzime. Fiecare amănunt îl transforma în complice. Morșcihin înșiruia fără plăcere informațiile, se

tot străduia să-l oprească pe Losev, dar ochii priveau indiferent, ca și cum Morșichin ar fi știut dinainte și întrebările și răspunsurile. Ca și cum, făcându-i concesii lui Losev, l-ar fi atras undeva pas cu pas...

Morșichin era prea sigur de el. Cu cine vorbise oare la regiune? Nu trebuia să cerceteze, de ce să-și lege mâinile?

Și totuși, întreabă. Nu se putuse abține.

Prin sectorul construcții, adică prin adjuncții lui Grișcenko, la districtul militar, la sectorul inginerilor, la aprovizionare... Morșichin devenise prudent, rostea nume, dar ocolea esența.

Deci asta e. S-a terminat. A ajuns la capăt.

Losev se duse la fereastră, privi malul celălalt, acoperișul de aramă al bătrânei case.

Printre coroanele copacilor, apăsate de toamnă, verdele viu al acoperișului se iveau tînăr și vital. Iarna, în zilele scurte și triste, verdele acoperișului ar fi apărut și mai puternic, zăpada nu rămînea pe pantele lui abrupte și pata verde ar fi înfrumusețat monotonia în alb-negru a orașului.

Împrejurul casei era pustiu. Nici un suflet. Și nici pe mal nu era nimeni.

— Morșichin, dumitale nu ți-e milă? — îl întreabă Losev fără să se întoarcă.

Urmărindu-i privirea, Morșichin răspunse triumfător:

— Vă referiți la acoperiș? Am prevăzut! Cum să nu! Inginerul mi-a promis că o să-l ridice și o să-l coboare cu un fel de parașută. Alături. Întreg. Ei au tot soiul de explozii direcționate — o adevărată artă! Am tratat totul, ei garantează.

Era mîndru de spiritul său gospodăresc. Păi cum, folii de aramă, metal neferos.

— Consolidările le-au și tăiat, au pregătit totul, spuse el.

Losev înclină capul, urechile i se albiră, se întoarse și se apropie de Morșichin, marcînd pașii.

— Ca-a-re consolidări? Cu-um le-ați tăiat? — Aruncă un scaun care-i stătea în drum izbindu-l cu zgomot de perete și începu să urle cu o voce stridentă și pătrunzătoare: Cine v-a permis? Ați profitat... Revo-cați! Anulați totul!

Juravliov, adjunctul lui Losev, intră neobservat și se așează cu spatele la ușă ca să nu mai pătrundă nimeni în birou la auzul strigătelor turbate ale președintelui. Știa din experiență că, în asemenea momente, trebuie să taie și să te uiți la Losev, să nu încerci să-l liniștești, ci doar să te uiți și să taci. Morșichin stătea și el, cu mâinile pe lângă trup, în poziție de „drepti“, dar ochii lui reci, străvezii, priveau impasibil.

— Ai auzit? Ești la curent? De ce i-ai lăsat să-și facă de cap? — se aruncă Losev asupra lui Juravliov și, fără să aștepte răspunsul, bătu din picior: Revocați! Anulați totul! La mama dracului cu toții — și genștii și inginerii!... E clar? — Se apropiase foarte tare de Morșichin: Răspunde!

— E clar! — răspunse Morșichin cu bravură ostășească.

— Ce e clar?

— La mama dracului! — îi suflă Juravliov.

— La mama dracului! — repetă Morșichin.

— Puteți pleca, mormăi Losev apropiindu-se de masă.

— Și care-i motivul pentru care anulăm, Serghei Stepanovici? Cum să anunțăm? — întreabă Morșichin.

— Pe motiv că nu e de noi să acționăm în secret, să ne ascundem de oameni, de deputați, de Comitetul executiv.

Morșichin își încruntă dezamăgit sprîncenele, cu un oarecare dispreț.

— Ce să ne temem de ei, Serghei Stepanovici? Trebuie să le dovedim că sîntem consecvenți. V-am spus doar că răspund eu pentru totul.

— Ce viteaz avem printre noi, Juravliov auzi, nu-i pasă de nimeni — nici de popor, nici de deputați... Poporul îndură în tăcere? Aceasta e părerea dumitale Eduard Pavlovici?

Morșichin zîmbi, dar ochii nu-i rîdeau, orice i-ar fi exprimat fața, ei rămîneau impasibili.

— Degeaba le purtați grija, Serghei Stepanovici. Pe ei n-o să-i întrebă nimeni. Și noi tot o să trebuiască s-o dărimăm. Oricum am întoarce-o. De ce să amînăm?

— V-am explicat totul, Morșichin. Păcat că n-ați înțeles. Trebuie contramandat. Iar mașinile, trimiteți-le la cartofi.

Morșcihin clătină capul, ca față de un copil răsfățat — nu mai poți să trimiți mașinile nicăieri, unde să-i anunți pe oamenii din schimbul de noapte, cine va plăti drumurile astea inutile? Au adus și un excavator și buldozerul, și alte mașini luate de pe alte șantiere. Și nici militarii nu pot fi contramandați, e târziu, totul s-a ordonat prin regiune, s-a organizat și s-a coordonat cu atîta trudă. Înlătură blind și cu argumente orice încercare de-a lui Losev de a interveni în operația pregătită fără reproș. Reieșea că nimic nu poate fi anulat sau amînat. S-a aprins fitilul, cum se exprimă el elegant, și acum trebuie să ne dăm la o parte.

...La un moment dat, la poartă, ar fi vrut să intre cu Natașa în casă, să stea cu ea toată seara, s-o audă cîntînd la pian. Nu-i venea să se despartă de ea.

Natașa atîrna cu toată greutatea trupului de mîna lui, Natașa, pe care, nu demult, putea s-o salte și s-o arunce în aer. Mergea cîntînd, vorbea tot timpul despre școală, despre cum a petrecut vara în tabără. Era o fericire să-i ascuți trîncîncala neîntrecută. Pingelele ei de piele căleau sonor și clar pe asfalt. În ritmul acestor pași, în sufletul lui Losev răpăiră tobele. Începură să cînte orchestrele, parapetele de granit ale cheiului străluciră cu o lumină slabă.

— Ce-i cu tine? — întrebă Natașa.

Fericirea îl împiedică să-i răspundă, o îmbrățișă doar. O sărută pe cap. Necesitatea iubirii, care apăruse în el, nu putea fi saturată. Trece într-o goană zgomotoasă un tramvai roșu; în spatele lui, pareă încercînd să-l ajungă, pluteau frunzele galbene. În parc, băieții strîngeau ghindă și ghindă, cu lucruri cafenii, îi amintea ochii Taniei. Losev puse degetul pe coaja afumată a stejarului și făcu un semn pe afișul teatral. „Dactiloscopie“ — repetă după el Natașa și făcu același lucru. Dincolo de grilajul de fier, era un bust mic, negru, al lui Petru întîiul.

„Pe malul pustii de valuri,
Stătea el, plin de gînduri“...

Începu el să recite cu voce tare, mirat, neștiind să-și explice de unde-i veniseră în minte versurile astea.

— Tată, nu trebuie, se rugă Natașa, dar el nu se mai putea opri.

Se și vedea casa lor, și Natașa tăcu. Ajunseră fără o vorbă pînă la poartă. Era o tăcere importantă, necesară amîndurora.

Se opriră și aici simți un șoc, un impuls clar pe dinăuntru: să rămînă! Mai exact, să nu se mai ducă la Likov! Să mai rămînă! Tocmai asta își amintea acum din acel semnă confuz, subteran. Natașa se ridicase pe vîrfuri și-i atinsese cu buzele obrazul, simțise aroma ei de copil, pe care o ținea minte de cînd îi făcea baie în lighean. Silueta ei se diluă în întunericul portalului, apoi apărură fața ei albă — se întorsese și el se simți cîmpit de valul cald al fericirii. Oricum, avea o fată. Orice s-ar fi întîmplat. E tată și simte că e tată. Fiu se simțise mai puțin. E mai mult tată, decît fiu. Amintirea părintelui său se ivi ca o amărăciune ușoară, se compară pe sine, copil, cu Natașa și se gîndi că ea o să-și aducă aminte de întîlnirea asta. Și încercă să-și închipuie ce o să creadă Natașa despre el cînd va fi mare și el nu va mai aparține acestei lumi...

Gîndul la Antonina îl opri... Totuși Antonina existase în viața lui, întîlnirea de la restaurant nu rezolvase totul. Nu era chiar așa de simplu, prin fată va fi legat permanent de Antonina.

Exista Natașa și deci vor fi mereu trei, indiferent de partenera lui. Recunosc pentru prima oară că întrecuța educație a Natașei atîrna pe umerii Antoninei, toate grijile, bolile, necazurile. Dar gîndul la Antonina îl împiedicase să rămînă...

Doamne, de ce se speriasse, de ce nu ascultase în cele din urmă de chemarea aceea! S-ar fi întors miine dimineață, așa cum se așteptau toți, și totul ar fi fost terminat, totul s-ar fi încheiat la Likov, în noaptea aceasta, și gata, prinde orbul — scoate-i ochii, el s-ar fi supărat, ar fi strigat la Morșcihin, la ei, la toți, dar ar fi rămas curat și neîntînat.

Losev se uită la Juravliov, dar nici el nu-l putea ajuta, dădu jenat din umeri, arătînd cît de greu e să spulberi argumentele lui Morșcihin — ar dori, dar nu știe cum.

— Ai avut prea multă încredere, te-ai ocupat de altele — spuse Losev. De rabla ta. Dacă tot e să distrugem, atunci să-ți aruncăm rabia în aer.

Fața lui Juravliov se coloră, se rumeni ca după baie. Stătea călare pe scaun și râdea stupid. Folosea orice clipă liberă ca să-și dreagă vechia lui Volgă. Mergea o zi și pe urmă o săptămână o repara. Se bucurase, desigur, când Morșcihin luase totul pe seama lui.

— Ce facem ? — întrebă Losev.

Nu-i răspunse nimeni.

— Oricum, o să vă oblig să anulați, spuse Losev.

— Eu, personal, nu pot să anulez nimic. Morșcihin desfăcu brațele. Trebuie să comunicăm la regiune.

Stătea în mijlocul camerei ca și cum s-ar fi simțit vinovat. Îl urmărea pe Losev cu ochii.

— La cine să telefonez ?

— La Pașkov !

— Deci cu el v-ați înțeles ? Losev apăsă clapa selectorului. Atunci cu Pașkov ! Faceți-mi legătura cu Pașkov — îi spuse el secretarei.

— Vă așteaptă Anfilov, îl anunță secretara.

— Să intre — spuse Losev. Dacă mai vine vreun deputat, să intre !

Privirea spălăcită a lui Morșcihin nu-l părăsea, făcându-l să creadă că și telefonul la Pașkov fusese prevăzut din timp.

Își aduse aminte cum Juravliov îi povestise odată, rîzînd, o discuție a lor : „Unde te tot bagi, Morșcihin ?” Acesta dăduse din cap : trăiești meschin, Juravliov, fără vise, ai să putrezești în lumea ta mărunță, iar eu, Eduard Morșcihin, am să ajung cu orice preț pe orbită și nu oricum, ci șef — ține minte ce-ți spun ! — am să dau interviuri și am să tai panglicile la expoziții. Am să deschid ședințele la regiune. Ai să mă vezi la televizor ! La aeroport, am să trec în revistă garda de onoare împreună cu reprezentanții țărilor străine și am să primesc flori — și a început să meargă prin fața mea în pas solemn, îți dai seama, repetă, ticălosul, se pregătește”. Juravliov începuse să-i povestească rîzînd, dar la sfîrșit se enervase, zguduit de vanitatea lui Morșcihin. Relatarea îl amuzase atunci pe Losev, doar atît, iar acum și-o amintise.

Intră Anfilov, maistru la stație. Începu să-i vorbească despre niște treburi, dar Losev îl opri — stai jos și ascultă.

În selector trosnea, țiuia îndepărtarea neliniștită, apoi se auzi o pocnitură și vocea secretarei :

— Pașkov e la aparat.

Juravliov se aplecă peste masă și-l apucă pe Losev de mîneacă.

— Nu te înfierbînta. Te rog !

El nu se supăra niciodată pe Losev, era un om devotat, de încredere, dar, din păcate, Morșcihin avea dreptate — un veșnic adjunct.

— Ce vorbești ? — spuse Losev —, însuși Pașkov.

Ridică receptorul, Îl mai privea încă pe Juravliov. Deși e bun, corect, conștiincios, Losev nu l-ar recomanda în locul lui, nu-i vine, așa o să și rămînă, adjunct. El nici nu vrea altceva și asta-i rău.

Toți se uitau neliniștiți la receptorul din mîna lui, o halteră gri-deschis, din care se auzea cum rage Pașkov...

În timpul acesta, Losev cel obișnuit, Losev cel prudent, Losev cel cu experiență se pregătea pentru convorbirea cu Pașkov. Cine pusese la cale, cine se amestecase în toate astea ? Chiar Pașkov ? Atunci e simplu, trebuie să-i dea să înțeleagă că mai are timp să-și repare greșeala. Dacă ordinul vine de la Uvarov, e mai rău, atunci trebuie să fie circumspect... Se pare că Morșcihin e convins că n-o să iasă nimic. E mulțumit că i-a telefonat lui Pașkov... Au pus ceva la cale împreună. Să-l ia mai ușor pînă se clarifică.

Dar Losev nu dădu nici o atenție semnalelor pe care i le transmitea prudența, mișcă ușor din umeri, parcă ar fi alungat ceva, și începu să vorbească autoritar, la fel cum i se adresase lui Morșcihin, doar că izbuti să intercaleze cuvîntul „a ajuta” : „E absolut necesar să ne ajuți să aminăm sosirea geniștilor” — și asta absolut neexpresiv, ca și cum ar fi dictat o telefonogramă.

— Al cui e ordinul ? Eu ordon, eu ! N-o să ne apucăm de asemenea lucruri pe ascuns, să mințim oamenilor... ca hoții... Cu atît mai mult... Păi, de asta și spun : cu atît mai mult cu cît există reclamații și telegrame.

Pașkov răspunse dur :

— Nu te prefacă că n-ai nici un amestec. S-a coordonat totul cu subalternii tăi. Noi doar v-am susținut. Văd că nu prea stăpînești situația acolo, la tine.

— O s-o stăpînesc — promise Losev. N-o să rămîn dator. Dar, pînă una-alta, ordonă „pe loc repaus“. Să nu alergăm oamenii degcaba.

— N-am înţeles.

— Ce n-ai înţeles ?

— Ce faci, amîni ? Pe cînd ?

— Asta o să decid eu.

— Ia te uită ce mai şef ! Cred că Uvarov ți-a spus destul de clar.

— Uvarov e acolo ?

— Nu, e plecat, vine mîine.

— Atunci o să discut cu el. Losev se uită la Morşcihin şi spuse răspicat : Dumneata, Piotr Gheorghievici, să ții minte : nu ești Uvarov, există o deosebire între voi şi nu trebuie să faci prostii acoperindu-te cu numele lui.

— Ce spui ! — se răsti Paşkov. Ce tot pui la cale ? Crezi că nu ştim cum l-ai tras pe sfoară pe Grişcenko, cum ai expediat echipa trimisă de el ? Ştim. Nu sîntem tîmpiţi. Aşa că nu-mi arunca praf în ochi ! Vrei să pui totul în spinarea lui Uvarov ? M-au obligat. Vrei să rămîi curat ? Nu ține !

— Să nu te amesteci în treburile mele ! De cînd te crezi stăpînului oraşului ? Cine ești tu ? Se anulează totul ! Ți-e clar ?

— N-o să anulez nimic, tovarăşe Losev. Şi nu țipa la mine. Uiți cine ești ! Trimite-i singur înapoi ! Singur ! Dacă ești atît de deştept !

— Uite ce-i, Paşkov — spuse Losev încet, cu o voce inflexibilă, pe care nu era recomandabil s-o folosească în dialogurile cu regiunea, cu atît mai mult cu Paşkov — îndeplineşte sarcina şi raportează-mi peste o oră !

În birou, toți încremeniră, necrezîndu-și urechilor, începînd să înţeleagă că se petrece ceva neobişnuit. În receptor se prelungea tăcerea, pe care o auzeau toți.

— E clar — spuse, în sfîrşit, Paşkov. Mă rog. o să răspunzi. Ce să le spun militarilor ?

— Vă puteți referi la ordinul meu.

— Mă rog... Dacă o să apuc — adăugă el cu o amenințare ascunsă.

— Să apuci ! Asta e ! Losev puse receptorul în furcă. Vroia să-și acopere ochii şi să rămînă singur, liniştit.

Cu un zîmbet forțat, se sili să-i privească pe toți, fără nervi, fără sentimentul triumfului. Cînd ochii i se opriră pe Morşcihin, acesta ridică ambele mîini :

— Mă predau ! Mă închin în fața dumneavoastră, Serghei Stepanovici ! Asta da, presing ! L-ați încolțit pe Paşkov. Cine ar fi crezut ?

Şi începu să ridă ascunzîndu-și ochii care nu exprimau nici o bucurie. Losev se miră : ce reflexe are ticălosul — şi totuşi nu se putu abține, îi zîmbi chiar recunoscător.

După Morşcihin, ca şi cum s-ar fi trezit, începură să vorbească şi ceilalți, îl lăudau, îi aprobau decizia, ~~demonstrau~~ că o acțiune nocturnă ar fi fost inacceptabilă, urită, ar fi însemnat că n-au conştiința curată. Acum o să fie democratic şi etic. Totuşi, nimeni nu întrebă ce o să se întîmple mai departe. Pe toți îi preocupa în special lupta cu Paşkov, sentimentul victoriei. Ca şi cum Losev ar fi avut un plan bine definit, potrivit căruia acționase atît de sigur şi curajos. Directorul Combinatului forestier îi strînse mîna emoționat. Losev era înconjurat de un respect inopinat, de admirație chiar, şi atunci sesiză el însuși plăcerea nehibzuinței sale. Deăltfel, nu numai a nehibzuinței, ci şi farmecul noii puteri, despre care aici nu ştia încă nimeni, n-o vedea şi de aceea era şi atît de dulce.

Imediat ordonă să i se facă legătura cu Moscova, dorînd să vorbească cu Oreşnikov — venise anul trecut la Likov să cerceteze locul ales pentru filială. Losev se temea să discute cu Oreşnikov. Nu se cădea să i se adreseze lui Oreşnikov peste capul lui Uvarov, dar, de vreme ce făcuse acest pas, nu mai avea cum să dea înapoi şi se simți ușurat.

Capitolul XXII

NICIODATA TIMPUL NU SE TÎRÎSE atît de încet în acest birou. Se dilata, se disloca în mici întîmplări, iar în pauze se oprea. Oamenii intrau, ieşeau, rosteau cuvînte, aduceau hîrtii, luau hîrtii, dar timpul nu trecea. Se împotmolise între acești pereți. Nici încolo, nici înapoi, ca un dop întepenit.

Și oamenii din jurul lui Losev se mișcau parcă greu, print-o piclă groasă — atât de lente le erau gesturile, cuvintele.

Ca toată lumea, Losev nu medita asupra timpului. Cu anii, se plîngea tot mai mult de lipsa de timp, pe care o resimțea ca pe o supraîncărcare cu treburi, fiind din ce în ce mai ocupat. Uneori i se părea că timpul și-a încetinit mersul. Alteori, că și l-a accelerat. Din cînd în cînd nu-i ajungea deloc, i-ar mai fi trebuit cîteva ore sau cîteva zile în plus. Nu-și dădea seama dacă stătea în puterea lui să facă ce vrea cu timpul vieții sale, adică să-l oprească. Pentru el, timpul era un depozit al treburilor, nicidecum durată vieții lui. Nu aprofunda aceste probleme, asta era filosofare, inutilă despicare a firului în patru, care nu putea nici să ajute, nici să schimbe ceva, oricît ai face pe deșteptul, treaba nu va avansa.

În casa părintească, în bucătărie, deasupra mesei nevopsite, ticăia o pendulă de care era agățată o greutate — un cilindru de cupru din care el scosese odată o grămadă de alice de plumb, niște sfere minunate, netede, cu străluciri de grafit, care se aplatizau cînd treceai cu fierul de călcat peste ele. L-au bătut și au afirmat de cilindru șuruburi și piulițe. Dacă le îndepărtai, ticăitul ceasului se încetinea și, după o vreme, se oprea. Timpul se îmbina la el cu noțiunea de greutate, putea fi cîntărit, era sesizabil, alcătuit din alice grele.

Losev nu izbutea să se desprindă de clipă, să se distanțeze, să-și imagineze cum va fi peste un an, doi și acum își dădea pentru prima oară seama cît de greu îi e.

I se adresau ca unui învingător. Juravliov se mîndrea cu el, nimeni nu presupunea că în curînd poate să înceapă scandalul. Lui Losev nu-i ieșea din cap ultima frază a lui Pașkov. Nu era el omul care cedează ușor. O să încerce să întreprindă ceva. Chiar dacă presimțise că Losev are argumente, o să riște să-i facă o porcărie. Cu toate că e un laș. Sau tocmai de aceea. S-ar putea să raporteze cuiva sau să-l caute pe Uvarov pe acolo pe unde este și să-i raporteze denaturînd totul.

Gîndul la Uvarov îi stînsese senzația de victorie. Dumneata, tovarășe Losev, încă n-ai fost confirmat, nu ți s-au făcut formele, totul se poate opri și în general... Prea devreme a început păsărica să cînte. Ar fi trebuit ca, deocamdată, să se abțină de la mișcări bruște: dacă n-ai

răbdare, nu naști — lepezi. Totul se poate prăbuși. Acest gînd îl apăsa pe Losev. Nu se temea, dar tot îl sfredelea o neliniște umilitoare: ce se-ntîmplă acolo?, ce pune la cale Pașkov? Desigur, Morșcihin a fugit la el în birou ca să-i telefoneze de-acolo lui Pașkov, să-i spună ce să facă, se grăbește să scormonească, să înțeleagă care-i misterul, să se orienteze. În orice caz, Pașkov e un om de care Morșcihin o să aibă nevoie, e foarte important să ai asemenea sprijin la regiune.

Nu izbuti să discute cu Oreșnikov. Adjunctul îl ascultase și-l asigurase că va raporta și, dacă va fi necesar, îi va face el legătura cu Kornei Korneevici. Iar Pașkov nu-l suna. Trecură un ceas, apoi încă zece minute și telefonul continua să rămînă mut. Intră Juravliov, dar nu îndrăzni să întrebe și pe fața ușor aferată a lui Losev nu se putea ghici nimic.

Cu simțurile încordate, Losev simțea cum crește tensiunea în jurul său. Poate că propria-i tensiune se transmitea și celorlalți. Toți așteptau să se întîmple ceva. Undeva, acolo, în cămăruța lui, mai mult ca sigur că Pașkov aștepta cu nerăbdare să-l sune Losev. Rămăsese prea puțin timp pentru ca să poată revoca. De cîteva ori, Losev pusese mîna pe receptor, dar se răzgîndise. Nu știa cum să facă să treacă mai repede timpul, să scape de această incertitudine, să afle, orice, numai să afle, să știe, nimic nu-i mai rău decît așteptarea...

Înfrîngîndu-se pe sine, traversă la cercul militar raional.

Afară ploua puternic, cu bulbuci. Orașul părea înecat în apă. Se auzea cum cad picăturile de ploaie pe acoperișuri, pe haina de placaj a tribunei, care imita marmura. Pe trotuare băltoacele se lăteau. Trotuarele tocmai fuseseră asfaltate, dar fără înclinație spre exterior, așa că apa se aduna lingă ziduri și oamenii fugeau pe mijlocul drumului. Pe pereți apăruseră pete de umezeală. Ploaia acționa demascator. Intra în toate crăpăturile, se vedea unde s-a lucrat prost. Venea toamna cu veșnicile ei infiltrații, cu combustibil nepregătît, cu reclamațiile care se adunau, orice ai face. Losev se gîndi la toate astea cu tristețe, ca în fiecare an, dar poate că anul acesta n-or să mai fie pe capul lui, n-or să mai fie problemele lui...

Îl văzu pe șeful sectorului de reparații-drumuri, Ivașkievici, pe celălalt trotuar, îl strigă și-i arată băltoacele. Acesta, zgribulit de ploaie, găsea niște scuze fantastice, imposibil de verificat. Singurul mod în care-l putea pedepsi era să-l țină în ploaie și Losev o făcea fără milă.

...Losev mergea cu pasul său obișnuit, fără să ia seama la ploaia care-l uda până la piele, sărea peste băltoacele unde stropii de ploaie pocneau ca din pușcă, și-și aducea aminte că pe când era băiețandru observase, aproape culcat pe pământ, cum pătrund picăturile în băltoacă, păstrându-și independența, reapărind la suprafață fără a se dizolva în oglinda apei.

Comandantul militar era, singur, în sala de tir. Trăgea cu pistolul. Împușcăturile făceau un zgomot asurzitor sub boltile subsolului. Țintind cu furie, comandantul ridică mîna și spuse ceva acoperit de zgomotul împușcăturii.

— În cine tragi ? — întrebă Losev.

— În ticăloșia diversificată a vieții.

— Adică ?

— Minciuna, șperțul.

— Și le-ai distrus ?

— N-am destule gloanțe.

— E o treabă utilă.

— Mă liniștește. Cobori aici, îți ușurezi sufletul și ești mai puțin stresat. Te sfătuiesc și pe tine. Vrei ? — îi întinse pistolul lui Losev.

Cu tot caracterul lui aspru, comandantul militar avea două calități pe care Losev le aprecia foarte mult : știa să asculte și știa să tacă. Puteai să-i încredințezi orice secret, nu transpira nimic de la el. Din când în când, își ușurau sufletul unul celuilalt.

Patul cald al revolverului i se așeză comod în palmă. Prin fumul vinăt din poligon se vedeau pupilele negre ale Țintelor. Jucîndu-se cu greutatea plăcută a pistolului, Losev îi povesti comandantului despre pregătirea exploziei, îl rugă să ia legătura cu militarii, să clarifice situația.

Comandantul aprobă tăcut. Capul lui ras, masiv și zgrunțuros strălucea ca o piatră abrazivă.

— Bine că te-ai hotărît — spuse comandantul. Trebuie să folosești forța. Forța... Dacă au ce să arunce în aer, să strice — sînt fericiți, nu poți să-i oprești.

Losev ochi, trase, iar, apoi, fără să se uite la ținte, își îndreptă țeava spre tîmplă. Închise ochii.

— Nu te prosti — spuse comandantul. O să am neplăceri.

— În schimb, o să scap eu de ele.

Losev ținea degetul pe trăgaci. Sesiză cu o înspăimîntătoare claritate cît de mică e distanța între tîmplă și ghebul atrăgător și neted al trăgaciului. Ușurința apăsării îl atrăgea ca un magnet. Era ciudat cum o mișcare neînsemnată putea să întrerupă mersul vieții chiar în vîltoarea ei. Și, cu toate acestea, îl tenta aceasta mișcare, să privească acolo, după perdeaua subțire de întuneric.

Depărtă cu greu pistolul și îl puse pe barieră. E ușor să rezolvi totul cu pistolul, militarilor în general le e ușor — s-a ordonat și nici un fel de discuții. Își aminti de traiul lui în armată, oftă...

Comandantul nu-i puse întrebări de prisos. Îi era suficient să știe că Losev are nevoie de ajutor și începu să acționeze : suna pe firele lui speciale, îi căuta pe camarazii lui de regiment. Află că la district nu s-a primit nici o anulare a ordinului și că sectorul ori tocmai pregătea echipa, ori o și expediasc, nu se putea preciza. Văzînd zîmbetul strîmb al lui Losev, comandantul înțelese că lucrurile nu vor rămîne așa și încercă să-l liniștească, să-l oprească, pentru că altfel Pașkov în mod sigur va provoca scandal. De fapt, Losev nu trebuia liniștit, era și așa uimitor de calm, avea chiar și o oarecare lentoare în mișcări. De acolo, din cabinetul comandantului militar, dispuse să i se expedieze lui Pașkov o telefonogramă de confirmare a revocării exploziei. Hîrtia e ca un blindaj, clipi el către comandant. Se înțeleaseră că dacă totuși vin geniștii, comandantul să-i întîmpine personal și să încerce să rezolve treaba fără hîrtii și alte pretenții, să-i primească după toate regulile ospitalității și să-i expedieze înapoi.

Știînd cît de scrupulos e comandantul, Losev nu-și imagina cum va organiza el o asemenea primire. Dar comandantul conta pe Lapocika, care știa să se desfășoare strălucit în acțiuni de acest tip. Cina, picnicul, gustarea după un drum lung — spune-i cum vrei — poate avea loc fie acasă la comandant, fie la club, fie în sala din spate a restaurantului, totul va fi ieftin și frumos. De aceea, comandantul refuză banii oferiți de Losev. Banii nu însemnau nimic. Se pare că, de obicei Lapocika disprețuia folosirea bancnotelor în operațiile sale. Banii sînt izvorul tuturor relelor și al neplăcărilor, susținea el, relațiile din-

tre oameni nu trebuie să se întemeieze pe bani, ci pe servicii reciproce. Trebuie să facem schimb de servicii, nu de bani. Comandantul îi cită panseurile lui Lapocika și Losev rise.

— Nu văd nimic de ris — se simți jignit comandantul. Crezi că e un hoplea? Deloc! Îi place puterea. El poate să facă ceea ce nu pot gradele superioare. Nu se străduiește pentru el — face rost de indigo pentru dactilografe, de cauciucuri pentru șoferi, de bilete la Kislovodsk pentru bolnavi. Pentru toate astea, eu trebuie să trimit soldații să descarcе ceva, să amin pe nu știu cine, să-l primească pe un veteran peste rînd. Uneori s-ar părea că el e șeful meu. Dracu' știe ce se petrece. Îți dai seama — Lapocika — motorul progresului! Dar e de neînlocuit! Și nu e un carierist ca Morșcihin al tău.

Stătea în fața lui Losev, lat, puternic, emanînd un sentiment stenic de securitate.

— Andrei, tu ai fi de acord să treci în locul meu? — îl întrebă brusc Losev. Președinte?

Comandantul îl mîngîie pe cap, ca pe un copil.

— Pentru nimic în lume!

Se priviră în ochi, dar comandantul tăcu. Losev îl împinse prietenește.

— Păcat!

În timpul ăsta, lui Losev i se comunică prin telefon de la cabinetul său că e chemat de Pașkov. Losev se întinse, căscă și rugă să i se transmită să revină peste un sfert de oră.

În holul Comitetului executiv, se ciocni de Morșcihin și de Roghinski. Ținîndu-l pe Roghinski îmbrățișat de talie, Morșcihin îl împingea spre ieșire. Marginile pălăriei lui Roghinski atirnau ude, treniul gîlbui se închisese la culoare din cauza apei și, în general, avea un aer fistit. Văzîndu-l pe Losev, se aruncă spre el, dar Morșcihin, ținîndu-l bine, îi spuse lui Losev prîntre dinți că Roghinski e căpetenia reclamagiilor, că venise în numele lor și trimis de ei cu proteste, n-are încredere în nimeni, repetă zvonuri...

În timp ce urcau spre cabinetul lui Losev, Roghinski înlătură, bilbiîndu-se, acuzațiile lui Morșcihin. O făcea păstrînd aroganța omului instruit, educat, obligat să explice lucruri elementare, să răspundă mîrlăniilor și minciunilor cu o politețe disprețuitoare. El nu e un recla-

magiu, ci un solicitant — da, și are acest drept în calitatea sa de președinte al Societății pentru ocrotirea monumentelor, ba, mai mult, e chiar obligat, deoarece lui i se adrează cază membrii societății. Și dacă e vorba așa, de ce i-a încredințat ieri tovarășul Morșcihin că problema se analizează cu minuțiozitate, ca, după aceea, să afle că în chiar noaptea aceea casa Kislih va fi dărîmată, probabil aruncată în aer, pe terîrul ei urmînd să înceapă construcția.

— Au aflat! De unde ați aflat? — intră în el Morșcihin. Auziți, Serghei Stepanovici, ce se petrece? Au început să lucreze informatorii.

Înainte de a intra în birou, Roghinski își șterse meticuloș picioarele, își scoase pălăria și treniul, aranjîndu-și ținuta. Părul ud i se lipise de fruntea palidă. Își pieptănă şuvița care-i ascundea chelia, își netezi favoriții lungi și stufoși. Mișcările-i erau automate, îl indispuinea tăcerea lui Losev, faptul că nu-l susținea.

— Lăsați, parcă despre asta-i vorba, repeta el iritat, oprindu-l pe Morșcihin, dar acesta insista tot mai brutal:

— Cine v-a informat, de ce-l acoperiți? O să-i arătăm noi lui! Hai, hai, spuneți odată, sau poate chiar dumneavoastră, ai?

Oarecum zăpăcit, Roghinski fu de acord că poate sînt zvonuri, de aceea și venise la Comitetul executiv să întrebe.

Rămăseseră toți trei în picioare. Losev stătea în spatele biroului său de stejar, pe ale cărui picioare groase rînneau capete de leu — biroul pe care el refuzase să-l schimbe, neținînd seama de cei care încercaseră să-l convingă. Stătea cu degetele sprijinite de postavul verde și chipul îi era la fel de nemișcat ca și fețele de stejar ale leilor.

În acest moment, deveni curios. Și? Ce a răspuns la întrebarea dumneavoastră Morșcihin? Lămuri repede chestiunea, nepermițîndu-i lui Morșcihin să se amestece. Firește, el pasase totul spre Losev. „De această problemă se ocupă acum însuși șeful“ — iată ce-i spusese Morșcihin, o virase pentru orice eventualitate, adăugînd că Losev este informat de protestele opiniei publice și n-are rost să facă valuri și să agite populația. După modul cum își alegea Roghinski cuvintele și-și frămînta pălăria, era clar că i se vorbise mult mai grosolan, dar îi era silă să repete.

— A-a-asa — îngină Losev și surise cu zîmbet care era departe de a fi vesel, strînse doar ochii și-și arătă dinții încheștați.

Nu era acum momentul să-l demaște pe Morșcihin. De cîte ori putea, Losev evita să meargă pină-n pinzele albe, trebuia să-i lase un drum de retragere, să-i permită să-și păstreze demnitatea.

— Serghei Stepanovici de-abia a venit — spuse Morșcihin nervos, fără să-l preocupe logica. Dumneavoastră Roghinski pe cine verificați ? Pe cine ? Comitetul executiv ? N-o să vă creadă nici pe dumneavoastră, Serghei Stepanovici, îi cunosc eu pe ăștia, vedeți cum evită să răspundă clar. Cine v-a montat ?

— Doamne, ce tot vă interesează, are vreo importanță ? Mă rog, poftim, Iuri Emelianovici Polivanov mi-a spus, el a aflat de geniști, vă rog, Serghei Stepanovici, să rămîna între noi, pentru numele lui Dumnezeu, să nu vă repeziți la Polivanov, e acum într-o stare foarte critică.

Întră secretara, traversă în tăcere biroul și-i spuse ceva la ureche lui Losev, așteptînd răspunsul. El se uită la ceas — trecuseră exact două ore de cînd îl sunase pe Pașkov. Ridică receptorul.

Din acest moment, evenimentele începură să se desfășoare fără întrerupere, unul după altul, ca o avalanșă care, în sfîrșit, s-a pornit, acoperă totul, se dezlănțuie.

Ca răspuns la telefonogramă (Pașkov subliniase) a luat legătura cu Uvarov și Uvarov a confirmat și a dispus să i se comunice lui Losev că n-are nici un rost să amîne și să se complice — mașina s-a pornit și trebuie să acționeze. Ai înțeles ? Asta e, băiatule ! Și n-avea nici un rost să strige și să-și iasă din pepeni. Pașkov nu-și ascundea satisfacția, compensînd deruta anterioară. Era inutil să încerce să afle de la Pașkov cum a luat legătura cu Uvarov, toluși Losev întrebă, ca totul să fie în ordine, desigur, Pașkov nu știa, Uvarov era undeva, pe teren, comunicase că se întorcea a doua zi, seara. Din tonul provocator al lui Pașkov reieșea că Uvarov nu-l potolise, nu-i dăduse să înțeleagă nimic. Uvarov nu face nimic la întîmplare. Era un avertisment : nu te băga, Losev, nu depăși în curbă, prea devreme a început păsărica să cînte, o s-o mănînce păsica...

Secretara aduna hîrțiile de pe masă, nu putea să-și de seama cine a provocat scandalul — Morșcihin sau Roghinski ? Amîndoi așteptau. Roghinski nu înțelegea nimic, dar intuise ceva, asculta cîntărind fiecare cuvînt.

— Ți-e clar, Serghei Stepanovici ?

— Mai mult sau mai puțin.

— Nu da înapoi. Dacă sună Uvarov ce să-i raportezi, ca să nu mai fie nici un fel de tertipuri.

Pașkov îl împingea pe Losev cu spatele la perete, îi cerea capitularea. Nu mai avea de ce să se agațe, s-a primit o indicație precisă și gata. Losev se uita gînditor la Roghinski. Deodată îi veni o idee.

— Nu știu, nu știu — spuse, ai întîrziat, trebuia să suni la timp, n-ai sunat — n-am ce-ți face.

— Asta nu-i un motiv — răspunse liniștit Pașkov. Refuzi să îndeplinești ordinul ? Așa o să și comunic.

— Nu refuz. Mă supun fără discuție. Dar s-au ivit niște circumstanțe, așa să și transmiteți...

Losev puse jos receptorul și, ca și cum ar fi continuat convorbirea întreruptă, întrebă ce e cu Polivanov. Roghinski îi spuse că Polivanov devenise feroce, iritat, gata la orice, fiind convins că sînt duși de nas — trebuie liniștit, reținut. Losev ridică din umeri : de ce să-l liniștim ? Și repetă subliniind : de ce consideră Roghinski că Polivanov trebuie potolit ? Pe tine te reții, pe alții îi reții, de ce, pentru ce ? Și așa, toată lumea se reține. Roghinski clipi fără să înțeleagă. Morșcihin încercase să intervină, dar Losev ridicase prevenitor un deget și-i propuse lui Roghinski să se ducă, de exemplu, în cabinetul lui Juravliov și să-și expună în scris opiniile. Secretara îl conduse în biroul lui Juravliov și Losev îl întrebă pe Morșcihin dacă s-au luat toate măsurile ca să se anuleze explozia. Morșcihin se arătă mirat, el credea că nu se va revoca nimic, că totul va rămîne așa cum s-a pregătit. Și se uită expresiv la telefon, dar Losev îl întrebă, parcă distrat, de unde i-a venit ideea că n-o să se anuleze nimic ? Și îl rugă ca, pentru orice eventualitate, să se trimită un milițian la casa Kislih, care să nu lase pe nimeni să se apropie. Morșcihin nu mai rezistă și-i atrase atenția că încalcă evident ordinul lui Uvarov, al lui Uvarov însuși. Doar Losev a auzit ce i-a transmis Pașkov.

Losev a auzit, dar de unde auzise Morșcihin ? Dealtfel, Losev nu pronunțase niciodată nici numele, nici prenu-

mele lui Pașkov. Te-a luat gura pe dinainte, Morșcihin, ai trăncănit... N-avea încotro, Losev îl prinsese asupra faptului. Stringându-și mâinile la piept, mimînd devotamentul, Morșcihin, văzînd că trece timpul, că se scursese o oră, se neliinistise și, neputîndu-se abține, îl chemase la telefon chiar el pe Pașkov care îi spusese despre Uvarov. În fond, asta nu schimba esența problemei, există un ordin al lui Uvarov și Morșcihin nu înțelegea cum de poate fi încălcat...

Intră și Cistiakova, după aceea Juravliov, cu o întrebare despre Roghinski. Părea un fel de consfătuire. Morșcihin continua să insiste, spunînd că Roghinski și alții ca el nu trebuie încurajați, dimpotrivă, trebuie goniți, speriați, ca să nu li se urce la cap, altfel o să fie imposibil de lucrat. El considera că, oricum, chiar dacă ordinul se revocă, nu cererea lor trebuie să fie cauza, ci inițiativa Comitetului executiv. Polivanov și ceilalți nu sînt nici măcar deputați, n-au de ce să se amestece... Ascultîndu-l Cistiakova se încruntă dar, în general, era de partea lui. În orice caz, Polivanov trebuie pus la punct, pentru că altfel se va adresa Comitetului regional, ba chiar și Moscovei. Toți încercau să-l convingă pe Losev să i se supună lui Uvarov, să nu se încăpățîneze, deoarece acum există un ordin precis, nu mai răspunde el. Disciplina de stat, n-ai ce-i face, și chiar Juravliov era gata să accepte capitularea. E trist, dar asta-i realitatea, pe urmă o să ne tînguim, așa o să facem... În caz de ceva, o să ne referim la Uvarov...

Dar Losev nu vroia să se refere la nimeni, nu vroia să se ascundă în spatele lui Uvarov, își asuma toată răspunderea. De ce atîta gălăgie, o să aibă tot timpul s-o arunce în aer, o să-i explice lui Uvarov că acum e cel mai nepotrivit moment... Se părea totuși că Pașkov discutase și cu Cistiakova, îi obținuse sprijinul, insistența ei era excesivă și de neînțeles. Ce i-a apucat? Capricii? Mai mult ca sigur că Pașkov își lichidează conturile personale.

Nu se prea legau lucrurile, dar Losev știa să convingă, cu Cistiakova se purtă mai drăguț ca de obicei, iar pe Morșcihin îl preveni că nu va mai permite convorbiri peste capul lui cu Pașkov. Confirmă ordinul de trimitere a unui milițian. Juravliov îi făcu semne din ochi că are o treabă urgentă, dar îl reținu Cistiakova, care-l luă deoparte să-l întrebe dacă e adevărat că va fi numit prim-adjunct al lui Uvarov. Losev făcu o mișcare vagă cu sprîncenele.

Cistiakova aprobă înțelegător și ciocăni de trei ori în pervaz. Reprezenta tristetea Colaboratorului Vechi și Fidel. Ea reprezenta întotdeauna ceva. În ea trăia o actriță. Mai exact, față de Losev poza mereu. Era Prietenul mai în vîrstă. Expresia principialității, Femeia puternică, intransigentă, care-și dorește să fie Slabă... Într-adevăr, munea mult, conștiincios, suferea pentru treburile orașului, poate mai mult decît toți ceilalți. Netezind reverul hainei lui Losev, ea-l întrebă ceea ce trebuia să întrebe o femeie: „De ce aveți nevoie?” Și, deoarece Losev tăcu, răspunse ea în locul lui: „Nu vreți să se împline sub conducerea dumneavoastră?” Asta înțelegea ea, această explicație o satisfăcea, pe Losev nu-l costa nimic să fie de acord, să facă o mică mișcare care să-l scutească de discuții ulterioare, dar el se înfierbîntă: nici în timpul lui și nici după aceea, e împotriva dărimării casei, el crede că filiala poate fi construită în altă parte și se va lupta pentru asta din toate puterile! Mijindu-și neîncercător ochii de pisică și jucîndu-se cu cheia biroului, Cistiakova aprobă de formă, mă rog, e chestiunea Comitetului executiv, Losev e stăpîn... Era în vorbele ei o supunere care n-o caracteriza și lui Losev i se făcu rușine ca și cum ar fi folosit un procedeu nepermis.

Juravliov îl luă pe Losev cu el la capătul coridorului. Cu Roghinski nu iese nimic, s-a muiat, a scris o plîngere jalnică. Juravliov înțelegea că Losev are nevoie de o scrisoare indignată, revoltată, categorică. Asta dorea Juravliov să precizeze. Și Losev confirmă. Cu cît vor fi mai multe asemenea proteste, cu atît mai bine. Sarcina era clară și Juravliov se însufleți, fața lui rotundă, fălcoasă, se luminează, îi plăceau însărcinările concrete și cu bătaie scurtă, pe care să le rezolvi dintr-o dată. Așa îi și spuse lui Losev: nu te teme, am să-l prelucrez pe Roghinski, am să fac din el o armă de atac. Losev se scărpină la ceafă, își zburli părul, semăna cu un tufiș. Nu-u-u, Juravliov nu trebuie să insiste, nu se știe cum se va termina treaba, pe urmă o să se aplece că Roghinski a fost forțat, și o s-o pătească, nu e nevoie ca el, om cu funcție de răspundere, să participe la asemenea comploturi. Juravliov insistă. Cineva trebuie s-o facă, mai bine el decît Losev, pe el o să-l frece mai puțin.

— Cum se spune, cu mine e mai greu, sînt totuși categorie grea. Ești un băiat bun... De sărbători.

— Adică ?

— Unde-ai fost pînă acum ? Ce-ai păzit ? De ce i-ai permis lui Morșcihin să-și bage coada ?

— Eu i-am permis ? — Juravliov se opri la mijlocul coridorului și trase de gulerul pulovărașului său alb. Eu ? Nu te supăra, Morșcihin e integral produsul tău. Poama aceasta a crescut pe solul bunătații tale. Tu cînd te-ai lămurit ? Astăzi ? Sau ieri ? Pînă acum ai tot aminat, ai evitat, credeai că o să treacă. De fapt, nici nu se știe ce credeai. Mie, adjunctului tău, nu mi-ai spus. Tu ai considerente superioare. Pe care simplii funcționari nu le pot pătrunde. De unde să știu cum să acționez ?

— Nici eu nu știam.

— Bine că recunoști.

— Te-ai obișnuit să am eu o soluție pentru toate. Vii și ți se dă. Puteai să vorbești și singur. E și orașul tău. În tot timpul ăsta m-ai judecat sau, dimpotrivă, m-ai aprobat ?

— Te-am susținut și o să te susțin și mai departe.

— Nu despre asta-i vorba. Ce-ai gîndit tu ? Nu-mi aduc aminte să fi spus ceva.

— Serghei Stepanovici, dumneata m-ai învățat să tac. Cînd am venit aici — ce mi-ai spus ? Cu conducerea nu se discută, ea trebuie meru aprobată. Începi prin a o lauda, a-ți exprima acordul... Nu-ți spune părerile, nu te băga să cauți erorile... Înfîge-te, dar nu gîndi și nu te îndoii. Nu sînt poruncile tale ? Și acum ce-mi prelinzi ? Eu nu m-am îndoit. „Fă ca mine” — așa e ordinul la formațiile de tancuri. Am făcut ca tine.

— Și acum ai început să gîndești ?

Juravliov își puse miinile în șolduri.

— Închiptuiește-ți că nu. Și nici prin cap nu-mi trece. Presupun că în problemele principale ai avut în general dreptate. Poate că-i mai bine că nu mi-ai împărtășit gîndurile tale solitare. Ți-aduci aminte cum ne grăbeam să îndeplinim planul de predare a locuințelor ? Numai să fie recepționate. Închideam ochii la calitate, la fușerile constructorilor. Important era să fie predate și să raportăm. Eu îți arătam că burlanele sînt strîmbe și tu-mi răspundeai că nu trebuie să cercetăm și să ne amărîm, dacă vrem... și așa mai departe... Și în concluzie ? În concluzie, ai avut dreptate. Am primit drapeul, în consecință ne-au suplimentat fondurile, am trecut în obiective.

podul și fabrica de pline. Pe urmă am îndreptat și burlanele...

Omagiul avea un simbul amărui. De la acest om bun și grăsuț, căruia îi plăceau fetele și cîntecele, nu se așteptase la așa ceva. În toți acești ani, Vasia Juravliov fusese cel mai comod adjunct, rezolva interminabila hîrtogărie, scria rapoarte, știa să răspundă la toate scrisorile și ordinele. Losev îl cunoștea mai bine decît pe oricare altul, de fapt, nici n-avea ce să știe, totul era străveziu ca un geam bine șters... Și iată cum se dovedea că nu e chiar atît de simplu, se simțea că mai are multe adunate în el ; a cîta oară se convingea Losev că niciodată nu poți să afirmi că știi totul despre un om : cum spunea mama despre tatăl lui — e slab și prost, dar a ridicat coada.

Păcat că n-au apucat să-și spună totul, Losev se grăbea la Roghinski și n-au mai reluat niciodată acea convorbire.

Roghinski avea un scris mare, sigur, de profesor. În esență, cererea era rugătoare, nu era destul de insistentă, de revoltată, sîntem împotriva distrugerii și vă prevenim... vorbe care belinîtesc și enervează conducerea. Nu era ușor să-i explici lui Roghinski ce se așteaptă de la el. Poate că se prefăcea sau poate că, într-adevăr, nu înțelegea aluziile. Aveau foarte puțin timp la dispoziție. Losev nu insistă, treaba era delicată. Cine știe ce o să iasă, Roghinski putea să se ducă la regiune — l-au obligat să scrie — putea să se decică de scrisoare. Cu toată îngîmfarea lui, se simțea că nu e un om sigur pe el. Era de ajuns să-i vezi mișcările inexpressive ale gurii, privirile-i evazive, ca să-ți dai seama că e o persoană influențabilă. Chipul lui Roghinski prelua fără să vrea expresia interlocutorului : dacă acesta era sever — devenea și el sever, dacă era bine dispus — devenea și el bine dispus, n-avea o stare proprie.

Prudent, Losev îi spuse cam ce-ar trebui să fie scrisoarea. Roghinski oftă. Mărturisî că și Polivanov îi pretinsese să scrie mai tăios, și pînă atunci Tania Tucikova încercase să-l convingă, dar el refuzase, explicînd că nu vrea să-i pună bețe-n roate lui Losev, căci pe el ar fi trebuit să-l reclame, or, Losev se ocupă cel mai mult de monumentele culturale. Polivanov spunea că folosește motive de lingău, Tucikova se supăraseră pe el. În pofida presiunii, Roghinski nu se predase. Și, iată că Losev îl

împinge în aceeași direcție. Paradoxal. Pe deasupra, trebuie să reclame regiunea, să înceapă lupta împotriva lui Uvarov însuși, nu, el nu se bagă !

Losev uitase complet că între Roghinski și Tania fusese ceva. Interesant, cât de departe ajunseseră ? Îți sărea în ochi figura lui simetric-pleticoasă, acoperită de o frizură sofisticată. Începuse să-l irite vorbirea plină de ifose, cu suspine și gesturi teatrale. Forța acestei antipatii bruște îl puse în încurcătură pe Losev. Își aminti tonul cu care Tania îi vorbise despre Roghinski, își aminti camera de hotel și cele trăite acolo... Conștiința propriei superiorități îi muie privirea. Vanitatea îngîmfarea, copiii monstruoși ai umilinței pe care i-o provocase Antonina, îl mai bîntuiau încă.

Roghinski habar n-avea ce-i unește. Dar poate că nici Losev nu știe ? Tot așa cum nu știa nimic despre viața secretă a Antoninei. Și nici Antonina nu știa nimic despre el... Nimeni nu știe ce știu alții despre el.

— Ce vă deranjează — întreabă Losev. E o cauză dreaptă, sfîntă. Doar și dumneavoastră ați fost indignat. Cine, dacă nu dumneavoastră, președintele societății ?
— Una e într-o discuție, alta pe hîrtie. Poate să-mi strice.

Cuvîntul îl amuză pe Losev.

— Ce să vă strice, ce ?

— Fiecare își are planurile lui, speranțele lui — spuse jignit Roghinski. Dumneavoastră la un nivel, eu la altul. Eu nu sînt ca dumneavoastră, nu sînt apărat de funcție. Și ce însemnătate poate să aibă scrisoarea mea ? Nu va schimba nimic. Totul e prevăzut. În epoca noastră, acțiunile unui singur om nu pot modifica mersul evenimentelor. Se agită bucuros de această idee. Doar știți și dumneavoastră, funcționează o ordine, independentă de noi, ca sistemul solar.

— Pur și simplu, vă e frică.

Roghinski clătină capul, imitîndu-l pe Losev, la fel de muștrător și superior.

— Fie și așa. Nu vreau să mă amestec. Da, mi-e frică !

— De cine ?

— Nu știu. Mi-e frică pur și simplu.

Cu toate acestea, roși apoi rîse umil, amintindu-i lui Losev de inginerul șef de pe șantierul din Nord, Ustin Liubușkin, care fusese, nu se știe pentru ce, expedit aici de la Moscova. De obicei, îl întîmpina pe Losev turuind : bună-dimineața, sănătos, voinic ? Și hohotea repede — rămînceți mai mult la noi ? N-apucați să-i răspunzi și ochii-i străluceau de fericire și turuia, turuia, se sucea pe scaun — totul e plăcut, drăguț, numai să scape, să nu facă nimic, apoi întindea mîna, udă de transpirație, atît de frică îi fusese în acest timp și imediat observai ce fund are — imens, moale, un fund de hipopotam, un fund de sine stătător... La asta era de înțeles de ce s-a cuibărit frica în el, dar la Roghinski, un om tînăr — de unde ?

Biroul lui Juravliov era întunecat, ferestrele dădeau în curte, lampa de pe birou ardea și ziua. Sub lumina ei mîinile lui Roghinski erau mari, albe, cu unghii lungi la ambele degete mici. Își împletea și-și desfăcea degetele, avea aerul unui om nefericit.

— Și mie mi se-ntîmplă — spuse ușor Losev. Dar trebuie să te depășești. Altfel n-o să-ți fie bine, o să-ți pierzi respectul pentru propria-ți persoană.

— Fie, o să mă depășesc și o să scriu. Și pe urmă ce-o să se întîmple ? Doar nu se termină acum, de-abia de aici începe : ce o să spună acolo, ce părere o să aibă ? Dacă mă cheamă ? Iar să mă depășesc ? Dumneavoastră vreți doar să obțineți ceva de la mine... Nu, Serghei Stepanovici, nu mă amestec, eu nu sînt un luptător. Dumneavoastră sînteți, eu, nu ! Și nici nu sînt obligat să fiu !

Suferea din cauza grimasei de scîrbă a lui Losev. Pe masă, paharul de ceai tremura ușor în suportul prea larg. Încercînd să acopere zgomotul trădător, Roghinski ridică vocea :

— În armată, am sărit de șase ori cu parașuta ! Am sărit fără să țin seama de nimic. Nu mi-a fost frică. Ce vreți de la mine, țin conferințe, îndeplinesc tot ce mi se cere. De ce mă priviți așa ? Fiecare cu slăbiciunile lui.

Pe cei ca Roghinski era ușor să-i forțezi, sperîndu-i. Frica trece cu spaima, cui pe cui se scoate, putea să-l amenințe că nu va mai fi președinte din cauza lipsei de principialitate — sau cu orice altceva.

În adîncul sufletului, Losev ar fi fost bucuros ca Roghinski să se revolte, să nu se supună, să iasă trîntind uşa. Dar avea nevoie de hîrtie. Era foarte important să obţină o hîrtie categorică, pe care să se sprijine, şi n-avea de ce să se jeneze.

În loc de asta, spuse :

— Dacă nu vrei, nu trebuie. Poate că-i mai bine. Eşti un om înţelept, Roghinski. Mic, neînsemnat, în deplin acord...
— Fi era scîrbă de el, de Roghinski, de toată agitaţia asta, de bătaia asta de cap — să se descurce, să convingă, să calculeze.

— Mama dracului ! Duceţi-vă toţi unde ştiţi ! Crezi că mie-mi trebuie mai mult decît altora ? Îl apucă, peste masă, de reverul hainei şi spuse şuiător, cu satisfacţie : Puţin îmi pasă de treaba asta... Înjură iarăşi. Să arunce în aer ! Să distrugă. Morşcihin are dreptate. Dumneata de ce ai veni ! Ca să bifezi. Pro forma. Intelctualii. Ocrotitorii culturii. Mi-e ce-mi pasă, am făcut ce-am putut.
— Ca şi cum ar fi aruncat o greutate, se îndreptă şi-şi mişcă umerii cu o asemenea satisfacţie, încît Roghinski rămase cu gura căscată.

— La noapte o s-o arunce în aer — şi salut ! Vă aduceţi aminte cum vorbeai toţi la Polivanov acasă ? Şi dumneata. Şi ce v-am răspuns ? Exact aşa s-a întîmplat. Bine, scuzaţi-mă că v-am deranjat.

— Vorbiţi serios ? — întrebă Roghinski.

— Şi încă ce serios. Pe Losev îl amuza fisticeala lui. Dumneavoastră o să vă strice, iar mie cu atît mai mult. Mă retrag din luptă. Acum nu-mi convine deloc să mă cert cu Uvarov.

— De ce ?

Ascultîndu-l, Roghinski se încrunţă, neîmpăcat, îşi adună sprîncenele pregătindu-se să-l judece, exact ca Losev.

— Dumneavoastră, Serghei Stepanovici, acceptaţi un compromis... Funcţie, carieră — înţeleg, dar recunoaşteţi că decizia dumneavoastră este vulnerabilă din punctul de vedere al conştiinţei.

— Nu mai pot eu de conştiinţă ? O s-o liniştesc într-un fel.

Emfaza îl părăsi şi Roghinski oftă sacadat.

— O clipă, dar dacă... am să scriu.. cum ziceţi dumneavoastră.

— Merită ? Să te condamni la alte spaime ?

Roghinski îl ascultă şi spuse apoi cu o nelinişte tristă :

— Polivanov o să mă blesteme.

Şi iarăşi, grăbindu-se, începu să vorbească despre Polivanov : mai tîrziu Losev se întrebese nu o dată : de ce tocmai în acel moment ?

— Nu mă mai povăţuieşti, sînt obligat în numele societăţii — insistă Roghinski din ce în ce mai înflăcărat. Ce-mi pot face ? Casa Kislih e necesară muzeului. Această casă a fost vizitată de Korolenko, i-am arătat dovezile lui Morşcihin. Nu, nu, Serghei Stepanovici, dacă ne-am apucat, trebuie să ducem treaba la bun sfîrşit.

Trase încet hîrtia spre el. Losev tăcea. Roghinski îşi scoase pixul şi începu să scrie. Losev privea cum mina lui marcă şi albă aluneca din ce în ce mai repede pe hîrtie.

Brusc, Roghinski ridică privirea şi spuse timid dar serios :

— Odată şi odată trebuie să fac ceva. Ceva aşa... A venit acel ceas, poate că altă dată n-o să mai vină ! Ce părere aveţi ?

— Da, aţi spus frumos. Losev îi zîmbi iertîndu-i totul. Poate că altă dată n-o să mai vină... Nu vă mai deranjez.

Deschizînd prudent uşa, Losev ieşi în coridor. Mergea zîmbind, cînd îi apărură în drum Nikolai Nikitici care-i raportă cu glas scăzut :

— Lui Polivanov îi e rău. Se pare că moare. Pe strada Bakunin. A pus la cale un marş. Un adevărat scandal. Zace pe stradă. Nu trebuie mişcat din loc...

Capitolul XXIII

ÎN GRĂDINIȚA DIN FATA CASEI DE lemn, cu etaj, pe strada Bakunin, prima înainte de Golful Jmurkino, pe o laviță lată zăcea Polivanov cu fața îndreptată spre cerul cîrpat de inserare. Labele picioarelor depășeau marginea, nu încăpeau pe bancă, nu se știe din ce motiv șireturile pantofilor negri erau deslăcute și capetele atîrnau. Năsturi de sus ai tunicii erau descheiați și se vedeau strălucind ordinele și medaliile, un băț era sprijinit de o latură a băncii și sub cap îi pasuseră chipiul.

În ultimele săptămîni, Polivanov slăbise și mai tare, devenise parcă mai înalt și acum, pe bancă, i se vedea scheletul uriaș, nasul proeminent, mărul lui Adam. maxilarele, fața i se pustiiu, nu mai exista în el nici suferință, nici secretă interiorizare. Apăruse ceva de demult, lui Losev i se părea că seamănă iar cu cel din tinerețe, dar acest ceva nu se definise, ca și cum n-ar fi avut timp, moartea venise prea repede.

Losev îl trimise pe șeful miliției după medicul-șef, trecu pe la Juravliov să-l prevină, dar Juravliov știa totul, i se comunicase că Polivanov e mort. Ca de obicei. nu era nici o mașină la îndemînă. Losev fugi tot drumul, fără să știe de ce, ca și cum ai putea întîrzia la un mort.

Oamenii stăteau în grupuri, uitîndu-se pieziș spre laviță, unde, în genunchi în fața trupului, plîngea sora lui Polivanov. La apariția lui Losev, discuțiile în șoaptă se opriră, urmărindu-l toți cu privirea.

Nadejda Nikolaievna, prietena lui Polivanov, se agita pe lîngă mort, fără să scoată din gură țigara stinsă.

— Ce s-a întîmplat, de ce ? De ce aici ? — întrebă Losev.

Toate întrebările erau prostesti, nu trebuia să le pună, dar nu găsea altele.

— Pentru că se grăbea — spuse Nadejda Nikolaievna și, ridicînd capul, adăugă uitîndu-se cu răutate la Losev : din cauza dumitale.

Losev nu răspunse. Din momentul în care Nikolai Nikitici îi adusese vestea despre Polivanov, pentru Losev devenise evident că tot ce se petrecuse era legat de el într-un mod fatal și nefericit și acum atenția i se concentrase spre ceea ce fusese întotdeauna și încă nu realiza că nu mai este Polivanov. Varia își îmbrățișa fratele, făcînd să zăngăne medaliile și ordinele de pe pieptul acestuia. Trupul era nemișcat, dar viața încă nu-l părăsise. Losev nu-și lua privirea de la fața lui Polivanov, zguduît nu de moarte, ci de faptul că nu mai apucase să-l vadă viu, că Polivanov dispăruse pentru totdeauna fără să-l mai poată întoarce, să-i mai poată explica.

La apariția lui Juravliov se produse o oarecare mișcare, aflară că mașina Salvarării se dusesse, din obișnuință, acasă la Polivanov.

— Acum sînt nouă grade — spuse cineva — și au zis că la noapte or să fie patru.

În spatele lui Losev se șoptea, toți auziseră reproșul Nadejdei Nikolaievna și acum îl transmiteau, îl interpretau, unii se uitau la Losev muștrător, alții parcă-l osîndeau. Simțea că este privit, atenția rece îl strîngea ca un semicerc, în fața lui stătea omul care ar fi trebuit să-l asculte și să spună : „Bravo, Serioja !“ — apoi să-l îmbrățișeze, făcîndu-i astfel pe toți să-nțeleagă... Dar Polivanov se ascunsese, dispăruse, în locul lui rămăsese un obiect care se răcea. Losev știuse că Polivanov se va duce, că boala lui era incurabilă, dar asta nu-l ajută acum cu nimic, acel Polivanov pe care-l iubise și nu-l mai iubea, de care se temea, pe care-l respecta... Polivanov care existase dintotdeauna, din ziua de naștere a lui Losev, acest Polivanov dispăruse dintr-o dată.

În fața lui Losev se deschidea neființa. Era imposibil s-o înțelegi, era ca o batjocură. Îl batjocorea cu vocea lui Polivanov, șuierînd, sufocîndu-se, ca la ultima lor întîlnire.

Losev privi cu jale, cu disperare, profilul cu nasul mare și ascuțit, rinjetul dinților lungi. Îi era milă de Polivanov și-i era milă de sine însuși, deoarece Polivanov îl lăsase într-o fundătură, îl părăsise în clipa decisivă, făcuse parcă special să nu-i dea ocazia să se justifice.

Cu puțin timp înainte, Polivanov fusese aici cu minia și cu secretele lui — și acum nu mai rămăsese nimic. Nu-i o batjocură ? Unde a dispărut ceea ce fusese Polivanov ? A zburat ? Deci mai există, doar că zboară, așa cum se mai vede lumina stelei care a murit. Dar tocmai asta-i nenorocirea, că nu mai există... Deodată simți în el fierul rece al morții, apropierea propriului sfîrșit, se văzu pe sine, își văzu trupul înghețat, pe oamenii care, după primele clipe de durere, se preocupă unde să pună cadavrul, unde să-l îngroape și simți cum viața se prăbușește, își pierde semnificația. Dacă totul se termină așa, toate visele, toate adevărurile și minciunile — viața-i o batjocură ? Totul în jur se clătina, n-aveai pe ce să te sprijini. Și recenta numire și agitația cu Golful Jmurkino — nimic nu mai avea sens. De ce a suferit, de ce a fugit aici Polivanov dacă, în cele din urmă, nu există decît un trup întins pe lavița lată din fața grădinii, care nu va mai afla nimic,

niciodată ? Toți vor termina așa, și Pașkov, și Losev. Chiar și Natașa, și Tania, care îl vor plînge, cum plînge acum tușa Varia, nu vor putea să-i păstreze imaginea pentru că și ele vor muri și nimicul va înghiți orice urmă. Și ce dacă-i o lege a naturii, de ce există, care e sensul ei ?

Această clipă era de nesuportat pentru Losev, nu putea să trăiască știind asta și cînd se răsuci și întilni privirile ostile ale oamenilor, se reîntoarce la existența de pînă atunci, la gîndurile meschine care-i permiteau să nu vadă esențialul, pe care tocmai îl intuise.

Circumstanțele morții lui Polivanov se clarificară treptat pînă la înmormîntare și chiar la înmormîntare mai apărură unele amănunte.

Ce-l făcuse să iasă din casă fără să-l mai aștepte pe Roghinski ? Conveniseră că Roghinski va da un telefon sau se va întoarce de la Losev și-i va comunica răspunsul. Între timp, Roghinski, ocupat cu conceperea protestului, n-apucase să dea telefon, altcineva sunase — povestea mătușa Varia —, după care Polivanov se encrvase îngrozitor și ceruse tunică de paradă. Adică, în primul moment a vrut să plece așa cum era, cu pulovărul de lînă peste care-și aruncase o scurtă, dar după aceea se răzgîndise și o pusese pe Varia să scoată din dulap tunică. În ultimul timp se ridica rar, nu mai ieșea nici în grădină, slăbise mult, dar cu două zile înainte vorbise meru la telefonul de lingă canapeaua lui, scrisese scrisori, expediase telegrame. Iar acum — de unde avusese oare putere — se sculase, își îmbrăcase singur o cămașă curată, căutase singur în sertarele de jos ale biroului, scosese niște hîrtii și le pusese în port-hart : livretul lui militar, legitimația de comisar de batalion, niște adeverințe, diplome de merit. Și ceasul pe care era gravat numele lui. Le adunase pe toate în port-hart-ul lui de campanie, unde se mai găsea și pistolul pe care-i era înrustat numele.

Nadejda Nikolaievna și Varia încercaseră să-l oprească, să-l convingă să-l aștepte pe Roghinski, dar el se infuriase și mai tare. Bătuse cu bastonul în pămînt, vorbise urît despre Losev și Uvarov. Declarase că se duce să apere casa Kisliș de unii care-și fac de cap și în care o să tragă. Avea mult de mers și femeile se luaseră după el. La început, se mișcase vioi, uimindu-le, chiar bucurîndu-le cu

forța lui. Bătea cu bastonul în geamuri, își anunța cunoșcuții că derbedeii distrug casa Kisliș, că pungașii or s-o arunce la noapte în aer ! Oamenii nu înțelegeau imediat despre ce e vorba. Copiii și curioșii se țineau după el. Nadejda Nikolaievna presupusese că e într-o stare de excitație, luase seringă cu ea, ca să-i facă o injecție, dar el nu se lăsa, o amenința cu bastonul. Bandiți, teroriști, sabotori — spunea și cuvinte mai grele despre Losev și „banda“ lui. Pe Uvarov îl numise instigator, devenise cunoscută fraza lui despre Iuda-Serioja, care și-a vîndut orașul natal pentru treizeci de arginți. Multora li se părea că e delirul unui bețiv. Înainte de a ieși din casă, Polivanov băuse un păhărel de vișină ca să se întărească. Nadejda Nikolaievna nu-i dăduse voie, dar Varia n-o ascultase umplîndu-i ea însăși păhărelul fratelui său. Așa că duhnea. Bătrînul chefuise pentru ultima oară.

Aproape de piață, vocea lui Polivanov se stînsese, mișcările îi deveniseră mai lente, se ținea de ziduri cu mina liberă. Varia îi oferise umărul să se sprijine, întii o respinsese, însă în cele din urmă acceptase. În fața papetăriei se așezase pe o treaptă, transpirat tot, să-și tragă sufletul. Nu-i asculta pe cei care încercau să-l înduplece. Bătrînii — între timp se adunaseră cîțiva prieteni de-ai lui — l-au ridicat, l-au trecut peste pod și apoi a luat-o nu pe scară, ci direct pe pantă, Polivanov sprijinit de bătrînul Ipatiev și de barcagiul invalid de război Gurianov. Urea înjurînd, blestemîndu-și picioarele, neputința, pe toți doctorii, pe bătrînul Ipatiev, pe un inginer Tartaciuk, care trebuia bătut pentru panta asta ; curgea sudoarea de pe el, i se tăiau picioarele, se rezema de ziduri, nu putea să mai meargă, cădea. Însă era imposibil să-l oprești. Au încercat să-l așeze. Hîrînd și înjurînd, începuse să se tîrîie în patru labe prin băltoace, voia să ajungă cu orice preț la casa Kisliș. Cu orice preț. Îl implorase pe Ipatiev, îi promisese bani, numai să-l ducă. Niște elevi l-au luat în brațe, l-au ridicat, el s-a agățat de gîturile lor și s-a răsturnat : nu mai avea putere. Nadejda Nikolaievna l-a obligat să se culce pe lavița aceea. Pînă la casa Kisliș mai erau vreo cincizeci de metri.

De unde știa că în timpul ăsta se distruge casa Kisliș ? Cîțiva amici de-ai lui Kostik Anisimov aruncau cu pietre în ferestrele rămase întregi, spărgeau faianța

dinăuntru ; a venit miliția, i-a luat la goană pur și simplu și, așa cum ordonase Losev, au lăsat în post doi oameni. Polivanov le spunea tuturor că o să se odihnească puțin și o să ajungă, să-și tragă doar sufletul și, subjugăți de încăpăținarea lui, de acest aflux de forță, toți, chiar Nadejda Nikolaievna, începuseră să creadă că o să ajungă. „Totul pentru apărare” — striga el din ce în ce mai slab. Nu mai avea putere să se ridice de pe laviță. Începuse să plîngă din cauza neputinței, îi ruga să-l lase în pace, să nu-l atingă, să-l lase liniștit. Cîtva timp, zăcuse tăcut cu fața-n sus, apoi o chemase pe soră-sa căreia îi șoptise : „Varka, mor. N-am ajuns. Uite unde mi-a fost dat. Aici trăgeau în noi. Bandiții...”

Nadejda Nikolaievna se agita pe lîngă el cu seringă, dar Polivanov o alungase, nu voia să fie deranjat, o privea pe Varia, vedea cum îi curg lacrimile pe obrajii ridăți și o luă de mîină : „E bine că ești aici, numai tu mi-ai rămas, Varka, iartă-mă... — buzele începură să-i tremure — n-am apucat, n-am apucat” ; apoi nu a mai spus nimic, și-a împreunat mîinile, a privit cerul și norii de sîuf, ca și cum ar fi căutat ceva. Nadejda Nikolaievna s-a aplecat deasupra lui, i-a spus că va veni imediat Salvarea sa-l ducă acasă, totul o să fie bine, el și-a întors puțin privirea spre ea și i-a spus în șoaptă...

...îl cuprinsese senzația exactă a morții, înăuntru lui Polivanov ceva îngheț, ca și cum s-ar fi spart și viața începu să se scurgă, să se prelingă prin această spărtură. Încercă s-o apuce, dar se deșira mai departe ca un sac putred. Licăriri fețele de mult uitate ale unor persoane dispărute, pe care nimeni nu le mai ținea minte cu excepția lui, niște femei dezbrăcate pe paie, o ulcică cu lapte fierbinte pe care el o răsturnase, opărindu-l pe micul său frate, cîntă o armonică, se auzi zgomotul bilelor de biliard care se ciocneau, un om mic venit de la Moscova, care țipa la el, virîndu-i naganul în nas... Întîmplări a căror urmă se ștersese de mult, treceau pe lîngă el, se goneau unele pe altele, se amestecau, din ce în ce mai repede un camion sălta, gonind pe un drumeag înghețat, Polivanov era în remorcă împreună cu niște oameni veniți de la Piter și cu

soldații, și în urma lor păcănea mitraliera. Se zguduiau, se auzeau loviturile, iar el stătea în picioare. Îi ducea în brațe pe copiii bolnavi de dizenterie, îi căra ca o pisică, îi transporta la Comitetul executiv unde era cald și apă fierbinte. Toți se temeau, dar el îi lua, deschisese în sala de jos un lazaret. N-a avut niciodată copii, se ocupa de ai altora, îl aranjase pe Petka Pașkov la orfelinat, îl ridicase, și pe Serioja Losev îl ajutase, fir-ar să fie... Furia recentă se topise, se îndepărtase și-l văzu pe Serioja Losev mic de tot, cu o cămăsuță albă, cum se juca cu Polivanov, se cățăra pe el ca pe un copac... Îi era mai ușor, aerul îl ținea, îl trăgea în sus, își văzu toată viața dintr-o dată, timp imens trăit în care fusese muncă multă, mult zgomot, veselie, două războaie, spusese multe, băuse mult, fusese sînge, femei, le văzu pe ambele sale soții, pe ea, pe prima pe care nu demult încercase să și-o amintească și nu izbutise, tot o confunda cu Nastea, cea de-a doua soție, dar acum o văzu pe ea, pe prima, în sicriul roșu, o văzu cum își piaptănă părul ei lung, o văzu împreună cu prietenii lui, Goșa Pașkov, Stiopka Losev, Șustov, se amestecă, nu se știe de ce, doctorul Țander, căruia îi confiscaseră inventarul medical și-l donaseră spitalului, se văzu tinăr, încă-tărâmat în curele și, în treacăt, îi fu milă de bătrînul doctor. Toate aceste lucruri diferite îi aparțineau lui și nu puteau fi contopite. Sădițele de noapte sufocate de fumul de țigară, cuvîntările, aplauzele — tot ceea ce, cîndva, fusese atît de prețuit și acum nu mai conta, pierea, fără durere și jale. Au mai fost și alte bucurii, chefuri, lacrimi, minciuni, a fost suferința pe care el o provocase, oamenii care se temeau de el, îl urau. Îi fu milă pentru o clipă de Varia, fetița cu codițe subțiri, urîta lui surioară, dar această milă trecu repede, pentru că și viața Variei se terminase și în curînd îl va urma. Cît fusese la război, nu se temuse de moarte. Se gîndise pentru prima oară la asta cînd se îmbolnăvisese și-și imagină cum o să plece din lumea asta, cît de frică o să-i fie. Perspectiva morții îl îngrozea. Dar ceea ce se întîmpla acum nu era înspăimîntător, nu era moartea, ci dispariția vieții, se împuțina, durerea se topea, trupul îi dispărea, nu simțea duritatea scîndurii de sub el.

Bătrînii care stăteau în jurul lui erau monștruoși. Morții erau mai buni. Erau tineri. Chipurile lor proaspete

apăreau printre fețele ridate, fără dinți, cu privirea tulbure, a celor de-o vîrstă cu el. Niște femei vesele, cu pieptul mare. Cîndva, femeile îl emoționau, fetele, femeile i se păreau că intrupează fericirea, iar acum dispărușeră fără urme. Și-o aminti pe Liza Kisliș, cum o scosese din rîu și o purtase în brațe pînă în mijlocul plutei. Se scurgea apa de pe ea, Liza scîncea, se strîngea lîngă el, o scăpase de la moarte, nimerise între buștenii legați în două și-ruri. Cînd o salvase, îi rupsese costumul de baie negru cu dungii. Se văzu pe el tînăr, puternic, cu părul roșu, gol pînă la brîu, în pantalonii uzi din piele de drac, suflecați pînă la genunchi. Ziua fierbinte de iulie și zilele următoare, aprinde de sărutări și de îmbrățișări scurte pînă în întunericul amețitor al asfințitului, îl învăluiră pe Polivanov cu aceeași căldură constantă. Pleșcăitul peștilor, mirosul fumului de smoală din cazan. Pe buze îl ardea gustul sărat al pielii, gustul umerilor, stăteau culcați pe pluta umedă, se priveau unul pe altul. Pluta trecea pe lîngă grădini, pe lîngă pantele unde pășteau, legate de țărui, caprele albe, murdare. Șuierau neînterupt tăunii de o culoare mată, cenușie. Părul ei greu și ud îi acoperea mîna. Prin costumul de baie îi simțea trupul delicat. Liza îi pusese mîna pe ochii... În piață erau în fiecare zi mitinguri împotriva Guvernului provizoriu. Soldații regimentului din Liublin scoteau de peste tot pajura cu două capete. Lipeau pretutindeni manifeste galbene și roșii. Soarele trecea prin palma Lizei cu o lumină slabă. El avea optsprezece și ea probabil șaisprezece ani. Nu mai fusese niciodată atît de fericit, palma ei udă îi acoperea ochii, lăsînd să treacă o lumină trandafirie, care vibra.

De-abia fusese asta — și acum, gata, la cimitir. Cînd trecuse? Pe cine să întrebi, cine o să răspundă? Oamenii care se-agită lîngă el ar fi început să mintă, n-ar fi priceput de ce, din toată viața lui, i se întipărise tocmai acel fapt trecător, tînăr. Ei erau toți de partea cealaltă. Zgomotul scîrșîitor al vocilor lor era neplăcut, undeva se auzea radioul, nici melodia nu era frumoasă. Voia să audă cum se prefiră și bolborosește apa printre buștenii tăiați.

Lumina roz devenise mai puternică, palma caldă și umedă a Lizei îi acoperea ochii, viața era imensă, lungă, și-i lipsise un fleac, un nimic, ca să ajungă...

Capitolul XXIV

SFÎRȘITUL LUI POLIVANOV AȚI-tase orașul. Împrejurările morții se îmbogățeau cu zvonuri. Reinviaseră legende aproape uitate ale biografiei lui Polivanov, se contopiseră în istoria ceasurilor dinaintea morții, eveniment bizar, scandalos, care era interpretat de fiecare în felul său, și așa și altfel, pomenindu-l mereu pe Losev.

Moartea atrage întotdeauna atenția oamenilor. În special, momentul despărțirii de viață. Ultimul cuvînt, o dorință, un gest, orice amănunt este analizat minuțios, ca și cum prin ele s-ar putea afla taina trecerii... Omul spusese aceleași lucruri și-n viața de toate zilele — cine să-i dea atenție, dar înaintea morții totul capătă semnificație; oare cel care moare nu descoperă nimic?

Nimeni nu-și dădea seama cît de nedumerit murise Polivanov. Se spunea că dorise să ajungă cu orice preț la casa Kisliș, ca s-o apere, s-o păstreze. Cine o amenința? În primul rînd, puterea locală. Losev, al cărui nume îl rostea, îl striga fără teamă.

Polivanov fusese uitat în ultimii ani, așa cum sînt uitați toți cei care au fost cîndva cineva. Unii nici nu mai știau dacă mai trăiește sau nu, acum moartea parcă-l înviase, începuse noua existență a lui I. E. Polivanov — Apărătorul Dreptății, Patriotul Orașului, Patriarhul Obiceiurilor din Likov. Nu era important că faptele îi contraziceau, nimeni nu ținea seama de contradicții.

„Poporul are nevoie de un erou“ — îi spusese comandantul militar lui Losev; apăruse dimineața să raporteze că-i expediase cu bine pe geniști. Îl durea capul și nu era deloc dispus să-l consolozc. „Bătrînul ți-a distrus reputația. Tocmai pentru că erai fără pată, de aceea s-a supărat poporul pe tine. Iar de Polivanov le e milă, le place că s-a ridicat împotriva ta. N-are importanță că era un bătrîn cîrcotaș și intrigant, că el însuși a distrus o groază... Dar a murit frumos și moartea asta nu i-o poți contesta. Tu poți să dobîndești steagul de fruntaș, să depășești, să-i construiești fiecăruia o vilă cu hamac, tot n-au' să te considere erou... Cu ce-ți mai pot fi de folos?“

De ieri, în biroul lui Losev suna tot timpul telefonul. Nu putea să-și vadă de treabă. Îl sunau ba de la regiune, ba de la Moscova — de la Uniunea artiștilor plastici, de la Ministerul Culturii, niște fete de la radio, de peste tot unde Polivanov trimisese telegrame cu rugămintea de a fi ajutat, de a salva, Dumnezeu știe ce turnase el acolo.

Apărătorii din capitală erau minioși, îl amenințau pe Losev, îi explicau cine a fost Astahov, ce înseamnă lucrurile vechi, arhitectura, el promitea, nota conștiincios, cine a telefonat, de unde, pe cei mai agresivi îi trimitea la autoritatea regională. Telefoanele, ca și telegramele de răspuns, care veneau pe numele lui cu o copie pentru Polivanov, îi conveneau lui Losev, aduceau — cum se spune — apă la moara lui. Duduia de la radio îi declarase că e un ignorant. Ascultînd discursul ei înfumurat de moscovită, extrem de politicos și extrem de disprețuitor față de mărșinirea lui de provincial, Losev își aduse aminte de fata de la expoziție — și tonul și cuvintele semănau.

Sună generalul Fomin, aflase de la Sedov că Polivanov murise în împrejurări tragice; fără să asculte pînă la sfîrșit răspunsul lui Losev, începu el să-i povestească cum Polivanov i-a ridicat pe veteranii războiului și ai revoluției la lupta pentru apărarea monumentelor trecutului, i-a ridicat și a căzut, inima nu i-a rezistat. Cuvintele lui evocau un Erou Căzut pe cîmpul de luptă.

Această imagine era mai importantă pentru Fomin decît faptele pe care i le comunica Losev. Fomin se mîndrea deja cu Polivanov și-l condamna pe Losev, promise că va veni la înmormîntare și va ține o cuvîntare, uitînd că pînă acum nu-l putuse înghiți pe Polivanov.

Losev era extrem de amabil și răbdător cu toată lumea. Părea că e imposibil să-l enervezi. Secretara aduse apă fierbinte și el făcu cafea pentru el și pentru comandantul militar. Cafeaua îi ieșise cu caimac alb aromat, pusese și o fărîmă de sare și o acoperise pentru cîteva secunde cu un capac.

— Știi cine poate fi erou? — medita cu voce tare comandantul militar. Cine a suferit pentru o idee. Sau pentru o credință. Ideea trebuie să fie simpatcă. E și mai bine dacă așîți imaginația. Tu n-o să fii erou, pentru că nu se vede că ai suferit. Nimeni nu vede cît înghiți. Tutturor li se pare că-ți merge ca-n basme. Iar Polivanov, deși acționa sub imperiul gîndului meschin de a păstra casa

Kislih pentru muzeul în care o să atîrne portretul lui, va deveni erou. Pentru că a răbdat. Oamenii noștri vor să iubească pe cineva. Nu pe un unchi îndepărtat, ci pe unul local. Așa cum buncii noștri aveau sfinții lor...

Losev bău cafeaua fierbinte cu înghițituri mici. I se limpezi mintea. Privindu-l, comandantul militar îl invidia pentru rezistența lui.

— Nu știu pe ce contezi — spuse el. Știu doar că nu trebuie să riști pentru trebușoara asta. Dracu' s-o ia. Tu ești mai necesar orașului, mai prețios decît toate golfurile și peisajele. Înțelegi?

— Mai scump, mai ieftin... Ce fel de listă de prețuri ai tu?

— Dar așa e!

Losev și-o aminti pe Tania.

— Vezi tu, în afară de trebușoara asta și de oraș, mai exist și eu — Serghei Losev.

— Și ce reiese din asta?

— Că vreau să fiu împăcat cu... cu mine însumi.

Nu se știe de ce se jenase să pronunțe cuvîntul „conștiință“.

Oboseala îl ajunsese spre seară, cînd trebuia să se ducă la ședința activiștilor culturali. Nu era osteneala obișnuită, provocată de muncă. Obosise de atîta așteptare, îl epuizase tristețea rea a nesiguranței și nu-l putea ostoi nimic. Fusesse nevoit să stea în prezidiu, în primul rînd, privit de sute de ochi. Fața îi era schimonosită de grimasa bunăvoinței, care-l strîngea ca spuma uscată a săpunului. Încercase să-i asculte pe cei care luau cuvîntul și se convinge de inutilitatea acestei ședințe. Nimeni n-avea nevoie de ea: nici cei din sală, nici cei care au organizat-o. Făcea parte din categoria destul de largă a acelor adunări, debateri, conferințe în care nu se discută nimic, nu se decide nimic, le organizează, nu se știe de ce, ba conducătorii cluburilor sportive, ba echipele de ordine, responsabili cu aprovizionarea, grădinarii, prietenii cărții, constructorii... Reflectoarele îi ardeau ochii. În pauză, fotografii foloseau blitzurile. Îl puneau în centru și-l rugau să vorbească. Tristețea singurătății creștea în el. Trebuia să se dovedească interesat de fiecare, să le arate simpatie, să-i rețină fiecareia numele și patronimicul („Nu există nimic

mai plăcut pentru om decât propriul său nume“), să-i asculte pe cei care-i erau recomandați („Omul vrea să se știe că el există, să știe cei de sus“), să aprobe, să se mire, să felicite. „Discutați, discutați“ — îl rugau fotografi. Alături de el se nimeri Liubov Vadimovna. În sfârșit, putea să-i comunice că probabil reușise să-i obțină o gradatie, din păcate a durat foarte mult, dar ce să-i faci, nu s-a putut mai repede. Toți se hlizeau pentru portretul artistic al colectivului alcătuind un imens zîmbet comun. Și pe Liubov Vadimovna o molipsise zîmbetul general, dar, cu toate acestea, îi spuse :

— Vă mulțumesc, Serghei Stepanovici. Acum nu mai am nevoie.

— De ce ? Cum adică nu mai aveți nevoie ?

— Discutați, discutați — spuse fotograful — nu înclinăți capul.

— Alunci aveam nevoie... să plătesc o îngrijitoare... N-aveam de unde. Acum gata ! Mama a murit. Și nu mai am nevoie de nimic.

Asfaltul se terminase, începuse un drumeag moale, liniștit, felinatele erau joase, rare, mai încolo se întindeau câmpiile întinse, soseaua brazdată de farurile orbitoare ale mașinilor care ocopleau orașul. Putea să iasă la șosea, să ridice mîna, să se urce într-un camion și să se ducă, să se ducă în sud. Să lase totul, fără să ceară voie nimănui, fără să explice, să plece... Fotograful tăcîni, toți se prefăceau că nu aud discuția lor, dar nimeni nu se îndepărta. Losev nu știuse nimic despre mama ei, ar fi trebuit să scrie în cerere.

— De ce ? Tot nu s-ar fi putut mai devreme. Aveați alte probleme, mai importante.

Îi răspunse că nu intervinse numai pentru Liubov Vadimovna, ci și pentru ceilalți activiști. Dar asta n-o făcu să dea înapoi. Cu părul lins, despărțit de cărare, îmbrăcată într-un taior negru, era severă, inaccesibilă, ca și cum el ar fi fost din nou elev. Nu era supărată. Pur și simplu îi explica lui Losev unde greșise.

— Dumneavoastră, Serghei Stepanovici, puneți mai presus de orice interesele colectivului, iar de-abia după aceea vin interesele persoanei. Dar pentru mine, viața mamei mele era mai scumpă decât orice pe lume. Decît toate colectivele dumneavoastră. Dacă aș fi fost muncitoare la fabrică, m-aș fi dus într-un sector unde se plă-

tește mai bine. Dar de la bibliotecă n-aveam unde să mă duc. „Bibliotecară. Poate să mai aștepte.“ Măcar să-mi fi dat un telefon, să-mi fi spus — nu se poate, deocamdată, Liubov Vadimovna, descurcați-vă un timp. Of, Serghei Stepanovici, avem nevoie de atît de puțin... Dar dumneavoastră n-ați apucat, desigur, cu atît mai mult cu cît de noi nu depinde nimic, nu avem nici plan, nu aducem nici venituri.

Ea nu știa să spună grosolănii. Dar politețea ei tristă suna ucigător. Stătea din nou lângă ghișul bibliotecii, într-un palton de stofă, întors, și o asculta, îi spunea ce să citească... S. S. Losev o luă de braț pe Liubov Vadimovna. O conduse la bufet. Apoi în sală. Se ascunse sub minunata sa mască de protecție de care se săturase de moarte — un naiv care regretă, un prostovan — dar un băiat bun. Să plece în sud, să se angajeze într-o cooperativă pescărească oarecare. Să plece în sud, să ajungă din urmă vara care a trecut nu se știe cînd. Toată viața vi-
sase să meargă la Marea Caspică, să locuiască la Astrahan. Nu știa de unde îi apăruse dorința asta. Să plece pe mare cu vasele de pescuit. E prea bătrîn ca să mai devină marinar, dar poate că și ei au nevoie de oameni. Are mîini, picioare, iar un asemenea naiv care regretă, are un cap bun pentru orice treabă. dragul nostru președinte, părintele orașului, poți să-l zăpăcești, poți să discuți cu el, ce poate fi mai plăcut decât un asemenea șef. Și ce e mai bun decât libertatea — să vezi lumea, înainte de a te opri neputința, să cutreieri pînă la marginile mării și ale pămîntului, încălzite de soare...

Casa era luminată, prin geamurile pestrițe ale verandei se vedeau selipii tremurînde, neobisnuite. Uitîndu-se atent, Losev văzu luminări, o mulțime de luminări. Nu-și dădea seama cum de a ajuns aici. Prin casă circulau oameni, ușile și ferestrele erau deschise, deși afară era frig.

Losev stătea în umbră, lângă felinar, voia să între, dar nu putea, probabil că asta era singura casă din Likov în care nu putea intra.

Conducătorii orașului erau miniați din cauza comportării lui Polivanov înainte de moarte. S-a discreditat pe sine și pe ceilalți. Cistiakova era deosebit de indignată din pricina atacurilor împotriva lui Losev și Uvarov. Prin ac-

țiunile lui, Polivanov își anulasese dreptul la onoruri. Nici un fel de merite trecute nu compensau ieșirile lui împotriva conducerii. Ochii intransigenți ai Cistiakovei se îngustară, era sinceră în revolta ei, nu-l înțelegea pe Losev, pe care Polivanov îl jignise atât de neîndreptățit și care se îngrijea de coroane și orchestră. Pe deasupra, se dovedise că Polivanov avea la el și pistolul, evenimentele puteau să capete o întorsătură tragică. Starea de euforie nu-l justifica deloc. E timpul, dealtfel, să ne dovedim principiali și să lichidăm problema Golfului Jmurkino, să nu folosim cuvintele în zadar, cum a spus poetul Ivan Andreievici Krilov, unde trebuie utilizată pulberea. Aici încercară s-o contrazică unii membri ai biroului. Losev tăcea, nu intrase în discuție, rodea un chibrit. Avea cearcăne sub ochi, se gîndea insistent la preocupările lui și atât Cistiakova, cît și ceilalți observară la el o oarecare înstrăinare.

Stelele grele atîrnau deasupra merilor. Din grădină, se simțea umezeala ciupercilor. Pufușori galbeni se agitau în lumină și apoi dispăreau în întunericul catifelat. În ușă apărură silueta unei femei, coborî pe treptele de la intrare, trase din țigară. În lumina ei roșie și slabă se văzu fața Nadejdei Nikolaievna.

— Doamne — spuse ea, ridicînd capul spre cerul rece — odihnească-se în pace !

Pietrișul scîrții sub tălpile lui Losev. Tuși... Nadejda Nikolaievna se apropie și-l privi.

— A, dumneata erai. Fumul subțire al țigării se ridică în sus. Te muștra conștiința ?

— De ce să mă mustre ?

— Pentru că el s-a prăpădit din cauza dumitale.

— Ce tot spunei ! Sînteți doar medic.

— Crezi că, oricum, n-ar mai fi dus-o mult ? Păi toți trebuie să murim. Dumneata, peste treizeci de ani, eu peste un an, n-are importanță termenul. Tocmai pentru că sînt medic, sînt obișnuită să mă lupt pentru fiecare zi de viață. Dacă i-ați răpit cîteva zile, e o crimă.

El avea nevoie acum de asemenea vorbe nemiloase.

— Poate că așa e mai ușor. Din mers. Doar i-era frică de moarte. Și a murit frumos.

— I-ai îndepărtat de el pe cei tineri. Ultima rugă-minte nu i-ai îndeplinit-o — ai cedat casa Kislih. L-ai

prădat, ce vezi frumos în asta ? Asta n-o să ți-o ierte nimeni, Serghei Stepanovici. Orașul nostru e mic, dar are memorie.

— Nu, toate astea nu s-au întîmplat din vina mea. Vorbiți așa pentru că sînteți îndurerată. Și eu aș vrea să știu de ce anume sînt vinovat.

Nadejda Nikolaievna izbucni într-un plîns crispat, răgușit.

— Știi care au fost ultimele lui cuvinte ? Eu mă aplecasem și el a șoptit : „Proști am fost“. Oare de ce ? Văzuse ceva acolo, după colț ? De ce proști ?

— Nu e nimic acolo, după colț, e pustiu. Numai astronomie — o contrazise el cu o patimă care-l uimi chiar și pe el. Fiecare trebuie să-si caute vina. Cine are dreptate, cine nu — cum să aflăm ? — spuse el gîndindu-se la Liubov Vadimovna.

Nadejda Nikolaievna își termină țigara și stinse mucusul bărbătesc cu piciorul.

— Probabil că nu te-a preocupat de mult conștiința dumitale. Te rog să mă ierți.

— De ce trebuie să vă iert ? Pentru ce ?

— Vroiam să spun — se fistici Nadejda Nikolaievna — că înainte oamenii nu se gîndeau la conștiință. Oare aveau o conștiință comună, una pentru toți ? Polivanov spunea — cum sînt timpurile, așa e și omul. Nu trebuia să te învinovățesc în fața tuturor... să dau vina pe dumneata. Iartă-mă ! De fapt, el te iubea...

Losev zîmbi, gîndindu-se că Nadejda Nikolaievna se scuzase doar între patru ochi, nimeni n-o să afle, și el, nu o dată, jignise în public și se scuzase în particular.

Capitolul XXV

Septembrie, 1951, Paris

Alioșenka,

DE MULȚI ANI ÎȚI SPUN AȘA ÎN
gînd, dragul meu Alexei Gavrilovici ! În sfîrșit, m-am
hotărît să traduc în cuvinte chemarea mea. Nu de mult,

am împlinit cincizeci de ani. Pentru o femeie — gata — e un holar care-i permite ca, de-acum înainte, să recunoască totul fără jenă, toate stările au căzut. Doamne-Dumnezeule, — cincizeci ! N-am crezut niciodată c-o să trăiesc atîta. Aici nimeni nu știe că, de fapt, am mai mult. Numai tu, dragă prietene, poți să știi. Îți trimit această scrisoare cu o ocazie, nu știu nimic, absolut nimic despre tine, ce ți s-a întîmplat, cum ai trecut prin acest război îngrozitor. Știu că ai scăpat cu viață, am citit în ziarele din 1947 despre jubileul tău, iar în 1948 iar ai pățit-o. Cred că trăiești, azi-noapte te-am visat vesel, așa m-am emoțional încît am hotărît să-ți scriu neîntîrziat, mai ales că mi s-a ivit ocazia asta.

Întîi și întîi, iar, iar și iar îți mulțumesc pentru portret. M-a salvat. De două ori l-am lăsat amanet pentru sume importante și astfel am scăpat. Au fost zile cînd, cu excepția lui, nu mai aveam nici un obiect de valoare... Dar, în afară de sprijinul material, m-a ajutat să trăiesc, să-mi apăr sufletul. L-ai pictat minunat. Desigur, sînt eu, dar cînd mă uitam la el nu mă vedeam pe mine, ci pe tine ! Te-ai înfățișat și pe tine. Te vedeam — masiv, viril, cu mîinile tale puternice pe care creșteau peri aurii, mînele suflecate ale cămășii de șantung. Altădată, purtai o cămașă de stambă. Tu ai rămas același, eu m-am desprins de portretul meu, am plecat, am plecat din ce în ce mai departe, m-am înstrăinat ca de casa părintească. Aveam niște relații foarte strănii cu acest portret : mă vedeam plimbîndu-mă prin Likov, întîlnindu-mă cu tine, însoțindu-te, sosind la Moscova, la Tirs, la tine, trecem pe la Gavrilovici și apoi mergem împreună la Vahtangovi... Stop ! E interzis să înșiri mătăniiile trecutului ! M-am schimbat — dar ca și atunci sînt gata mereu să rîd. Încă acum cîțiva ani mi se spunea că nu arăt mai rău decît în portret. Iar pînă atunci ziceau că sînt mai frumoasă — dar altfel. Nu-i contraziceam. Bine că-s mai frumoasă, dar altfel. Nu înțelegeau că acolo e înfățișată viața mea rusească. În afară de portret, mai aveam un tablou mare al lui Mstislav Dobujinski — el ni l-a dăruit, Moscova — și niște desene ale lui Alexandre Benoît. Nimic nu se putea compara cu portretul tău, chiar Dobujinski a recunoscut. Veneau la mine să-l privească. Dar toate astea au fost demult.

Acum ești celebru, numele tău e cunoscut. Am adunat niște cărți în care ești pomenit, sînt și fotografii, e repro-

pus și portretul meu. Pentru mine e, desigur, măgulitor; reclamă, urcă prețul portretului... Stop ! Iar nu spun ce trebuie, a trecut o parte prea mare din viață, au fost atîtea, de ce-mi vin în cap doar amănunte neînsemnate, ca și cum n-aș ști sau mi-ar fi frică să spun ceea ce a fost important. E o mare amărăciune. Am avut o viață furtunoasă. Așa cum știi, am avut și familie, a fost și un divorț, au fost și copii, și bani, și călătorii, au fost de toate și mai sînt și acum. N-am uitat nici Rusia, țin minte limba, o predau, traduc. Probabil că în Rusia, toți cei pe care i-am cunoscut au murit, s-au prăpădit, la voi totul s-a schimbat. Străzile se numesc altfel. Nu mai sînt trotuare. Nici biserici. Nici magazine particulare... n-a mai rămas mare lucru din Rusia mea reche. Ea s-a concentrat toată în tine. Și în Likov. Se spune că fasciștii n-au ajuns pînă acolo.

Bruse am înțeles că ai fi putut să mă iubești, dacă n-ar fi fost despărțirea. Am înțeles asta după cele cîteva zile pe care le-ai petrecut la Paris. Iar apoi, cînd, peste cîteva ani, mi-ai trimis portretul în loc de tabloul casei noastre, iar m-am gîndit la dragostea noastră. Dar fără curaj, fără hotărîre. Și iată, acum am înțeles. Am înțeles cum am ratat noi acest sentiment. Cum ar fi putut să fie. Poate că n-ar fi durat pînă acum, poate că s-ar fi uscat, noi l-am fi ars, l-am fi pierdut. Dar iată că în inima mea a rămas neatînsă partea hărăzită ție, nu am putut s-o folosesc pentru nimic altceva.

O dată pe lună mă duc la cîmîtirul Sf. Geneviève, să mai stau printre ai mei. Acolo e înmormîntată mama, primul meu soț, o mulțime de prieteni de-ai noștri. Pe cărări e presărat nisip galben, flori, pe alei se plimbă ruși. Moșulici și băbuțe — pe aproape e un azil rusec, vin de acolo să vadă normintele dragi.

Mi-am cumpărat un loc alături de mama, dacă o să riî la Paris cînd eu n-o să mai fiu, să treci pe aici. Orice se poate întîmpla, eu tot îl citez pe Pușkin : „Așa, prietene, ne pregătim să trăim, și tocmai atunci murim“. Probabil că n-o să mai văd niciodată locurile natale. Nu e drept. Și mai nedrept este faptul că noi nu ne-am putut reîntîlni. De ce ? Cui i-a fost mai bine așa ? Cine a cîștigat din asta ? Noi doi, Alioșenka, am nimerit chiar sub roata istoriei și ea a trecut peste destinele noastre, ne-a frînt oasele... Mi-a fost și teamă să-ți scriu. Grozav vroiam

să știu cum ți-a fost la Likov, când te-ai dus să pictezi casa. Nici nu mai speram. Când mi-au arătat fotografia tabloului, Doamne, cum m-am mai bucurat. Deci, te-ai dus și l-ai făcut, de dragul meu te-ai dus, îți mulțumesc ! Și acest mulțumesc mi-a fost frică să ți-l spun. Apoi l-am transmis prin diplomații voștri sovietici. Dar când am dat portretul pentru expoziție, am pretins ca în catalog să fie inclusă și fotografia tabloului din Likov, ca și cum ar fi în expoziție, fotografia se învecina cu tablourile lui Lario-nov, cred că ți-ar fi făcut plăcere.

Cît de scurtă s-a dovedit a fi viața. Și ce loc important ocupă în ea despărțirea de tine. De ce oare acum, tot ce a fost după tinerețe, după plecare, a dispărut și n-au mai rămas decît anii vieții din Rusia iar eu stau și-i privesc de pe celălalt mal ? Iar între noi e un rîu, apa aceea s-a dus, a luat cu ea tot ce a fost, tot ce ne-a unit, tot ce s-a împlinit în aceste decenii, n-a rămas nimic, decît malul acela unde eu cobor spre Pliasva, spre băiețandrii de-acolo, unde era să mă înec și apoi am stat întinsă pe plută și mai este și malul pe care stau acum, aici, unde se termină călătoria mea.

De cînd ai fost la mine, am schimbat multe locuințe, acolo nu mai puteam să stau din cauza banilor, dar am găsit un apartament în același arondisment, lângă Place des Pucés, vara plec cu o nepoată în sud, acolo am o vilă — o casuță cu seră. Pe copii îi văd rar, ne trimitem ilustrate în care ne scriem cum stăm cu sănătatea. O existență obișnuită de pe urma căreia nu va rămîne nimic. Poate doar portretul. E expus în galeria particulară a doamnei. A. Am fost de acord pentru că acum, la mine, nu prea vine lume, ar fi egoist să-l ascund de privirile oamenilor. Despărțirea n-a fost ușoară. Peretele a rămas pustiu, iar apartamentul meu a devenit o locuință burgheză obișnuită. Copiii mei sînt nemulțumiți, fiul meu găsisese un colecționar american care cumpăra pictură ru-sească, plătea dublu față de muzeu, dar nu puteam să trimit tabloul peste ocean, vezi, nu pot să renunț la plă-cerea de a merge din cînd în cînd la galerie și de a mă așeza în sala aceea. Funcționarii mă cunosc, unul chiar „mă comercializează” arată pe furiș vizitatorilor „mo-delul”, povestind nu știu ce legendă sentimentală. Dar, de obicei, nu mă deranjează nimeni. Încerc să ghicesc la ce

se gîndesc cei care se uită la portret. Dacă e să judec după ce spun, admiră arta pictorului și nu prea se gîndesc la femeia pe care el a desenat-o. Și dacă vorbesc despre femeia din portret, atunci și-o închipuie în diferite feluri și aproape nimeni nu se gîndește la soarta ei. Cîteodată discută — de ce rid eu așa ?, sînt frumoasă sau doar dră-guță ? De ființa mea vie se interesau altfel, nimeni nu mă cerceta atît, nu-mi studia trăsăturile. Ar fi trebuit să le povestesc că m-ai pictat din memorie, dacă nu luăm în considerație cele cîteva schițe făcute la Paris, nu-i așa ? Eu n-o să mai fiu pe lume, dar în fața portretului meu tot or să se oprească, să-mi privească fața în fiecare zi, zeci sau poate sute de ani. Dacă te gîndești la asta — te apucă amețeala. Știi, Alioșenka, pe dinăuntru eu n-am îmbătrînit, nu mi-au apărut riduri pe suflet, articulațiile inteligenței nu trosnesc, cel puțin deocamdată. Doar sufletul mi-e trist. Ești bătrîn, cînd împrejurul tău toți sînt tineri. Băieții nu mă mai observă. Pînă nu demult, erau obraznici, acum se poartă ca niște copii proști. Plac văduvoilor solizi și, nu știu de ce, profesorilor de colegiu.

Odată, l-am văzut la galeria de pictură pe André Malraux, ministrul culturii, un scriitor foarte cunoscut. S-a interesat de portret, i-au explicat ceva, eu m-am ru-șinat și am ieșit pe furiș din sală, pe urmă am citit o frază de el, care m-a zguduit : „Artistul nu copiază lumea, ci rivalizează cu ea”. Îl ții minte pe Cekiřghin ? L-a călcat trenul și n-a apucat să picteze fresca Înălțarea și Învierea despre existența omului în Cosmos. Și el rivaliza. Și tu. Dar dacă ai rivalizat, atunci nu m-ai pictat pe mine, ci pe cea pe care ai vrut s-o privești, pe cea pe care o visai. De aceea, eu te văd pe tine în acest portret și oamenii care-l privesc vorbesc mai mult despre tine, și ei te văd pe tine în mine.

Scrisoarea mea a întîrziat atîta, încît n-o să te mai necăjească. Nu aștept răspuns, e doar o veste din tinerețea ta, de care întotdeauna îți face plăcere să-ți amintești. Curios, acum însemni mai mult pentru mine decît atunci cînd eram împreună.

Îți mulțumesc iarăși și iarăși,
A ta,
Liza Kislîh

Capitolul XXVI

DE MULT NU MAI FUSESE LA LIKOV o asemenea înmormîntare. O procesiune lungă traversa oraşul. Mergeau încet, pentru că erau mulţi oameni bătrîni. Generalul Fomin spuse : „E bine că mergem pe jos. Ca oamenii. La Moscova, înmormîntările se fac cu maşini“. Cînta fanfara. Fomin purta mantaua lui albăstrie de general, o ţinea de braţ pe tuşa Varia. Se vedea că sînt bătrîni. Veniseră şi militarii în rezervă, cu tunicile lor largi, cîţiva prieteni ai lui Polivanov din Moscova, foşti locuitori ai Likovului, foşti camarazi de regiment, foşti colegi de la Comisariatul aprovizionării. Unii îl ştiau pe Polivanov de brav artilerist, alţii — înputernicit în haină de piele mergînd prin sate cu droşca. Unii îşi aminteau de omul crud şi fără milă, alţii de chefliul fără griji. A treia categorie îl păstrase în memorie ca pe un fantast, hăituit de visul revoluţionar al creării unor cooperative internaţionale, ceva în genul acesta. Fiecare avea un Polivanov al său şi era dificil să alcătuieşti din descrierile lor o personalitate unitară.

Ziua era cenuşie, umedă. Nu ploua, dar asfaltul şi zidurile străluceau. Fanfara cînta „Variag“ şi generalul Fomin spuse cu voce tare cuvintele vechiului cîntec : „...sîntem la ultima paradă“ şi-şi suflă nasul fără să se ruşineze de lacrimile lui. La cimitir se vorbea din partea vechilor bolşevici, din partea camarazilor de front luase cuvîntul Fomin, îşi adusese aminte cum l-a trimis Polivanov la şcoala de zbor, cum a venit Polivanov cu avionul la Likov şi locuitorii oraşului au văzut pentru prima oară un aparat în zbor şi s-au plimbat cu el. Atunci s-a decis destinul militar al lui Fomin.

După el, ieşi în mijlocul cercului-Losev. Apariţia lui fusese nepremeditată : „Vă rog să-mi daţi voie“ — spuse el şi, fără să aştepte permisiunea, călcînd ordinea prestabilită, începu să vorbească. În mulţime se produse o mişcare, lumea comenta, dar Losev avea un glas puternic, obişnuit să ocopere rumoarea. Nu se pregătise să meargă la înmormîntare, cu altul mai puţin să ia cuvîntul. Dar cînd auzi din biroul lui sunetele fanfarei, loviturile surde ale tobei, nu mai fusese în stare să-şi vadă de treabă. O sună pe Cistiakova şi o preveni că se duce la cimitir.

„Dar ne-am înţeles altfel“ — spuse Cistiakova mirată de inconsecvenţa lui. „Şi aşa ţi-ai făcut mult rău“ — adăugă ea, dovedind o neaşteptată participare

Păşise în ultimele rînduri, pierdut în mulţime, tulburat de forţa tragică a marşului funebru „Jertfă aţi căzut în lupta fatală...“

Lupta fatală — mergea şi se gîndea cît de exact este definită viaţa omului de aceste două cuvinte — luptă şi fatalitate, rezultatul luptei... Îşi aduse aminte cum arăta Polivanov în anii trecuţi. Întotdeauna bătrîn şi întotdeauna puternic, părea că e veşnic. De cînd se ţinea minte, existase Polivanov, Polivanov aparţinea în mod necesar oraşului, aşa cum oraşului îi aparţin porţile Predteckenskie, Polivanov era o parte din el, din viaţa lui Losev. Amintirea tatălui său tînăr, poveştile primelor cincinale şi ale primelor colhozuri, băieţelul Serioja Losev, de pe cînd el însă nu se ţinea minte, aşa cum îl văzuse Polivanov — toate astea au dispărut pentru totdeauna, au murit, fanfara îl plîngea şi pe el, pe Losev, pe părinţii lui, scenele dispărute ale copilăriei lui. La mitingul de doliu, Losev fusese împins, proiectat în faţă, spre mormîntul deschis, unde, pe capre, era pus sicriul împodobit cu hîrtie dantelată.

Începu provocator, nu aşa cum se vorbeşte la înmormîntări. Unii îl priveau cu minie, alţii cu o seriozitate lacomă, clătinau capul — ce vrea, să se dezvinovăţească ?

După cuvîntare, Losev îi explicase Cistiakovei că era absolut necesar să rostească un discurs de adio din partea oraşului, căruia Polivanov i-a făcut atîta bine. Polivanov îşi închinase lunga sa viaţă revoluţiei, partidului, oamenilor ai căror copii erau acuma aici. Un om nu poate fi judecat după ultima lui greşală, ea nu poate întuneca totul.

De fapt, Losev nu fusese împins de nici o necesitate, apropiase pur şi simplu de sicriu şi deodată îşi auzi vocea „Nene Iura“, nişte mîini uriaşe, îl împinseră... Şi începu să vorbească despre această viaţă încurcată, fericită, frenetică, pătimaşă... Poate că timpurile sînt aşa că se vad mai cu_vînd greşelile lui Polivanov, pe cine a supărat, cînd a nenorocit fără motiv nişte oameni, unde a distrus degeaba. Dar a fost şi altfel, a fost. Nu se ştie de ce, dar nu se mai oberva. Cîte şcoli nu s-au construit, cîte cunoştinţe nu s-au pierdut. Apare la raion un ziar. Cine a

adus tipografia ? Cine a pus-o pe roate ? Casetele acelea de la zețarie nu mai există de mult, dar meritele lui Polivanov nu trebuie uitate. În ultimii ani și Losev îl considerase un om circotaș și limitat. Dar avea el oare dreptul să-l judece, înainte de a se judeca pe sine ? Polivanov avea un vis, o idee, trăia de dragul unei idei — poate naivă — dar frumoasă. Și nu era indiferent. Niciodată... Poate că naivitatea e forța și superioritatea generației lui Polivanov. Ea nu se va mai repeta. Ea a fost forțată în timpul revoluției, dar acum dispăre. Fără să vrea, se compara cu ei și acum, în fața mormintului proaspăt deschis, nu își aducea aminte de ciștiguri, ci de pierderi. Îl ascultau încrunțat, simțea că vorbele lui nu sînt receptate. Înțelegea că toți caută în cuvintele lui justificări și, orice ar fi spus, ar fi fost considerat doar o scuză. Și atunci, fără să mai ocolească împrejurările morții lui Polivanov, spuse tare ceea ce șopteau toți : Polivanov vroia să păstreze pentru muzeu casa Kislih, se luptase în felul lui cu ultimele puteri pentru asta, și bine făcuse, pentru că avem nevoie de un asemenea muzeu. În anii care au trecut, Polivanov strînsese multe exponate, acum orașul trebuie să-și facă datoria. Păcat că muzeul nu s-a făcut în timpul vieții lui Polivanov.

— S-a frînt... a murit luptîndu-se, spuse cineva în spatele lui Losev.

— Nu putem găsi o clădire mai bună pentru muzeu — continuă Losev și spuse decis ceea ce nu discutase cu nimeni : Trebuie să păstrăm casa pentru muzeu, va fi cel mai potrivit mod de a cinsti memoria lui Iuri Emelianovici...

— Așa e ! — strigă înflăcărat cineva, uitînd de solemnitatea mitingului de doliu.

— ... va fi și gospodărește și uman — reluă convins Losev. Dacă noi considerăm așa, așa o să fie, noi și dumneavoastră sîntem stăpîinii orașului. ~

În fața lui, cu capetele descoperite, stăteau printre crucile negre de marmură, printre piramidele roșii, printre gărdulețele argintate, oamenii pe care-i cunoștea, originari din Likov, crescuți aici, toate neamurile lor zăceau aici, cîndva îl vor înmormînta și pe el tot aici. Generațiile din Likov deveniseră pămîntul Rusiei și Polivanov cobora și el. Unora mai mult, altora mai puțin — oricum — puțin, prea puțin i s-a dat omului. Ceva nu mai funcționa

în legătura dintre el și ceilalți. Dar știa că trebuie să rabde. Fără răutate și minie. Mai bine să fii jignit decît să jignești, își aminti el cuvintele lui Figurovski. Deși era supărat, n-avea unde să se ascundă.

Dacă ar putea să le vorbească despre lucrul cel mai important. Despre scurta explozie a vieții omenești, despre podețul șubred între veșnicia în care n-ai fost și veșnicia în care n-o să fii. Despre faptul că, în acest răstimp scurt, omului i se dă destul — acest pămînt, orașul natal, rudele, munca, dragostea — cum să nu risipești toate astea ?

Pentru o clipă se ivi o lumină, străluci în fața lui Losev din întunericul în care privise. Nu reușise să înțeleagă, nu izbutise să exprime în cuvinte, dar fusesse ceva, senzația unui sens tainic, care apăruse și dispăruse.

Spărgîndu-se în strigăt, se auzi vocea tușii Varia bocînd, după ea, în cor, celelalte femei. Începuseră să se apropie să-și ia rămas bun de la răposat. Undeva, în spate, în mulțime, se produse o mișcare, cineva vroia să ajungă în față și deodată Losev o văzu pe Tania. Plîngînd, se aplecă peste sicriu și sărută acel ceva rece și tare care fusese cîndva Polivanov, lacrimile îi curgeau pe obraji, pe gît, dar, în același timp, cînd se ridică, și asta îl miră pe Losev, fața ei iradia fericire. Se uita la Losev, plîngea și iradia. Această conexiune imposibilă a durerii și a fericirii era ciudată, pentru că ambele sentimente se consumau în interiorul ei cu putere egală. Ochii ei triști și exaltați, în același timp, erau plini de lacrimi, își strîngea mîinile la piept îngrozită de loviturile ciocanului bătînd capacul sicriului dar și din cauza nerăbdării care clocotea și se revărsa din ea.

Capitolul XXVII

ÎNAINTE DE A RĂMÎNE SINGURI ÎN cimitir, movilița mormintului fusese netezită cu lopețile, acoperită cu flori, cu coroanele grele, panglicile de doliu fuseseră aranjate și veniră acele clipe neplăcute cînd nu mai poți face nimic pentru răposat și cci vii încep să se împrăștie.

Tania și Losev stăteau alături. Ea nu apucase încă să-i spună nimic, dar strălucea îndreptându-și spre el bucuria ei de neînțeles. Se apropie Roghinski cu un aer solemn, îndoliat — palton negru, fular negru, umbrela atârându-i de braț. Își plecă privirea și o invită pe Tania la praznic, acasă la Polivanov.

— De ce numai pe mine ? Și Serghei Stepanovici ? — se miră Tania.

Pe buzele lui Losev apăru un zîmbet scurt. Îl privea pe Roghinski care, fără să ridice ochii, spuse semnificativ :

— Cred că Serghei Stepanovici, oricum, m-ar refuza.

— De ce ? — întrebă Tania oarecum distrată.

Roghinski ridică ochii spre Losev, apoi îi coborî din nou. Losev spuse că n-ar fi putut veni ; într-adevăr, trebuia să se ducă la Uvarov, era important să ajungă chiar azi și să raporteze.

Roghinski schiță un zîmbet, o luă pe Tania de braț și, cu o insistență oarecum marcată, o despărți de Losev grăbind-o. Tania nu se mișcă, chiar se încrunță către Roghinski și-i spuse că are de vorbit cu Losev și pe urmă o să vadă. Roghinski zise că o așteaptă, Tania își retrase mîna, asigurîndu-l că stie drumul. Vorbi nerăbdător, tăios, așa încît Roghinski se fîstăci.

— Degeaba te superi... eu de aceea nu i-am propus lui Serghei Stepanovici, ca să nu fiu lipsit de tact, pentru că el însuși s-a pus într-o situație...

Tania se încrunță.

— Lasă-ne ! Nu-ți dai seama că ne deranjezi ?

Tonul ei era insuportabil, Roghinski își scoase pălăria. Fruntea îngustă era traversată de o dungă roșie, se vedea că e de palid. Îl privi cu o expresie care ar fi trebuit să-i pună în gardă.

— Consideram că nu sînt decît birfe dumneavoastră Serghei Stepanovici de ce-i permiteți ea n-are minte se vede doar că nu știe ce face nu pot să nu mă amestec e vorba doar de soarta noastră a ei și a mea și dumneavoastră o expuneți tuturor... Turuia fără semne de punctuație, la început ritmic, apoi din ce în ce mai repede.

— Scuzați-mă, dar nu înțeleg despre ce vorbiți — spuse obosit și indiferent Losev. Și nici nu vreau să înțeleg.

Cu o mîna, Roghinski se sprijinea de o cruce de piatră, cu alta de umbrelă, își împinsese piciorul înainte, avea o

poză afectat-dezinvoltă și începu să li se adreseze pe alt ton :

— Nu vreți ? De ce ? S-au terminat orele de audiență ? Cînd ați avut nevoie de mine — aveți timp ? Acum nu mai sînt necesar, maurul și-a făcut datoria, maurul poate să plece.

— Care maur ? — întrebă stupid Losev.

Roghinski rîse prefăcut.

— Închipuți-vă, a fost așa unul, totul a fost. Victima credulității. Și eu am avut încredere în dumneavoastră. Și m-am depășit. Nu mi-e frică. Știu că o să plătesc, dar nu mi-e frică !

— Foarte bine — zise Losev. Numai că acum nu-mi arde nici de maurul dumatăle, nici de dumneata. Și nu e nici locul potrivit.

— La mormîntul proaspăt ? — continuă Roghinski. Atunci spuneți-i și ei. Rușine ! Cum se poate, așa dintr-o dată, să te predai ?

— Încetează — îl întrerupse Tania. O să-ți pară rău pe urmă. O să vii să-ți ceri iertare.

— Recunosc că sînt într-o situație proastă. Sînteți amîndoi contra mea. Dar dumneavoastră, Serghei Stepanovici, o să răspundeți. Pe dumneavoastră o să cadă. Vă folosiți de avantajele pe care le aveți. Nu avem șanse egale. Polivanov m-a prevenit că i-ați sucit capul. De partea dumneavoastră e puterea. Tabloul, lupta, chestii...

— Serghei Stepanovici n-are nici un amestec. Eu, eu singură !

Ea îl luă pe Losev de braț și se strînse lîngă el.

Roghinski nu putu să-și rețină zîmbetul disprețuitor, chipul i se schimonosi și se așeză în drumul lor.

— Dumneavoastră... dumneavoastră n-ați avut dreptul să vorbiți, la mormîntul lui ! Dumneavoastră l-ați ucis pe Polivanov. Ați provocat totul. Și Tania l-a părăsit. Asta l-a omorît... Adevărul adevărat e că ați vorbit pentru... ca să vă faceți reclamă... Cu ce drept ați făcut promisiuni în fața sicriului ? Tu, Tania, crezi că are un elan ? Vezi să nu ! El o ia în sus. Ce nevoie are de tine ? O să vă strice cariera, Serghei Stepanovici. Tania e capabilă de orice. O să vă compromită ! Și dumneavoastră n-aveți nevoie de asta. Sînteți familist.

Se adresa ba Taniei, ba lui Losev, rostea fraze care-l îngrozeau chiar și pe el, trăsăturile feței lui regulate, de

valet de cărți de joc, se alterară și se uita pieziș, îi era frică să nu atragă atenția. Ultimii participanți la înmormântare părăseau cimitirul. De departe, puteau să pară ca trei oameni care discută pașnic. Umbrela neagră se legăna de brațul lui Roghinski. Losev îi aproba liniștit cuvintele. Tania, de asemenea, era ciudat de liniștită. Doar că bătea nerăbdător în pământ cu tocul unui pantof.

— Ah, cum nu-mi arde acum de tine — oftă ea. Ai devenit foarte curajos, așa că pot să-ți spun. Între noi doi n-o să fie nimic. Niciodată. Orice-ai face. Nu din cauza lui Serghei Stepanovici, ci pentru că n-am nevoie de tine. Mi-e clar cine ești, oricât te-ai suci. Văd toată viața prin tine, până la cimitirul ăsta. Ajunge !

Îl umilea pe Roghinski fără minie, cu calm. Lui Losev i se făcu milă de el, cum de se putea ca această femeie delicată, draguță, strălucitoare, să fie atît de crudă. Aroganța cu care-și ridicase capul amintea de vechiul neam al Tucikovilor din Novgorod.

— Totul s-a terminat, Stas. Îți aduci aminte cum te rugam să mă ajuți ? Încă de atunci s-a terminat, totul.

— Tania...

— Pleacă, te rog pleacă, altfel s-ar putea să-ți m... spun cîteva.

— Da, mă temeam pentru că eram bogat. Dar acum nu-mi mai e frică. Nu mai am nimic. Nu înțeleg... Îi căzură umerii, ridică mîna, își examinează liniile din palmă și spuse încet, fără a se adresa cuiva anume : Ce să faci acum ?

Îi privi cu ochi orbi și se îndreptă spre poartă.

Tania își trecu palmele peste față, ca și cum s-ar fi spălat și apoi, fără nici o tranziție, îl îmbrățișă pe Losev, își înlănțui mîinile de gîtul lui se agăță de el cu tot trupul.

— Săracul de tine, șopti ea, mîngîindu-i cu ochii chipul supt și înnegrit.

Losev se încruntă, încercă să-i desfacă mîinile, dar ea nu-l lăsă și se lipi de el și mai tare.

— ...Nu știe nici să iubească, nici să fie gelos. Iartă-mă, a fost din cauza mea, n-aș fi crezut că o să fie în stare...

O vreme mai profită de căldura trupului ei, de bucuria ei, nevenindu-i să creadă că el poate provoca cuiva o asemenea plăcere, că cineva poate fi fericit că-l vede, apăsându-se desprînse rîzînd. Acum Tania era fericită, o fericire

care nu mai putea fi reținută. Pielea de la rădăcina nasului i se încreți, nasul i se avîntă.

— Lasă-l, e un idiot ! L-am rugat să scrie articolul, nimic altceva. Și el a început să scincească — vai și ah, ce-or să-i facă ! Dar slavă Domnului, m-am descurcat și fără el !

— Care articol ?

— Păi ăsta ! Ce, nu știi ? Mă temeam să nu se fi telefonat aici, dar ei au sunat la regiune să verifice dacă nu s-a dărimat casa, au discutat cu Pașkov, nu ți-a transmis ? Deci nu știi încă nimic ? Ea se miră, uitîndu-se la el cu și mai mult entuziasm. Deci tu, din capul tău, ai hotărît ? Și eu care credeam că ai aflat sau ai telefonat, ah, ce minunat ești ! Și spunînd acestea, îl sărută — era cea mai fericită ființă din lume. Ești un om îndrăzneț. Totul atîrna de-un fir de păr, nu-i așa ? Tu le-ai interzis din capul tău, ai început lupta cu ei bazîndu-te doar pe tine ?

Bucuria ei era atît de efervescentă, încît Losev o admiră involuntar, neacordînd atenție cuvintelor. Pentru prima oară în zilele astea văzu o rază de lumină — bucuria tandră a laudelor ei.

— ...acum totul s-a terminat, acum or să se convingă !

— De-abia acum totul o să se complice, spuse el gîndindu-se la Uvarov.

În timp ce turuia, Tania scormoni în geanta ei galbenă. În cele din urmă, găsi o foaie de ziar împăturită, pe care o desfăcu. Era șpaltul unui articol cu un titlu cu caractere mari, negre : „Să păzim frumusețea“.

Losev îl parcurse neatent, observînd litera cunoscută a ziarului central *Pravda*, se poticni citind numele lui Astahov — apoi pe al lui Uvarov, mai departe — Likov... Golful Jmurkino... se grăbi să prindă esența. Neizbutind să lege cuvintele, recitea mereu, nevenindu-i să creadă. Și o lua din nou de la început.

În articol se dădeau exemple de construcții inutile, insuficient gîndite, care au nimicit peisajele urbane. Ca rezultat, se distrugea, dispăreau ansambluri arhitecturale, celebre și prețioase, alcătuite de-a lungul secolelor. Printre alte exemple, autorul analiza destul de amănunțit amenințarea care plana asupra unui colț din teritoriul central din vechiul oraș Likov, unde, pe malul Golfului Jmurkino, se va construi o filială a fabricii de calculatoare. Acum, organizațiile orașenești și-au dat seama și

fac intervenții propunând un alt teren. Dar nu pot să-i convingă pe unii tovarăși. Aici se vorbea despre Uvarov care, cu o psihologie tipică în felul ei, nu vrea să țină seama de frumusețe și, fără umbră de îndoială, e gata s-o jertfească în numele unor scopuri imediate. Patima profiturilor îi împiedică pe acești conducători să înțeleagă „rît de prețios poate fi centrul tradițional al orașului, în special acum, cînd sîntem înconjurați de oceanul noilor construcții“. Tangențial, autorul se referă și la pictori, ei intuiesc cu exactitate punctele poetice ale orașelor, izvoarele romantismului, cum se poate vedea din tabloul lui Astahov pictat la Likov. Mai departe, se spune că, în ultimii ani, s-a făcut mult pentru păstrarea monumentelor vechi, dar trebuie să-nvățăm să păstrăm frumusețea tradițională a peisajului urban, cum se-ntîmplă, de exemplu, la Leningrad, unde bulevardul Nevski este neatins, bulevard apreciat de orași ni ca loc de plimbare, ba, mai mult, ca un loc în care nu se face nimic, „...lucru necesar locuitorilor din orase, după cum afirmă psihologii, ca orice formă de petrecere a timpului liber“.

Altădată, Losev ar fi exclamat — cu ce-am spus !... și tu ! —, ar fi simțit satisfacția că ceea ce citește coincide cu propria lui părere, că se verifică opiniile lui Arkadi Matveevici, toate astea l-ar fi făcut să se simtă mîndru, acum cuvintele treceau pe lingă el, nu se auzea nici pe sine, n-o auzea nici pe Tania, care-i povestea pătaniile ei, cum a izbutit să-i incite pe cumnatul ei, care aduna de mult material și tot nu se hotăra, cum l-a adus la Likov și i-a arătat tabloul și cum refuzul lui Uvarov l-a determinat și ce piedici au apărut atunci. Mai tîrziu, prin încordări ale memoriei, Losev o să încerce să reconstituie istorisirea ei, cuvintele sale despre șeful de sector și despre corespondentul local care, la început, au vrut să atenueze, despre o stenogramă a cuvîntării lui Uvarov — rămășițe dispartate ale unor fraze ce-i rămăsese în memorie.

Singurul lucru de care apucase atunci să se intereseze era dacă articolul poate fi oprit, din moment ce el ținea în mîna un șpalt.

— Nu, nu, e în numărul de azi, acum a apărut, îi răspunse victorios Tania, neintuind nimic în vocea lui.

Simți o zdruncinătură. Ca și cum l-ar fi izbit o trombă de praf, orbi dintr-o dată, surzise, țipă furios, ridică pumnul, scînci, apucîndu-se de cap.

— Ce-ai făcut ? De ce Uvarov, de ce doar Uvarov ? Și eu unde sînt ? Ce o să creadă despre mine ?

Tania era încă fericită și fericirea nu pieri dintr-o dată, o amețea prostete, nepermițîndu-i să perceapă ce se-ntîmplă.

— Doar v-am spus, Serghei Stepanovici, v-am vorbit despre ziar, am spus c-o să vă ajut. Se grăbea să explice, să-l facă să priceapă, convinsă că la mijloc e o neînțelegere.

Fața ei arsă de soare era luminoasă și dinții ei puternici străluceau și buzele, totul înflorea în ea, ardă, fierbea în magma tinereții e și Losev se simți lovit, șfichiuit de o pală de răutate.

— Cine te-a rugat să mă ajuți ? — țipă el. De ce te-ai amestecat ? Asta-i ajutor ? Mototoli foaia de ziar, o aruncă la pămînt și o călcă în picioare. Puteam și singur, fără tine... Ce-o să se întîmple cu mine, te-ai gîndit ? Mi-ai făcut un mare rău. Da, da ! Puțin îți pasă de mine...

Toate necazurile acestor zile, tot ce se adunase, tot ce urma să audă de la Uvarov, temerile, reproșurile, birfele, moartea lui Polivanov — se adunaseră într-un ghem care-i provoca o durere insuportabilă, peste puterile lui, simțea că pe dinăuntru crapă, se rup niște stăvilare, mîinile îi tremurau, nu mai putea să se stăpînească, se întoarse și o luă la fugă. Se izbea peste tot de desișul sumbru al mor-mintelor, se lovea de piatra crucilor, fugea, temîndu-se să se oprească, ca să nu izbuenească în hohote de plîns. Lacrimi de rușine, inexplicabile, îl sufocau. Dacă ar fi fost singur, ar fi plîns, ar fi hohotit tare ca să-și aline durerea aceea acută din partea stîngă a pieptului. Așa vine infarctul, își spuse ca un străin care-l condamna și se miră cum nu poți preîntîmpina nimic, cum chiar sub amenințarea morții nu poți să te liniștești, să te stăpînești. Continua să se sufoca ca prins de o avalanșă... Era clar acum de ce-l convoca e Uvarov atît de urgent. Se gîndi că refuzul lui de a se duce imediat putea fi interpretat foarte urit. Și, dincolo de acest refuz, celelalte acțiuni ? Se vedea acum reversul lor. Totul va fi interpretat ca o încercare de a trage pe sfoară... Și deodată îl orbi evidența : „Ea nu s-a gîndit la mine !“... Ideea se-ntări și întunecă restul : „Nu s-a gîndit la ce-o să fie cu mine, nu s-a gîndit, nu s-a gîndit...“ Și imediat, începu să se rostogolească, crescînd, ghemul jignirii amare, al singurătății... Și-a urmărit scopurile, interesele, iar el, Losev, a fost pentru ea doar o armă,

l-a folosit, din cauza asta s-o întâmplat totul. Cum a zis și Roghinski : „A pasionat-o tabloul, lupta“, nimic altceva, nu s-a gândit la el, tocmai a dovedit că poate fi foarte crudă.

În spate, în foșnetul frunzelor căzute, se auzeau pași, Tania se ținea după el.

— Lasă-mă, du-te, o goni el fără să se întoarcă.

În Losev se strînse, ținând doar, încordată pînă la limită, o strună, pe care o simțea ca struna cea mai importantă a vieții lui.

Sleit, se lăsă pe o bancă albastru-deschis, lângă o piramidă alcătuită din țevi de fier sudate.

Aproape pe fiecare piatră de mormînt citea numele unei rude sau al unui vecin ori cunoscut, aici zăceau toți cei care-l ținuseră în brațe, care-l hrăniseră, care-l ospățaseră... Ceva din fiecare se păstra în el, ceva fără nume, șters, ca inscripțiile de pe cruci sau de pe pietrele cenusii pe care crescuse mușchiul. Și dacă acum stă lângă mormîntul lui Goșa Pașkov ? Dacă aici plînsese tatăl lui, al lui Losev, moartea prietenului său ? Cine știe, poate că într-adevăr, pietrele au memorie... Un curent înghețat sufla din fiecare mormînt. Și mama lui era îngropată undeva, pe aici. Și Polivanov. S-au terminat discursurile s-au stins ecourile fanfarei și a început noua existență a lui Polivanov, înțelept și infam nivelată de moarte, asfințitoare cu cea a celorlalți locuitori ai Li'kovului.

Veșpiciu îl consola pe Losev cu liniștea cenușie a cîmpului, cu ciripitul pițigoilor, cu florile tirzi de toamnă.

Tania rămăsese la o distanță, ascuțind urechile la vocea lui, la încăpățînată momentul refluxului, al liniștii. În cele din urmă vorbi cu prudența unei surori de caritate.

— Chiar o să ai neplăceri ? E gresnic. Teu și tu continuă cu o voce lipsită de viață ? Am să declar că de acum eu, că dumneavoastră ați insistat să n-o fac. De fapt eu și fost — spuse încercînd să-l convingă. Eu nu te-aș ascultat, ce amestec ai tu ?

— O să afle, o să afle, Roghinski o să le spună, Roghinski al tău.

În sfîrșit vorbise, și Tania se agăță de cuvintele lui.

— Mie nu-mi pasă, n-am ce pierde, eu nu reprezint nimic — spuse încurcîndu-se grăbit — pînă la urmă o să

mă duc la muzeu, cred că așa o să-ți fie mai ușor, articolul are doar o importanță principală pentru tot ce ai plănuț tu...

Deodată văzu inscripția de pe monumentul din fața lui — „Șiriaev“ — care-l izbi ca o prevestire. Se întoarse către Tania :

— Poate că tu n-ai nimic de pierdut, dar eu am. Poate că, în semn de mulțumire față de tine, ar trebui să renunț la avansare și la restul ? Tu nu te-ai gândit decît la tine, îți place să te lauzi, să faci pe salvatoarea... Iarăși era purtat de valul miniei nu se știe unde, incapabil să se oprească. Ai nevoie de un învingător ! Și dacă eu... Uite, zace aici...

Se simțea zdrobit, hohotele de plîns pe care le reținea în sîfșiau pieptul.

— Ah, ce prost ești — spuse Tania usturător. N-aș fi crezut că poți fi atît de prost !

El se pleoști, o lăsă să-l ia de mîină, să-l conducă acasă. Mergea fără să vadă pe nimeni, nu saluta, era negru, carbonizat parcă, oamenii îl scuza, înțelegeau că vine de la înmormîntare.

Acasă nu era nimeni, sera lui, împreună cu nepoții, se dusesse la praznic. Tucikova îi dăduse valeriană, îl ajutase să se întindă, telefonase, la rugămintea lui, la garaj, peste o oră avea nevoie de mașină, nu mai devreme.

Îi făcu ceai și-i dădu să bea. Își venise în fire și-și ceru iertare. Dar totul era flasc, stins.

— Ai auzit — bombăni el — n-aveam dreptul să vorbesc. Crezi că numai Roghinski gîndește așa ? Mulți zic la fel, i-am văzut cum se uitau la mine.

— Altul s-ar fi temut să vorbească. Iar tu ai spus ce-ai gîndit. Conform conștiinței tale. Asta e mai presus de orice.

— Nu m-au chemat la praznic.

— Din cauza lui Roghinski. Sint convinsă că a făcut-o după capul lui. Și chiar dacă nu e așa, nu lua în seamă, doar știi cum stau lucrurile de fapt.

Losev se așeză pe canapea.

— Și dacă sint vinovat ? Am vrut să mă sustrag, să mă e-chivez.

Consolările Taniei nu ajungeau pînă la el. Nici nu vroia să fie consolată. Totul i se părea mizerabil. Nici măcar lui Roghinski n-avea ce să-i răspundă. Simțea cum se schimbase atitudinea tuturor față de el... Apariția

articolului din *Pravda* va fi atribuită lui Polivanov iar pe el îl va acuza din nou. Și față de Uvarov îi era rușine. Oric-ar face, oricum s-ar învîrți, nu mai putea schimba nimic.

Stăteau tăcuți la fereastră așteptînd mașina, apoi tot în tăcere ieșiră pe scară. Losev nu putea să-i ierte Taniei că-l văzuse într-o asemenea stare.

Mașina trecea printre cîmpurile pustii acoperite de înserare, în spate se stîngea asfințitul, șoferul pusese radioul la maximum, se auzea tare o tobă. Losev se așezase pe bancheta din spate, pentru ca șoferul să nu-l poată vedea. Traversa cîmpiile, trecea pe lângă poieni și lacuri, știa fiecare tufiș, mersese pe toate cărările și acumasta îl liniștea. Deși îl mai durea încă inima, simțea cum se liniștea suferința. Rememoră rindurile articolului din ziar, le reciti în gînd și, deodată, își dădu seama că zîmbește. Articolul avea o singură semnificație — toate iminările, vicleniile pe care le folosise, tot ceea ce evitase să rezolvase acum: Golful Jmurkino e salvat. N-o să îndrăznească. Deci n-a fost totul în zadar, nu acționase în gol, faptele lui căpătau o justificare. Se simțea stingherit față de Uvarov, dar, gîndindu-se la el, la convorbirea care-l aștepta, se liniștea. Îi era milă nu de sine, ci de Uvarov, și-i era din ce în ce mai greu să înțeleagă ce-l apăsase, de fapt, acolo, la cimitir. Ce se întîmplase? De ce se năpustise asupra Taniei, de ce nu-i spusese un cuvînt bun? Dar acest gînd nu-i provoca nici suferință, nici stinghercală, ci doar tristețe, oboseală și vroia să scape de tot, să fie liber precum cîmpurile toamnei, cosite, odihnite, uitate după strîngerea recoltei. Se gîndi că înainte de întîlnirea cu Uvarov e mai bine așa.

Capitolul XXVIII

OFITERUL DE SERVICIU LA COMITETUL executiv era un inspector tînăr, de la sectorul agricol; avea un aer bolnăvicios, și bea ceai cu sandvișuri, dezlegînd o problemă de șah. Vocea lui imita intonațiile lui Uvarov, severe și egale, cu o asemenea exactitate, încît Losev zîmbi.

— Seamănă. Ai talent!

Era nouă fără un sfert seara. Losev era așteptat la aeroport. Uvarov întîmpina acolo niște șefi de la Moscova, avionul era în întîrziere din cauza condițiilor meteorologice și Uvarov ordonase ca Losev să vină la aeroport, înainte de a se duce la hotel.

Losev turnă ceai din ceașca ofiterului de serviciu într-un pahar, sorbi, clătindu-și gîtul uscat, făcu un semn cu capul spre ziarul *Pravda*, care era pe masă:

— Ai citit?

— Precis că e și Losev amestecat. Las' că-l dovedim noi — spuse ofiterul de serviciu imitînd vocea lui Pașkov — o să-l încoajăm noi!

— Ar trebui să dai spectacole la filarmonică — ca Andronikov.

— Și agricultura?

— O să dai concerte pentru lucrătorii ogoarelor.

— Imitația nu e artă, e doar umbră.

Iarăși imita pe cineva, dar Losev nu știa pe cine. N-ar fi vrut să se ducă la aeroport — încercă să invoce lipsa de benzină, dar, ca de obicei, Uvarov prevăzuse totul, mașina Comitetului executiv îl aștepta jos. O Volgă neagră cu radiotelefon, cu faruri galbene, gonea pe mijlocul străzii, fără să scadă viteza la viraje, scrișind ca-n filmele de aventuri.

În sala de protocol, Uvarov stătea în fața televizorului înconjurat de cîțiva oameni, printre care se aflau Grișcenko, Secihin, Pașcenko, directorul institutului de cercetări, un mustăcios simpatic, ales nu de mult membru-corespondent. Se transmitea campionatul halterofililor. Greutatea se ridica mai sus sau mai jos și cădea pe podium. Iar se ridica și iar cădea.

Fără să-și ia privirile de pe ecran, Uvarov îl salută.

— Ai ajuns — spuse el fără bunăvoință. Ai noroc. Deci, pînă la aterizarea șefilor — își privi ceasul — mai avem exact o oră.

— Și mai spuneți că am noroc.

Losev oftă, dar Uvarov nu gustă gluma și nimeni nu zîmbi.

Toți îl priveau pe Losev cu oarecare curiozitate, ca și cum l-ar fi văzut pentru prima oară. Doar Grișcenko îi făcu pe furis cu ochiul, punîndu-și degetul pe vîrfurile nasului — în semn de încurajare.

Uvarov îmbracă un trenci albastru, pînă la genunchi, emanînd un fin miros de apă de colonie — părul lui tuns scurt strălucea, era deosebit de îngrijit, de pus la punct.

— Să ieșim!

Pe pistă, ca la toate aerodromurile, bătea vîntul. Aleile formate din becuri punctau depărtarea, ciorchinele reflecțiilor scoteau din întuneric volume oblice de lumină.

— Știi de articol? — întrebă Uvarov tăios, fără introduceri.

Losev era mulțumit că Uvarov intrase dintr-o dată în subiect. Fără să aștepte întrebările, explică singur de ce nu e bine că articolul l-a ocolit, că nu s-a scris și despre culpa lui. Fusese vinovat încă de la început, cînd s-a ales locul. În ceea ce privește dărîmarea casei Kislii, recunosc în fața lui Uvarov — tot fără să aștepte să mai fie întrebat — că fusese încercat de îndoieli imediat după ultima lor convorbire. Se simțise prost, ca și cum ar fi luat un șperț, nu, nu Uvarov i l-a dat, Losev simțea că face un fel de tîrg cu conștiința și se răzgîndise. Își expunea opiniile destul de stîmjenit, păreau niște noțiuni abstracte și nu se potriveau în această convorbire și, într-adevăr, Uvarov, călcîndu-și principiile, îl întrerupsese iritat:

— Conștiința apare, de obicei, cînd nu există argumente concrete. Eu nu pricep asta! Cîntea o înțeleg — ea poate fi verificată. Adevăr — minciună, util — inutil, plăcut — neplăcut, înțeleg totul, dar conștiința e vădîh, o stare necontrolabilă.

Desigur, propunerea lui Uvarov, care-l făcuse atunci pe Losev să tresară, rămîne în vigoare, a fost o propunere cinstită, atunci de unde au apărut îndoielile, pe ce bază? De unde impresia că a fost împins într-o tranzație — pe Uvarov asta-l supăra cel mai mult. Și, cu toate acestea, Losev continuă să vorbească sincer, fără a estompa ceva, ca Uvarov să-i cunoască opiniile înainte de a-l numi adjunct. Se exprima fără ocolișuri. Dar pe Uvarov nu-l interesau opiniile, cu atît mai puțin trăirile. El considera că faptele individului depind de doi factori: primul — de împrejurări, și, al doilea — de atitudinea omului care dictează multe. Pentru Uvarov, în atitudinea lui Losev erau importante capacitatea de muncă, disciplina și cîntea. De aceea, Uvarov vroia să precizeze unele împrejurări și, nepermițîndu-i lui Losev să divagheze, arunca întrebare

după întrebare, cerînd răspunsuri precise. Despre Polivanov și Morșihin, despre ceea ce, totuși, Losev comunicase la ziar, dacă vorbise cu cineva despre ultima lor discuție. Pentru că, din articol, reieșea că autorul cunoaște niște amănunte ale acestei convorbiri.

Abătut, Losev recunoscuse că povestise — desigur, nu ca o documentare pentru articol.

— Cui?

— A fost o acțiune imprudentă din parșea mea lipsită de tact.

— Și totuși cui?

O anume notă din vocea lui îl făcu atent, păcat că, din cauza întunericului, nu putea vedea fața lui Uvarov.

— Îi aperi? Ești generos. Atunci de ce mă scuipi?

Losev se fistici, nu-l auzise niciodată pe Uvarov vorbind așa.

— Sînt vinovat — repetă Losev. N-aveți decît să mă bateți la fund.

— Ce să fac cu fundul tău, nu pot să-l înlocuiesc cu al meu — spuse din inimă Uvarov. Spui că nu știi nimic despre articol, dar atunci de ce m-ai prevenit că unii vor să scrie?

— Așa se vorbea. Și pe mine m-au prevenit.

— Cine?

— Polivanov, de exemplu.

Uvarov pufni răutăcios.

— Nu pune totul pe seama lui Polivanov. N-are nici o legătură. Însă cum să înțeleg acțiunile tale? Nu știi nimic despre articol, dar, venind, nu se știe de unde, ai revocat dărîmarea casei. Și încă foarte insistent. Ai țipat la Pașkov.

Losev avea argumentele pregătite, povesti faptele așa cum se desfășuraseră ele pînă la moartea lui Polivanov — iată deci care fusese situația în oraș, n-a avut altă ieșire, a procedat după capul lui, deoarece poartă o răspundere personală.

Aluzia funcționează, Uvarov dădu înapoi, recunoscînd că Losev e stăpînul, că el, într-adevăr, e obligat să țină seama de împrejurările locale, că nimeni nu vrea să se amestece în prerogativele lui, el decide — obișnuita introducere politicoasă, după care, de obicei, urma: „dar în locul tău...” (m-aș abține, nu m-aș grăbi, m-aș gîndi, aș ține seama...)“.

— Deci, habar n-aveai de articol. Habar n-aveai și nu l-ai pus la cale. Mă rog, te cred... Tăcu, completînd pauza cu un zîmbet abia ghicit, ca și cum ar fi știut ceva despre Losev. Dar tu l-ai inspirat. Ce, nu-i așa ?

Losev înlemni, negăsind nici un răspuns.

— Cu miinile altora... iar acum te dezici : nici usturoi n-am mincal...

Întorsătura discuției era umilitoare, jignitoare, totul părea mult mai urît decît își imaginase Losev și disprețul din vocea lui Uvarov era justificat — iată ce era îngrozitor.

— N-am vrut, n-am avut nici un fel de nevoie de acest articol — spuse sincer Losev. Eu și fără el... Vorbiți de conștiință, dar să distrugeți în secret — cum e ? Ar fi fost o rușine !

— Imoral ?

— Da, imoral — repetă Losev mai sigur.

— Te ocupi de moralitate, dar faci prostii. Și prostiile sînt și mai păguboase, Serghei Stepanovici. Pentru faptele imorale o să plătim pe lumea cealaltă, dar pentru prostie, pe lumea asta !

— Și unde e prostia mea ?

— În faptul că m-ai înșelat. Puțin îmi pasă unde o să fie filiala. Pe mine mă interesează să existe. N-am nimic cu golful tău. Ce, eu sînt împotriva frumuseții ? E o aiureală. Deși pot să spun oricui, chiar și lui Oreșnikov, pe care-l așteptăm acum, că nu de asta ne arde acum. Oare pe tine nu te neliniștește faptul că noi — trebuie, nu trebuie — restaurăm peste tot bisericile ? N-avem constructori, n-avem materiale, dar pentru biserici — berechet ! Pentru maternitatea ta mi-a fost mai greu să repartizez mijloace decît pentru catedrală. M-am plic-tisit de pasiunea ta. Și, dacă ar fi să folosesc vocabularul tău, e o treabă imorală, fără Dumnezeu...

Vorbea cu durere și Losev fu nevoit să se declare de acord cu el. N-ar fi vrut și, cu toate acestea, căzu pe gânduri auzind rostite de altul nedumeririle lui. Desigur, nu se referea la Likov, la Likov nu se restaurase încă nimic...

— După discuția cu tine, am crezut că ești un om de nădejde, l-am asigurat pe Oreșnikov că totul e O.K., că ne apucăm de construcție. Printre altele, am reputația unui om de cuvînt. Consideram că mă pot baza pe tine.

Acum realizez că l-am înșelat pe Oreșnikov. Pentru că și el a înșelat pe cineva mai de sus. Așa ceva nu se iartă.

— Ce ați fi putut face dumneavoastră ? Numai eu port toată vina.

— Ei cu mine au de-a face.

— Poate că articolul pică la țanc ? — întrebă încrezător Losev. Articolul arată de ce s-a aminat, de ce ne-am împotrivit, ce ne-a împiedicat. Așa că poate vine bine.

— Pică la țanc, pufni amar Uvarov. Pentru unii ! Mie personal, nu-mi pică bine acum, critica în presa centrală strică totul ! Tot ce-am visat, toate planurile. Pare un fleac, dar multe se pot aprinde !... Dacă ai ști... Se opri, se întoarse și ridică pumnul. Cite am pregătit... Of, am miinile legate. Vezi doar cîte dezordine e, ne sufocă lipsa de spirit economic, te doare cînd vezi ! Ei, Losev, Losev, nu m-am așteptat de la tine, mă așteptam de la toți, dar nu de la tine.

Păși apăsător, îndesînd cu picioarele greutatea sa în dalele de beton, în masivitatea lor de multe tone străbătută de plasa de fier a armăturii. O placă de beton și șanț, placă și șanț. Tot pămîntul era acoperit de stratul lor gros.

— Ce te-a împins ? Vanitatea ? Mi-e teamă că da ! Sperai să lași în urma ta o amintire durabilă, mulțumirea cetățenilor și alte asemenea ? Din păcate, Serghei Stepanovici, se păstrează doar amintirea celor care merg în sus. Nu, gloria, respectul, memoria — astea sînt deșertăciune. Dacă-am putea face ordine, iată ce-mi doresc ! Acum nu se știe ce-o să fie, ce o să se întîmple...

— Dați-mi voie să-i explic lui Oreșnikov cum a fost !

— Nu-i nevoie. Nu sînt obișnuit să mă ascund în spatele subalternilor.

— De ce m-ați chemat, Dimitri Ivanovici ?

— Asemenea întrebări nu se pun.

— În noua mea funcție, cu dreptul viitorului adjanct, trebuie să-mi permiți din cînd în cînd.

Se lăsă o tăcere ca și cum Losev ar fi provocat un scurt-circuit și totul se deconectase.

— Atunci, permițeți-mi să vă întreb ceva important !

— Dă-mi drumul !

— Dacă eu nu l-aș fi contrazis pe Pașkov și aș fi permis explozia, cum ar fi arătat totul acum ?

— Ar fi arătat ca un teren de construcție obișnuit.

— Dar noi doi? Ar fi fost neplăcut... Losev vorbea gînditor, ca și cum ar fi căutat o urmă.

— Pentru cine ar fi fost neplăcut? În vocea lui Uvarov se putea ghici o anume încordare și Losev își amintea de observația Taniei.

— Pașkov n-ar fi trebuit să insiste atîta.

— De ce? — întrebă, după o pauză, Uvarov.

— Pentru că a insistat după ce s-a telefonat de la ziar.

— De unde știi? Ai ținut legătura cu ziarul?

— Nu, astăzi am aflat.

— Astăzi? Uvarov rise silit, ca și cum ar fi bănuit ceva. Să presupunem că după ce i s-a telefonat de la ziar, a modificat asta?

— A fost oare bine?

— Tu ești specialist în etică, n-ai decît să judeci. Și mai departe?

— Dacă aș fi îndeplinit ordinul lui Pașkov, ar fi ieșit vinovate autoritățile orășenești. Eu personal. S-ar fi spus că am mințit și opinia publică și ziarul.

Logic — se declară brusc de acord Uvarov. Acum ai fi fost tras la răspundere, mai exact, oamenii tăi. Morăcihina sau cine mai e pe-acolo. Și ați fi primit sancțiuni.

Aș fi fost și eu sancționat.

Probabil — aprobă Uvarov. Dar, după cite-mi-ai-adevăr, erai dispus să accepți. Acum te-ai fi arătat la Oreșnikov și te-aș fi pus la punct. Aș fi luat măsuri împotriva ta. Știi doar că, întotdeauna, trebuie luate măsuri. Acum nici treaba nu s-a făcut și de lovit voi fi lovit eu, nu tu! Iar pentru mine sancțiunea e mai gravă decît pentru tine. Se fac mai multe valuri. Chiar și tîlci. A fost mai util ca eu să fiu curat. Ar fi fost în interesul tău. Sînt cinic? Cîtuși de puțin! Știu cite parole tale și cite știi. Posibilitățile mele sînt și ale tale. Ce, nu-i așa? Ce ai riscat? Pe ce ai contat? Cred că victoria ta, Stepanovici, e absolut nerentabilă. Pierdem mai mult decît cîștigăm. Ai calculat prost. Ai ținut seama de tradiție. Trebuie să operezi doar cu fapte și cifre, ele sînt la îndemînă pentru toți oamenii. Kamenev se poate sprijini pe puterea sa, pe rădă, artă — noi doi trebuie să ținem seama de știință.

Losev se surprinsese dînd din cap aprobator, în vîntul obișnuinței, și rise.

Nu, nu, omul nu poate fi redus la fapte și cifre — spusese voel. Dumnezeu-voastră ați calculat și cu vîntul de

cepționat. Ceva v-a scăpat. Nici eu n-am văzut totul. Nici în ceea ce mă privește, nici în ceea ce... Dar în loc să spună „vă privește“, zise „îi privește pe alții“.

— Noi am greșit diferit — răspunse rece Uvarov. Omul este o construcție complicată, dar se știe că el poate acționa împotriva intereselor sale. Dar nu pentru mult timp. Nu trebuie să ținem seama de atitudini, ci de împrejurări. Împrejurările sînt mai puternice decît noi, ele ne obligă. Cred că faci parte din categoria oamenilor care știu să-nvețe din greșeli. Ce s-a întîmplat în tine?

— Nu știu încă. Mă tot gîndesc, Dimitri Ivanovici. Ce credeți, Pașkov a acționat din proprie inițiativă?

Uvarov se opri în întuneric, nu i se vedea silueta, ci doar fața albă. Răspunse după o pauză, cu o oarecare greutate:

— Inițiativa a fost a lui... El avea argumente, el era convins. Dar, desigur, de decis, am decis eu, și nu mai face pe diplomatul, știi doar...

Uvarov vorbea printre dinți, nimeni nu-l obliga, putea să evite, să-l repeadă pe Losev, dar pe fața lui, care de-abia se vedea, se putea ghici grimasa suferinței. Sentimentul culpabilității, care-l însoțise pe drum pe Losev, și sentimentul de dezacord, de iritare, care-l încercase în timpul convorbirii, se transformară acum în milă. Era ciudat că lui Losev putea să-i fie milă de acest om întotdeauna puternic, infailibil, de neatîns. I se clarifică treptat planul lui Pașkov. Presupunînd că mai are în rezervă cîteva zile pînă la apariția articolului, se grăbise să distrugă casa, pentru că, apoi, să anunțe la ziar: a fost așa și așa, n-am apucat, constructorii și-au făcut datoria ajutați de autoritățile orășenești, în consecință, articolul trebuie corectat și deplasate accentele, întîi și întîi trebuie pomenit Losev, să i se sublinieze vina. Pusese ceva în genul ăsta la cale pentru că, în cele din urmă, Uvarov să-și poată ține cuvîntul față de Oreșnikov, și, dacă ar fi fost să plătească, ar fi plătit, pentru că a făcut ce i s-a spus, pentru conștiință.

Pe Losev, amănuntele combinațiilor lui Pașkov înceta-să-l mai intereseze, se plictisea. Era pentru prima oară că se plictisea ascultîndu-l pe Uvarov. Privea cum decolau avioanele, răspîndindu-se în direcțiile opuse ale cerului. Se pierdeau în constelații, lumea era imensă și Losev era bucurios că vede și înțelege această măreție. O

idee neașteptată îl făcu să tresară : dacă n-ar fi fost articolul, cum s-ar fi purtat cu Uvarov ? Ar fi rămas pe poziție ? Ar fi fost destul de tare ? Acum i se părea că da și simți o forță nouă, necunoscută pînă în această clipă, o liniște, aproape că se simțea superior lui Uvarov și-i era ciudă că nu se poate verifica. Iarăși își aduse aminte supărat de Tania, de ajutorul ei, pe care nu-l solicitase.

Din aerogară, un difuzor răgușit anunță aterizarea cursei din Moscova. Desprinzîndu-se de cerul înstelat, clipind din becurile roșii, veni la aterizare un avion, în lumină devenise argintiu, se delimită de întuneric și, parcă așteptînd acest moment, Uvarov îi spuse că Oreșnikov va decide mutarea șantierului, e o hotărîre impusă și nu e cea mai bună. Ei trebuie să susțină acest punct de vedere. Îi dădu să-nțeleagă că, în această situație, e mai bine să acționeze unitar, atît în interesele viitorului șantier, cît și al orașului, să amîne divergențele.

Înainte de a fi ajunși de ceilalți care ieșiseră în întîmpinare, Uvarov se îndreptă, își aranjă cravata, probabil se concentra. Lui Losev îi trecuse încordarea, căscă pe furiș, se întinse și Uvarov îl văzu.

— Nu ești emoționat ? — îl întrebă, în timp ce observă cum se aduce scara la avion. De ce ?

— Nu știu — spuse Losev și se miră.

Se miră pentru că în această oră nu se lămurise dacă va fi adjunct, nu știa ce decisese Uvarov, cum vor continua relațiile dintre ei și nici nu vroia să se dumirească : ceea ce, pînă acum, fusese pentru el atît de important se stînsese, se îndepărtase, esențial devenise cu totul altceva... Ar fi vrut să-i explice lui Uvarov, dar acesta îl întrerupse autoritar, nu mai era accesibil polemicilor și mărturisirilor.

Losev nu se supără, observă cum se comportă Uvarov cu Oreșnikov — echilibrat și demn, ca de obicei, fără nici un fel de agitație și lingușire.

Toți se prefăceau că nu s-a întîmplat nimic, discutau despre vreme; Oreșnikov glumea, vorbea îngînat, chelia îi strălucea uleios, dealtfel, nimeni nu se lăsa înșelat, se știa că așa face el de obicei, se declară de acord, aprobă, povestește bancuri și codată — pac !, lovește în locul dureros, în primejdia pe care, fie nu o observaseră, fie doriseră s-o ascundă.

Capitolul XXIX

DIS-DE-DIMINEATA UVAROV SE

dusese cu Oreșnikov prin întreprinderi și-i ordonase lui Losev să nu se miște din sediu. Losev stătea în biroul lui Arkadi Matveevici.

— ...e un articol util, venit la timp. Nu înțeleg de ce-ți furi plăcerea ? — spunea Arkadi Mățveevici, continuînd să scrie. Ar trebui să fii fericit. N-avem atît de multe sărbători într-o viață. Eu mă bucur pentru tine. Nimeni n-o să te atingă, de ce nu pricepi că așa e mecanismul avansării : Uvarov te-a propus deja, și-a spus părerea, acum îi e imposibil și neplăcut să se retragă și pentru ce-ai face-o ? Nu e dintre aceia care poartă ranchiună, înțelege că nu i-ai vrut răul, că n-a fost o intrigă. Pe de altă parte, poate că, într-adevăr, l-ai blocat în ceea ce spune că ar fi ambițiile lui. E prea inteligent, de-aia îi vine greu. Se tem de el. E periculos. Și nu vrea s-o facă pe prostul, e orgolios. Dar nu asta-i nenorocirea, e prea lucid...

Ținînd în mîna întinsă scrisoarea de-abia încheiată, o admira plescîind.

— Legile sînt crunte. Doar neascultarea le moderează strictețea și urgența.

După-masă, Losev dădu un telefon la Likov. Juravliov îi spuse că articolul stîrnise bucurie în oraș. Ceea ce se discutasese în urmă cu un an și jumătate în Comitetul executiv — să se dea pentru construcția filialei sectorul golfului și să se dărîne casa Kisliș — acum îi se părea tuturor o evidentă greșeală, descoperiseră că e cel mai frumos loc din centru, și chiar casa e o podoabă, păcat s-o dărîmi, casa e solidă și, cum spusese Anfilov, „măiestrită“. Tabloul lui Astahov nu izbutise acolo unde reușiseră cîteva rînduri dintr-un ziar. La Comitetul orașenesc, toți erau mulțumiți. Îl lăudaseră pe comandantul militar, majoritatea considera că apariția articolului i se datorază lui Polivanov, în pofida lui Losev și a celorlalți... Ultimele cuvinte, Juravliov le rosti cu o ironie amară, care viza în justiția omenească, el fiind convins că lui Losev trebuie să i se mulțumească chiar și pentru articol și aștepta cu nerăbdare confirmarea. Dar Losev nu-i răspunse, își aduse aminte brusc de Olga Serafimovna, de prevestirea ei întunecată, coborî la oficiul poștal și expedie o telegramă :

„Dragă Olga Serafimovna, încă o dată vă mulțumesc pentru darul dumneavoastră generos, vă pomenim întotdeauna cu bucurie” — se iscăli, adăugînd și funcția.

Seara, Uvarov îl invită la cină. În afară de gazdă și soția lui, mai erau Oreșnikov, Grișcenko și fetele lui Uvarov, două gemene plinuțe, care semănau cu mama, o ucraineană brunetă și grăsuță. Ea era deosebit de amabilă cu Losev, încercînd să-și ascundă antipatia, probabil că-l considera vinovat de toate neplăcerile soțului.

Mîncară, băură, spuseră toasturi și în același timp, se uitară la meciul care se transmitea la televizor. Se comunicase în treacăt că, a doua zi în zori, se vor duce la Likov ca să decidă ce va fi cu filiala și să rezolve totodată problema podului, urmînd ca apoi să se meargă la șantiерul constructorilor de drumuri. Oreșnikov era la fel de harnic ca Uvarov, călătorea mereu, mergea, asculta, cerceta, apoi dicta pînă seara tîrziu, rezolva hîrtii, pregătea scrisori, rapoarte.

Losev se uită întrebător la Uvarov care îi ocoli însă privirea. Grișcenko povestea anecdote și-și adăuga neobservat apă minerală în pahar.

Apartamentul lui Uvarov strălucea de curățenie, nu făcută în cinstea oaspeților, ci aceea ordine tenacitatea instalată după eforturi zilnice. Fiecare lucru era pus la locul său, în bibliotecă se puteau vedea operele clasicii și albume scumpe cu reproduceri. În camera de alături, pe biroul lung și îngust, erau ziare și reviste, la fel ca în cabinetul oficial al lui Uvarov, totul arăta ca o mașină bine unsă, fiecare lucru era gîndit, subordonat oliniei lui Uvarov, și soția, și fetele de șaisprezece ani pîrînd tot un fir de prelungire a muncii lui.

Fetele cîntau pe două voci muzică din filme, Oreșnikov le îngina entuziasmat, ochii lui albaștri ca florile de nu-mă-uita se umciseră.

„Unde să mă duc din aceste locuri,
Vreau să fiu prieten cu-aceste cărări
Aici a rămas inima mea
Și cum să mai trăiesc fără ea ?”

O lumină tristă însufletea chipurile fetelor. Uvarov îi șopti că Pașkov o să-i prevină pe cei de la oraș să se pregătească, iar pe drum, Losev o să trebuiască să-l informeze pe Oreșnikov, în special despre Polivanov. Oreșnikov e nemulțumit, plîngerile lui Polivanov ajunse-

seră undeva sus și ar fi bine să-i schimbe dispoziția, să-i demonstreze că-n oraș domnește ordinea. Îl intră pe Losev ce e cu casa Kisliș, iar acesta îi răspunse că acum nu arată cine știe ce — s-au pus doar geamurile, au curățat-o — dar că este proiectată să devină muzeu. Uvarov îl întrerupse spunîndu-i că nici nu poate fi vorba de așa ceva pentru că el vroia să cedeze casa filialei — pentru conducere, pentru constructori, într-un cuvînt, încerca, prin acest cadou, să stingă cumva conflictul. Discutau fără se uite unul la celălalt, pîrînd că urmăresc întrecul, meciul, aruncîndu-și cuvinte aparent fără însemnătate.

— Dar am promis în fața tuturor, la înmormîntare.

— Te-ai grăbit, îi spuse aspru Uvarov.

— Se poate, dar așa a ieșit.

— Mai gustă puțină limbă — spuse Uvarov — e afumată.

— Nu, mulțumesc, sînt vinovat față de dumneavoastră, dar cu asta n-am încotro, chiar dacă insistați, Dimitri Ivanovici, cum o să arăt, mai bine-mi dau demisia — zise Losev.

Uvarov zîmbi.

— La noi, nimeni nu-și dă demisia.

Ochii albaștri ai lui Oreșnikov trecură peste ei.

— Nu demult, am avut o discuție interesantă — spuse tare Uvarov. — A venit la mine o chimistă din Leningrad. Se ocupă de fabricile de albumină artificială. De zece ani se chinuie cu această idee. Și-a distrus sănătatea. Mi-a arătat două dosare cu corespondență. Pînă unde n-a ajuns, zeci de comisii s-au ocupat de ea, ședințe, articole la ziar, au căzut doi șefi de direcții generale, unul a fost sancționat din cauza ei. Și pînă la urmă, a reușit ! Îmi povestea și ochii-i străluceau, ea însăși era epuizată, mîinile-i tremurau, o fanatică tipică. Dar deșteaptă. Și a făcut o treabă utilă. Am ascultat-o și, în cele din urmă, am întrebato : și dacă nu v-ați fi luptat, ideea dumneavoastră n-ar fi răzbit ? S-a gîndit și a răspuns cinstit — probabil că da. Cînd ? Poate peste doi ani. Și mă gîndesc, la rîndul meu : pe cîți oameni nu i-a împiedicat ea să-și vadă de treabă, a provocat o asemenea agitație și pentru ea anii ăștia sînt pierduți, există vreo justificare ? Dacă, să presupunem, sistemul acestei industrii are inerția lui,

ciclul lui, de ce să-l siluim ? A existat un sens în strădaniile, în fierberea acestei ființe ?

Era o problemă, cum observase Oreșnikov, și nu doar o întrebare, o problemă fără un răspuns precis, dar care-i privea pe toți și mai exista și o anume aluzie care se referea la Losev.

Și în apartamentul lui Uvarov și a doua zi la Likov, Losev simțise ațintită asupra lui privirea albastră ca cerul, dar nu răspuns în nici un fel, prezența lui Oreșnikov nu-i provoca nici încordare, nici vreun interes deosebit. Uvarov era pentru el o personalitate mult mai originală și mai semnificativă. Trecuseră de mult vremurile acelea în care Losev judeca oamenii după funcție. Oreșnikov, deși avea reputația unui birocrat, se pricepea la oameni, acționa fără grabă, prudent, părea blind, era vorbăreț și, în mod plăcut, sentimental. Îi plăcea orașelul ăsta, cu străduțele lui înecate în tufișuri, pantele acoperite de iarbă care coborau spre râu, gardurile de scinduri și coroanele merilor. Oreșnikov era originar tot dintr-un oraș al vechii provincii — din Staro Russe, care arsesese, fusese distrus de război și acum, văzând hanul din Likov și rîndurile de prăvălii care-și păstrasera numele — turte, cvas, pielărie —. Își aminti de hanul din Staro Russe, așa cum era înainte de război, și lacrimă.

— Orașelele noastre de provincie, țineți minte ce vă spun, vor deveni importante tocmai prin provincialismul lor. Vor năvăli aici, la liniște și la pustietate.

Îl ascultau cu respect și Juravliov se miră de ce Losev nu își expuse tema preferată.

Losev le arată noul teren pentru filială fără să insiste, permițându-i lui Grișcenko să-l ocărasească, să se plîngă de sol, de accesul dificil, de mijloacele de transport. Nu-l contrazise, ci zîmbi — înțelegea tactica lui Grișcenko, ca și tăcerea aprobatoare a lui Uvarov : vedeți de ce ne-am cramponat de locul vechi ? Era clar că totul se făcea de dragul lui Oreșnikov, pentru care, ca și pentru Grișcenko, problema transferului construcției era rezolvată. Losev tăcu și cînd Oreșnikov îi propuse să mute șantierul mai aproape de porțile Predtecenskie. După o scurtă meditație, Oreșnikov se decisese pe neașteptate să restaureze pe cheltuiala filialei porțile aproape năruite, ceea ce-i entuziasma pe Juravliov și pe Cistiakova și-l făcu pe Grișcenko să bombăne : „Pentru unii mumă, pentru alții ciumă“.

Losev înțelegea și asta : Oreșnikov venise, precizase, deci s-au luat măsuri, găsise personal noul amplasament, cea mai bună ieșire din situație — i-a corectat pe tovarăși și a ținut seama și de opiniile lor — restaurarea porților Predtecenskie — e un bun răspuns la articol : și-au însușit critica, au răspuns prin fapte. Înțelegînd, Losev nu-și putea însă ascunde bucuria pentru această întîmplătoare, dar norocoasă achiziție. Porțile restaurate vor înfrumuseța sectorul apusean al orașului și vor facilita dărîmarea mai rapidă a caselor strîmbe de tipul baracă, construite în anii treizeci. Îi explică lui Grișcenko, consolidu-l la repezeală : înțelege, trebuie să înțelegi.

— Trebuie să înțelegi și să restaurezi ! — se adresă Grișcenko lui însuși, lăsîndu-și smerit în jos capul ciufulit. Adică pe tine, Grișcenko, trebuie să te spînzurăm și tu trebuie să înțelegi cît este de necesar. Dacă te spînzurăm pe tine, noua o să ne fie mai ușor. Înțelege, Grișcenko, ești un om rațional, cu vederi largi, dă-ne capul tău, știi doar cît te prețuim...

Toți rîdeau, cel mai tare rîdea Secihin, care o pățise ieri. Cauza cuvintelor lingușitoare și a zîmbetelor lui Secihin era pentru Losev atît de deprimant de clară, încît Secihin părea străveziu : era evidentă fiecare mișcare a mecanismului său sufletească. Și simpaticele șmecherii ale lui Grișcenko, vicleniile lui — totul îi era prea clar lui Losev și nu-i mai ofereau, ca înainte, satisfacția luptei.

La școală se produsese o încurcătură, nu izbutiseră s-o găsească pe Tucikova, Juravliov îi spusese în șoaptă, ca ceilalți să nu observe.

— Cum așa ? — întrebă Losev. Cum așa ? — repetă el neliniștit și se opri brusc, ca și cum s-ar fi rupt un arc în el, și fața îi împietri, și privirea i se stinse.

Juravliov se apropie de Uvarov și Oreșnikov, se scuză, n-au găsit-o pe profesoara care era și ghid...

— Pe Tatiana Leontievna ? — întrebă Uvarov. N-o s-o așteptăm, n-are rost, Serghei Stepanovici o să ne povestească la fel de bine.

Faptul că Uvarov îi știa prenumele și-l rostise imediat, ca și cum s-ar fi gîndit la ea, era neașteptat. Observă că toți se uită la el cu un interes acut și nu izbuti să se controleze.

Priviră un timp tabloul în tăcere, așteptînd cu tact opinia lui Oreșnikov. El nu se grăbi, își miși ochii, îngînd cuvinte de neînțeles, apoi întrebă :

— Ei, cum vă place ? — și-i făcu imediat cu ochiul lui Losev.

— Credem că e o pînză impunătoare, nu se abținut Secihin.

— Da, dimensiunile nu-s cine știe ce — ați observat foarte exact — spuse Oreșnikov în așa fel încît toți izbucniră în ris. Of, Losev, Losev, de ce nu ne-ai informat la timp, rar se potrivește astfel lucrurile.

Losev îl privi pe Oreșnikov în ochii lui albaștri de culoarea florilor de nu-mă-uita.

— Acum vă place, spuse el fără intenția de a provoca, trist, dar, oricum, cu un ton obraznic.

— N-ai nici un motiv să vorbești așa, îi replică sever Uvarov.

Dar Oreșnikov rîse împăciuitoare :

— Cine știe, poate că are. Ar fi trebuit să încerc.

— Am încercat — răspunse Losev. Am dat telefon la Moscova.

— Nu v-au făcut legătura ? Se întimplă — acceptă Oreșnikov și brusc adoptă un ton care nu promitea nimic bun. Toți încremeniră, înghețați, încercînd ca, în aceste clipe, să nu atragă prin nimic atenția. Unde v-au fost ochii, tovarăși ? Ați așteptat să vă arate ziarul ce-i de făcut ? N-ați putut să vă descurcați singuri ? Și acum se va amîna construcția ! Cineva o să trebuiască să răspundă pentru asta. Neapărat ! Credeți că vă este permis să atențați la valorile artistice ? În orașele noastre, frumusețea s-a creat și s-a selectat cu mari eforturi, nu din răbdare, cum mai cred unii tovarăși ! Trebuie să punem frumusețea. E o bogăție, printre altele ne va aduce și valută ! Muncim prost ! Mîinile ne sînt ocupate. Aplaudăm !

Folosind acest ton, Oreșnikov se liniști la fel de brusc și-l rugă amabil pe Losev să-i vorbească despre tablou.

...Lumina dimineții, mișcarea aerului deasupra apei, mișcarea culorilor, jocul de umbre, nuanțele de verde. Bucata de cărămidă din zid — ca o rană deschisă, carnea cască. Culorile, ele deplasează aerul, Astahov unise copacii și riul cu casa asta ciudată într-un tot unitar, recrează armonia naturii și a fanteziei umane.

Repetînd frazele Tucikovei, Losev parcă simțea gustul lor dulce, respirația, mișcarea buzelor ei. În adîncul tabloului, din frunzișul întunecat, se ivea chipul Taniei. Brusc, fața i se crispă și o văzu acolo, la cimitir, și se văzu și pe sine turbat, apucat de o furie fără istov. Cum de a putut, cum de a putut să fie atît de nedrept, atît de ticălos cu ea ? Pentru ce ? De ce ? Trecuseră doar două zile și tot nu izbutea să înțeleagă ce se întîmplase — rămăsese doar groaza față de ce a făcut el cu sentimentele lor încă atît de fragile.

Ar fi fost momentul să termine cu explicațiile, își dădu seama de asta, dar continuă, nevrînd să se despartă de Tania.

Observă în trecăt fața inexpresivă a lui Secihin și plictiseala unor adjuncți ai lui Oreșnikov, pe care nu-i interesa deloc acest orîșel sărman, unde nu poți cumpăra și nici vedea nimic. Dar și lui Losev ei îi erau indiferenți, chiar îi făcea plăcere să-i oblige să asculte și să stea în picioare în fața tabloului și, împreună cu ei, pe Pașkov și pe Uvarov — să-i oblige să se uite, să se prefacă atenți, interesați...

Încălcînd protocolul, adică neașteptînd opinia șefului, Grișcenko oftă mirat :

— Frumos mîi povestești !

Și toți începură să laude tabloul, și să se arate încreștați și de privești spre golf. Deoarece se decisese transferul șantierului, vorbeau fără ocolișuri. Grișcenko, dovedindu-se a fi un specialist în arhitectură, le atrase atenția asupra profilului extraordinar al casei Kisliș, care, reparată, va străluci ca un briliant. Numai Uvarov tăcea și, la întrebarea lui Oreșnikov, răspunse reținut, că e un peisaj ca toate peisajele, fără nimic deosebit. Această inflexibilitate îi era, nu se știe de ce, simpatică lui Losev.

— Nerocul vostru că n-ați dărîmat-o — spuse Oreșnikov. Cum ați făcut ?

— S-a tras de timp... — spuse Uvarov.

— Polivanov scria că vreți s-o aruncați în aer. Oreșnikov se întoarse brusc spre Losev. E adevărat ?

— A fost ceva.

— Cine a vrut ?

— Noi am vrut. Și tot noi ne-am răzgîndit, răspunse Losev fără să plece ochii.

— N-ai cum să-l prinzi, se adresa Oreşnikov lui Uvarov.

— De aceea îl şi preţuim, răspunse Uvarov şi faţa lui imobila, obosită, se destinse, se înveseli, încordarea dispăru.

— Oraşul, fireşte, doreşte să transforme casa într-un muzeu, îl informă, parcă printre altele, Losev.

— Iar noi, fireşte, avem alte planuri, comunică Uvarov, devansînd răspunsul lui Oreşnikov.

Grişcenko îl susţinu furtunos, deoarece vroia să ia casa pentru trustul lui, dar, evitînd disputa, Uvarov o întoarse îndemînat, făcîndu-i o plăcere lui Losev — el aşa considera — lăudîndu-i meritele, cum a propus el ca tabloul să fie expus aici, adăugaţi la asta că el l-a obţinut, povestiţi. Serghei Stepanovici, e o istorioară amuzantă. Şi Losev povesti istorioara pe un ton amuzant, ca pe o anecdotă, aşa cum i se ceruse. La sfîrşit, fără nici o trecere, Losev îi zăpăci cu întrebarea despre conducătorul care-şi dă cuvîntul, promite, asigură şi apoi nu-şi ţine cuvîntul, se retrage. N-ar fi mai corect să-şi dea demisia ? Nu părea că face aluzie la cineva, dar era, oricum, neplăcut.

Toţi zîmbeau, cu zîmbetul cu care ascultasera istorioara.

— Păi cine să plece din cauza asta ? Grişcenko ridică din umeri. Aşa n-ar rămîne nici unul dintre noi.

— Aşa ar trebui — spuse Losev tăios, fără să răspundă la zîmbete. Există nişte legi ale onoarei. Sau nu există ?

Asprimea şi seriozitatea lui păreau nelalocul lor.

— Nu se poate aşa, i-am spus doar lui Serghei Stepanovici, zise împăciuitor Uvarov, punînd astfel capăt divagaţiilor.

Erau gata să-i ierte lui Losev această ieşire nepotrivită, dar el continua să se încăpătîneze, simplitatea lui naivă dispăruse, în uitătura sa, care-i cuprindea pe toţi, era o anume idee fixă.

Privirea rapidă a lui Oreşnikov îi lumină parcă pe amîndoi — pe Uvarov şi pe Losev.

— Divergenţe ? — se informă el. Un lucru util, deşi foarte rar, nu-i aşa ?

— Dar se-ntîmplă, reveni Losev.

— Se-ntîmplă ca la negustorii proşti — continuă Oreşnikov — cîntea-i una, afacerea-i alta. N-are rost ! Trebuie să fim cînstiţi şi în cuvinte şi în fapte.

Vocea lui ajungea la Losev din ce în ce mai slabă, ca şi cum ar fi fost dus undeva, departe.

— ...Dar eu cred că Uvarov e cînstit.

— Este — repetă Losev indiferent-principial, Dimitri Ivanovici are dreptate.

— Uite-te la el, nu-i e frică să spună adevărul în faţa şefilor. De aia-l iei adjunct ?

Oreşnikov îl examinează atent pe Uvarov, în timp ce acesta ridea, apoi întrebă ca din întîmplare :

— Serghei Stepanovici, n-ai vrea să devii şeful şantierului de construcţii ?

— De ce ? — întrebă Uvarov înainte ca Losev să poată răspunde. Nu e o avansare.

— Cine ştie. Gîndiţi-vă. Serghei Stepanovici.

— Mulţumesc. aş vrea.

— Ce te-a apucat ?

— Şi banii-s mai mulţi, şi munca-i mai curată, şi respectul e mai mare.

Nimeni nu-i luase în serios cuvintele, păreau o copie, dar aveau să-şi aducă aminte de ele mai tîrziu, cînd viaţa lui Losev se modificase atît de neaşteptat, deşi, de fapt, nu era nimic neaşteptat în asta.

Capitolul XXX

INTR-O VARĂ, ÎNTORCÎNDU-SE CU

maşina din sud împreună cu nişte prieteni, Badin, reducînd viteza la postul de control, văzu un indicator pe care scria : „Likov — 60 km“ şi o săgeată la stînga. Merse încet pînă la intersecţie, scormonind prin memorie după numele ăsta şi, aducîndu-şi aminte, le propuse să treacă prin Likov. Tinerii lui prieteni — un specialist în restaurări, cu barbă, şi o aspirantă în istorie — auzind despre tabloul lui Astahov, acceptară cu plăcere. Toţi erau admiratorii lui Astahov şi ştiau şi de articolul din *Pravda*.

Pe drum, Badin le povesti despre nostima vizită la văduva lui Astahov a preşedintelui Comitetului executiv orăşnesc din Likov, îl imită pe Losev în aşa fel încît toţi şi-l înmaginară pe acest mujic insistent, şmecher şi încăpătînat, în care exista totuşi un anume „auz artistic“,

cum se exprimă Badin ; Île povesti și despre profesoara Tucikova, care o vizitase mai târziu pe acum răposata Olga Serafimovna.

De pe dealurile pe care se întindeau drumurile, Likovul părea nearătos, comparat cu pitorescul Izborsk, de unde tocmai veneau, ca să riu mai vorbim de Uglici și Suzdali. Orașelul era urîțit și de o construcție dezordonată de pe mal, la intrarea în oraș corpuri de clădiri industriale noi, tipizate. Cu toate acestea, părea că profilul anterior al așezării se păstrase. Era ceva special în el. Probabil că această impresie era provocată de cotul superb al râului, în a cărui sinuozitate se întemeiasse partea veche a orașului. Maluri cu tripe galben-verzui și un golf lat. Sus, se vedeau urmele unui val de pământ cu grădini, ceva mai departe, o biserică albă și, mai încolo, o pădurice înaltă.

Era o zi cu vînt, despletită, ba ploua mărunț, ba apărea soarele. În piața mare, pe asfaltul crăpat, se plimbau niste ciorî imense, pe lângă monumentul lui Bakunin, înălțat, după părerea lui Badin, în primii ani după revoluție. Noii sosiți lăsară automobilul în parcajul supraaglomerat și o huză la întîmpinare spre comitetul orașenc. Pe drum, păcurgeau străduțele liniștite, admirînd vechile vile, remarcău, cu ochi de cunoaștere, zidăria de piatră, dantelele antadamentelor, obloanele, intrările principale. Nu întrebau întrebă s-o ia, savurînd necunoscutul, surprizele care-i așteptau după fiecare colț. Mergeau des în orașe celebre, împadobite pentru a fi vazute și vizitate. În Likov nu exista această intenție. Orașul își vedea de viața lui, nu se ocupa de vizitatori, de impresiile lor, ci viața asta, uneori neînsemnată, atîngea prin independența ei. Descopereau zîmbind sperietorile de ciorî din livezi, puțurile vechi din stradă, cu poartă. La una din casele noi, Badin observă niște grilaje de balcanie într-adevăr frumoase.

Aspiranta trase cîteva poze. Rîscră la vederea monumentului de beton din scuar — o alegorie oribilă alcătuită din bărbați de beton cu picioare scurte.

Lîngă scuar era o clădire roz, cu două etaje și steag la poartă. Intrară și urcară spre biroul președintelui. Badin nu-i spuse secretarei cum îl cheamă, ci o rugă să-l informeze pe președinte că au venit de la Moscova niște cunoșcuți de-ai Olgăi Serafimovna Astahova. Și deși în anti-

cameră era lume, era clar că vor fi primiți, ci nu cer nimic președintelui și, dacă vor fi refuzați, or să întoarcă spatele și or să plece fără nici o pretenție. Jachetele lor, cizmele lor joase cu botul ascuțit, cămășile, deși erau foarte obișnuite, îi diferențiau de localnici. În politețea lor subliniată și în siguranța lor, se simțea aerul capitalei.

În cabinetul președintelui, la o masă lungă, stăteau cîteva oameni ; în întîmpinarea lui Badin se ridică un tînăr necunoscut — purta o cămașă de culoarea morcovului, avea părul creț, și un zîmbet elastic pe obraji rumeni, de culoarea conacului.

Badin îl privi indiferent, apoi se uită la ceilalți.

— Scuzați-mă, îl căutam pe tovarășul Losev.

— Tovarășul Losev nu mai lucrează la noi, a sîd în locul lui.

— Ah, ce ghinion. Iertați-mă, n-am nimic cu dumneavoastră. Și Badin își scarpină nemulțumit obrazul cu muștiucul pipei. Tocmai mă hotărisem să mă folosesc de invitația lui...

Se prezentă după toate regulile, îi prezentă și pe tovarășii lui de drum și explică de ce au venit. Produse amoroase nu afit titlul confuz al lui Badin — doctor în științe, specialist în arte plastice — cît reprezentarea lui, oare, pipa, aspectul său exterior, trăsăturile aspectuale de indian, de șef al triburilor picilor-rossi. În privirea plină de solitudine și atență a președintelui Comitetului executiv se oglindău gîndurile unui om care nu face nimic pe degeaba. Rezolvînd pentru sine problema, începuse să vorbească bucuros, îl invită să se așeze, se recomandă : Morșehin Eduard Pavlovici.

— Care-i problema ? — întrebă el. Sîntem bucuroși de asemenea oaspeți, dacă vi s-a promis, o să vă facem o primire... Își descoperi dinții albi într-un rînjel ascuțit și puternic, dar ochii cenușiu-deschis priveau rece. În această direcție, avem ce să vă arătăm și aveți ce vedea. Și repede, familiar, le făcu programul vizitei : întil, muzeul, e nou, a fost inaugurat nu de mult, apoi tabloul lui Astahov, după aceea un tur al orașului, prînzul, săpăturile arheologice, iar la sîrșit ar fi de dorit o întîlnire cu activiștii culturali.

Badin îi mulțumi, spunîndu-i că din păcate nu prea au timp și că i-ar interesa, în primul rînd, tabloul lui Astahov.

— Sigur, tabloul e o capodoperă — spuse Morșchin mîndru. Dar trebuie să mergeți întii la muzeu, credeți-mă, tabloul a fost integrat într-un complex unitar. Avem un muzeu neobișnuit, n-o să vă pară rău.

— Dacă e integrat, să nu încălcăm protocolul, spuse aspiranta cu o ironie evidentă doar pentru tovarășii ei de drum.

Morșchin îi duse la fereastră, le arătă în stînga, pe malul celălalt al riului, lateral, o clădire proaspăt zugrăvită, cu etaj și mezanin și cu acoperiș de aramă.

— Scuzați-mă, nu-i asta casa din tabloul lui Astahov ? — întrebă destul de nesigur Badin.

— Ați recunoscut-o ? Asta e. Acolo e și muzeul nostru. L-am inaugurat nu demult. Începeți de-acolo. Ce superbă a devenit casa !

— Clădirea e de la sfîrșitul secolului trecut, spuse aspiranta.

— Morșchin aprobă :

— Corect, duduie, epoca poate fi determinată după stil. Casa este remarcabilă. A aparținut unui oarecare Kisliș.

Și Morșchin începu să le vorbească despre casă.

— Kisliș ? — repetă Badin. Am auzit undeva numele ăsta.

— L-ați citit în *Pravda*. Unde altundeva — îl ajută Morșchin. E pomenit în articol. Ne-am luptat pentru ea. De-abia am reușit s-o păstrăm.

— De ce ? — întrebă specialistul în restaurări.

— Au vrut s-o distrugă. Știți cum se-ntîmplă la noi.

Restauratorului și aspirantei casa li se păru și mai frumoasă. Badin trăgea în tăcere din pipa stinsă.

— Am avut mult de tras, ce ne-au mai frecat ! — își aminti amărît Morșchin. Ce să-î faci, nu era cazul să ne cruțăm. În vremea noastră, arta e o forță. Artă a învins. Să recunoaștem cîștit — pînă la urmă, artă ne-a ajutat să păstrăm peisajul. Conducerea orașului depune toate eforturile, veghează asupra frumuseții și creează condiții pentru creație. Nu ni s-au repartizat fonduri speciale, după cum vedeți, cu forțele noastre.

Eficiența lui produsese impresie : telefonă imediat la muzeu, ceru ca însoțitor pe șeful sectorului cultural, le arătă un set de ilustrate — aspecte ale orașului —,

le dăruie cu dedicație, obținut de la Badin promisiunea că va scrie pe larg în cartea de impresii.

Dinții îngălbeniți de tutun ai lui Badin rodeau mugurii. Tăcea, compara. Morșchin era agitat, nu se desprindea de oaspeți, le vorbea despre reconstrucții și despre restaurările vechilor monumente.

— Am un plan, vreau să transform orașul nostru într-un centru turistic. Vreau să-i atrag pe călători nu cu biserică, ca alții, ci cu meseriile rusești. Vreau să le arăt gloria strămoșilor noștri. La noi se făcea luf, se împănau animale... Pe de altă parte, Likovul este un oraș al revoluției științifico-tehnice. La noi se dezvoltă filiala firmei de calculatoare electronice. Ochii lui erau în continuare roși, mați.

Badin trăgea indiferent din pipa goală.

La despărțire, Badin îl întrebă unde este acum Losev.

Pauză. Morșchin își netezi buclele părului care începea să se rărească.

— A lucrat la noi, la șantierul de construcții, acum a plecat nu știu unde. Sincer vorbind, cred că așa e mai bine. Prea se opusese tuturor. Năzburise să aibă relații normale cu conducerea și asta se reflecta în viața orașului. Pe de altă parte, își subminase autoritatea și din punct de vedere etic... Accasta este părerea noastră, conchise el peremptoriu. Din tonul lui sever se putea înțelege că-l blamează pe Losev și că nu dorește să continue discuția pe această temă. În situația noastră e neconvenabilă mai multă modestie, cînsfe, nu ne putem permite nici un fel de indulgență.

La această frază, deoarece aspiranta îl fotografia plături de Badin, incremeni într-o poză : mina strînsă în pumn aruncă înainte, chipul cu profilul la obiectiv.

Șeful sectorului cultural îi conduse jos, predîndu-i cu multă severitate unui inspector, care îi duse la muzeu și, la fel de sever, îi lăsă în grija ghidului — o fată tânără cu părul lung lăsat pe spate — și plecă la treburile lui.

Spre mirarea lor, acest muzeu absolut necunoscut se dovedea a fi interesant. Dacă nu punem la socoteală inevitabilele topoare de piatră din secția de etnografie, vulpile și iepurii împăiați, restul se ocupa de istorie și de obiectele vechi de zi cu zi. Expoziția era veselă, expresivă : erau cîrmite firme vechi — brutăria cu un covrig aurit, cîrmura fraților Pilșcik, zemstva, medic-boli interne, doctor

H Tander. O imensă cutie poștală veche. Caietele elevilor de gimnaziu de dinainte de revoluție, caiete din anii douăzeci — cu steaguri, cu muncitorul și țăranul — și din perioada primelor cincinale. Caietele conțineau dictări din anii aceia. Vase, din cele mai ieftine, care nu mai existau nicăieri — păhărele dintr-o sticlă tulbure, cu bule, o farfurie pe care scria „Furată de la cantina sindicatului raional“. Se mai putea vedea un plan general al dezvoltării orașului, făcut în 1811, după incendiu. Schița focurilor de artificii organizate în cinstea vizitei moștenitorului tronului. Vechi portrete de familie. Fotografia falezii, în 1907, plină de silozuri și depozite. Mai era și un cîntar trucat — din acelea cu care mergeau, prin satele din împrejurimi, negustorii de în. Actele primei societăți corale revoluționare. Cartele de alimente. Ca semn de respect deosebit, ghidul puse în funcțiune cutia cu muzică — și se auziră sunetele unui vals. Le arată o bogată colecție de ilustrate, de afișe, de ouă de paști — din sticlă, din ceramică, din lemn; o greblă ornamentată de copil — fata le explică că aceasta era metoda de atragere a celor mici la munca grea a cîmpului. Mai era o minge din coajă de ulm împletită — o jucărie pe care Badin n-o mai văzuse niciodată —, erau și primele aparate de radio, portretul lui O. I. Schmidt cu dedicație pentru casa locală de cultură.

În sectorul istoric, printre fotografii, ea le atrase atenția asupra pozei unui oarecare Jmurin, primar de dinainte de revoluție, le arată și portretul întemeietorului muzeului, I. E. Polivanov, și materialele legate de activitatea lui revoluționară.

Printre diversele diplome și insigne, mai era și o schiță în creion pe o bucată de coală de desen — Polivanov în profil, la o margine, un căpșor de femeie și ceafa unui drac.

— Al cui e desenul? — se interesează Badin.

— Autorul e necunoscut. Dar pentru că desenul e expresiv, am considerat posibil să completăm astfel materialul iconografic, răspunse vinovat fata.

Alături era o fotografie de grup: în centru, Polivanov și împrejurul lui câțiva tineri cu pantaloni bufanți și cămăși rusești.

— Cine-s ăștia? — întrebă Badin.

— Lîngă el se află Pașkov Gheorghe Avdeevici — un revoluționar. O stradă din orașul nostru poartă numele său. Dar pe ceilalți nu-i cunosc, n-am cercetat încă totul. Dealtfel, am stabilit că se poate afirma că Polivanov l-a cunoscut pe artistul Astahov, care a fost în orașul nostru, probabil prin '36 și a pictat celebrul tablou *La rîu*, pe care o să-l vedeți. Tabloul a fost donat orașului de văduva artistului — Olga Serafimovna Astahova. Iată portretul și copiile unor desene ale artistului.

— Ascultă, fată dragă, — spuse Badin — totul e minunat, dar de ce nu spui că tabloul a fost obținut pentru oraș de fostul vostru primar — Losev?

Fata zîmbi:

— Losev? Pe spatele tabloului e scris chiar de mîna Olgăi Serafimovna Astahova: „În dar orașului Lîkov“.

— Dar în ce condiții? Chiar nu știi?

— Ce importanță are? — zise ea înclădată, dar zîmbi imediat afabil, întinzîndu-și buzele rujate. Le spuse că textul ei este aprobat de o comisie specială condusă de Eduard Pavlovici, dacă tovarășii cunosc date suplimentare, le pot comunica directorului muzeului — Constantin Dimitrievici.

— Dar Losev unde e?

— Nu știu, întrebați-i pe cei care sînt de mai mult timp în oraș.

Pe stradă se făcea simțită vara fierbinte. Miroasea a floare de salcîm. Ocoliră casa dinspre rîu. Acolo erau plăcile de fontă. Bancurile de nisip erau curate, rîul strălucea, se răsflăta la soare. Lîngă intrarea de serviciu, într-o gheretă dormea un bărbat cu un tricou de marină, încălzit de soare, ținînd depărtate de trup mîinile sale puternice.

— Nene Matvei, uite, tovarășii se interesează de Losev, mata l-ai cunoscut?

Matvei se ridică și-i cercetă cu ochii lui apoși, moleșiți de căldură.

— Serghei Stepanovici?

— Sînt din Moscova, se ocupă de restaurări.

— La restaurări ne pricepem — spuse Matvei — să facem nu știm, dar să reparăm, sîntem gata. De-am avea ce!

— Diogene — spuse restauratorul. Principalul filosof al oraşului !

Matvei căscă, se rezemă de perete.

— Te-ai supărat ? Crezi că nu ştiu de ce mi-ai spus Diogene ? Deşi eşti restaurator, n-ai metodă. N-ai răbdare. Eu ştiu totul despre Losev. Am discutat mult cu el. Era un şef independent.

— Ce s-a ales din el ? — întrebă Badin.

— Un om legendar ! Iată cine e el ! A renunţat benevol la funcţie. I-au propus avansarea. Şi n-a acceptat.

— De ce ?

— De aia ! Aşa au fost împrejurările. Dar dacă e să judeci, e un mister. Ar trebui să ne gândim, dar n-are cine.

— Şi unde e acum ?

— A construit filiala. Şi pe urmă a plecat. A dispărut din evidenţe. Dar eu cred că o să se-ntoarcă. Şi ştii de ce ?

— Ei ?

— Matvei se aplecă şi-i spuse confidenţial :

— Pentru că împrejurările solicită tocmai un asemenea om !

Au trecut podul pe jos, spre şcoală. Pe pod s-au oprit. Jos curge riul, cotind lin, apele lui se vedeau pînă departe. Dincolo de oraş începea verdeaţa delicată a cîmpiilor, a crîngurilor, în razele soarelui strălucea noua şosea şi, deasupra tuturor, imens, dilatat de vînticelul cald — cerul albastru.

La şcoală, la parter, era repartizată o cameră specială cu intrare separată. Aici erau expuse cele mai bune lucrări ale tinerilor artişti, fotografii din viaţa lui Astahov şi, într-o nişă, tabloul. Luînd o baghetă, ghidul începu să le arate asemănările tabloului cu modelul. Bucuroşi, toţi se apucară să compare, aşa cum făceau întotdeauna cei care veneau pentru prima oară aici.

— ...de aceea asemănarea nu e fotografică, ci artistică. Calmul total al peisajului evocă amintirile fericite ale copilăriei. Riul curge paşnic, liniştit, umbrat de verdeaţă. Pictorul accentuează conştient contururile casei Kislih, în această perioadă îl caracteriza căutarea unor noi mijloace de expresie. Soluţiile lui erau discutabile, dar, cu toate acestea, în tabloul pe care-l vedem a izbutit...

— Fată dragă — o întrerupse uşor Badin — vechiul meu articol câştigă în interpretarea dumitale, dar, oricum,

îmi dau seama cît de prost a devenit. Nu-l mai folosiţi, vă rog.

Ridică spre el genele ei lungi, foarte vopsite.

— Nu ştiam că e al dumneavoastră. Ni se dă o metodică... Iată-l şi pe directorul nostru !

Un băiat subţire, într-o salopetă albastră, aduse o scară („Trebuie să refacem galeria, ca să punem o perdea“), se recomandă („Îndeplinesc funcţia de director“) — Anisimov Constantin Dimitrievici. Era reţinut şi foarte serios.

Auzind cum îl cheamă, Badin se însufleşi puţin :

— Mi-a povestit despre dumneavoastră... Tucikova.

— Aceea care o vizitase pe Astahova ? O profesoară, aşa, mică ? Da, da.

Badin scoase pipa, tăcură, zîmbind unul către celălalt cu o simpatie spontană.

— Staţi, dar ea nu-i aici ?

— S-a mutat în Bielorusia, spuse Anisimov.

— Ce păcat ! Şi nici Losev nu e. L-aţi cunoscut ?

Anisimov aprobă în tăcere.

— Ştiţi cum a ajuns tabloul în oraşul dumneavoastră ? Eu am fost chiar martor...

— Ştiu — îl opri Anisimov. Tucikova a scris totul, şi cît aţi cerut dumneavoastră pe tablou. Două mii ? Vorbea precipitat, însă cu voce joasă, aşa încît numai Badin înţelesese. Avem informaţii complete. A scris şi despre Losev. De ştiut, ştiu...

Puse scara. Ambele fete îl priveau. În reţinerea lui lipsită de grabă, nepotrivită cu vîrsta, Badin simţea încordarea unei mari frămîntări interioare. Trăgea mulţumit din pipă, îi plăcea ceea ce nu spusese acest băiat.

Privind prin fereastra deschisă casa Kislih, restauratorul demonstra, scărmanîndu-şi barba, că zidurile sînt zugrăvite grosolan, nu s-a găsit nuanţa şi armonia e alterată.

— Ni s-a promis că pînă la toamnă se decolorează.

— Şi salcia de ce aţi tăiat-o ? Se vede ciotul.

— S-a rupt astă-primăvară — explică Anisimov. I-au tăiat trunchiul.

Restauratorul îşi clătină capul, plescăind — astfel îşi exprima dezaprobarea faţă de ignoranţă.

— Păi există metode de întărire a trunchiurilor. Ar fi trebuit să ştiţi asta. Sînt lucruri elementare. Aţi distrus

un detaliu atât de prețios. Casa ați apărât-o și copacul l-ați cedat ! E o lipsă.

— Nu te mai lega de fleacuri — exclamă aspiranta. Oricum, e o minune. Casa e adorabilă. Ce profil curajos are, și acoperișul... Morșcihin al vostru e cineva, a păstrat o adevărată podoabă.

— E foarte priceput — spuse cu mândrie fata-ghid — avem noroc, face foarte mult pentru muzeu, înțelege arta.

— Da, da, — spuse aspiranta. A crescut nivelul estetic. Într-un asemenea colț uitat, oamenii știu să aprecieze arta, ba, și mai mult, știu să o pună în relație cu mediul înconjurător.

— Tabloul ne-a ajutat să păstrăm acest loc istoric — rosti fata-ghid — iar locul, la rîndul său, a îmbogățit tabloul și concepția noastră despre natură și despre artă.

La un moment dat, Badin încetase să mai audă ce se spunea. Tabloul îl acaparase. Așa i se întâmpla mereu în contact cu pictura autentică. Aștepta răbdător impulsul, alteari, procesul era lin, ca și cum s-ar fi dat în lături o cortină, rămînea doar el cu tabloul. N-ajunge să știi de existența unui tablou bun, din cînd în cînd trebuie să-l vezi. Nu mai privise de mult această operă a lui Astahov. Dar, între timp, se întâmplase ceva cu ea. Aici, la Likov, se transformase. Desigur, era util să compari tabloul cu natura. Să definești deosebiri — ce a schimbat artistul, de ce a subliniat pata de cărămidă de pe zid, cum a pictat acoperișul de aramă și ferestrele oarbe, păstrîndu-le forma. Badin analiza, ca de obicei, detaliile, unde a avut nevoie pictorul să echilibreze, să întărească contrastul, dar asta nu-l ajuta să înțeleagă căldura și tristețea pe care le degaja tabloul. Și înainte îi acordase un loc special între peisajele lui Astahov. Acum sesiza forța ascunsă a acestui tablou, fiecare trăsătură, fiecare linie erau determinate de un sentiment pe care Badin nu putea să-l definească. Kisliih... Badin își aminti că auzise pentru prima oară acest nume de la Tucikova, care povestise despre femeia pe care o iubise pictorul. Dragostea ? — se întreba el. Natura în sine nu-l poate emoționa așa pe artist — credea el — și-și aminti cum îl zguduise cîndva tabloul lui El Greco *Priveștea din Toledo*, cum se ducea la expoziție și stătuse ore întregi fără să fie în stare să-și dea seama cum,

de unde vine sentimentul de tristețe și neliniște. Era în acest peisaj ceva mistic. Tabloul îl chinuia și se ducea să-l vadă, ca să încerce iarăși tulburarea și disperarea provocate de acel înverșunat albastru-închis, de dealuri, de orașul abastu zbuciumat.

Anul trecut, Badin fusese la Toledo, privise de pe deal orașul adormit, galben-deschis, topit de căldură, cascele teșite, biserica. Era aceeași priveștea, exact ca în tablou. Dar era dezamăgitoare și plicticoasă.

În peisajul acesta, Astahov reproducesc detaliile modelului cu o meticulozitate care nu-l caracteriza : și girueta, și plăcile de fontă — dar totul era deplasat, frînt. Tabloul nu atrăgea doar prin măiestrie. Badin începuse să simtă căldura tainică a acestei creații, care avea viața ei proprie. De cînd nu-l văzuse, tabloul parcă se însănătășise, se întărisse, devenise mai pregnant. Nu așa cum se întâmplă după o restaurare, culorile nu erau mai proaspete — ci malul, casa, foișorul — totul își descoperea semnificația. Badin încercă să-și închipuie în ce relații a fost Astahov cu Liza Kisliih, ce fel de dragoste fusese. Dar nu știa prea multe. Se gîndi cît de puțin cunoscute sînt circumstanțele creației marilor tablouri, rar aflăm ce le-a determinat geneza.

În partea stîngă a tabloului, sub salcie, în umbra ei bălțată de petele soarelui, deasupra apei, se ivi un chip. Privi mai atent : în profunzime, lîngă mal, se putea distinge un băiat care se scîlda. Badin avea o memorie vizuală de profesionist, putea să jure că înainte acest băiat nu existase în tablou. Pentru orice eventualitate, se apropie, verificînd suprafața pinzei, dacă nu sînt urme proaspete, cine știe... se depărtă iar, căutînd un punct din care lumina să cadă bine și văzu foarte clar capul băiatului. Era un băiețel, înota, trupul lui lumina vag apa, care curgea cafonle pe lîngă el. Părea că tocmai el dă viață acestui peisaj pustiu. Trupul lui împrăștia încrețituri mici în apa rece a dimineații, învăluită în ceață, părea că tocmai se pregătește să iasă din umbră... „Probabil că e totuși un efect al luminii“ — se liniști Badin și se întristă pentru că totul se putea încheia cu această explicație.

SFÎRȘIT

ROMANUL DE DRAGOSTE

202

ULTIMELE APARIȚII:

196 G. Călinescu	● Cartea nunții
197 Iris Murdoch	● Marea, Marea
198 Yves Gandon	● Înflăcărata Eglé
199 C.P. Snow	● Întoarcere acasă
200 Ionel Teodoreanu	● La Medeleni
201 Emilia Pardo Bazan	● Insolitație ● Dor

Romanul *Tabloul* al scriitorului sovietic Daniil Granin (n. 1918), cunoscut cititorului român prin operele : *Căutătorii*, *Împotriva furtunii*, este un mesaj peste timp al unei povești de dragoste sublimată în artă.